

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохраняются все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как наименование о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отключайте автоматические запросы.
Не отключайте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

Anc 682.25.15

**Harvard College
Library**

By Exchange

59

OH 3244.3

Académie Bulgare de Sci

5 - 1928

БЪЛГАРСКИ СТАРИНИ

ИЗЪ

МАКЕДОНИЯ

СЪБРАНИ ОТЪ

ЙОРДАНЪ ИВАНОВЪ

ЛЕКТОРЪ ВЪ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТЪ

ИЗДАВА БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1908

arg 682.25.15
~~Att 3244.3~~ ✓

HARVARD COLLEGE LIBRARY
BY EXCHANGE
(N. Y. PUBLIC LIBRARY)
MAY 24 1923

Отъ сщия :

Сѣверна Македония. Исторически издирванья. Съ образи и карти. София 1906. 8°. VIII + 420. Книжарница Олчевъ. Цѣна 5 л.

Прѣдговоръ.

Отъ октомври 1906 г. до мартъ 1908 г. пътувахъ изъ Македония съ цѣль да се запозная съ бита на тамкашнитѣ българе и съ уцѣлѣлитѣ останки на миналото имъ. Врѣмената бѣха крайно размирни и непригодни за научни издирванья: черковнитѣ и племенни вражди; всѣкидневнитѣ кървави разправи между чети, население и войска; подозрѣнието и прѣчкитѣ на властитѣ, — всичко това ме спъваше постоянно и не ми даде възможность да спохода и проуча еднакво всички ѣжтове на страната. Каквото ми се удаде ново да обдира или извѣстно вече да провѣря, събрахъ, слѣдъ точенъ прѣписъ или фотографска снимка, въ прѣдлагания сборникъ отъ литературни, исторически и етнографски паметници на българското население въ Македония. Въ друга книга ще изложа своитѣ пътни, битописни и археолошки бѣлѣжки.

На всички лица, които ме улесниха въ тежкото и опасно пътуванье, както и на Българското книжовно дружество, което съ готовность издаде това дѣло, изказвамъ дълбоката си благодарность.

София, 1908.

Йор. Ивановъ.

СЪДЪРЖАНИЕ.

	Стр.
Предговор	III
I. Смоленски надписъ	1
II. Царь Симеонови погранични стълбове при Солунъ, отъ 904 г.	7
III. Зографски подписъ отъ 980 г.	10
IV. Глаголски подписъ отъ 982 г., въ Иверския светогорски манастиръ	21
V. Царь Самуиловъ надписъ отъ 998 г.	24
VI. Варошки надписъ отъ 998 г.	27
VII. Въвеждане за пѣсенъ грамоти и риконеси въ Света-Гора	30
1. Къмъ началната история на Зографския манастиръ	30
2. Патриархъ Евтими Търновски въ Селинската кула	31
3. Свѣдна грамота (за историята на Зографъ до XIV в.	32
4. Черата Св. Димитъръ въ Зографъ, подчинена на патриархския патриархъ	36
5. Духовната власть на Охридската архиепископия въ Италия, островитѣ и Далмація	37
6. Манастирътѣ Св. Георги на Вирвино-бърдо, при Скопье	37
7. Драгановъ манастиръ	38
8. Живописи и служби на български светци	41
9. Евангелие на царь Георги Тертеръ II, отъ 1392 г.	45
10. Хилендарска българска история	47
11. Хилендарски писмовникъ	47
12. Зографски шаманъ отъ 1834 г.	49
13. Словѣнски имена на мѣсецитѣ	49
VIII. Словѣнско житие на св. Наума Охридски, отъ X вѣкъ	51
[IX. Житие на св. Климента Охридски отъ Хоматияна	59
X. Похвално слово на св. Михаила и Гаврила отъ Климента Охридски	64
XI. Прогласъ къмъ евангелието. Стихотворение отъ епископъ Константина (IX—X в.)	70
XII. Два атонски рѣписа на Храбовото сказание за словѣнскитѣ писма	75
XIII. Кратка служба на св. царь Петра Български	82
XIV. Витолски трипѣсникъ	87
XV. Най-стара служба на св. Ив. Рилски	105

	Стр.
XVI. Жития и поменъ на св. Ив. Рилски	110
1. Проложно житие	110
2. Поменъ за успѣнието му на 18 августъ	114
3. Житие отъ Евтимия Търновски	116
XVII. Житие на св. Петка	134
XVIII. Жития на св. Илариона Мъгленски	141
1. Извадки отъ Евтимиевото житие	141
2. Кратко проложно житие	142
XIX. Български по българската история въ словѣнския прѣводъ на Манасия. (Хилендарски прѣписъ)	144
XX. Хрисовулъ на монастиря Св. Никола Мрачки (Орѣховски)	149
XXI. Зографска българска история	159
XXII. Първообразътъ на Паисиевата българска история	175
XXIII. Надписи и български отъ Зографъ	182
XXIV. Надписи и български отъ разни мѣста на Македония	211
1. Охридъ	211
2. Монастиръ Св. Наумъ	217
3. Монастиръ Заумъ	218
4. Прѣспа	219
5. Прилѣпско	224
6. Воденъ	226
7. Солунско	227
8. Велешко	227
9. Щипъ	229
10. Скопье	230
11. Тетовско	234
12. Кратовско	244
13. Паланешко	259
14. Дойранъ	262
15. Стръ	265
16. Филиппи	266
17. Разлогъ	266
XXV. Зографски поменикъ	268
Показалець	305
Погрѣшки	311

I.

Смолѣнски надписъ.

Къмъ обдиренитѣ досега надписи на старитѣ български владалци Омортага, Маламира, Симеона и Самуила трѣбва да прибавимъ още единъ — Смолѣнскиятъ. Той е билъ забѣлѣзанъ отъ единъ френски калугеръ прѣзъ 1707 год., между рушевинитѣ на македонския градъ Филипи, и обнародванъ отъ Осана, Лѣо-Ба, Кирхофа и Димица. Надписътъ е билъ издѣлбанъ на „единъ видъ надгробенъ“, бѣлъ и твърдѣ мекъ мраморенъ камѣкъ. Паметникътъ е билъ унищоженъ пѣкъсно, та послѣдващитѣ пѣтници-старинаре не могли вече да го забѣлѣжатъ. Напраздно и азъ го дирехъ при минаванъето си оттамъ, прѣзъ юли 1907 г. Тука обнародвамъ надписа, както е въ Сборника на грѣцкитѣ надписи, кн. IV, № 8691 а. До сега той не е билъ използванъ, при все че съдържа важни историко-етнографски посочванъя.

1) . . . . . CONBOY	. . . . .
2) . . . . . ΕΚΦΕΟΥΑΡΧΟC	δ) ἐκ Θεοῦ ἄρχων . . .
3) . . . . . ΑΝΟΓΑΠΦΕΤΙΔΕ	. . . ἄνος ἀπέστ(ε)ιλε(ν) . . .
4) . . . . . ΔΛΟΝΤΟΝΚΑΥΧΑ	. . οὔλον τὸν καυχά-
5) . . . . . ΟΝΔΟΓΑΛΑΥΤΟΝΦΟΓΑ	(ν)ον δώσας αὐτὸν φοσά(τ-
6) . . . . . ΤΑΚΤΟΝ . . . . . ΔΒΟΛΑ	ον) τακτὸν . . . . .
7) . . . . . ΑΝΚΤΟΔΚΑΝΑΟΙΔΑΚΟ	. . κ(αι) . . . . . κο(λ-)
8) . . . . . ΟΒΡΟΝΚΟΚΑΥΧΑΝΟC	οβρὸν κ(αι) δ καυχάνος (ἐ-
9) . . . . . ΤΣΕΜΟΛΕΑΝΔ	πι) τοῦς Σμολεάνος(ς)

(. . . . . Поставениятъ отъ Бога князь . . . . . анъ изпрати кавхана . . . . . була, като му даде отбрана войска . . . . . пѣтеводителъ и кавханътъ къмъ смолѣнетѣ . . . . .)

Бѣмъ четенъето на надписа. 1-и редъ. Буквитѣ βου... може да са начало на думата българе, напр. въ родителенъ падежъ (βουλῶρων).

2-и редъ. Изразътъ ὁ ἐκ Θεοῦ ἄρχων (отъ Бога военачалникъ, владѣтель) се давалъ обикновено на християнскитѣ господаре. Въ проложното житие на свв. Кирила и Методия князь Борисъ е назованъ по сщия начинъ . . . а българомъ **Ѡ** **Б**̄ князь **Борисъ**. Въ единъ шуменски надписъ и нехристиянинътъ Маламиръ е нареченъ ἐκ Θεοῦ ἄρχων (С. I. G. IV, № 8691 b, Мсб. XV, 139). Споредъ това, право се догажда Марквартъ, че този изразъ е просто прѣводъ на съответенъ домашенъ, старотурски — „тенгриде болмишъ ванъ“ т. е. отъ Бога станалъ князь.¹⁾ (Marquart, Die Chronologie der alttürkischen Inschriften, 42). И въ Омортаговия търновски надписъ се споменава името Богъ (Θεός) : ὁ Θεὸς ἀξιώσῃ αὐτόν т. е. да го удостои Господъ. Проф. Златарски (Псп. LIV, 763, 764) мисли, че думитѣ ἐκ Θεοῦ ἄρχων са прикачени по навикъ, като византийски канцелярски изразъ. Успенски (Абоба-Плиска, 197) иска да даде реално значение на този титулъ и да го докара въ свръзка съ засилилото се при Маламира християнство въ България.

3-и редъ. Слѣдъ израза ἐκ Θεοῦ ἄρχων се очаква името на владѣтеля въ именителенъ падежъ. За голѣмо съжаление, отъ това име е запазенъ въ надписа само врятъ . . . ἄνος. Ако не прибѣгнемъ до прѣсилени прѣправки на окончанието . . . ἄνος отъ . . . ανος и го тълкуваме като частъ отъ имената на българскитѣ князѣ Кардама (Κάρδαμος) или Пресияма (Πρесиάρ), ще трѣбва да се спремъ на други двѣ възможни допълнения, едното Παγᾶνος и другото . . . . . χᾶνος. Че Паганъ (Παγᾶνος) е билъ дѣйствително върховенъ господаръ на българетѣ, узнаваме отъ Теофана и Никифора. Първиятъ ни разказва, че слѣдъ Сабина българетѣ си поставили другъ господаръ на име Паганъ (. . . ἐστῆσαν δὲ οἱ βούλγαροι ἕτερον κύριον ἑαυτῶν, ὀνόματι Παγᾶνον. Chronographia, Ed. C. de Boor I, 433). И Никифоръ нарича Пагана господаръ на България (Παγᾶνος ὁ κύρις Βουλγαρίας, Ed. Bonnæ, 436).

¹⁾ Поватията Богъ, небе, свѣтлина се прѣдаватъ съ думитѣ *тангри* у уйгурцитѣ, *тенгри* у чагатайцитѣ, *танри* у османцитѣ и пр. Срв. Vámbéry, Etym. Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, № 181.

За Пагановото властуванье (763—765 г.) срв. Златарски въ Псв. LXIII, 642—648 и Lombard, Constantin V, 49—51. Възстановлението . . . . *χάνος* т. е. съ името на нѣкой български владѣтель и титула му „ханъ“ е сжщо тѣй възможна. Дори Омортаговиятъ надписъ въ Св. Четиридесетъ въ Търново (срв. Мсб. XV, 130 сл.) съдържа подобенъ изразъ: τὸ δὲ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος ἐστὶν Ὀμορτάχ κάννας т. е. ἄρχων Ὀμορτάχ χάνος, както се срѣща послѣдната дума писана въ други надписи и текстове.

4-и редъ. Завършѣтътъ — οὐλον (им. п. — ούλος) ни напомня българо-татарскитѣ имена: Исбулъ (Ἰσβοῦλος), военачалникъ кавханъ при князь Маламира; Зергобулъ, пратеникъ на князь Бориса въ Римъ прѣзъ 869 г.; Сурсубулъ, велможа при царь Симеона, който водѣлъ сестра му, майка на царь Петра. Твърдѣ вѣроятно изглежда възстановлението (Ἰσβο)οῦλον τὸν καυχά(νον), особено като се има прѣдъ видъ сжщиятъ изразъ въ другъ надписъ, дѣто се говори за стария Маламировъ кавханъ боилъ Исбулъ кавханъ (ὁ παλαιὸς αὐτοῦ βοηλάς ὁ Ἰσβοῦλος ὁ καυχάνος. Срв. Мсб. XV, 139—140).

5-и редъ. Изразътъ δώσας αὐτόν вм. αὐτῷ е по новогръцки — δώσας εἰς αὐτόν, σ'αὐτόν или само δώσας αὐτόν.

7-и—8-и редъ. Втората половина на 7-я редъ и началото на 8-я ни наумѣватъ познати имена въ старобългарскитѣ надписи — βοηλά, κολοβρός (Извѣстiя русс. арх. инст. въ К-лѣ, X, 191). За първото име ΑΟΙΛΑ вм. βοηλά има малко сигурность; по-положително е четеньето κολοβρός, което отговаря на турското вологузь (калаузь) т. е. пжтеводитель.

9-и редъ. Отъ съдържанието на надписа, прѣдъ винителната форма τοῦς Σμολεάνους прилича да стои едно прѣдъ, или κατὰ, или ἐπὶ.

При недостатъчнитѣ окончания -άνος и -οῦλον и при липса на други помагални вѣсти, за сега би било още рано да се произнесемъ съ положителность върху името на българския князь, при когото билъ въздигнатъ камѣтътъ; формално трѣбва да приемемъ името Паганъ (VIII в.), когато пѣкъ изобщо съдържанието ни кара да мислимъ за другъ побѣсенъ князь, отъ IX вѣкъ. При Пагана не се знае да е имало движение на българетѣ възмъ земята на смолѣнетѣ. Кавханътъ Исбулъ, ако тѣй допълнимъ собственото име въ 4-я редъ, би билъ маловръстенъ още при Пагана (763—765), защото като

военачалникъ той се поменава чакъ при Маламира (831—836), въ шуменския надписъ (С. I. G. IV, 8691 b или Мсб. XV, 139). И тъй, като причисляваме Смолѣнския надписъ къмъ старобългарскитѣ, ще го отнесемъ къмъ края на VIII в. и първата половина на IX.

Историко-етнографски бѣлѣжки. Смолѣнскиятъ надписъ е единствениятъ отъ старобългарскитѣ надписи, който ни говори за словѣнско племе въ Македония и за отношенията на българската държава къмъ него. За опрѣдѣляне положението на смолѣнската областъ ще помогнатъ запазенитѣ вѣсти за смолѣнетѣ и тѣхното епископство. Отъ списъка на черевитѣ, подчинени на цариградския патриархъ въ врѣмето на Лѣва Прѣмъдри (886—912 г.), знаемъ, че смолѣнското епископство се числѣло подъ филипската митрополия, която била най-източната въ Македония: Τῷ Φιλίππων, Μακεδονίας: ὁ Θεωρίου, ὁ Πολυστύλον (нѣкогашната Αὔθηρα), ὁ Βελικείας, ὁ Χριστοῦπόλεως (Кавала), ὁ Σμολαίνων, ὁ Καισαροπόλεως (между Кушница планина и р. Драматица),¹⁾ ὁ Ἀλεξτροῦπόλεως (Ἀνακτοροπόλεως, сега Лефтера при Кавала). Ако се гледа реда на поменатитѣ епископства по бѣломорския брѣгъ, между лагоския и орфански заливи, смолѣнското ще трѣбва да диримъ между Кавала и Кесарополь, въ правицката и кавалска кази т. е. близу до Филипи, дѣто е билъ намѣренъ и надписътъ.

А че смолѣнската областъ е била по-голяма и не е съвпадала съ малката епископия на това име, личи отъ вѣститѣ, споредъ които областта на смолѣнетѣ е съставяла у византийцитѣ цѣла военно-административна тема, която се простирала между струмската тема и срѣднитѣ Родопи. Единъ актъ отъ 1079 год., сега въ светогорската лавра на св. Атанасия (срв. приложенията на Визант. Врем. IX, 125—126), е издаденъ отъ нотария и регистратора на смолѣнската тема за метоха на манастиря Сотиръ въ Йерисо, при светогорския провлакъ (Ἰωάννης Βεῤῥῆς βασιλικὸς νοτάριος τῶν οἰκειακῶν στρατευμάτων καὶ ἀναγραφῆς Σμολένων). Между хрисовулитѣ и актовитѣ на Бачковския манастиръ поменаватъ

¹⁾ За положението на Καισαρόπολις въ Зъхненско, въ покраината *Σραβικιον* (сега Здравниѣ) и *Ζαβάλτος* (сега Семалтосъ), между планина Кушница и езерото Тахино, се говори въ Бачковския типикъ отъ 1083 г. Срв. въ Приложенията на Византийскій Временникъ XI, стр. 12.

се прѣзъ 1083 г. и таква за „темата на смолѣнетѣ“ (χρυσοβούλλια δύο περὶ τῆς ἀθώσεως τοῦ θέματος τῶν Σμολένων, или ... ἕτερον πιττάκιον περὶ τοῦ θέματος τῶν Σμολένων и пр. Виз. Врем. XI, Приложение, стр. 55). Прѣзъ края на сѣщия XI в., въ прѣдѣлитѣ на смолѣнетѣ (εἰς μέρη τῶν Σμολένων) живѣлъ пустинникѣтъ Филипъ (Срв. Šafarik, Slovanské starožitnosti II, 237). За положението на смолѣнската тема дава цѣнно указание Никита Хониатъ. Прѣзъ 1199 г. Иванко, убиецѣтъ на Асѣни, се отетналъ отъ гърцитѣ и помагалъ на Калояна, като завладѣлъ за българетѣ Родопитѣ и припадащето къмъ тѣхъ бѣломорско крайбрѣжие, съ градоветѣ Мосинополъ, Ксанги, Абдера, планината Кушница (Пангей) и подчинилъ темата на смолѣнетѣ (... ἀλλ' ἦν ὑπονοθεύων καὶ ἀριστῶν Ῥωμαίων ὅπρσα ἐς Μοσυνόπολιν ἐπινένευκε μέχρι καὶ Ξανθείας αὐτῆς, καὶ πρὸς ὄρος τὸ Πάγγαιον καὶ τὸ θέμα τῶν Σμολένων ὑπεποιήσατο. Nic. Choniata, Βονναε, 680). Още сѣщата година обаче Иванко билъ заловенъ отъ гърцитѣ и убитъ. На смолѣнската областъ билъ назначенъ управитель Йоанъ Спиридонакъ, но и той прѣзъ 1201 г. се повдигналъ съ своето военно население противъ императора. Зетѣтъ на послѣдния изгонилъ Спиридонака отъ Смолѣнско. Спиридонакъ избѣгалъ въ България (N. Chop., 708—709). Въ землището на нѣкогашната тема на смолѣнетѣ, която се простирала между струмската и родопската, и сега са запазени двѣ-три села, чиито имена наумѣватъ отчасти старото название на областѣта и племето. На сѣверо-изтокъ отъ самото Филипи, въ планината, се намира голѣмото село Силянъ. Въ Зѣхненско е селото Свилино или Шилиносъ. Въ една Душанова грамота отъ 1345 г. се подаряватъ на манастиря Св. Ив. Прѣдтеча при Сѣръ 40 жирни дървета, въ мѣстността Сфолено (ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Σφολενοῦ δένδρα τεσσαράκοντα βαλανδέα. Гласник XXVI, 23). Въ Ахж-челебийско е голѣмото село Смилянъ. На туй име, въ свръзка съ името „смолѣне“, намира Иречекъ (Пжтувания, 392).

Името *смолѣне* ни води и къмъ единъ твърдѣ важенъ въпросъ въ историческата етнография на словѣнството. Словѣнското езиковзнание отдавна вече поставя руския и български езици въ една юго-източна група. Проф. Милетичъ, въ своитѣ изучаваня върху члена въ руския и български езици, дойде до още по-ясно схващанье на руско-българското племенно единство, именно въ смисълъ „за нѣкогашно непосредно съсѣд-

ство и пб-тѣсно сродство на българскитѣ славяни и великорускитѣ племена“ (Сборникъ XVIII, 48). Въ подкрѣпа на това мнѣние идатъ историческитѣ вѣсти у византийскитѣ писатели, споредъ които словѣнскитѣ струи, които прѣзъ V, VI и VII вѣкове залѣли Мизия, Тракия, Македония и Морея, текли сѣ прѣко долния Дунавъ, отъ днешно Влахо-Молдавско т. е. че тѣ се отдѣлили отъ руско-словѣнската родина. Сѣ въ полза на това мнѣние говорятъ и общитѣ топографски и племенни названия, запазени у рускитѣ и българскитѣ словѣне. Прѣселенитѣ въ Мизия, Тракия и Македония словѣне донели отъ старото си отечество и своитѣ племенни имена, имената на своитѣ видни градове, и ги прѣдали въ новитѣ си селища. Да поменемъ най-крупнитѣ отъ тѣхъ. На руското плѣме **словѣни**, идже **нынѣ Нокъгородъ**¹⁾ съотвѣтствуватъ *словѣнетъ* въ Македония и областитѣ имъ ... τὰς κατὰ Μακεδονίαν Σκλαβινίας; на дреговичн-тѣ въ Русия, които **сѣдоша** между Припѣтью и Двинною, отговарятъ *драговичитъ* около Солунъ; на **смолянѣ**-тѣ и тѣхния градъ **Смоленскъ** отговарятъ нашитѣ *смолянѣ* (σμολένοι, σμολαίνοι, σμολεάνοι) по р. Мѣста, между Родопитѣ, Струма и Бѣло море; на рускитѣ **сѣверн**, които **сѣдоша** по **Деснѣ**, и по **Семи** и по **Сызъ**, прилѣгатъ *сѣверитъ* по източна Старопланина (Theoph. Chronographia. Ed. Voog, I, 436); името на града **Плескокъ** (сега Псковъ) е било прѣнесено върху старата българска столица *Плѣскова* (Πλίσκοβα, Πλσχα у византийскитѣ писатели и надписитѣ); въ свръзка съ названието на българския **Прѣславъ**²⁾ се находжатъ едноименнитѣ руски **Переяславецъ** и **Переяславль**.

Тѣзи и др. подобни вѣсти, като говорятъ за нѣкогашна сродна цѣлина на руси и български словѣне, прѣди още да захване разселванъето на словѣнското племе, посочватъ едноврѣменно единството на словѣнетѣ въ Мизия, Тракия и Македония.

¹⁾ Поменати въ Несторовата лѣтопись. Спб. 1872.

²⁾ Проф. Успенски е наклоненъ да приеме, че името на българския Прѣславъ е просто прѣводъ на грѣското *πέρσλαβος* (прѣславенъ) Срв. Абоба-Плиска, 236—237. Това тълкувание изглежда натегнато. Изразитѣ като прѣславнаго града Кива (срв. Срезневскій, Свѣдѣнія и замѣтки, LXXXI, 12), прѣславными нашъ граъ Тръногъ (срв. по-долу, глава VII, № 8) са известни.

II.

Царь Симеонови погранични стълбове при Солунъ, отъ 904 г.

За каменни надписи при Солунъ съ името на българския царь Симеона най-първо се научил данскиятъ ученъ пътникъ Кингъ,¹⁾ сетнѣ за това узнали директорътъ на руския арх. институтъ въ Цариградъ Успенски, германскиятъ въ Солунъ генераленъ консулъ Мордтманъ и българскиятъ търговски агентъ въ сѣщия градъ Шоповъ. Когато прѣзъ 1898 г. дошълъ въ Солунъ Успенски да види лично паметника и го проучи, той билъ вече прѣнесенъ отъ турскитѣ власти въ валийското управление. Тука Успенски е могълъ да види надписа и да провѣри своитѣ изводи, получени по-рано отъ фотографската снимка и отпечатъка, които му проводилъ управляещиятъ руското въ Солунъ генерално консулство К. Н. Лишицъ. Откакто се разчу и писа²⁾ за тази българска старина, тя скоро стана невидима: властитѣ заявиха, че камъкътъ е изпратенъ въ султанския музей въ Цариградъ. Постъпкитѣ на заинтересувани лица — да се узнае нѣщо за съдбата на паметника, останаха ялови. Напраздно напослѣдъкъ и азъ дирихъ въ цариградския музей да зарна старината... Въ Солунъ казватъ, че камъкътъ билъ прѣнесенъ въ Цариградъ, а въ Цариградъ директорътъ на музея заявява, че не знае нищо за такъвъ камъкъ.

Прѣзъ прѣбыванието си въ Солунъ узнахъ, че данскиятъ пътувачъ Кингъ е забѣлѣзвалъ камененъ стълбъ съ името на Симеона при с. Вардаровци (солунска ваза), на лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ. Самъ Мордтманъ ходилъ въ с. Вардаровци да дири старината, но тамъ му казали, че гърци я прѣнесли въ нѣкой манастиръ. Г. * * * пъкъ се научилъ, че такъвъ камъкъ имало дѣйствително, но билъ падналъ въ Вардара, понеже

¹⁾ За това събщи и Милетичъ въ Български Прѣгледъ, 1898 г., ноември, стр. 142—143.

²⁾ Вѣстникъ „Знаме“ отъ 14 януари 1898 г.; вѣстникъ „България“ отъ 16 януари 1898 г.; Г. Баласчевъ, Надписъ отъ врѣмето на царь Симеона (Български Прѣгледъ за 1898 г., мартъ, стр. 61—78); О. И. Успенскій, Пограничный столбъ между Византией и Болгаріей при Симеонѣ (Извѣстія русскаго археол. института въ Константинополѣ, III, 184—194).

билъ надъ самия брѣгъ. А понеже при с. Наръшъ, което отстои на 20 километра сѣверно отъ Солунъ, са били намѣрени два стълба съ надписи, то съ вардаровския тѣ ставатъ три.

Низкото солунско поле (десетина метра надъ морското равнище) е оградено на сѣверъ съ градоборската верига (555 м.). Тя се прорѣзва отъ р. Галикъ и върви снижена (100—200 м.) на западъ до самия Вардаръ. Симеоновитѣ погранични камъне са били поставени именно по този гребень, на владѣщитѣ висини и проходи, единъ при Вардаровци, други два при Наръшъ надъ галишкия проходъ. При с. Вардаровци и сега още за прѣзъ рѣката Вардаръ има пжтно съобщение съ чунове, а галишката тѣснина при Наръшъ е важенъ стратегиченъ пунктъ, който пази както желѣзопжтния мостъ, тѣй и съобщението между солунското поле и кукушко-дойранската покраина.

По-добръ запазениятъ надписъ на едната отъ наръшкитѣ ержли колони (вис. 1,20 м., диам. 57—55 см.) се състои отъ 5 реда. Ето намаленъ отпечатъкъ отъ него, възстановлението и прѣвода му:

~~Ε ΤΟΥ ΣΑΠΟΚΤΕΚ ΣΥΒΙΝΩ~~
 ΟΡΟΣ ΓΩΜΑΙΩΝ Κ ΒΟΛΓΑΡ
 ΕΠΙ ΣΥΜΕΩΝ ΕΚ ΘΥΑΡ ΒΟΛΓΑΡ

ΕΠΙ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΟΛΓΟΤΡΑΚΑΝ
 ΕΠΙ ΔΡΙΣΤΡΟΚΟΜΙΤΟΥ

Ἐτος (υς ἀ)πὸ κτ(ίσεως) κ(όσμου) SΓΙΒ ἐν(δικτιῶνος) ζ̄
 ἕρος Ῥωμαίων κ(αι) Βυλγάρ(ων)
 ἐπὶ Συμεῶν ἐκ Θεοῦ ἄρχ(οντος) Βυλγάρ(ων)
 ἐπὶ Θεοδώρῃ ἔλγου τραχανῆ
 ἐπὶ Δρίστρῃ κομίτου.

(Въ година отъ създаване мира 6412, индиктъ 7-и (904 отъ Хр.). Граница между ромеитѣ и българетѣ. Въ врѣмето на Симеона, отъ Бога князь на българетѣ, при Теодора оглутархана¹⁾ и при комита Дристра).

Поменатитѣ въ надписа лица Теодоръ и Дристеръ са познати болѣре при Симеона. Теодоръ е билъ магистръ. Симеонъ го е пращаль на два пъти за прѣговори въ Цариградъ, прѣзъ 892 и 913 г., както се учимъ отъ продължителя на Теофана, стр. 359, 385. Дристеръ пъкъ е билъ управителъ на струмишката областъ. По заповѣдъ на Симеона, той прѣнесълъ мощитѣ на двама отъ струмишкитѣ светци въ Бръгалница. За него узнаваме отъ житието на тивериополскитѣ мченици и синаксара имъ. (Срв. повече за това у Баласчева, 74—75).

На втория Нъръшки стълбъ (високъ 1,28 м., диам. 46—47 см.) имало сѣщо тѣй слабо запазенъ надписъ. Отъ буквитѣ, които могълъ да прочете Успенски, личи, че и този надписъ е ималъ сѣщото съдържание. Вѣроятно, единиятъ камъкъ е билъ обърнатъ къмъ българска страна, а другиятъ къмъ гръцка. Интересно е написанието βουργάρων вм. βουλγάρων, както и повечето новогръцки говори го изговарятъ: βούργαρος, съ ρ вм. съ λ. Ето запазенитѣ думи и букви (срв. у Успенскій, 185):

. . . . . C P C M . . . . . N K A I B E P G A P . .
 . . . . . O Y . . . . . B O Y . . . . .
 . . . . . G O Y F A K A N O Y
 . . . . . O Y K O M I T O Y

¹⁾ Въ една старотурски надписъ срѣщаме сѣщитѣ думи *огул-тарханъ*. Срв. Marquart, Die Chronologie der alttürkischen Inschriften, 32. Радловъ прѣвжда думата *огулъ* съ *синъ*. Въ Симеоновия надписъ тази дума наистина е начертана съ метатеза на *ε*: ἔλγου, както и *трахановъ* вм. *тархановъ*, но това е познато звуково явление въ турско-татарскитѣ говори. Тѣй, койбалско-карагаското нарѣчие произнася думата *огулъ* като *олакъ* (момче) и *олганъ* (дѣте) т. е. както въ Симеоновия надписъ. Срв. Vámbéry, Etym. Wört. d. turko-tatarischen Sprachen, № 50. Титлата *тарханъ* е позната.

III.

Зографски подписъ отъ 980 г.

Зографскиятъ български манастиръ, който бѣ запазилъ за науката и поволюбнието своето прочуто глаголско евангелие отъ X—XI вѣкъ, таи въ книгохранилището си най-старото, до сега познато, датувано словѣнско писмо, отъ 980 год. То е словѣнскиятъ подписъ въ единъ грѣцки продавателенъ листъ, даденъ отъ стария притежателъ на манастирчето Св. Апостоли Тома на новия му покупателъ Онисифора, прѣзъ год. 6488 отъ създаване мира или 980 г. отъ Хр. Продавателното е запазено въ два екземпляра, както са съхранени и много други подобни светогорски паметници. Първиятъ отъ тѣхъ, който се пази подъ знакъ $\frac{\omega}{\beta. 1}$, е пергаментъ — 36 см. × 26 см., много пострадалъ и залѣпенъ на платно. Писмото му (33 реда) е хубаво скорописно, завързано, пожълтѣло и на много мѣста изтрито отъ врѣмето или изчезнало заедно съ повѣсанитѣ части на пергаментата. Писарьтъ е ималъ опитна рѣка. Този актъ е приподписанъ саморѣчно отъ петима свидѣтели иноци и игумени; други двамина старци били подписани единъ отъ писаря, а втори отъ своя ученикъ, старцитѣ обаче поставили своерѣчно кръстови бѣлѣзи прѣдъ имената си. Дата: 18 августъ, 8 индиктъ, год. 6488 — 980.

Вториятъ екземпляръ съдържа и една прибавка — имената на всички ония иноци и игумени, които се случили въ Зографския манастиръ при прѣговаряньето за продажбата, на 23 юни сѣщата година и индиктъ. За истиностъта на изложеното се подписва своерѣчно, на словѣнски, игуменьтъ на Зографския манастиръ Макари. Паметникътъ се пази при знакъ $\frac{\omega}{\beta. 1 \text{ и } 2}$. Написанъ е отъ друга рѣка съ сѣщия видъ писмо на пергаментъ, 41 см. × 28 см., сѣщо тѣй залѣпенъ на платно. Писмото (36 реда) и тука е пострадало, но, благодарение че

първата главна част се повтаря и въ двѣтѣ продавателни, текстътъ може да се допълни задоволително.

Изпърво актоветѣ са се пазѣли у покупателитѣ на монастирчето Св. Апостоли, което се нахожда на 20 минути източно отъ Зографъ, но когато то по-сетнѣ било продадено на послѣдния монастиръ, и продавателнитѣ минали у новия при-тежатель.

Ето смалени фотографски снимки, прѣписъ и прѣводъ на двѣтѣ продавателни, отъ които първото обхваща точка 1-а, а прибавката къмъ второто — точка 2-а.

1-0.

σίγνον μᾶ	Θω- μο ^χ	σίγνον	Ἄθα-	σίγνον	Κυρί-
καὶ ἡ	γουμένου	νασί	8 μ ^χ	λλου	μ ^χ

† Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος. | Θωμᾶς μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῶν (καὶ) τῶ μακαριωτάτῳ
κυρῷ Ἀντωνίῳ. Πέπρακα εἰς ὑμᾶς μετὰ τῶν | ἐμῶν ἀδελφῶν. Ἄθα-
νασίου μοναχοῦ καὶ Κυρίλλου. | πρὸς ὑμᾶς τοὺς πνευματικοὺς ἀδελ-
φοὺς τὸν κύριον Ὀνησίφορον. καὶ τοὺς γνησίους | σου ἀδελφοὺς τὸν
ἀγρὸν τὸν ἐπονομαζόμενον τοῦ Ἐηρο|κάστρου. τοὺς ἁγίους Ἀπο-
στόλους, εἰς | νομίματα ξθ' μετὰ τῆς οἰκοσκευῆς αὐτοῦ. καὶ
βιβλίων ξξ. μιναιᾶ τέσσαρα. γενε|σοπραομῖα. καὶ ὁ κλίμαξ. καὶ
ἱερά τὰ τῆς ἐξοπλήσεως αὐτῶν. Ἀπῆρα | δὲ ἐγὼ τὸ βορδόνην.
Τοῦτα πάντα λαβόντες. ἀσφαλιζόμεθα πρὸς ἡμᾶς τοὺς εἰρη-
μένους πνευματικοὺς ἡμῶν ἀδελφοὺς τὸν κύριον Ὀνησίφορον καὶ
τῶν τοῦ μέρους σου. τοῦ μὴ ἔχειν ἐξουσίαν ποτὲ καιρῷ ἢ χρόνῳ.
τοὺς μοναχοὺς τῶν κε(λλίων τοῦ) κυρίου Ἀντωνίου. κίνησιν τὴν
οἰ|ανοῦν. ἢ ἀγωγὰς καὶ ταραχὰς διεγείρειν πρὸς σὲ τὸν πνευμα-
τικὸν ὑμῶν ἀδελφόν, κυρὸν Ὀνησίφορον, καὶ | τοὺς ἐκ τοῦ μέρους
σου. ἐάν δὲ δοκιμάσῃ τίς ἐξ ἡμῶν. πρὸς ἀνατροπὴν τῆς τοιαύτης
πράσεως καὶ ἀσφαλείας χωρήσαι, ἐν πρώτοις ἵνα μὴ εἰσακουέται
παρὰ παντὸς κριτη|ρίου πολιτικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ, ἀλλὰ καὶ
ἐκδιώκεται παρὰ τῶν ἁγίων γερόντων τοῦ | καθ' ἡμᾶς Ἁγίου ὄρους.
εἰθ' οὕτως ἔχει ἔστις εἶη. καὶ τὴν ἀρὰν τῶν ΤΙ καὶ ὀκτώ ἁγίων

Handwritten text in a cursive script, likely a manuscript page. The text is dense and spans most of the page, with some lines appearing to be part of a list or numbered entries. The script is difficult to decipher due to its cursive nature and the image quality.

2-0.

πατέρων| προσεπιζημιούμενος και λόγω προστίμου λίτρας γ'. ἐπὶ τούτῳ γὰρ και ἡ παροῦσα ἀσφάλ|ια ἐγγράφη παρουσία τῶν εὐρεθέντων πατέρων.

Ἔστιν δὲ ὁ περιορισμὸς τοῦ μοναστηρίου και ἡ διακράτησις οὕτως. ἀπὸ τὸν βαθὺν βηρὸν τοῦ Ἐηροκάστρου. και ἀνατρέχει τὸν ποταμὸν. και ἀκουμπίζει τοῦ Ζωγράφου ἄνωθεν. και κρατεῖ τὸν ῥάχωνα μέχρι τοῦ δρόμου τοῦ βασιλικοῦ. και ἀποδίδει εἰς τὴν Ἄρκον εἰς τὸ δξὺν βουνήν. ἐν ᾧ και εἰσὶν σταυροὶ εἰς τοὺς δρῦς δύο. και κατέρχεται τὸ ῥαχώνην ῥαχώνην και ἀντικρὺ εἰς τὸ ῥυακί|τσην τοῦ ῥάχωνος. και ἀντὶ περνᾷ τὸ λαγγάδιον τὰ ἐναντία τοῦ ῥυακίου. και ἀκουμπίζει εἰς τὸν ῥάχωνα. ἐνθα στέκουν αἱ ἄσπραι πέτραι. και κατέρχεται εἰς τὸν ῥάχων|αν ῥάχωναν. και ἀκουμπίζει εἰς τὸν βαθὺν βηρὸν τοῦ Ἐηροκάστρου.

Και ἐδόθη και τοῦτο. ἵνα ὅστις ἀναβάλη περὶ τῆς τοιαύτης μονῆς. ἵνα ἔχη τὸ ἀνάθεμα. παρουσία τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ πρώτου. και τοῦ κοινοῦ. οἳ και δηλωθήσονται ἐν τῷ ἰδίῳ| τόπῳ. Γραφὲν διὰ χειρὸς Συμεῶν μοναχοῦ και ὑποκλήτου φιλοσόφου † μηνὶ αὐγούστῳ ἡ' ὥρα ἕκτη| ἰνδ(ικτιῶνος) ἡ' ἔτους 1507. (6488—980).

† Θωμᾶς μοναχὸς ὁ πρῶτος.

† Ἡλίας μοναχὸς και ἡγούμενος.

† Παῦλος μοναχὸς και ἡγούμενος τοῦ Ἐηρο|ποτάμου.

† Θεόδωρος μοναχὸς τοῦ Ἐηροκάστρου.

† Νικόλαος μοναχὸς και ἡγούμενος τῆς Χρομιτζένου †|

† Κοσμᾶς μοναχὸς και ἡγούμενος τῆς Ἄρκου. μάρτυς ὑπέγραψε τὸν μὲν σταυρὸν ἰδιοχείρως τὸ δὲ ὕφος διὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ †|

† Εὐθύμιος μοναχὸς και οἰκονόμος τῆς Λαύρας μάρτυς ὑπέγραψε. τὸν μὲν σταυρὸν ἰδιοχείρως τὸ δὲ ὕφος διὰ τοῦ γραφέως.

2-0.

† Κατὰ δὲ τὴν κγ' τοῦ ἰουνίου μηνὸς. παρατυχόντες οἱ ἡγούμενοι τοῦ καθ'ἡμᾶς Ἁγίου ὄρους ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Ζωγράφου ὃ τε| ὁ τιμιώτατος κύριος Δωσίθεος και μέγας οἰκονόμος τοῦ Ἁγίου ὄρους και ὁ δσιώτατος καθηγούμενος τοῦ Κουτλουμουσίου κύριος Γαβριήλ. και ὁ δσιώτατος ἡγούμενος| τοῦ Μακροῦ κύριος Ἰωαννίκιος. και ὁ τιμιώτατος καθηγούμενος τῆς μονῆς τῶν Νεακυτῶν κύριος Γερμανὸς. και ὁ τιμιώτατος ἡγούμενος τοῦ Κασταμο-

νίτου κύριος Ματθαῖος | . καὶ ὁ τιμιώτατος κύριος Παχώμιος . καὶ κληρικὸς τῶν Καρεῶν . Ἐλευθέριος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Τροχαλά . Κοσμάς μοναχὸς . καὶ ἡγούμενος τοῦ Σκορπίου . καὶ ἐτέδων οὐκ ὀλίγων †

† ΜΑΚΑΡΝΕ ΕΡΟΜΦΗ ΧΩ. ΗΓΩ ΜΕ ΗΘ ΖΥ ΓΑΓΦΩ
 Γ Κ Σ ΒΙ Ζ Η Ν Σ Ο Η Ν Χ Π Ο Δ Ζ Π Η Σ Φ Κ Ζ Σ —

Прѣводъ.

1-0.

Знакъ ма	на То- монахъ	Знакъ	на Ата-	Знакъ	на Кири-
и и-	гуменъ	наси-	я монаха	ла	монаха.

† Въ името на отца и сина и светаго духа, Тома монахъ и игуменъ . . . . и на блаженѣйшия господинъ Антония.

Заедно съ моитѣ братия Атанасия монаха и Кирила продадохъ на духовнитѣ си братя господина Онисифора и роднитѣ му братя землището наречено Св. Апостоли Ксировастренски, съ покжцината, 6 книги — 4 минея, 1 парейменикъ, 1 лѣствица, и съ всичкитѣ черковни утвари, за 64 монети. Взехъ си само мулето. Всичко туй като получихме, обезпечаваме ви, васъ горѣпоменатитѣ наши духовни братя — господина Онисифора и другаретѣ му, щото никога занаяпрѣдъ монаситѣ (отъ велиитѣ) на господина Антония да нѣматъ право да вършатъ каквато и да е постъпка, или да завеждатъ дѣло или да те смущаватъ съ каквото и да е, тебъ, нашия духовенъ братъ господина Онисифора и твоитѣ другаре. Ако ли нѣкой отъ насъ се опита да развали тази продажба и отстъпи отъ обезпечението, то такъвъ да не бжде слушанъ отъ нивое сѣдилище, било гражданско или черковно, но и да бжде изгнанъ отъ светитѣ старци на нашата Св. Гора. Ако ли се случи обаче това, то, който и да би билъ той, да подпадне подъ проклятието на 318 свети отци и му се наложи глоба отъ 3 литри. За доказъ на горньото се написа това увѣрително, въ присѣствието на находещитѣ се тука отци.

А границата и обладанието (държавата) на манастира са слѣднитѣ: отъ дълбокия виръ на Ксирокастро се погачва нагорѣ по рѣката, допира горѣ въ Зографъ, върви по хребета до царския пѣтъ и се заврѣшва въ Арка съ остра планина, дѣто се намиратъ и кръстове на два дѣба; оттамъ се спуща се по гребена до отсрѣщната на гребена рѣчица, допира се до гребена, дѣто стоятъ бѣлитѣ камъне, и се по него се спуща и допира до дълбокия виръ на Ксирокастро.

Това се даде съ цѣль, ако нѣкой би промѣнилъ границата на този манастиръ, да бѣде проклетъ. Даде се въ присѣтствието на изпратенитѣ лица отъ протата и събора, които и ще се подпишатъ на сѣщото мѣсто.

Писано съ рѣката на монаха Симеона, нареченъ и философъ, мѣсець августъ 18, въ 6 часѣтъ, индиктъ 8, година 6488 (980 отъ Хр.).

† Тома монахъ, протъ.

† Илия монахъ и игуменъ.

† Павелъ монахъ и игуменъ на Ксиропотамъ.

† Теодоръ монахъ отъ Ксирокастро.

† Никола монахъ и игуменъ на Хромицена †

† Козма монахъ и игуменъ на Арка, свидѣтель. Кръста подписа саморѣчно, а думитѣ чрѣзъ ученика си †

† Евтими монахъ и икономъ на Лаврата, свидѣтель. Кръста подписа саморѣчно, а думитѣ чрѣзъ писаря.

2-0.

† На 23 день на мѣсець юния, въ свещената обитель на св. великомъченика Георгия присѣтствуваха случайно игуменитѣ на нашата Св. Гора: честнѣйшиятъ господинъ Доситей и великъ икономъ на Св. Гора; прѣподобнѣйшиятъ катигуменъ на Кутлумушъ господинъ Гаврилъ; прѣподобнѣйшиятъ игуменъ на Макро господинъ Йоаники; честнѣйшиятъ катигуменъ на манастиря на неакийцитѣ господинъ Германъ; честнѣйшиятъ игуменъ на Кастамонитѣ господинъ Матей; честнѣйшиятъ господинъ Пахоми и влирикъ Карейски; Елевтери монахъ и игуменъ на Трохала; Косма монахъ и игуменъ на Скорпия, и други не малцина.

† Макарие еромнахъ . игуменъ Зографъ-скы: за исцвниж подѣписахъ ~

Този старински актъ, ако и да бѣше извѣстенъ на науката отъ бѣлѣжитѣ на Леонида и особено отъ издирването на Бодянски,¹⁾ сѣ пакъ си оставаше забравенъ и непризнатъ. И може би основателно, защото нито актътъ бѣ проученъ, нито словѣнскиятъ подписъ вѣрно прѣдаденъ. Обнародванъ напослѣдъкъ въ приложенията на Византійскій Временникъ XIII, стр. 1—3, подписътъ и тукъ съдържа въ единъ редъ нѣколко груби грѣшки, като изпущане на ъ, замѣна на ж съ з и др. Естествено е, че при подобни издания всѣки би оспорвалъ достовѣрността на паметника отъ X вѣкъ.

Прѣди всичко, паметникътъ палеографично се отнася право къмъ означеното врѣме. Ръкописитѣ и грамотитѣ отъ X в., които разгледахъ въ Св. Гора, иматъ сжщиятъ бързописъ. За по-здраво установление посочената древность на двѣтѣ продавателни спомагатъ поменатитѣ и приподписани свидѣтели въ тѣхъ, защото тѣ са били дѣйствителни, исторически лица отъ втората половина на X вѣкъ. Въ общата светогорска кондика, която се пази въ Карей и въ която е помѣстенъ и първиятъ уставъ на светогорскитѣ манастири отъ 971—972 год.,²⁾ личатъ имената на повечето отъ свидѣлитѣ въ нашитѣ двѣ продавателни: протѣтъ Тома,³⁾ Павелъ Ксиропотамски, Гаврилъ Кутлумушки, Илия, Антони, Козма, Никола и др. Онѣзи старци, които са измрѣли или били замѣстени въ управителскитѣ си длѣжности, между 972 и 980 г., естествено е, не се поменаватъ въ продавателнитѣ. Прѣзъ 972 г. игуменъ-притежателъ на Зографъ е Георги Зографътъ (Γεώργιος ὁ Ζωγράφος), поменатъ въ първия типикъ, а прѣзъ 980 г. игуменъ е Макари, чийто словѣнски подписъ ни занимава тука. Споменуването въ прибавката на второто продавателно само мѣсеца, показва именно по-горнята година и индиктъ.

Най-послѣ, още единъ фактъ отнася разгледвания актъ къмъ X в. Продаденото прѣзъ 980 г. манастирче Св. Апостоли, било наименувано съ името на новия си притежателъ — Онисифора, както туй е било случай и съ много други тогавашни келии и манастирчета. Въ една грамота отъ 1049 г.

¹⁾ О. М. Бодянский, въ Чтенія въ Имп. общ. ист. и древн. Росс. 1873, кн. I.

²⁾ Прѣписъ ми достави любознателниятъ отецъ Йонилъ Зографски, комуто съмъ благодаренъ и за други услуги прѣзъ прѣбиваннето си въ Св. Гора.

³⁾ Прѣзъ 972 г. протѣ е билъ Атанаси, замѣненъ въ 980 г. съ Тома. Срв. Γεδών, 'Ο "Αθως, стр. 321.

монастирчето вече е титулувано съ името на покойния си притежател Онисифора (... ὁ μοναχὸς Διονύσιος ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τῆς οὕτως ἐπονομαζομένης τοῦ Ὀνησιφόρου ... Срв. Виз. Вр., прил. къмъ XIII т., 7—8).

Зографскиятъ актъ, покрай голѣмата си важностъ за историята на атонскитѣ манастири, има особена цѣна за уяснение началната сѣдбина на словѣнската писменостъ и езикъ. Думитѣ βήρος (виръ) и ρυακίτζα (ръвница), употребени въ акта вмѣсто грѣцкитѣ λάκκος и ρύαξ посочватъ словѣнско влияние въ грѣцкия езикъ въ Атонъ. Словѣнскитѣ племена се поселили не само изъ Македония; тѣ проникнали и на югъ въ Морея, по бѣломорскитѣ острови и Халкидонския полуостровъ. Изрично свидѣтелство за словѣне въ Св. Гора прѣзъ VIII в. е запазено въ книгохранилището на Кастамонитския манастиръ. Прѣзъ врѣме на царетѣ иконоборци, казва се тамъ, словѣнскитѣ племена ржхини и сагудати, слѣдъ завладѣване на Македония, „най-послѣ дойдоха въ светата Атонска гора, съ всичкитѣ си челяди, защото нѣмаше кой да имъ се опре или да воюва съ тѣхъ“ (... τέλος ἦλθον καὶ εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος μὲ ὄλα τοὺς τὰ γυναικόπαιδα. διότι δὲν ἦτο τινᾶς νὰ τοὺς ἀντισταθῆ καὶ νὰ τοὺς πολεμήσῃ. Вж. повече у Йор. Ивановъ, Сѣверна Македония, 68, Успенскій, Исторія Аѳона III, 311). Пб-късно тукашнитѣ словѣне ги виждаме съ словѣнскитѣ имѣ имена въ разни запазени въ Св. Гора актове. На единъ грѣцки актъ отъ 943 г., за опрѣдѣляне границата между светогорскитѣ и йерисовски земи, словѣнетѣ се подписватъ съ грѣцки бугви, както за подобни случаи поменава и черноризецъ Храбъръ: Константинъ Халума (Χαλοῦμα), Иванъ Гораздъ (Γοράζδου) и Кънигъ Непровадъ (Κυνήγος τοῦ Νεπρόβადου). (Срв. Успенскій, *ibid.* 318). Прѣзъ 960 г. поселенитѣ около Йерисо словѣне се наричатъ българе. Интересно е, че докато тѣ възприели грѣцко-християнски лични имена, прѣкоритѣ си запазватъ словѣнски — Владко, Дѣтко, Ржкавина, въ иверския актъ отъ 982 г. Срв. за това пб-долу, стр. 22. Български селища се споменаватъ и на касандрийския полуостровъ. Въ една грамота въ руския светогорски манастиръ отъ 1068 г. се говори за междитѣ (границитѣ) на българскитѣ селища — τὰ σύνορα τῶν Βουλγαρίων¹⁾ (Срв. Григоровичъ, Очеркъ²⁾, стр. 67).

¹⁾ И въ Дулянската хроника западнитѣ българе при царъ Самуила се наричатъ Bulgariini вм. Bulgari.

Нашиятъ подписъ отъ 980 г. подсъща за особено ранно разпространение на словѣнската писменостъ въ Св. Гора. Апо игуменътъ на българския манастиръ прѣзъ 980 г. се подписва съ словѣнско писмо, явно е, че той въ своитѣ младини т. е. въ началото на X в. е могълъ да го научи било при своя старецъ въ Атонъ, било въ Македония и България, дѣто то особено закрѣпнало при Климента и другаретъ му. Подписътъ прѣдставя правилень кирило-методиевски словѣнски езикъ съ издържани форми и букви, най-правилна употрѣба на **ъ, ы, ж**. Запазена е и друга древня особеностъ — избѣгване на йотуването при **еромонахъ, Макарие**. Името Зографъ се пише често съ **ѣ** и въ грѣцкитѣ паметници. Сжщото срѣщаме и въ старобългарскитѣ текстове **Зѣграфъ** или **Нзѣграфъ**. Въ Самуиловия надписъ имаме о вмѣсто **ѣ** — **Самонъ**. Второто о въ думата **еромонахъ** е прѣсечено съ дълга права черта като а. Другитѣ а въ подписа са съставени отъ полумѣсець и отъ прѣчица. Писачътъ или е написалъ, по погрѣшка, прѣчицата най-напрѣдъ, като е смѣталъ, че пише послѣдното а на думата **еромонахъ**, и послѣ се оправилъ, като написалъ цѣлото о върху прѣчицата, или пъкъ, ако съзнателно е искалъ да прѣдаде нѣкой тъменъ звукъ, замѣстникъ на грѣцкото о въ *μοναχός*, приелъ е бѣлѣга а. Подобень случай имаме въ руското произношение **манѣхъ** вм. **монахъ**, словѣнското **мѣннхъ**, **къметъ** (*χωμήτης*). Свършеното врѣме **подъписахъ** съ н се срѣща еднакво писано въ старитѣ паметници съ **ь** и **н**, споредъ това дали то се е повело по неопрѣдѣлената или сегашна основа: **пъсати** — **пъсахъ**, **пншѣ** — **пнсахъ**.

Зографскиятъ подписъ се отнася къмъ най-старитѣ български паметници и по своята графика. Изобщо той има полууставень видъ. Подписвачътъ, несржченъ, е захваналъ по-полева, съ чъртици при крайщата на буквитѣ, ала отъ втората дума е продължилъ по-свободно. Подобни чъртици са поставени и въ втория редъ на буквитѣ **к** и **ы**. Въ Самуиловия надписъ, който е само 13 години по-младъ отъ Зографския, сжщо тѣй са употрѣбени чъртици на нѣкой само отъ буквитѣ. Буква а напомня изобщо формата на старитѣ паметници и на а въ Самуиловия надписъ. Сжщо тѣй **є**, **к** (особено това въ втория редъ), **х**, **г**, **ф**, **с**, **ж** са писани както и въ Самуиловия надписъ. Буква **ъ**, съ завита горня часть, се срѣща въ старитѣ полууставни и бързописни

текстове. Образът на **з** е запазенъ въ два вида: едното като **Z**, което отговаря на грѣцкото уставно **Z**, и другото като грѣцкото скорописно **з**, съ дълга завита опашка. Буква **оу** е прѣдadena съ **ѡ**. Въ Самуиловия надписъ **оу** е прѣддено и по двата начина: **оу** и **ѡ**. Буква **о**, било отдѣлно, било въ състава на **ѡ**, не изпълня ширината на реда и има видъ на малко колелце. Опашката на буква **р** слиза малко отъ реда; вржлата частъ на **р** е малка, както и у другитѣ стари паметници. Срѣдната частъ на **м** слиза до основата на буквата въ два случая; въ началното **м** тя стои по-високо. Буква **д** е съ байраче, което се издига надъ реда. Особенъ интересъ поражда формата на единствената въ подписа буква **т**, въ думата **истинѡ**. Понеже пергаментътъ тъмно тамъ е билъ сгнать и провѣсанъ, очакваната буква **т** е запазена само наполовина и въ нищо не наумява кирилско **т**, а, напротивъ, съдържа частъ отъ глаголско **т**, което има слѣдната форма — **т**. Безъ съмнѣние, не за забава, не отъ писарска слободия е поставено това глаголско **т** отъ старчесвата рѣка. Навѣрно, Макари ще да е билъ свиеналъ по-рано и съ глаголската азбука. Този фактъ, както и глаголскиятъ подписъ отъ 982 год. (за него по-долу), ни завеждатъ въ редъ размишления за сѣдбата на глаголското писмо и неговата употреба срѣдъ югословѣнетѣ прѣзъ X вѣкъ.

Главното обаче и очебиеще заключение, което може да се извади отъ нашия подписъ, то е че той заедно съ Самуиловия надписъ и краткия Варошки надписъ отъ 996 год. са единственитѣ положителни писмени паметници, които изразяватъ живъ югословѣнски езикъ отъ X вѣкъ и то въ такива форми, въ каквито науката схваща кирило-методиевския езикъ. Въ това отношение тѣзи паметници иматъ голѣма научна стойностъ и подкрѣпять мнѣнието, че Кирилъ и Методий извършили прѣвода на богослужебнитѣ книги на познатото имъ вече словѣнско нарѣчие, говорено отъ солунскитѣ словѣне, а не на нарѣчието на моравцитѣ, или, както за това ясно е изразено въ Панонското житие на Методия . . . „и щомъ изнамѣри буквитѣ и състави рѣчьта, той (Кирилъ) трѣгна за моравския пѣть, като взе съ себе си и Методия“ (и абѣе оустронѣвъ писъмена, и бесѣдоу съставѣвъ, повѣн са атъ Моравьскаго, понмъ же Методиа).

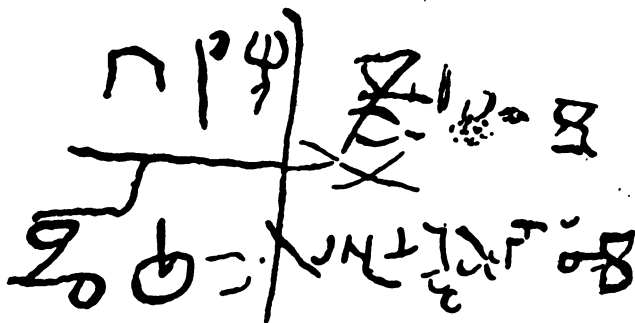
IV.

Глаголски подписъ отъ 982 г., въ Иверския светогорски манастиръ.

На този актъ пръвъ обърна внимание ревностниятъ издирвачъ на светогорскитѣ старини архимандритъ Порфири Успенски. Срезневски изслѣдва акта пръвъ 1861 г. по нѣколко фотографски снимки (гл. Извѣстія Имп. археологическаго общества III, вып. 1, кол. 3—8) и се произнесе скептично за него; четири години по-късно, пръвъ 1865 г., слѣдъ цѣлнитѣ разяснения на арх. Успенски (Извѣстія имп. арх. общества V, кол. 13—19), Срезневски, въ една заблѣжка къмъ разясненията, призна, че въпросътъ за акта и неговиятъ словѣно-глаголски подписъ е откритъ. Бодянский призна акта и подписа за истински (Чтенія въ Имп. общ. ист. и древн. рос. 1873, I, стр. 9). Поради голѣмитѣ пакости и бъркотия, що бѣ причинило послѣдното голѣмо земетресение въ Св. Гора и въ библиотеката на Иверския манастиръ, не ми бѣ възможно да прѣгледамъ въпросния паметникъ. Тугъ се задоволявамъ съ факсимиле отъ Севастьяновитѣ снимки, което сѣ пъкъ удосто-вѣрява изобило несъмнѣността на глаголския подписъ.

Иверскитъ актъ отъ 982 г. е удостовѣрене (*ἀσφάλεια*), дадено отъ жителитѣ на крѣпостта Йерисо на иверската лавра въ потвърждение на това, че манастирътъ Коловски (*τοῦ Κολοβού*) е подчиненъ на Иверската лавра и че принадлежащата на Коловския манастиръ земя при Йерисо, наречена *Γραδίσκα*, била дадена отъ монаха Ивана Иверски на йерисовци за 100 златни монети за 29 години, а тѣ въ замѣна му дали земя въ полуострова Лонгосъ. Актътъ е отъ год. 6490—982, мѣсець юни, индиктъ 10, въ царуванъето на Василия и Константина (*Μηνὶ ἰουνίου ἰνδικτιῶνος δεκάτης ἐν ἔτει τῷ , ς υἱ ἐπὶ βασιλείας Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου*). Подписанъ е отъ йери-

совския епископъ Теодора, отъ игумена на Лаврата Атанасия и др. мирски лица. Интересни са словѣнскитѣ подписи на Василия Стоимира, Власия Владка, Николая Дѣтка (Νικόλαου τοῦ Δεξιμοῦ), Антония Ржавина (Ρωϋχαβήνα), подписани съ грѣцки букви; а най-любопитенъ е глаголскитѣ подписъ, отъ който, за съжаление, личатъ добръ само нѣколко букви, та ще бже прѣсилено да диримъ въ него четенъето **зи(а)к(ъ) гиорги попъ** (споредъ Успенски) или **Гръгора** (споредъ Срезневски). Чини ми се, че въ снимката могатъ се узна добръ само буквитѣ :

Х (т. е. н въ жглестата глаголица) въ края на първия редъ, **Ъ** (г) въ началото на втория редъ, **В** (р) до нея, и най-послѣ **Ж** (ъ). Четвъртата буква въ първия редъ прилича на послѣдната въ сѣщия редъ т. е. на **Х** (н). Споредъ това, подписътъ ни се явява съ нѣколко прочетени букви:

. . . (Х) . Х	(. . . (н) . н)
Ъ В . . . . Ж	(г р . . . . ъ)

Че словѣне е имало заселени въ земитѣ около Св. Гора, това се посочи по-горѣ, стр. 18. А че и около самия градъ Йерисо, който лежи на шията на Атонския полуостровъ, е имало българе, които са могли да се подпишатъ за свидѣтели въ горния актъ, това узнаваме отъ хрисовула на царь Романа, даденъ на светогорския манастиръ на Йоана Коловски въ 6468 г. или 960 сл. Хр. Между друго, въ хрисовула се казва: „На манастиря Йоанъ Колова били подарени 40 освобождени отъ данъбъ чифлигаре (парици), въ замѣна на тѣзи малки парчета земя, които отдавна са принадлежали на мо-

настиря въ йерисовската покраина, и взети отъ поселенитѣ на тѣзи мѣста роби българе“ (... παρὰ τῶν ἐνσκηνοθέντων ἐκεῖσε σκλάβων βουλγάρων. Извѣстія арх. общ. V, кол. 17).

Глаголскитѣ подписъ въ иверскія актъ отъ 982 г. е отъ високо значение за историята на глаголицата, толкозъ повече, че той се явява въ датиранъ паметникъ отъ X вѣкъ и съдържа начертание на буквата и, познато до сега само въ тѣй нареченитѣ хърватски прѣписи. До колко обаче е правдиво мнѣнието, че българската глаголица е сложена само отъ крѣгли буквени форми, ще ни посочи новооткрития отъ менъ Битолски трипѣсникъ, за което гл. по-долу.

Царь Самуиловъ надписъ отъ 993 г.

Прѣзъ 1888 г. въ с. Германъ (Прѣспанско) била съградена нова черква току до самата западна врата на старинската малка черевичка. Като копаели, изровили плоча съ словѣнски надписъ и я приежали. Още тогава се разнесе слухъ за находката и за прочетеното въ надписа име Самуилъ. Кънчевъ, който пътува изъ Прѣспа, не узна нѣщо повече за плочата.¹⁾ Едва въ 1898 г. надписътъ бѣ виденъ отъ Успенски, директоръ на руския археологически институтъ въ Цариградъ, и на слѣдната година биде издаденъ и обясненъ.²⁾ Надписътъ, бидейки отчупенъ, не бѣше възможно да се възстановятъ съ положителност имената на Самуиловитѣ родители, а особено туй на майката, отъ което бѣ запазена само една буква. Сега обаче, откато търсенитѣ имена станаха извѣстни отъ обнародванитѣ прибавки въ вѣнския Скилицовъ прѣписъ № 74,³⁾ и надписътъ може да се допълни съ увѣреностъ. Въ този прѣписъ четемъ, че Самуилъ и братята му били синове на мощенъ вомисъ на име Никола и майка Рипсимия (*δυνηθέντων κόνιτος ζυγτες παιδες Νικόλαος ὀνομαζόμενος μητρὸς Ῥιψίμης*).⁴⁾ Името Рипсимия е запазено въ християнската агиография. Така се нарича една мченица погинала въ Армения прѣзъ IV вѣкъ. Паметта ѝ се празнува на 30 септември. Въ словѣнскитѣ

¹⁾ Мсб. IV, 40.

²⁾ Успенски, Флорински и Милетичъ дадоха своитѣ бѣлѣжки въ Извѣстия рускаго арх. института въ Константинополѣ IV, вып. 1, стр. 1—20, за год. 1899. Иречекъ и Ягичъ писаха за надписа въ Archiv. für Slav. Phil. XXI, 543—557. Милетичъ писа по сжщото и въ Български Прѣгледъ, год. V, кн. IX—X, 274—278.

³⁾ В. Prokić, Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes, codex Vindobonensis hist. graec. LXXIV München, 1906.

⁴⁾ Срв. Кедринъ, бонско издание, II, 484 и Прокичъ, стр. 28.

прѣводи името се пише Рипсимия. Поради калугерството на мченица Рипсимия, името ѝ е получило широко гражданство срѣдъ женскитѣ манастири. Вазовъ въ своя романъ „Подъ игото“ поменава калугерката Рипсимия, една отъ сестритѣ въ метоха на Бѣла Черква.

Ето факсимиле и възстановенъ прочитъ на Самуиловия надписъ:

† ВІ НМА ѠТЪ ЧАНСЪ
 ННАНСТАГО ДОУХА А
 ЗЪ САМОНПЪ РАБЪ БЖ
 ПОЛАГАХ ПАМАТЪ
 ѠНМАТЕРННБРАТ
 А КРЪСТЪХЪ СН
 НМЕМА ОУСЪПЪУ
 І СОЛАРА БЪ БЖН
 ѠАВА ПЪНА ПНСА
 А ѠТО ОТЪ СЪТВС
 УЪ: ФА ННЗ АН

1. † в(ъ) нма Ѡтъч(а)н с(ъ).
2. нна и стаго доуха а-
3. зъ самонпъ рабъ бж(н)

4. ПОЛАГАЖ ПАМАТЬ (ΩΤΥΙ-)
5. $\bar{\text{У}}$ И МАТЕРИ И БРАТ(У И-)
6. А КРЪСТЕХЪ СИ(ХЪ) ¹⁾
7. ИМЕНА ОУСЪПЪШИ(НХЪ ИИ-)
8. КОЛА РАБЪ БЖИ (РИФПМН-)
9. К ДАВ(И)ДЪ НАПИСА (СА БЪ)
10. ЛЪТО ОТЪ СЪТЪ(ОРЕННИ МИРО-)
11. $\bar{\text{У}} \bar{\text{С}} \cdot \bar{\text{Ф}} \bar{\text{А}}$. ИИЪДИ(КТА $\bar{\text{С}}$) ²⁾

¹⁾ На плочата (1,25 м. дълга и 0,52 м. широка) дѣйствително стоятъ три надълбани кръстовидни трапчинки. Металнитѣ кръстове, които стояли въ тѣхъ, не са намирани.

²⁾ т. е. 6501 — 993 г., индиктъ 6-и.

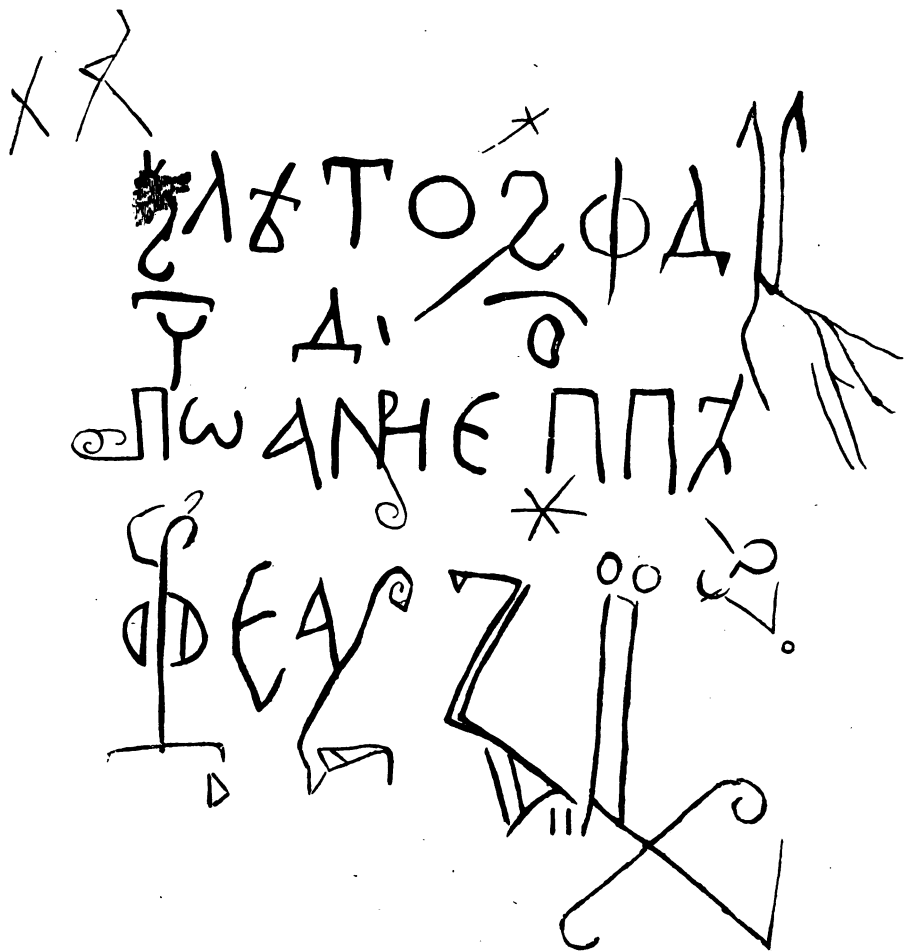

VI.

Варошки надписъ отъ 996 г.

Въ самото южно подножие на скалиститѣ Марзови кули до Прилѣпѣ се намира с. Варошъ и неговиятъ старински манастиръ Св. Архангелъ. Прѣзъ 1861 г., като разкопавали около черквата рушевинитѣ, за да възобновятъ манастиря, намѣрили между друго и една мраморна колона. Заедно съ двѣ други колони, донесени отъ близкитѣ развалини на варошкитѣ черкви, билъ съграденъ и подпрѣнъ трѣма на манастирската черква. На първата колона е запазенъ единъ отъ най-старитѣ словѣнски надписи, който за удобство нека наречемъ *Варошки надписъ*. Надписътъ е издѣлбанъ въ хубави букви, но, при обновление на манастиря, билъ е бѣлосанъ съ гъстъ слой варъ, който покрива цѣлия стѣлбъ. При все това надписътъ доста личи. Той е билъ виденъ първенъ отъ архимандрита Антонина, който миналъ тука прѣзъ 1865 г. и го прочелъ тѣй: (въ) лѣто ςϡΦΔ ἀγιώ(τατος) εἰπὶς Ἀνδρῖ φεβρ. ζ. При това Антонинъ забѣлѣзва: „Цифровыя буквы вырѣзаны такъ ясно и отчетливо, что недаютъ повода ни къ малѣйшему сомнѣнiю въ вѣрности ихъ чтенiя. И такъ какойто святѣйшiй Епископъ Андрей былъ тутъ (молился, скончался..) 7 февраля 996 года“ (Поѣздка въ Румелию. Спб. 1879 г., стр. 326). Членоветѣ на руската археологическа комисия прѣзъ 1898 г. се задоволили да прочетатъ надписа прѣзъ варьта, която го покрива; ето защо тѣ, вмѣсто да оправятъ четеньето на Антонита, направили нови грѣшки и прочели надписа тѣй: в лѣто ςϡΦΔκ (6524—1016) οὐσνε дамн(α) εἰπὶς φεβρ. ζ... (Извѣстiя русскаго арх. института въ Константинополѣ IV, вып. 1, стр. 125). Това двойно четенье ме накара да се вгледамъ по-внимателно въ паметника, та измихъ полека заворавѣлата варъ по стѣлба, изчистихъ надписа,

и отдолу се показаха истинските букви и знакове, отъ които
сехъ книженъ отпечатъкъ, туку намаленъ два пѣти:

При първата думица камъкътъ е отчупенъ, та едва се познаватъ частитѣ на въ. Втората дума е ясна: *лѣто*. Датата на годината е прѣдшествувана съ знака на хиляднитѣ — една коса чъртица, както и въ Самуиловия надписъ, а отгорѣ и втори знакъ посочва, че тука имаме числени букви. Слѣдъ датата *рзфд* т. е. 6504—996 слѣдва орнаментенъ знакъ, какъвто има и при първата буква на втория редъ и на края

на надписа. Тѣзи орнаментни чъртици са по-тънки и по-малко връзани отколкото буквитѣ. Тѣ са забървали Миловова да прибави къмъ датата още една числена буква к. Знае се обаче, че нито гърцитѣ, нито словѣнетѣ не са писали 24 съ дк, а само ѣд, хѣ'.

Вториятъ редъ почва съ съратената дума пѡ̄ т. е. пѡуи (почина). Името на покойника е Ѡ̄н̄ри т. е. Ѡдри(е), съ чинъ е̄ппъ т. е. епископъ. Титлата надъ послѣдната дума е ѣ, но при дълбанъето длѣтото е отчупило вжече отъ мрямора, та крайщата на с се съединили. Именителната форма на името на епископа се очаква да е Ѡдрие, та ако се вземе тя, ще трѣбва да се приеме, че каменодѣлецътъ си е послужилъ съ послѣдното е и за слѣдната дума.

Третиятъ редъ съдържа мѣсеца — февр(оуарн) и деня — зї т. е. 17-и.

И тѣй, Варошкиятъ надписъ отъ 996 год. ще се прочете така:

въ лѣто ꙗѢД
пѡ̄ Ѡ̄н̄ри е̄ппъ
февр зї

Или развързано:

въ лѣто ꙗѢД пѡу(и) Ѡдри(е) епископъ февр(оуарн) зї.

Палеографски надписътъ прѣдставя най-стария познатъ видъ на словѣнскитѣ букви и напомня досждъ начертанието въ Самуиловия надписъ, отъ който е по-младъ само 3 години. Титлитѣ — и ~ ги виждаме въ старитѣ словѣнски паметници отъ XI вѣкъ, като Остромировото евангелие, Савината книга. Буквата і съ двѣ точки сждо тѣй срѣщаме въ Савината книга.

Поменатиятъ въ надписа епископъ ще да е билъ или битолскиятъ, подъ чиято власть още тогава се е намиралъ Прилѣпъ (Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βουτέλεως εἰς τὴν Πελαγονίαν καὶ εἰς τὸν Πρίλαπον . . . въ грамотата на Василия отъ 1019 г.) или неговъ помощникъ, който е държалъ Прилѣпско. Че Прилѣпъ понѣкога е ималъ свои владци, виждаме отъ единъ надписъ на икона въ манастиря Трескавецъ, отъ год. 1651 . . . митрополитъ прилѣпскы Юсифъ.

VII.

Бѣлѣжки за нѣкои грамоти и рѣкописи въ Света-Гора.

1. **Бѣмъ началната история на Зографския манастиръ.** Най-стари запазени спомени за Зографъ се намиратъ въ светогорския уставъ отъ 972 г. и въ Зографския актъ отъ 980 г. (Срв. стр. 10 и сл.). Подъ бѣлѣгъ Б. 7. въ Зографъ се пази и другъ твърдѣ важенъ паметникъ за историята на този манастиръ. За съжаление, той е съхраненъ по прѣписъ отъ XVI в. Първообразътъ ще да е останалъ въ цариградската патриаршия, бѣто билъ занесенъ съ други книжа, за да се издаде отъ патриарха Теолипта прѣзъ 1586 г. грамота по единъ манастирски споръ. Тази грамота се пази въ Зографъ подъ бѣлѣгъ ѿ. ѿ. 12. Грамотата Б. 7. прѣдставя спогодба; тамъ е разрѣшенъ спорътъ между игумена Ивана Селински, който притежавалъ манастирчето Селина, сега подъ Зографъ, и Павла Иванички, владѣтель на манастирчето Иваница, сега сѣщо тѣй подъ Зографъ. Грамотата носи дата 8 май 6567 г. или 1049 сл. Хр. Ето зачалото ѿ:

† Мица маіа ѿ. настоещемъ индиктѣ ѿ.¹⁾ вистѣ съпрѣ-
ние ѿ мнѣгѣ дни междѣ кѣръ Іѡанѣ игѣменомъ Селинскѣй.
и междѣ кѣръ Павло Иваничкѣй. и не възмогеше съмирити се
никакоже . . . Тогава Ив. Селински се оплакалъ на светогорския
протъ Теофилакта, който проводилъ на мѣстото вѣщи лица,
които да разгледатъ оспорваната граница между двѣтъ манастир-
чета. Протътъ слѣдъ това прѣсѣдилъ въ полза на Селински,
за което и билъ даденъ този актъ, приподписанъ отъ старцитѣ,

¹⁾ Година ѿ ф ѿ ѿ има индиктъ ѿ, а не ѿ. Пogrѣшката показва, че оригиналтѣ ще да е билъ на грѣци, дѣто е било ѿ', и сѣгнѣ въ словѣнския прѣводъ ѿ' е прѣдадено съ ѿ, т. е. чъртичката при ѿ послужила за ѿ въ ѿ.

проводени да засвидѣтелствуватъ мѣстото: **И** въдасть се кѣръ **І**ωανν̄ς Селинскомъ; по сихъ дѣше кто̄ ѿ нихъ дрѣзнеть и начне̄ разарати и сѣмъщение начне̄ подвижати и сии прѣдѣль и вставка потворити. илӣ ини по прѣшъствию ѿ. да вѣде̄ ѿтѣждень ѿ стіиѣ и єдиносѣщниѣ троице... въ лѣто̄ 5̄ φ̄ η̄ 5̄. (6557—1049). и п̄писаше се въсь̄ прѣ̄ ими же сътворено виск̄ игѣмени сътворшеи прѣдѣль. Слѣдватъ подписитѣ: йеромонахъ Теофилактъ — протъ на Св. Гора, монахъ Антони отъ Филотей, Теодоръ — игуменъ Дохиарски, киръ Леонтиѣ коз . . . тина, (δ Κοσμητζης?), киръ Яковъ Малогитски (Ομολογητῶν), киръ Диониси Монодендрийски, киръ Мелентие — монахъ отъ Маврокорма, киръ Илия — монахъ Ливадийски, киръ Анастасие — монахъ, киръ Яковъ отъ Св. Ипатія. А че оригиналтъ се е отнасялъ къмъ означената година 1049, най-добрѣ се вижда отъ токущо изброенитѣ свидѣтели, които са били дѣйствителни лица отъ това врѣме. Въ една грамота въ Зографъ отъ 1049 г. бѣлѣтъ ω. в. 3., и въ друга паѣвъ тамъ отъ 1051 г., намираме подписитѣ на горнитѣ свидѣтели игумени: протѣтъ Антони Филотейски, игуменѣтъ на Дохиаръ — Теодоръ, Леонти на Космица, Яковъ Омологитски и др. (Срв. и Виз. Вр. Прил. XIII, 9, 11, 12).

Въ грѣцката грамота, отъ 1049, пазена въ Зографъ при бѣлѣтъ ω. в. 3. и отнесеца се до манастирчето Св. Апостоли, сега подъ Зографъ, между подписалитѣ я свидѣтели стои и името на съсъда Иванъ игуменъ Зографски: † Ἰωάννης μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Ζωγράφου. Нѣма съмнѣние, този Зографски игуменъ Иванъ е сщиятъ игуменъ Селински, който се присѣдинилъ съ велиитѣ си къмъ Зографъ, дѣто братата, отъ благодарностъ, сщщата година го избрали игуменъ на уголѣмената Зографска обитель.¹⁾ Ето защо Иванъ Селински въ по-къснитѣ манастирски прѣдания личи като единъ отъ основателитѣ на българския манастиръ Зографъ, за което ще имаме случай да поговоримъ.

2. Патриархъ Ефтимъ Търновски въ Селинската кула. Прѣвъ 1365—1370 г. Евтими, който още не билъ патриархъ, прѣкаралъ въ Св. Гора, изпърво въ лаврата на Св. Атанасія, а сетнѣ въ Зографъ. За да може да се отдаде на по-

¹⁾ До подобно заключение, малко по другъ пътъ, е дошълъ още П. Успенски въ Второе путешествие, 247—8.

усамотенъ съзерцателенъ животъ и книжовни занятия, Евтими си избралъ не централнитѣ зографъски келии, а Селинската кула, или както за това свѣдочи ученикътъ му Цамблаевъ: столпъ онъ иже въ тои честной горѣ егоже Селина нарицють.¹⁾ Тука столпъ ще рече кула, пиргъ, каквито има още по старитѣ манастири. Въ историята на Зографъ²⁾ за това четемъ . . . пойдѡше Іоаннъ Сѣлима съ братіями . . . идѣже вѣшлѣ стлпъ глѣмы пиргѡ. Както се видѣ по-горѣ, селинскитѣ келии минали подъ Зографъ още прѣзъ 1049 г., за да останатъ подъ него прѣзъ XIV в., когато тамъ живѣлъ Евтими. Кога била съборена кулата и келиитѣ напуснати, не се знае. Но че това не е станало твърдѣ отдавна, личи отъ остатъцитѣ на кулата и другитѣ сгради, които се намиратъ на $\frac{1}{2}$ часъ отъ Зографъ, на дѣсно край самия пѣтъ, що води отъ Зографъ за Хилендаръ. Селинскитѣ пиргъ и келии са били разположени, както това сочатъ развалинитѣ, къмъ югъ. Голѣми дървета сега засѣняватъ рушевинитѣ, изъ които пропѣлзва балканеко поточе. То ще да е прохладявало до неотколѣ жадния пѣтникъ, ако сѣдимъ по пустата чешма, която е най-новата старина въ тази мѣстность. Съединено съ други потоци, то тече къмъ Зографъ, завива на юго-западъ и, като рѣкичка, влива се въ морето. Нѣкога тя е носила името Іоанова Селимова рѣчка, както се учимъ отъ царь Калимановата грамота, дадена на Зографъ. Въ една низка природна скала е издѣлбанъ голѣмъ ерѣгъ като подница. Тамъ, съ помощта на още единъ горенъ водениченъ камѣлъ, са изстискували маслинитѣ за дървено масло. Сега рушевинитѣ на старата Селина се наричатъ „Старъ манастиръ“.

3. Сводна грамота за историята на Зографъ до XIV в. Това, което старцитѣ въ Зографъ са знаели било отъ прѣдание, било отъ стари манастирски грамоти и рѣкописи, вложили са го, прѣзъ XV в., въ едно общо кратко повѣствование, написано въ видъ на грамота, дарена ужъ на манастиря отъ царьетѣ Льва Прѣмждри (886—912), Ивана Асѣна (1218—1241) и Стефана Душана (1331—1355). Грамотата е приподписана още и отъ деспота Углеша, година 1371. Тя се състои отъ три залѣпени пергамента, които образуватъ свитѣкъ. Най-отдолу

¹⁾ Гласникъ XXXI, 266.

²⁾ Помѣстена по-долу въ извадки.

на свитѣка е закаченъ златенъ печатъ (отжтрѣ сребро) съ образа на Стефана Душана и надписъ, отъ който едва личатъ думитѣ **Сѣфнъ царь сръ... и поморски...** Тази подправена грамота е запазена и по прѣписи на хартия въ Зографъ. По нея монастирското братство знае за миналото на манастиря. Тя е влѣзла току-речи цѣла въ повѣстѣта за Света-Гора, печатана още въ 1659 г. подъ заглавие **Рай мѣсленный**.

Ако и фалшифицирана, тази грамота прѣдставя голѣмъ интересъ, особенъ като се уясни историята на подправянѣето ѝ. Иначе съобщенитѣ въ нея факти са много цѣнни за историята на Зографъ, стига само да се погледнатъ прѣзъ критични очила. Прѣди всичко, бие на очи анахронизмътъ на посоченитѣ събития: царѣ отъ IX—X, отъ XIII и отъ XIV вѣкове се събиратъ едновременно, за да дадатъ правдини на Зографския манастирь! Като се знае, че дѣйствително едни отъ тѣхъ са оставили грамоти за манастиря, трѣбва да се прѣдположи, че нашата грамота е компилация, сводъ отъ изгубенитѣ вече отдѣлни монастирски грамоти. За врѣмето на компилацията — XV в. ни упжватъ главно пергаментътъ, палеографията и редакцията на паметника. Прѣзъ поводъ да се направи компилацията е далъ сръбскиятъ царь Стефанъ Душанъ, който прѣзъ 1351 год. дошълъ въ Св. Гора, взелъ нѣколко отъ старитѣ зографски хрисовули и си присвоилъ слѣдъ това частъ отъ зографската гора за въ полза на сръбския хилендарски манастирь Св. Богородица. Зографци, поб-сетнѣ, кое по прѣдание, кое по прѣписи отъ изгубенитѣ хрисовули, нагласили своя новъ хрисовулъ и му прикрѣпили фалшифъ печатъ.

Цѣнно е въ този сводъ извѣстието за основанието на манастиря Зографъ прѣзъ 919 год. отъ трима брата охридчане — Мойсей, Аронъ и Иванъ Селима. Иванъ Селима е билъ дѣйствително единъ отъ подкрѣпителитѣ и уголѣмителитѣ на манастиря, но живѣлъ 100 и повече години слѣдъ тази дата, както видѣхме поб-горѣ. Тука историческото лице Иванъ Селима било смѣсено отъ легендата съ Самуила, който основава съ братята си Арона и Мойсея манастиря. Интересно е, че името на Селима въ повѣстѣта за Св. Гора отъ Стефана Светогореца е замѣнено съ Василия (**Моѵсеѣ и Аронѣ и ѿ Василѣ**).¹⁾ Основанието на манастиря е поставено прѣзъ сж-

¹⁾ **Рай Мѣсленный** 1659 г., стр. 11.

щата 919 год. Въ надписа, който стои подь самописната икона на св. Георгия въ сборната зографска черква, годината за въздиганъето на манастиря е 898. Трѣбва да се забѣлѣжи, че прѣзъ тази година Лѣвъ Прѣмждри е билъ живъ; но и да се не забравя, че надписътъ е правенъ прѣзъ 1837 г. Ако се приеме год. 919 за съгражданъето на главната обителъ (*ὠκίτηλὸν ὠβυθῖον σὺγγράζδαιόντῃ . . . ἐν ἡτῷ 898 τ. е. 6427 — 919*), тогава може да се прѣдположи, че Лѣвъ Прѣмждри прѣзъ 898 год. е дарилъ нѣкои права на непроширения още манастирионъ Св. Георги Зографски. Истинската хилѣдогодишнина, слѣдователно, на манастиря се пада на 1919 год. 23 априлъ.

Слѣдъ тривѣковно просуществование на Зографъ, прѣзъ втората четвъртъ на XIII в., главенъ ериторъ на манастиря станалъ Ив. Асѣнъ II, който бѣше прѣвзелъ *васѣжъ Иденскъж . . . гѣрж.*¹⁾ Той и до сега се поменава при всѣка служба въ Зографския манастирь. Неговата грамота обаче не съществува въ манастиря, защото е била унищожена още отъ Душана. За унищожението на хрисовулитѣ, прибавя грамотата, Душанъ билъ наказанъ отъ Бога и не могълъ да отиде въ родната си земя, а се поминалъ въ чужда страна. Това ще е намекъ за скоропостижната смъртъ на Душана прѣзъ 1355 г., като се готвѣлъ за походъ къмъ Цариградъ. Отъ послѣдната прибавка въ грамотата личи, че и Иванъ Углешъ прѣглеждалъ зографските хрисовули, но не посмѣлъ да нахърни нѣщо отъ манастирските правдини. Напротивъ, както се учимъ отъ една негова грамота отъ 1369 г., писана на грѣцки и пазена и сега въ Зографъ, Углешъ посрѣдничилъ за разрѣшение спора между Йерисовския епископъ Якова и Зографския манастирь, за мѣсто при Йерисо. Тази разрѣшителна грамота Углешъ далъ на Зографъ, слѣдъ като взелъ мнѣнието на светогорски избраници и синода на охридския архиепископъ Григория *πανιερωτάτος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος υπέρτιμος καὶ ἕξαρχος πάσης Βουλγαρίας*. Углешъ се подписва *† Ἰωάννης ἐν Χφ τῷ Θεῷ πιστὸς Δεσπότης καὶ αὐτοκράτωρ ὁ Οὐγκλешς*. Хрисовултъ е безъ печата, който е откъснатъ. Пази се при бѣлѣгъ С. А. 14. Интересно е тука извѣстието, че Углешъ, който бѣ отметналъ сръбската политическа власть, отхвърлилъ също и сръбската патриаршеска власть, и се подчинилъ на охридската архи-

¹⁾ Ср. житието на св. Петка отъ патриарха Евтимия Търновски.

епископия. При рѣшеніе церковни спорове въ неговата държава, подъ която влизала и Св. Гора, той признава духовната власть на Охридската архиепископия.

Ето главнитѣ извадки отъ Зографската сводна грамота:

† Въ дни црѣва Льва прѣмѣдраго. влѣгочестиваю хрѣрѣви. хрѣстіанскыю съдрѣжцѣ. въ тѣ царѣвоу вѣстѣмъ нѣкѣ, трѣи вратѣа по пльты, пачѣ жѣ по оутѣшиталию. съ оубо іакѣ въ дрѣвныи нрѣвѣ добродѣтали и тѣзѣимѣнитѣ. Мѣсѣ, і Арѣны, Іѣванъ Сѣліма . . . . . ѿ мѣста прѣви Іоустѣніанѣ града Диѣнидона. нѣа ѿ въскѣмѣ глѣмагѣ Охридѣ . . . . и прѣкѣвѣтають више рѣченѣи горѣ . . . і на тѣ вѣознаменѣ мѣстѣ, ѿвѣтѣнѣ ѿвѣщѣ съгрѣжѣють . . въ лѣто . . . . . ѣ; ѣ; кѣ; (6427—919) . . . и ѿ толѣ оубо нарѣ сѣ ѿвѣтѣла іменѣванѣе дажѣ и до нѣа, Зѣграфѣ.

. . . Съи трѣи сѣвѣ црѣ ѿхридѣскагѣ Оустѣніана. въ оуши прѣмѣдраго Льва црѣ. и пѣвѣсѣ и приѣ въ Арѣсѣцѣи горѣ . . . и Константина града патрѣара Анастѣсиа. і въ вѣ врѣмѣ прилѣжѣсѣ анѣѣѣскыи патрѣарѣа Грѣгорѣа. и въ ѿвѣщѣ сѣвѣщѣанѣ . . . . . и сѣишѣ црѣ Іѣванъ трѣновѣскыи чюдѣса да днѣвѣсѣ вѣвѣшѣмѣ . . . и ѿ пѣвѣгѣсѣ и сѣни патрѣарѣа Трѣновѣскыи Тѣѣѣлѣа, и пѣвѣгѣше сѣ въсы въ коупѣа, . . . придошѣ въ Гѣтѣи горѣ Арѣнсѣцѣи . . . въ кѣпѣ въсѣи сѣвѣтѣ сътворѣшѣ и пойдѣше Іѣванъ Сѣліма съ вратѣамѣи своймѣи. и въсы црѣи и патрѣарѣа и дѣжѣ вѣшѣа стѣпѣа гѣюмѣ пѣрѣѣ. . . . . и сѣишѣ патрѣарѣа глѣхѣ ѿи чѣтѣны ѿчѣ сѣишѣи ѣжѣ ми съворѣнѣ заповѣдахѣмѣ і поставѣихѣмѣ.

И приѣ влѣгочѣвѣи и хѣлюбѣви црѣ Стѣѣѣанѣ, сѣѣѣскыи, дрѣжѣщѣи вѣлѣгарѣкажѣ земѣю, и грѣчѣскоюю и въсѣ вѣсѣланѣю, въ лѣ. ѣѣѣ. н. д (6859—1351). и нѣдѣѣѣ. д. и приѣзваѣ іѣѣменѣ Зѣграфѣскагѣ, Грѣгорѣа. и приѣѣ іѣѣменѣ въ Хѣѣландарѣ сѣѣѣ старѣа, Іѣвана. и повѣклѣ влѣгочѣвѣи црѣ Стѣѣѣа іѣѣменѣ Зѣграфѣскомѣ ѿчѣ іѣѣменѣ приѣсѣи ми хрѣсѣѣѣѣѣѣѣ ѣжѣ іѣѣашѣ ѿ прѣѣжѣныхѣ врѣменѣа. ѿ влѣгочѣвѣи црѣи и ѿ ѿсѣѣѣнѣныи патрѣарѣа: и приѣсѣе мѣ іѣѣменѣ двѣа хрѣсѣѣѣѣѣѣѣ, ѣдинѣ грѣчѣскѣ,

ѣ дрѣгы вѣлгарскы, ꙗ рѣзгнѣвъ ѡбѣ хрѣсовѣла, и найчнѣ четати. и ничтѣо нѣ можѣ рѣзсѣдити, занѣ вѣшѣ запрѣтанѣ ꙗ свѣзанѣи, . . . и начнѣ мѣнтисѣ . . . гпѣи мой ѡ Гѣургии. ꙗ ѡзкѣ хѣщи оузѣти ѡ ѡбителѣ твоѣмъ на земѣи радѣ ны моѣмъ црѣтѣоу, на дрѣкѣа радн мѣнастѣрскыи пѣтрѣкѣи . . .

. . . Црѣю, и стѣинны патрѣархы, иже написашѣ прѣкѣа сѣа кннѣга вѣлѣ. ҃с. ѡ. н. д. (6859—1351).

индиктѣ. д.

. . . . и рѣ вѣсѣ съвѣорѣ ѡмѣ ѡмѣ ѡмѣ, вѣлѣ. ҃с. ѡ. н. д. (6427—919) мѣа апрѣлѣа ки. днѣ.

† Да ѣ вѣдомѣ втѣ лѣ ҃с. ѡ. н. д. индиктѣ. д. кѣкѣ рѣснѣа на црѣ срѣпскы, ҃с. хрѣсовѣла. Стефѣа.¹⁾ ѡмѣ на мѣ вѣ на добрѣ. и не прѣ до свои.²⁾

(Слѣдватѣ въ три реда надписитѣ на царѣтѣ Льва Прѣмѣдри, Ивана Търновски и Стефѣана Душана).

† Вѣлѣ ҃с. ѡ. н. д. (6879—1369). индиктѣонѣ. д. дѣспѣ ѡглиѣ, призѣа (зографскѣа игуменѣ Данила, да му донесе мѣнастѣрскѣитѣ грамоти, коѣто и било направѣно. Деспѣтѣтъ ги прочѣл и си реѣзѣл: Горѣо на тогѣзи, който прѣѣстѣжи тази клѣтѣа!)

Слѣдѣа Углѣшовѣятѣ подпѣсѣ съ черѣвѣно и привѣрѣзанѣ позлатѣнѣ печатѣ на Стефѣана Душана.³⁾

4. Черѣкѣа св. Димѣтѣръ въ Зографѣ, подѣчинѣна на царѣградскѣа патриархѣ. Съ една грамота (сега въ Зографѣ) ѡтѣ царѣградскѣа патриархѣ Филѣтея (1364—1376) се учѣмѣ, че прѣѣзъ 1372 г. велѣможѣа *Бранѣславъ* (Μπρατισλάβος) билѣ издѣгналѣ въ Зографѣ черѣкѣа св. Димѣтѣръ, който ѡтѣ енѣорѣйскѣа, завѣсѣма ѡтѣ йерѣсовскѣа еписѣкопѣ, стаѣа патриаршѣскѣа, ставропѣигѣална. Грамотѣа е издѣадена ѡтѣ Гѣлѣцѣра.⁴⁾

¹⁾ ѡтѣ Да ҃ . . . до Стефѣа пѣлѣмѣсѣтъ.

²⁾ Пѣлѣмѣсѣтъ съ другѣо мастѣло.

³⁾ Покойнѣятѣ проф. Гѣлѣцѣръ издѣа свѣднѣа грамота по едно съѣсѣмѣ крѣво и непѣлно копѣе на грѣцѣи, заѣто слоѣвѣнскѣи не ѣ знаѣлѣ, а и старѣитѣ не моглѣ да му помогнѣтъ съ знѣанѣята си по старѣобѣлгарскѣа езѣкѣ. Срѣ. Sechs Urkunden des Georgsklosters Zographu, стр. 523—529 въ Byz. Zeitschrift XII. Напѣслѣдѣтъ грамотѣа бѣ издѣадена бѣзъ ударѣнѣа и съ нѣкои погрѣшѣки въ правѣписѣа въ Прил. на Вѣз. Вр. XIII, стр. 169—174.

⁴⁾ Byz. Zeitschrift XII, Sechs Urkunden usw. Сѣщо и въ Вѣз. Врѣм., Прил. XIII, 105—106.

5. **Духовната власт на Охридската архиепископия въ Италия, островитѣ и Далмация.** Че Охридската архиепископия е имала подъ властта си и една широка италийска епархия, това се научаваме отъ четири писма на охридския архиепископъ Паисия до италиския митрополитъ Тимотея, отъ год. 1566. Тѣ се пазятъ въ Зографъ. Тѣ ще да са били донесени тука, заедно съ други още документи, отъ послѣдния охридски архиепископъ Арсения, който умрѣлъ въ зографския конакъ въ Карей (Света-Гора). Тѣ бидоха обнародвани отъ проф. Палмова въ Славянское обозрѣніе, год. II, стр. 226—232, и напослѣдъкъ въ приложенията на Виз. Врем. XIII, 132—139. Най-важно е първото писмо на Паисия, въ което се говори за италииската епархия, подчинена на Охридската архиепископия съ слѣднитѣ свои подчинени енории: Апулия, Абруцо, Василиката, Калабрия, о-въ Сицилия, о-въ Малта, Далмация, както и за правата на италиския митрополитъ. На мѣстото на покойния митрополитъ Пафнутия архиепископъ Паиси назначава за неговъ замѣстникъ корчанския епископъ Тимотея, който билъ ржеоположенъ за корчанската катедра още отъ прѣдшественника на Паисия, архиепископа Никанора. Православното население въ Италия, подчинѣно на архиепископията, било грѣцко и албанско. Титлата на италиския митрополитъ била слѣдната: *Πανιερώτατος μητροπολίτης πάσης Ἰταλικῆς ἐπαρχίας, καὶ τῶν ἐνοριῶν αὐτῆς Ἀπουλίας, Ἀμπρούτζης, Βασιλικάτα, Καλαβρίας, Σικελίας, Μελίτης, Λαλματίας, ὑπέρτιμος καὶ καθολικὸς ἕξαρχος πάσης δύσεως.*

6. **Монастирътъ Св. Георги на Вирпино бърдо, при Скопѣ.** За тази, сега загинала старина, знаемъ отъ грамотата на българския царь Константинъ Асѣнъ Тихъ (1258—1277). Грамотата се пази грижливо въ Хилендаръ. Тя биде издавана отъ Срезневски и Шафарика по чужди прѣписи и фотографска снимка. Наскоро ще бѣде издадена отъ Г. Илински, доцентъ въ Харьковския университетъ. За положението на манастиря Св. Георги ни утѣтва отчасти грамотата, дѣто между друго четемъ: *съшѣшю црѣв ми въ Доѣнѣмѣа землѣа шврѣкте црѣв ми манастирь великомъченика Хѣа Геωργιѣа Γοργα. създѣнна Ромѣномъ стѣнимъ црѣмъ на врьдѣ Вирпинѣ прѣмѣо Скопинѣ града надъ Герѣкеж . . .* Но тъй като манастирътъ е разоренъ отдавна и името Вирпино забравено, всички досегашни прѣд-

положения за положението на старината си останаха пагъ прѣдположения.¹⁾ Сега обаче, благодарение на свѣдѣнията, които събрахъ на самото мѣсто отъ селяне, които ниви се намиратъ на нѣбогашно манастирско землище, може съ положителност да се посочи мѣстонахождението на манастиря Св. Георги. Рѣка *Сърава* (Гърквѣ) извира отъ Църногорията, тече право на югъ, прорѣзва града Скопье и се втича въ Вардара, всрѣдъ града. На 5 километра сѣверно отъ Скопье, до р. Сърава, се намира село *Бутелъ*, поменато и въ грамотата (Богѣиски пѣ). На западъ отъ селото, прѣко Сърава, се простира хълмъ, който се спуска отъ Църна-Гора и върви успоредно край рѣката. На една сѣверна изданка на хълма, наречена сега *Брѣдо* (Бирпино брѣдо), се намиратъ турски укрѣпления (таба); на друга южна изданка са турски гробища. Между двѣтѣ изданки, току срѣщу с. Бутелъ, единъ километъръ на западъ, селянетѣ посочватъ мѣстото, дѣто нѣбога е „имало голем манастир *Свети Ѓорги*“.

7. **Драгановъ миней.** По името на прѣписвача Драгана можемъ назова и многоцѣнния рѣкописъ въ Зографъ № 55, миней за цѣла година, отъ XIII вѣкъ. Драгановиятъ миней се състои отъ 219 пергаментни листа, размѣръ 19.5 × 13 см. Липсватъ листове въ началото, срѣдата и края. Писмото, срѣднобългарска редакция, е дребенъ полууставъ, по 40—41 реда на страница. Паметникътъ, при втората си подвързия, е пострадалъ много, понеже са прѣрѣзани нѣкои приписки. Влагата е поврѣдила и много цѣли листове. Пѣзъ и човѣшка рѣка е посегнала и то тъмно на онѣзи мѣста, дѣто се засѣга паметта на св. Методия, службата на царъ Петра Български, на св. Ив. Рилски и др.²⁾ Този паметникъ е билъ

¹⁾ Новаковичъ (С Мораве на Вардар, стр. 59) дирѣше манастиря всрѣдъ града Скопье, на мѣстото на джамията Иса-бей. Кънчевъ (Исп. LV—LVI, 2—3) го посочваше на източния до града хълмъ, дѣто е текето Гази-баба. Азъ прѣдолагахъ да не е нагоричкия Св. Георги, дѣто сѣщо тъй протича р. Сърава (Сѣв. Македония, 108).

²⁾ П. Успенски, който е поврѣдилъ много светогорски рѣкописи, а други цѣли задигналъ, отрѣзалъ нѣколко листа и отъ Драгановия миней. Срв. Срезневскій, Древние слав. пам. юс. письма, 120. Въ по-ново време другъ русинъ отрѣзалъ още 6 листа отъ паметника — службитѣ на св. Кирила и Методия — и ги занесълъ въ руския светогорски манастиръ св. Пантелеймонъ. Обнародва ги А. Александровъ въ Р. Фил. Вѣстникъ XXIX, 192—207.

забѣлѣзанъ още отъ П. Успенски и Леонида, които направили и нѣкои извадки безъ всѣка филологична стойностъ.¹⁾

Прѣписвачътъ на миния е записалъ при свършъвка на мѣсець марта долу твърдѣ дребно: † Пншнѣ ѡкланіѹе Драгане како за грѣхы твоѣ бѣ твои мжунѣ та . пншн страннѹе. Друга важна обѣлѣжка на листъ 16^б долу, сега едва познаваща се, казва: † сіа слѣжба прѣведена ѡ грѣцкѣ . книгѣ .

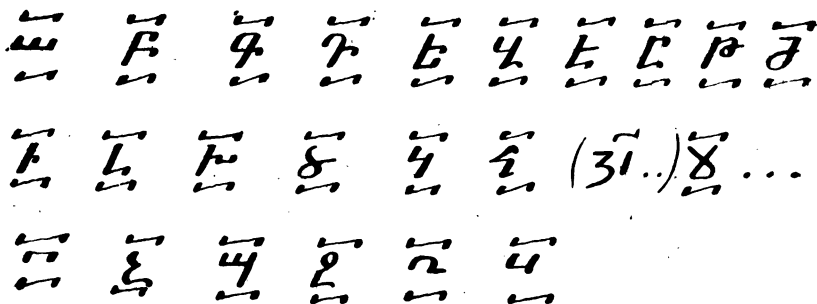
Паметникътъ е отъ XIII в. Не само палеографично той се отнася къмъ това време; взаимната смѣна на посовеитѣ, която прѣзъ XIV вѣкъ вече придобива типичния сръднѡбългарски изводъ, тука е въ своето начално образуванье. Липсватъ йотувани юсове и ю. Употрѣбени са непослѣдователно ѣ и ѡ, ѣ и ѡ. Въ сръдисловието ѣ е замѣстенъ на мѣста съ о. Ударения нѣма. Прѣписвачътъ тукъ-тамъ си служи съ грѣцки бързописни лигатури или отдѣлни букви. Срънцатъ се и архаични форми и изрази. Изданието на цѣлия паметникъ би допринело много за уяснение звуковитѣ и формални страни на сръднѡбългарския езикъ.

Този цѣненъ за българщината миней съдържа, покрай друго, службата на св. царъ Петра Български, службата на св. Иванъ Рилски, службата на св. Петка, службата на св. Методия словѣнски просвѣтителъ и др. Първитѣ двѣ са помѣстени по-долу, глава XIII, XV. Всѣка една тетрада, състоеща се отъ по 8 листа, на края на послѣдния листъ, долу на полето, е номерирана още на времето съ арменски букзи, които имали и цифрено значение. Всѣка буквена цифра е придружена съ двѣ титли, надъ и подъ. Важното е въ случая, че числата отъ 10 нагорѣ не са прѣдставени съ два знака — десетица и единица, както е въ по-новия арменски,²⁾ въ грѣцки, словѣнски и др., а сѣ съ по единъ знакъ, заетъ отъ азбуката по редъ. На 17 тетрада е поставено словѣнско число жи. Слѣдъ него

¹⁾ Извадкитѣ на Успенски бидоха напечатани въ неговото издание Второе путешествие, срв. стр. 154 и сл., а Леонидовитѣ прѣписки ѡнародва И. Срезневскій въ своитѣ Свѣдѣнія и Замѣтки № LXVIII (приложение къмъ XXVIII т. на Запискитѣ на имп. ак. на наукитѣ въ Петербургъ. 1875 г., стр. 403—429).

²⁾ Срв. А. Р. Pihan, Exposé des signes de numération, Paris 1860, стр. 239—242.

липсва една бройка, както и постъ ъ липсватъ три знака, означени тука съ точки.¹⁾

Въ службата на св. Димитрия Солунски, прѣдъ и надъ нѣкои думи се забѣлѣзватъ особени нотни знаци съ черни и червени пръчици.²⁾ Ето тѣзи знаци отъ листъ 48^б, заедно съ текстъ:

→ тѡѡжъ ··· — Нно. Глѧ. ѧ. Весемиса ѡ Гн граде Со-
лоуиъ. рѧуца н ликоуи върожъ. сѣвносаѡци Дѧми | триѧ. прѣслав-

нааго стѣрѡца н мѧка истинны. въ | вдряхъ нмѧжѡци ѧко скро-
вище. въсприѧи н ѡюе | съ нѡцеленѧ внда. н вндѧжъ оупражнѧѡца

ннопле | мен'никъ шжтанѧ. н блгодарствено къ спсоу |
→ възови Гн сѧа тебѧ ··· —

или по-долу:

Сѧа. Н н Глѧ. ѡ: —

Днѧе съзываетъ нѧ. стѣрѡца всемирноѧ трѣжство. | придѧте оубо

вразнолюбѡци. свѣтло празноуѧи | памѧ ѧго глѧще. рѧу н са,
ѧже рнжъ неустнѧ ѡ | врьгъ вѣры радн. въ мжжество же дховноѧ

ѡбѧъ | клѧ еси себе. рѧу н са.

¹⁾ У Успенски тѣ стоятъ. Тогава още не били откранати нѣкои листа.

²⁾ Червенитѣ части тука са прѣдадени съ точици.

8. **Животописи и служби на български светци.** Климентовото житие отъ Хоматияна, Наумовото словѣнско житие отъ X в., проложнитѣ жития на св. Ивана Рилски, св. Параскева, Илариона Мъгленски, св. Симеона Сръбски и др. са помѣстени в голѣмия зографски пролог № 47. Този паметникъ има 332 листа, голѣмъ форматъ 40 × 26 см. Писмото е сръбска редакция, полууставъ, два стълба на страница, по 40 реда всѣки. По правописа и по водния знакъ на хартията — лѣствица съ четири стълпала, прѣписътъ трѣбва да се отнесе къмъ XV в.¹⁾ Прѣписвачи са били братята попъ Иванъ Милошевъ отъ дебърското село Пископие и братъ му Никола.²⁾ Отъ бѣлѣжката на листове 1—4 личи, че прологътъ отдавна е принадлежалъ на Зографъ: Си прологъ ѿтъ ѿ Сѣи гори ѿ монастыра зовомаго Зографъ храмъ стго великомѣнка и победоносца Хѣ воина Георѣа. Срв. и бѣлѣжката отъ 1781 г. отъ архимандрита Игнатия, глава XXIII, № 77. Приличенъ по съдържание е и другъ зографски прологъ за шестъ мѣсеца, № 88, отъ XV—XVI в. Въ него са помѣстени проложни жития на св. Ивана Рилски, Илариона Мъгленски, св. Параскева и др. Обемътъ и редакцията на житията са както въ пролога № 47. Дори тука правописътъ на редакцията и ударенията са по-издържани.

Синаксаритъ № 103, отд. II г. 6, въ зографската библиотека, е отъ първостепенно значение за произведенията на търновския патриархъ Евтимия. Този паметникъ има 432 листа, размѣръ 27 · 20 см., съ жълтеникаво писмо, сръднобългарска редакция. Писанъ е отъ нѣколко рѣцѣ и почерки, но сѣ се забѣлѣзва, че нѣкой опитенъ книжовникъ, комуто принадлежатъ най-вечето листове, е пишалъ и упѣтвалъ прѣписа на цѣлата книга. Неговиятъ почеркъ е прѣходъ между полууставъ и бързописъ. Отъ сжшата рѣка и мастило е писанъ и други паметникъ, № 3, Слова и поучения на св. Василия Велики, прѣзъ год. 1367.³⁾ Това вече ни упѣтва за врѣмето на синаксаря, XIV в. Пѣкъ, освѣнъ това, и различнитѣ водни знакове на хартията му се отнасятъ сѣ къмъ сжщия вѣкъ.

¹⁾ Срв. *Лихачевъ*, Палеографическе значеніе бумажныхъ водныхъ знаковъ. Слб. 1899, III, № 4239; II, стр. 278.

²⁾ Срв. глава XXIII, № 16.

³⁾ Срв. глава XXIII, № 8.

№ 103 обаче е писанъ слѣдъ № 3, както личи отъ думата „патриархъ“, която придружава името на послѣдния търновски архипастиръ, а Евтимий станалъ патриархъ около 1375 г. Нѣма съмнѣние, синаксирьтъ е най-стариятъ познатъ прѣписъ съ Евтимиеви произведения, отъ врѣмето на самия патриархъ, ако не и на самия писарь на Евтимия. Отъ познатитѣ стари прѣписи на Евтимиевитѣ произведения, само въ № 103 се срѣща изразътъ **прѣславныи нѣшъ г҃ла Тръноѡкъ** съ думата **нѣшъ**, въ заглавието на житието на св. Петка. Отсетнѣ думата **нѣшъ**, както и **кѡрї**, въ заглавията на житията, са били стъргани съ ножче, но сѣ се познаватъ слабо. Туй говори доста за рода на прѣписвача (българинъ) и за врѣмето на прѣписването. Интересно е, че писмото на Зографския служебникъ на Евтимия, както и на Софийския,¹⁾ паметници отъ XV в., са много прилични на писмото въ № № 3 и 103. Това показва, че всички ще произхождатъ отъ едно общо огнище, и че прѣписвачитѣ на служебницитѣ са школували на едно мѣсто.

Синаксарьтъ № 103 е сборникъ отъ слова и жития. Отъ по-опитната рѣка са писани произведенията на патриарха Евтимия: житието на св. Ивана Рилски, на св. Илариона Мъгленски, на св. Параскева; похвалното слово за св. Гаврила отъ епископа Климента, словото на Теофилакта за Въведението на Дѣва Мария и др. Издаденитѣ отъ Калужняцки жития на св. Ивана Рилски, св. Илариона и св. Параскева, бидейки печатани по прѣписи отъ XV в., зографскиятъ прѣписъ отъ XIV в. има всички прѣдимства.

Въ *зографскитѣ синаксари* № № 117, 160, паметници отъ XVII в., писани отъ една рѣка, се съдържатъ служби или помени на св. Ивана Рилски, св. Илариона Мъгленски, св. Петка, св. Кирила словѣнски просвѣтитель (14 февр.), св. Якимъ Осоговски. Празникътъ на св. Петка е поставенъ на 14 октомври, а прѣнасянето мощитѣ ѝ — на 26 юли. Важенъ приносъ къмъ редакциитѣ (не буквени) на св. Ивановата служба прѣдставя **Унѣи кѣко ꙗѡбѣстъ ꙗѡти ѣтнѣи парѡклѣ ꙗѡбѣномъ оѣцъ ꙗѡаннѣ, Рѣл'скомъ ноѡстинникѣтелю** (№ 147). Ето поменитѣ за горнитѣ светци:

¹⁾ Зографскиятъ биде издаденъ отъ *Сърку*, Литургическіе труды патриарха Евимія Терновскаго, вып. II, а за Софийския писа *Милетичъ* (Мсб. IV) и изтъкна разликитѣ между двата.

Ферваріе, ді. днь

Памѣ стго Кѵрила философа и оучителя словенскаго.

тѣо, гла, д.

Ѣ пелень прилѣжно прѣмѣдрость сѣстрѣ сѣбѣ сътвори. прѣсвѣтло видѣю тако дѣв чѣѣ. и сїю прїе, тако златими монїсти оукрасилъ еси свою душѣ и оумь. и обрѣте се тако дрѣгы Кѵриль на земли. развмѣ и йменемь прѣмѣдре.

кѣ гла, в.

Тврѣдый оумомь, і вѣодѣхновеннѣм оученїемь озарѣ мїрь. прѣсвѣтлыми лѣчами обѣтече вѣселїеннѣю тако млчїни Кѵриле стѣ. разсѣвѣвѣ ежїе слово. на сѣверѣ и западѣ, и юзѣ, просвѣщавѣ вѣсѣхѣ. нѣ тако ймы дрѣзновенїе къ Хѣ. непрѣстанно моли ѡ вѣсѣхѣ насѣ : ~

(№ 160).

мѣць ѡктѡврїе, ді. днь.

(Памѣ) прѣпѣвными мѣре наше Пѣткы.

тѣо, гла, и.

Еъ тѣвѣ мѣи иэвѣктно спсе се еже по ѡбразѣ. прїемши во кѣтъ послѣдовала еси Хѣ. и творещи оучаше. прѣзирати оубо пѣтъ прѣхѡдїтъ во. попѣщїе се ѡ душї вѣщи вѣсѣмрѣтнѣки. тѣмѣже и съ аг҃лы рѣѣет се прѣпѣвна дѣа твої:

Кѣ, гла, г. дѣла днь : —

Стѣю вѣси застѣпницѣ, сощїю вѣ вѣдѣ. вѣгочѣтно вѣспѡемь Параскѣвы стѣю. тѣ во жїтїе ѡстѣвльши, нетлѣвїемо вѣ вѣы прїе тоѣ. Стѣо рѣди слѣвѣ обрѣте чюдесемь. вѣгодѣтъ ежїемь вѣлѣнїемь : ~

(№ 160).

мѣць ѡктóврие, дї днѣ.

(Памѣ̃) прѣпѣ́внаго ѡ́ца на́шего Іу́анна Ри́лскаго.

трѣ̃, гла, а.

Пока́нію ѡснóваніе. прописаніе о́умилію́нїа, ѡ́бразъ о́утѣ́шенїа дх́овнаго съвръ́шенїа, тѣ́чно а́гглю́мъ вї́ житїе твоѣ́ прѣпѣ́вне. въ мѣ́тва̃ во ѱ́и въ пощѣ́ннхъ ѱ́и въ слѣ́захъ, ѡ́че Іу́анне моли Х̃а Б̃а спѣ́сти се дш́амъ на́шимъ : ∞

кѣ̃ гла . з̃. пѣ̃ рѣ́копїнаго : ∞

Бл҃гїю бж҃їю ѡ́богатїлсе 'еси. ѱ́дѣ́лы ѱ́звѣ́стїл 'еси зв́анїе. ѱ́и гави ѱ́и Іу́анне о́угóдникъ Х̃а Б̃а. въ мѣ́твахъ ѱ́и въ по́стехъ даров́анїи бж҃їа дх́а ѱ́сплѣ́нисе. ѱ́и вѣ́сть недѣ́лѣ̃ прогонї́тель. ѱ́и застѣ́пникъ дш́амъ на́шимъ : ∞

(№ 160).

а́вгѣ̃, сі. днѣ

(Памѣ̃) прѣпѣ́внаго ѡ́ца на́шего Іу́акѣ́ма Са́ран'дапóрскаго.
ѱ́же въ гв́орѣ́ 'Осóговѣ́цѣ́и по́стївшаго се.

трѣ̃. гла, в.

Житїе си о́устроѣ́, въ своѣ́мси богáтѣ́ствѣ́, дш́и си стежáвъ, влж́їе ѡ́че Іу́акѣ́ме вѓомѣ́дре. съ́на во Ѳ́чи твоѣ́ нї́колиже прїе́ста. безпрѣ́станїа мо́лвы Б̃с̃ принóсе мы же ти се мо́лимъ непрѣ́станно. моли спѣ́сти се дш́амъ на́шимъ.

кѣ̃. гла, в. въ мѣ́тва̃:

Въ мо́лвѣ̃ не о́успáе прѣпѣ́вне. въспрїѣ́мъ сїл̃с на сѣ́про-тї́внаго вра́га. трѣ́пкнїемъ во своѣ́ прѣпѣ́вне ѡ́че Іу́акѣ́ме вѣ́зшѣ́ на нѣ́сá. 'ако жї́знь тлѣ́ннѣ̃ ѡ́ста́вивѣ́ на землї. на нетлѣ́нїе прѣ́сїлсе́ еси на нѣ́сá. тѣ́мъже те́ хв́алимъ вѣ́сїи ѱ́и прѣ́прославлáемъ:

(№ 160).

Службата и житието на *Св. Якима Осоговски* не се на-
мѣриха нито въ Зографъ, нито въ Хилендаръ. Единъ рѣкописъ
обаче съ службата и житието на светеца, писанъ отъ Теодосия
Лековъ прѣзъ 1789 г. въ Хилендаръ се намира въ София въ
частни рѣцѣ. Рѣкописътъ се състои отъ 44 л., 4^о, писмо
полууставно, руска редакция. На 1^о листъ стои бѣлѣжка
Бо слава стѣмъ единосѣщнымъ животворѣщымъ и нераздѣлимымъ:
трѣмъ оца и сѣна, и стѣмъ дѣа по прошенію высокопреподобнѣй-
шегъ проигѣмена кнрѣ оца Давида написана книга сѣмъ слава,
и со житіе пропѣнагъ и вѣноснаго оца ншегъ Іѡакима Осо-
говскагъ: во сѣи Бѣо сохрѣнаемои царскои и патрїаршескои
славеносервскои великои Давре Хилендаръ. Въ лѣто 1789 года
мѣца феврала 25 дня.

На крайния листъ 44^о прѣписвачътъ е прибавилъ за
себе си: **Ище кто изъ православныхъ и христіанскихъ христіа**
сїю книжицу будѣ: читати: то да изволитъ и сѣ знати: ибо
я человекъ неученъ, грамматики не учился: а по прошенію
преподобнѣйшаго проигѣмена Давида, почти по нѣжди потрѣ-
дихъ: аще ли в чѣсомъ противъ: ортографїи, право не напи-
салъ: в томъ прошѣ Бѣа ради, мене простити, и своимъ Бѣомъ
просвещенымъ развѣмомъ: мои погрѣшности прикрыти (попра-
вити): а я за сѣ до лица земли кланюся Ѳсѣдѣсїи Дѣкѣвъ.

9. Евангелие на царь Георгия Тертеръ II, отъ
1322 год. Това историческо четвероевангелие се пази въ
хилендарската библиотека подъ № 7. Състои се отъ 214
пергаментни листа, размѣръ 29×20 см. Писмото е хубавъ
уставъ, по 26 реда на страница, сръднѣобългарска редакция.
Евангелиститѣ са прѣдставени цвѣтно по на цѣла страница,
но боята тукъ-тамъ е поизпадала. Евангелието е било напи-
сано по заповѣдъ на младия и воинственъ български царь
Георги Тертеръ II, който прѣзъ втората година на царуванѣто
си се поминалъ (1322—1323).

На листъ 96^а се намира слѣдната приписка отъ самия прѣписвачъ на евангелието:

† ѿ⁸ ѿ
іже, † СѸ ѿ прѣжде сѸ ѿ БѸ † подѡ
блѣ †

бгѡм', ѿ црѣ црѣвациѣ. ѿ вѣка, прѣ владациѣ. творѣ ѿ дѣла ѿ съврѣшила хотѣнѣа ѿ дѣла блгаа. волеа волациѣ са. ѿ творѣнѣа волаа ѣго. блгоизволи оу срѣдѣм срѣца своѣ, велѣкиѣ црѣ Геѡгѣе, сѸ ѿ великаго црѣ Геѡра Свѣсла, прѣдрѣжациѣмъ свѣтра. блгарскаго жѣ ѿ грѣцкаѣ, ѿ ѿзписавѣ сѣ ѣствороваго кѣстѣе, повелѣнѣемъ црѣва ѣго, въ слава ѿ хвала, ѿ ѣсть. ѿцѣ ѿ сѸ ѿ стомоу дхоу. црѣвоу жѣ ѿмъ, ѡставленѣе ѿ прощенѣе грѣхѡмъ . вѣа . ѣ ѡ . ѣ . ѣн . ѣ .

Ἡ βίβλος ἰδαί. τῆ δὲ . . . ¹⁾

† ΜΝΕΜΒΜΜΕΣΑΩΩΝΑΙΑΧ = , ЧМΩР
+ ЧІΩΩ +

Тази приписка биде издадена, безъ послѣднитѣ редове, отъ И. Срезневски²⁾ по много погрѣшенъ прѣписъ на П. Успенски. Не стои по-добрѣ и прѣписа на Дучича, който между друго прѣскочилъ една часть отъ най-интереснитѣ два послѣдни реда.³⁾ Въ прѣписа на Лаврова липсватъ мжнопрочитаемитѣ букви; не са забѣлѣзани и буквитѣ около първия врѣсть.⁴⁾ Послѣдната приписка е прѣдадена съ полутайни букви на грѣцки езикъ. Съ явни букви тя изглежда тѣй: † Εὐσεβεστάτου ἀνα Χδν, Γεωργίου † или поправено и допълнено: † Εὐσεβεστάτου ἀνα Χριστόν Γεωργίου † (На благочестивѣйшия въ Христа Георгия) и се ѡтнася слѣдователно до българския царь Георгия, за когото било написано евангелието. Прочитанѣето ἀνα Χριστόν

¹⁾ Тази бѣлѣжа е недовършена. Писана е на бѣлото поле, съ скорописъ. Трѣба да се чете: ἡ βίβλος ἰδαί. τῆ δὲ . . .

²⁾ Древн. слав. пом. ис. письма, 350.

³⁾ Гласник VI.

⁴⁾ Извѣстія втор. отд. I, 110 - 111.

(срв. Глас LIII, 166) отговаря на подобнитѣ форми ἀνά χρόνου, ἀνά μέσου и др., а по смисълъ на въ Христа Бога благовѣрнѣ и пр. или ἐν Χῶ τῷ Θεῷ πιστός (въ Христа Бога вѣренъ).

Ето часть отъ свангелския текстъ на листове 4^о—5^а:

Въ днѣ ѡны приде 'Юанъ крѣтитель проповѣдажъ въ поустыни ноудейстѣи ѣ глѣ. покаяте са. приближи бо са црѣтвое невейоѣ. съ бо ѣсть рѣинны Иисаѣемъ прркомъ глѣшемъ. глѣ въпнѣщаѣго въ пзстыни. оуготовайте пжтѣ глѣ. праки творите стыжа ёго. самъ же 'Юанъ имѣаше рнзы своѣ ѡ власъ велѣжжѣ. ѣ поѣсъ оусмынѣ ѡ урѣслѣхъ своихъ. пѣща же ёго въ празнѣ ѣ медъ дивнѣ. тогда нзыде къ немов Нѣросолнмъ. ѣ въсъ Ноудеѣ. ѣ въсе при страннѣ Нѣорданскоѣ. ѣ кръщаѣхъ са въ Нѣорданъ ѡ него. исповѣдаѣше грѣхы своѣ.

10. **Хилендарската българска история**, компиляция отъ първата половина на XIX вѣкъ, се различава отъ другитѣ познати български истории. Съдържа много нови прибавки. Този хилендарски ржкописъ ще бжде издаденъ отъ университетския библиотекаръ въ София, С. Аргировъ.

11. **Хилендарски писмовникъ (ѣ пистолѣръ) отъ 1782 г.** Този писмовникъ, съдържащъ образци за писма до духовни и свѣтски власти и лица, билъ написанъ отъ монаха Спиридона въ Хилендаръ. Той сега се намира въ зографската библиотека, № 167. Съдържа 150 листа. Цѣненъ е много за историята на Хилендаръ, който прѣзъ XVIII в. се подържалъ тову-речи изключително отъ български поклонници и помощи. Всички благодарителни писма въ писмовника са отправени (макаръ и за образецъ) се до български области и градове, и ни едно до сръбски крайща: Лѣвечъ, Пазарникъ, Копринѣщица, Софня, Ёски Загра, Нхтиманъ и др. (Срв. листове 56, 63, 67, 76, 79, 83). Ето и едно таксидиотско писмо отъ 1772 г. за просия во страны Болгарскія, помѣстено на л. 2—3:

Ἐξ αρχιεῖο ἐκράτцѣ.

Показателъ сего стѣя Идонскія горы Црѣкѣи ѣ патриршескѣи Стѣовведѣнскѣи Обитѣли митрѣя Хиландѣра, достовѣр-

нѣишій и многорѣднѣи служителъ всѣтнѣишій господинъ оцъ нашъ архимандритъ кѣръ Елисей. Егѣже по произволенію и соборномъ согласію, послахомъ во страны болгарскія, ради испрошенія милостынн ѿ доврохотнѣи дѣтелей, вѣпомощи и ѡкормленіе оубѣгой кышереченной Нашой Обители, того ради всепокорнѣише проси и молимъ всякаго званія и вѣзраста православныхъ хрѣтианъ, вездѣ дѣти емѣ свободное прохождение, и блгосклоннѣиу милѣи показвати. Чѣюще за то сторичнаго мздовоздаданія ѿ Хрѣта Гда, и пресѣтѣи дѣи Бѣи, со стѣими ктѣиторы. Данно во стѣи обитѣ Нашой Хиландарской, сприложеніе ѡбачныя печати Мнѣтрскія сегѣ

гѣψο в^{го} Гѣда. Мѣдѣ Мѣиѣмъ кѣ. днѣ.

Егѣовведенскія обители Хиландарскія

Емирѣннѣи Екевофнѣлажѣ:

12. Зографски шампи отъ 1834 год. Шампарското дѣло се явѣва твѣрдѣ рано въ монастырѣтѣ. За стари зографски шампи не можахъ да се науча. Намѣрихъ такиѣа едѣа отъ 1834 г., калѣпитѣ на които били гравирани въ карейскія скитѣ, както личи отъ грѣцкѣи текствѣ на шампитѣ. Тѣзи шампи (картинѣи) иматъ размѣръ 34 × 30 см. На горнята половина на картината са изобразени: въ срѣдата св. Богородица, св. Георги отъ дѣснаѣа и страна, и св. Козма (прочутѣ зографски пустинножителъ). Отъ устата на св. Козма излизатъ думитѣ: Бѣе дво настѣаи ма какѣω спасѣ са. Отговорѣтѣ на св. Богородица е: Да безмолствѣе(ши) на единѣк. Подѣ образитѣ стоятъ два надписѣа, единъ грѣцкѣи и другъ словѣнскѣи:

Αὐτῆ ἢ εἰκὼν ὑπάρχει τῆς ἱερᾶς καὶ σεβασμίας μονῆς τοῦ Ζωγράφου τιμωμένη ἐπὶ νόματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐν τῇ ὄρει τοῦ Ἄθω κειμένη. Ἐχαράχτη ἐν τῇ σκότη τῶν Καρεῶν ἐν ἔτει αἰῶλδ (1834).

Егѣн ѡбразѣ чѣдетворнѣи оверѣтѣетса вѣ соборной цѣркѣѣкѣ во ѡлѣтрѣ: Бѣдѣа проглаголаѣшла стѣомѣ Космѣкѣ Зографскомѣ. Мѣтѣо αἰῶλδ. —

На долнята по-голѣма половина на шампата е изобразенъ Зографскіяѣтѣ монастырь, арсаната при морето и нѣекои парѣадиси.

Отъ Света-Гора шамнарството било прѣнесено и въ България. Николай Карастояновъ донесѣлъ своитѣ пѣрѣви калѣпи отъ

Атонъ, а послѣ самъ той съ сина си Атанаса захваналъ да приготвя подобни калъпи, първомъ отъ дърво, а сетнѣ отъ металъ.¹⁾

13. **Словѣнски имена на мѣсецитѣ.** Въ синаксаритѣ на три зографски четвроевангелия, № 39, 41, 43, се срѣщатъ, покрай латино-гръцкитѣ имена, и словѣнскитѣ наименования на мѣсецитѣ. И тритѣ паметника са пергаментни отъ XIV в. На корицитѣ на № 39 е писано отсетнѣ датата 1300 г., а № 43 е отъ 1305 г., споредъ припискитѣ.²⁾ Имената на мѣсецитѣ са току-речи еднакви въ тритѣ паметника:

	№ 39	№ 41	№ 43
Септември	Рѣемъ ³⁾	Роѹенъ	Рѣемъ
Октомври	Анстопѣ	Анстопѣ	Анстопадъ
Ноември	Грѣденъ	Гроѹдѣ	Грѣденъ
Декември	Стѣденъ	Стоѹденъ	Стѹденыйн
Януари	Проснинецъ	Просниньць	Проснинецъ
Февруари	Сѣуенъ	Сѣуемъ	Сѣуемъ
Мартъ	Сѣхъ	Соѹхъ	Сѣхы
Априлъ	Брѣзокъ	Брѣзосокъ	Брѣзокъ
Май	Трѣвенъ	Трѣвьмъ	Трѣвенъ
Юни	Нзокъ	Нзокъ	Нзокъ
Юли	Урвенъ	Урвеньмъ	Урвенъ
Августъ	Заревъ ⁴⁾	Заревъ	Заревъ

¹⁾ В. *Златарски*, Даскалъ Н. Карастояновичъ и неговата печатница Свсл. LXVI, стр. 626, 648, 649.

²⁾ На л. 2^a стонъ съ по-нова рѣка: писана 6813 г., на л. 232^a: писана... съ + в. ш... ннд. г. Двѣтѣ бѣлѣжки се допълватъ взаимно. Втората е прѣрѣзана при десетидцѣ на датата, но добавя индикта — трети. И дѣйствиелно, година 6813 или 1305 отъ Хр. има индиктъ трети.

³⁻⁴⁾ Въ отхвърленитѣ отъ критиката Верковичови сборки, въ които обаче още не е посочено кое е вѣрно, кое прибавено, срѣщаме пѣсни, дѣто Руѹо е божество на виното, на гроздьето, което се бере прѣвъ септември — Рѣемъ:

„Боже ле, Руѹ Боже,
Изметъ ти, Боже, праве
Сега малу три години,
Да ти бера белу грозде,
Да ти точе руѹну вину
И ти служба служе . . . (Веда Словенахъ II, 325)

Въ друга пѣсенъ: Дуръ да ми дойде Заревъ-денъ,
Заревъ-денъ, Заревъ мѣсець (Ib. 454)

Този Заревъ мѣсець се пояснава (стр. 577): „есенскій мѣсець когато заващала зимата“, а въ горния нашъ списъкъ той е м. августъ.

Миклошичъ обясни подробно потеклото и смисъла на словѣнскитѣ мѣсечни названия въ *Die slavischeen Monatsnamen* (*Denkschriften der K. Ak. der Wiss. Phil.-Hist. Cl. XVII, 1—32*). Прѣстои да се събератъ всичкитѣ запазени народни названия на цѣсецитѣ, докато общеевропейскитѣ имена не са проникнали изъ всички крайща на селското население. На островъ Ахилъ въ Прѣспанското езеро чухъ слѣднитѣ мѣсечни имена: 1. вбложегъ (януари), 2. сѣчко (февруари), 3. мартъ, 4. априль, 5. май, 6. прѣвеникъ (юни), 7. жетарь¹⁾ (юли), 8. августъ, 9. рѣянъ (септември), 10. митрофъ²⁾ (октомври), 11. листопадъ (ноември), 12. нѣкуль,³⁾ (декември). Въ единъ рѣкописъ въ Битоля (срѣдно-български юсовъ псалтирь) забѣлѣзахъ една бѣлѣжка, писана отъ малограмотенъ търговецъ. Поменати са мѣсецитѣ: мѣд агъа, роѣа, листопѣа, колѣкъ, априла, май.

---

¹⁾ Жетварь. ²⁾ Димитровденски. ³⁾ Николовденски.

VIII.

Словѣнско житие на св. Наума Охридски, отъ X вѣкѣ.

Всички досегашни вѣсти за св. Наума могатъ да се сведатъ въ думитѣ: св. Наумъ, дошълъ отъ Моравия при Бориса заедно съ Климента, помагалъ въ работитѣ на послѣдния и се поминалъ въ манастиря, който носи името му. Друго нищо положително не може да се извлѣче отъ грѣцкото Наумово житие,¹⁾ образецъ на шаблонно византийско хагиографско съчинение, дѣло на охридскитѣ архиепископи отъ XIII в. Това житие, което е собствено разукрашено извлѣчение отъ пространното Климентово житие, съдържа и доста невѣрности въ своитѣ подробности. Малко по-цѣнно е житието на св. Наума, запазено въ словѣнски прѣписъ отъ XVI в.²⁾ Въ него наистина се повтарятъ извѣстията отъ пространното житие на св. Климента, погрѣшно се прѣдаватъ имената (Виглиско вм. Вихингъ, Радиславъ вм. Боритаканъ, Мин'сѣм вм. Мисѣа), прѣмълчаватъ се нѣкои дѣйствителни случки отъ живота на св. Наума, но все пакъ стои по-горѣ отъ грѣцкото житие, защото освѣнъ че съдържа повече факти, и изложбата му се отличава съ ясность и простота. На св. Наума въ него се отдава българско потекло (Наоумъ прозвѣкъ въ Мин'сѣю), направата на манастиря — прѣвъ 905 г. (?) и смъртта на светеца прѣди Климентовата.

Съвсѣмъ друго е словѣнското Наумово житие отъ X в., което по древността и историческитѣ си вѣсти, изложени простичко, безъ реторика, съставя първостепенъ изворъ за

¹⁾ Печатано най-първо въ москополската Аполутня 1740 г. Има отъ него и словѣнски нови прѣводи.

²⁾ Въ сборката на П. Сретковичъ. Гласник LXIII, 1—4. На Сретковича го донесълъ извѣстниятъ македонски учителъ Йорданъ Х. Константиновъ Джинотъ, Срв. Сретковичъ, Историја I, 303.

живота на Кирило-Методиевитѣ ученици. Този паметникъ бѣхъ честить да отерия въ голѣмѣмъ зографски прологъ № 47, който е прѣписванъ прѣзь XV в. отъ попъ Ивана Милошевъ и отъ брата му Никола, отъ дебѣрското село Пископце.¹⁾

Лица, декеврта, кѣ. паметъ

прѣповнаго ѡца нашего Наѡма:

И се же братіе да не ѡстанеть безъ памети, братъ сего влѣженнаго Клімента. и съподроугъ и състрадастникъ. съ нимъ же и постра многы вѣды и стрѣти ѡ іретигъ, Наѡмъ презвѣтеръ съ. югда поставише іупѣпа Клімента. тажде влѣговѣрніи црѣ Сімеонъ, пости Наѡма подроуга юмоу въ нѣго мѣсто на вчѣтелство. и тѣ, тажде подвижаніа на вѣоугодіе творе прѣвѣваше. дѣство и мѣвъ ѡ дѣтства²⁾ и до кончїны. сътвори съ монастырь на исхѣдъ Бѣлаго ізера црѣвъ стѣхъ Архггль и прѣвы въ оучѣтелствѣ, з. лѣ. прости се оучѣтелства. и шѣ въ монастырь пожи, і. лѣтъ. И на кончїноу свою прїеть чрньчьскїи ѡвразъ. тако почи ѡ Гї, со мїрѡ мѣа декеврта, кѣ. и се же да е вѣдомо. прѣже з лѣтъ. почи Наѡмъ презвѣтеръ іупѣпа Клімента. и се же вѣдомо

¹⁾ Срв. глава XXIII, № 16.

²⁾ Въ рѣкописа стои дѣлства. Прѣписвачътъ се е повелъ вѣролатно по-сжщата дума въ по-горниа рѣдъ.

боуди въсѣмь почитающомъ
 тако же прѣже написахъ. тако
 еретіци швы моучише много.
 а дру҃гыя продаше жидомъ на
 цѣнѣ. презвітеры и діакони.
 ты же жидове поѣмше и вѣдоше
 къ Беньткомъ, и вѣнигда про-
 дахоу е по строенію вжию. прїи-
 дѣ же тогда црь моужь къ Бень-
 ткомъ, ш Коньстантіна града.
 цре дѣло дѣлае. и вѣдѣвъ о нї.
 и швыихъ искоупи црь моужь
 и швыихъ тако поемъ, вѣ въ
 Коньстантїнъ градъ. и сказа
 ш нї црю Касїлію. и встроїше се
 пакы въ свое чины. и саны презві-
 теры и діаконы, такоже и прѣже
 вѣше. и оубокры даше. и никто-
 же въ работоу не оумрѣ. нъ бѣви
 въ Коньстантїнѣ градѣ. цреми
 наведїми покои прїеше. швыи
 въ Българскоу землю прїшше съ
 великою чьстїю покои прїеше.
 а Моравскаа земля, такоже вѣ
 прорекль стын Мѣдѣ архїепї-
 скопъ. за безаконїа дѣлама дѣ-
 ль и хъ, і ересы. и за изгнанїе вра-
 вовѣрныхъ шць. и за стрѣти
 и хъ же прїеше ш еретїкъ. и мже
 шны вѣроваше, въ скорѣ мѣстъ
 прїеше ш Бѣл. не по мнозѣ же
 лѣтѣ прїидоше Оугри павнскїи
 ызыкъ. и поплѣнише землю и и
 опустїише Оугри. то въ Българы

II. col.

вѣждалше. и ѡста зѣмля ихъ
 поустѣ Оугромъ въ власть. азъ же
 вратѣ, ѡкаднныи многоу печѣ-
 ль и пѣмети влѣженныи ѡцѣ ишнѣ
 радн. хотѣще ѡвѣсти жи-
 тѣ ихъ въсе написано, иже ѡ
 начела быше вѣлы въсе житѣ и.
 іако на дальѣ и до кончнны, и не
 ѡвѣстоуа. мало вѡ азъ вѣдѣ.
 іако же ми сами влѣженныи
 ѡцн сказаше. и иже дахъ се
 писати и не смѣа. хотѣ вѣше
 ѡвѣсти написанно, да иже
 аще кто ѡвѣщеть иже ми напи-
 сано. да не зазреть насъ збогы-
 нхъ и гроубыихъ. вѣ вѡ іако мно-
 жае сего сътъ сътвориши ѡцн. и
 знаменѣа сътвориши¹⁾ многа. иъ се
 іако намъ сказаше. а дроуга по-
 тайше за смѣреніе и. се же самъ
 доноуднхъ се. іаче же вѣла ме по-
 оустн. иже и такоже сего влѣже-
 ннаго Кlementsа оученнхъ вы-
 ва. Марко епѣкопъ выва въ Девол-
 лѣцѣн епѣкопѣм. четвѣртн
 епѣкопъ въ Гловенскнхъ ѣзыкѣхъ въ
 Дѣвола. надѣкаховѣ вѡ се ѡ влѣже-
 нныи съ ѡцѣ молітвы и мило-
 стѣ пріети, и влѣтъ и ѡставле-
 ніе грѣхѣвъ ѡ мѣтнвалаго Па на-
 шего. иже рѣ пріемлюи прѣрка въ
 иже прѣче. мѣзоу прѣрчу пріеме.
 и пріемлюи прѣведника въ иже

III col.

¹⁾ Въ рѣкописѣ сътвори.

праведниче. мѣзоу праведни-
 чю прѣиметь. ѿ пакы рече бжѣ-
 ственнѣ апль Павелъ. помни-
 те ѿгоумены вѣше ѿже глѣше
 вѣмъ слово бжѣе. ѿх же вѣзы-
 рающе на скончаніе житіа. по-
 вѣше се вѣроу. тѣмже ѿ мы
 вратѣе, поѣвим се вѣженнѣ
 сѣхъ довромоу житію. ѿже
 двѣство ѿ чѣстотоу вѣсоу съхра-
 нише. многыи вѣды и напа-
 сти постраше правіе вѣры бжѣа
 дѣла. да ѿ мы съ нѣми вѣчнаа
 вѣгаа оулоучимъ. ѿ Хѣ Ісѣ
 Гѣ нашема. ѣмоу же іестъ слѣ
 Ѡцоу и сѣоу и стѣомъ дѣоу. ѿ
 нѣа ѿ прѣсно ѿ вѣ вѣкы вѣко-
 ма, ѿмѣнъ : ∞

Ето нѣкои по-главни изводи, които могат да се направятъ
 отъ този водкото краткъ, толкова и документаленъ паметникъ :

1. Съчинителъ на житието билъ Климентовъ ученикъ
 и служилъ при дѣволския епископъ Марко, който сяко тѣ
 билъ Климентовъ ученикъ — ѿже ѿ такоже сего вѣженнаго
 Клімента оученика бивъ).

2. Съчинителъ живѣлъ прѣвъ края на IX в. и първитѣ
 десетилѣтия на X, когато, слѣдъ смъртъта на Наума и Кли-
 мента, написалъ и житието. А понеже Симеонъ е поменатъ
 съ титлата царь, трѣбва да се приеме, че и житието е съчинено
 слѣдъ 924 год., когато Симеонъ бѣ поздравенъ отъ войскитѣ
 си, прѣдъ цариградскитѣ стѣни, като царь (ως βασιλέα).¹⁾

3. За написването на житието помогнали личния починъ
 у съчинителя и особено подканата на епископа Марко (се же
 самъ домоудѣх се. нѣче же вѣка ме пооустѣ).

¹⁾ Сръ. Theoph. contin., Воопас, стр. 407. Възможно е обаче името царь
 да е прибавено сетѣ отъ прѣписвачитѣ.

4. Живитѣ разкази на Климента и Наума прѣдъ съчинителя дали материалъ на послѣдния да напише житието (ѣако же ми сами блаженныи ѡци сказаше).

5. Светцитѣ, отъ смирение, потаили нѣкои подробности отъ своя животъ (а друѣга потаише за смѣрѣніе).

6. Отъ ученицитѣ на Методия, едни били мжчени отъ еретицитѣ, други продадени въ Венеция на еврейтѣ. И въ пространното Климентово житіе се твѣрди, какво онѣзи „отъ пресвитеритѣ и дяконитѣ, които бѣха по-млади, тѣхъ продаваха на юдеитѣ“ (§ XI).

7. Наумъ е дошълъ отъ Моравия съ свещенически чинъ. Прѣдъ смъртѣта си приелъ монашески ликъ, въ какъвто видъ го виждаме изобразенъ изъ старитѣ черкви въ Охридско и Прѣспанско.

8. Продаденитѣ въ Венеция Методиеви ученици били откупени и доведени въ Цариградъ отъ нѣкой византийски сановникъ, въ врѣмето на царъ Василия Македонецъ т. е най-късно до 886 г., когато послѣдниятъ се поминалъ.

9. Въ Цариградъ Методиевитѣ ученици намѣрили подкрѣпа и били възстановени на прѣжнитѣ си чинове — про-свитери и дявони. Едни останали тамъ, а други заминали за България, дѣто ги прѣчавали съ велики почести.

10. Отъ пространното Климентово житіе се знае, че князь Борисъ изпратилъ Климента отъ Прѣславъ въ Кутмичевица за учитель. По-сетнѣ, когато царъ Симеонъ поставилъ Климента епископъ (993 г.), тогава сжщиятъ царъ отпусналъ Наума за учитель, замѣстниетъ на Климента, казва нашето житіе (... Симѣонъ пѣсти Наоѣма подроѣга нѣмоу въ нѣго мѣсто на ѣчитѣлство). Явно е, че Наумъ е прѣстоялъ въ Прѣславско отъ 886 до 993 г. и тамъ е ималъ възможность да подбужда еъмъ внизовна работа пресвитеръ Константина, по-сетнѣ прѣславски епископъ (азъ оумалинный Константинъ оубѣжденъ быхъ на се твоими прошеніи брате Наоѣме).¹⁾

11. Дати.

Наумъ, за когото знаемъ отъ пространното Климентово житіе, че дошълъ прѣзъ Бѣлградъ при князь Бориса, прѣ-

¹⁾ За Константина гл. по-долу, при неговия Прогласъ.

стоялъ въ Българско въ свещенически чинъ отъ 886—893 г. Когато царь Симеонъ назначилъ Климента епископъ въ 993 г., Наума проводилъ за замѣстникъ-учитель вмѣсто Климента, и като таявъ Наумъ прѣстоялъ 7 год. т. е. до 900 г. Въ тази година (900) съградилъ манастиръ Св. Архангелъ на Охридското (Бѣлото) езеро и тамъ прѣживѣлъ още 10 години. Прѣдъ смъртта си, 23 декември 910 г., приелъ монашески чинъ. Поминалъ се 6 години прѣди Климента. Датитѣ се схождатъ напълно съ извѣстията въ пространното Климентово житие.

Наумовата паметъ, споредъ деня на смъртта му, се празнувала на 23 декември. Прѣзъ този денъ се е събиралъ голѣмъ съборъ. Поради декемврийскитѣ обаче студове мнозина християне отъ околността не могли да посѣщаватъ свѣтлия денъ, та на 21 май 1720 г. било рѣшено отъ архиепископския свѣтъ въ Охрида да се прѣмѣсти празнуванѣето на 20 юни (... να μετατέθη ἀπο τὴν καὶ τοῦ δεκεμβρίου μηνὸς ... εἰς τὸ ἕξῃς κατὰ τὴν καὶ ἡμέραν τοῦ ἰουνίου μηνός. Срв. протоколитѣ на Охридската архиепископия, Мсб. X, 552). И до днешенъ день манастирскиятъ свѣтъль праздникъ и съборъ ставатъ на 20 юни.

13. Охридското езеро по словѣнски е наречено Бѣло езеро. Елинското название *λυχνίδα λίμνη* (у Диодора) има сѣщото значение — свѣтло езеро (*λύχνος* — свѣтъль, свѣтильникъ). Въ словѣнската служба на св. Еразма, който се е подвизавалъ въ Охридско (Лихнида) и който се смѣсва съ одного отъ седмочисленицитѣ — Горазда, се възпѣва Луеридската гора като „свѣтла“: *Дѣкрндо свѣтло весели се* (Славянски гласъ, София, 1905 г., юлска книжка, 157).

14. Дѣволскиятъ епископъ Марко билъ ученикъ на Климента. Той билъ четвърти епископъ у словѣнския народъ. Понеже за Климента (въ пространното му житие) се казва, че билъ пръвъ епископъ на българетѣ, както тогава взеха да се наричатъ словѣнетѣ подъ българска власть (*καὶ οὕτω δὴ Βουλγαρῶν γλώσσῃ πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ Κλήμης καθίσταται*), явно е, че ще да е имало и други двамина епископи съ словѣнски езикъ. Единиятъ отъ тѣхъ е билъ Константинъ въ Прѣславъ и други непознатъ още. Аво ли пѣвъ смѣтаме, по врѣме, Методия за пръвъ словѣнски епископъ, тогава дѣйствиелно Марко е четвърти: Методи, Климентъ, Константинъ (той при живѣ на Климента, въ 907 г., е епископъ) и Марко.

15. Моравската земя, прокълнатата от Методия заради нейните ереси и гонение на православието, била оплътнена от маджаретѣ. Часть от неплътненитѣ моравски словѣне се прѣселили въ България. Това извѣстие на житието се потвърждава и отъ Константина Багренородни, споредъ когото останалитѣ живи моравци, слѣдъ погрома на държавата имъ въ 907 г., се прѣснали изъ земитѣ на българетѣ (*εις τε τους Βουλγάρους*) и на другитѣ съѣди. (*De Admin. imp.*, cap. 41) Важно извѣстие за българската етнография и стара книжина (прѣнасяне на паноно-моравски паметници). Самиятъ фактъ за клетвата, произнесена отъ Методия, се потвърждава отъ писмата на папа Иоана VIII и на папа Стефана V.

16. Маджаретѣ са наречени „пеонски народъ“ (*Οὐγγρῶν ἡρώσκιῳ ἔθνεϊ*). Въ това наименование не трѣбва да се държи никаква етнографска смисълъ, защото маджарската земя, — по-старата Панония (*Παννονία*), въ византийскитѣ писатели се смѣсва съ Пеония (*Παιονία*). Срв. напр. Зонара II, 389, Бонско издание.

17. Отъ началнитѣ редове на житието може да се прѣдположи, че Наумовиятъ животописецъ е билъ съчинилъ по-рано такѣво и на Климента. Срв. за това и при бѣлѣжитѣ ми въмъжитието на Климента.

IX.

Житие на св. Климента Охридски

отъ Хоматяна.

Запазени са двѣ гръцки жития на св. Климента — едното, пространно, отъ охридския архиепископъ и писателъ Теофилакта (1084—1107), и другото, кратко, отъ Хоматяна. До като обаче, благодарение на Воронова, се изясни донѣдѣ авторството на Теофилакта за първото житие, за узнаване съчинителя на краткото житие липсваха извѣстия. Право се е догаждалъ Баласчевъ, че търсениятъ авторъ ще да е билъ или Хоматянянъ или Грогори, охридски архиепископи отъ XIII в. Нашиятъ словѣнски прѣводъ¹⁾ на житието разрѣшава съмнѣнието въ полза на Димитрия Хоматяна и то благодарение на краегранието Климента члѣтъ пастіръ българскім (Димитріе) или както е въ оригинала Κλήμεντα τρω, ποιμενάρχης Βουλγαρών Δημήτριος, което личи и въ написания отъ Хоматяна първи канонъ въ честь на Климента²⁾ и въ нашия прѣводъ. Този прѣводъ, освѣнъ че съдържа Хоматяновото посвѣщение, той е по-издържанъ по смисълъ и форма спрѣмо гръцкия оригиналъ, отколкото Бодлевия.³⁾

Отъ краткото житие узнаваме, че Хоматянянъ е знаелъ пространното, отдѣто е могълъ да заеме подробноститѣ за гонението на словѣнскитѣ първоучители и тѣхнитѣ ученици отъ еретицитѣ (іаκόже ѿ нихъ писаніе проісχοженно кажетъ — ѡς η κατ' αὐτοῦ διεξοδικῶς ἱστορία διέξεισιν). Отъ сравнението обаче на пространното и краткото жития трѣбва да се прѣдположи, че Хоматянянъ е ималъ на рѣка и други вѣсти и извори за

¹⁾ Намира се въ зографския ръкописенъ прологъ отъ XV в., № 47. Сра. стр. 41.

²⁾ Сра. *Баласчевъ*, Климентъ епископъ словѣнски, стр. LXXI—LXXII.

³⁾ *Idem*, *ibidem*, стр. 47 и слѣд.

миналото на Климента. А че съ такова ще се е ползувалъ и Теофилактъ при написването на пространното житие, това установи Дриновъ въ прѣдисловието взъмъ българския прѣводъ на същото житие.¹⁾ Въ краткото житие биятъ на очи извѣстията за потеклото на мизийцитѣ (българетѣ) и рода на Климента отъ тѣхъ, за ржеополаганъето на Климента епископъ на цѣлия Илиривъ отъ Методия, смѣсването на имената на царя Бориса и сина му Симеона (туеъ нареченъ Михаилъ), и особено твърдѣнието, че Климентъ изнамѣрилъ по-ясни образи за словѣнскитѣ букви (кирилицата), отколкото тѣзи на мъдриа Кирила (глаголицата). Додѣто, слѣдователно, съ новонайдени паметници не се опрѣдѣли по-ясно дѣйствиетъта на св. Климента, не трѣбва това кратко житие да се оставя на послѣдецъ планъ като исторически изворъ, както туй правятъ Лескинъ, Хилфердингъ и др. Отъ думитѣ въ словѣнското житие на св. Наума — и се же кратѣ да не остаетъ безъ памети, кратъ сего блаженнаго Климента, трѣбва да се заключи, че авторътъ, ученикъ на Климента, е написалъ кратко Климентово житие и едва сетнѣ, при почване житието на Наума, е могълъ да важе горното т. е. и събратътъ на Климента да не остане безъ поменъ . . .

Щѣ юліе, кз днѣ.

Паметъ прѣовнаго щѣ нашего, архіереа Хѣа и чюдотворца
Климента епѣпа вьлгарьскаа. йже въ Охридѣ.

ѣ Климента чѣтѣ пастирь вьлгарьскѣи. йже доврѣ оупаса
Хѣо стадо прѣиде къ желаемому. въ, кз. Климентъ ѿ
житейскѣи прѣиде:

(1) Сѣ великѣи щѣ нашъ, и вьлгарьскѣи свѣтилникъ. рода
вѣ ѿ Европѣи мисійскѣхъ йже и вьлгарѣи много разоу-
мнѣи. Звѣдѣ члкъ прѣвѣе же ѿ Прѣси ближнѣйскѣи.
къ сѣверномѣ океанѣ, и къ мртвоу морѣ. ѿ Але-
ксандровѣе же роукѣ. и позелѣнѣа ѿганашѣ. малом же

¹⁾ Животъ дѣяннѣи и пр. на св. Отецъ нашъ Климентъ. Прѣвелъ Д. Ма-
товъ. Сръдецъ 1885, стр. 3—5.

^{*}) Числата въ скоби съотвѣтствуютъ на отдѣлитѣ въ грѣцкия оригиналъ.

- лѣтомъ прѣшшимъ. Съ оусіліемъ тѣжкимъ Дѣнавъ прѣидоше. ѿ ѿскрѣнаа вса наследоваше. Панѡнню ѿ Далмантию, Оракиа же ѿ Плирику. ѿ мнѡгда же македоньскаа ѿ солѡньскаа. рѡдною же житцею, въ двѣ прѣпѡвѣни си мѡжъ. ѿ чрѣва же мѣрна по Самоуилѡ ѿзвѣранъ въ Бви. ѿ мѡнства вѡлюбовѡно възлюбѡи житіе. прѣви же съ вѣтѣвнимъ Ваѡмомъ. Ангелариемъ же ѿ Гораздомъ. сцѣнномъ съпотычаніемъ наоучѡи се писанию. прѣложеное съдѣаніемъ лоучшимъ, къ сіемоу вьлгарскому ѡзыкоу. ѿ Кѡрила же ѿ истинно вѡмоу драго ѿ равноапла ѡца. ѿ прѣвого съ Мѡбдіемъ великимъ оучителюмъ. вѡговѣрию ѿ православной вѣркѣ мыслѣнаго ѡзыка. іако же пѡвѣтаа ѿ вѡгда земла, ѿ еѡльское ѿ истинное сѣме пріемъ. мнѡжанше на г. на, р. по вѣтѣномъ гласѣ, дѣлательство показа. іако ѿ тѣхъ дѣла сѣ, полѡжи знѣмо. ѿбо ѿнѡчьское ѿ дѣствѣное възлюбѡи житіе. коѡ ѡво довродѣтелни ѡвразъ не ѿспита. кою же насстрѣсть не прѣмоу дрѣва хитрѡстѣ. мьлчаніемъ же ѿзвѣнныи чюжи ѡгна вранъ. постѡмъ же ѿ ѿны жѣстосрѣдіемъ. любослѣстнаа ѡвѣдаеть почѣла. непрѣстаннимъ же вѡдѣніемъ ѿ мѣтѣвою, стѣтніе ѿ привѣдѣніе ѡчицае ѡвразы дѡи. пѡче же знѣмаа егѡвѣ дѡи. любовь же нерасѡужѣннаа ѿ смѣрѣніе нелицемѣрно. іако же къ вѣтѣвомъ законѣ, ѿ мѣккѡи нѡктей съставленъ въ. Се оѡво съдѣлатель вѡдоущихъ. ѿ наставникъ мѡсіискомъ ѡзыкѣ. къ вѡговѣрию вьваеть. ѿ ѿ тѣ ѡца ѿ вѡчителей. прѣтѣрпѣвъ напастѡи ѿ ѡвдѣржіе тѡгда еретичьскіе сілы. іако же ѿ нихъ писаніе прѡисхоженно кажетъ. понѡже Кѡриль ѡво вѣжѣствни, въ вѡлше житіе прѣстаѡи се ѡпльскѡю сѣвоу, ѿ вѣрѡнаго таланта поданіемъ. вѣдомаа ѿ Андриана постави. тогаже пѡпѡ презвѣ(те)рьскомоу Рѡмоу. Мѡбдіе же Мѡравѣ ѿ Бѡлгарѡи архіепіскопѣ, ѿ тогѡже пѡпе полѡгаеть се. тогда же ѿ Кліментѣ на епіскопьскѡи прѣстола възвѡдит се. вѣсемъ Плирикѣ, ѿ ѡвдѣржіеи землѡи вѡ-

- (6) гърскомъ ѣзыкоу. ѿ Методїа апккона постави се. паче же прѣвѣванїе тебрасе, въ Диѳидонѣ градѣ иллирійскагоу. ѡкрѣтнїи градовомъ вывши мѣти. ѣже нїна 'Охридѣ ѣменуѡет се, по мѣсїиномъ ѣзыкъ. и въ Кѣфалии ѣменуѡемъ вьлгарскимъ ѣзыкъ Главница. и дѣже и въспоминанїа
- (7) остави, рѣкше книже. въ сїемъ же ѣвѡ Диѳидонѣ ѣже въ 'Охридѣ, и нїне вѣтвенїе цркви. и вѡ сцѣннїи храмъ сїи ѡвещеи вѣдѣчество и везмѣзносѡ ѿ Бѣ дѡрвет се. нѣ сїа
- (8) оубѡ послѣднїи. а ѣже рѣкоухъ, ѣна же таковаа ѡставилъ и нѣ намъ въспоминанїа. и сцѣннїе книги въ 'Охридѣ. и высѡкаа помышланїа ѣгѡ, и стѣе роукаа трѡды своѣе. не мѣне ѿ ѣзыка высѡкого почтенна и чѣстнаа. нѣ ѣко Мѡу-
- (9) сейскїе вѣонаписаннїе ѿ плѡче ѡнїи. стапнїи же каменнїе въ Кѣфалии и вѣдѣти и до сїухъ лѣт стоѡще. въ нїхъ же словеса начрѣтаннаа. ѣже въ Хѡ ѿ тогози ѣзыка прои-
- (10) сѡхѡженїе, и с воиство знаменѡю. понїеже вьлгарскїи ѣзыкъ не вѣ просвѣти се крѣщенїемъ. и звѣренїе и мѣвѡхъ варварьскоѡ. Бгѡдѡхѡвнїими своими оученїи вьсѣхъ къ вгѡразоу мнїю просвѣти. и нравъ некрѡткїи въ влгыи прѣложи ѡвразъ. влгѡзаконно и цѣломоудрѡно, сїухъ маоучѡе
- (11) жїтїю. кнѣза же ѣхъ Бѡриша, пакы вѣтѣнскою ванїю ѡвновїи. и потѣмъ ѣгѡза снѡ Мїхѡйла. ѣже прѣвїи црѡ наречѣ се вьлгаромъ. и жїтїю ѣхъ сѣтворїи по ѡвїчаю хрїстїанскомъ ѡвѡче вѣ ѣзыкѣ ѣко ѣдиногѡ члѡка вьздрѣжа. не же невѡлею нѣ волюю привѡде ѣхъ, къ тѣсномоу и прїскрѣвномоу ѣже ѡ Хѣ жїтїа пѣтѡ и дѣхъ во не тѣкмо къ прѣмоудрїемъ ѣгѡ словесемъ, и повѣстемъ повѣнїа. нѣ и къ мнѡгнїи чюдесемъ ѣхъ же Хс сѣврѡшаше за своѡгѡ соушѡгѡ рѡба. слѣпнїи во и нѣмнїи, влѡбети и тврѡдо вѣшпѡти дарѡваше. вѣсоуцихъ се и сцѣклѡшѡ. и вѣсѡкїе немоци и згонїтель вѣше гѡтѡвъ. тѣмъ и ѡтрѡче нѣкое
- (12) млѣтѡю вѣскрѣсїи. наречѣннагѡ црѡ вьлгаромъ Мїхѡйла. тѡко повнїна своїиъ словесемъ ѣгѡ и мѣвѡше. ѣко сѣдѣлати ѣгѡ цркви зѡтїи. и вѣсѡ сѣврѡшѡе тогоѡ повѡ-

- лѣнноє. за тоу ю же любовѣ ѣже имѣаше къ стѣмъ. и къ довродѣтелима подбде се. и болши ѿ себе много
- (13) лоучшии вы. Стѣи же испльни се любовы възмакънѣи. и прозрѣнѣемъ чистѣмъ се болше ѣзврд. хотѣше ѡставити епископскѣи, свой самъ. и вѣ и старѣство его вѣше паче главѣи. нѣ не остави его Михайль. нѣ мѡан се мольбно, ѣдвѣ оумоли его. и до кончинѣи его в животѣ, пастѣрно пѣсти йхѣ. имѣаше вѣ се еице и вѣсѣко тѣкъ вѣ промышлатѣи ѡ пѣствинѣхѣ. аще и старѣстѣию и немѡщѣию ѡвѣдръжѣмъ вѣ. къ душевномоу спсѣнѣию сѣхѣ наставаме.
- (14) моудрѣствова же и ѡбразы йнѣе словеснѣе тѣвѣлннѣишѣе. паче йхѣ же знадѣше прѣмоудри Кѣрилъ. и ѿ нихѣ вѣгѡдухновѣнно пѣсанѣе и съборна слѡва. и мѣжѡ и прѣвѣбныи житѣа стѣхѣ. и сѣеннаа пѣнѣа, пѣсанѣемъ прѣдбде. тѣже и потѣщѣнно вѣгонаоучѣнѣе дѣти навѣчи. ѿ нихѣ же достоѣннѣихѣ на йерѣнскѣи стѣпенѣхѣ възвѣе. и карѡвѣрскѣи сѣи соудрѡви и зыкъ. вѣ и зыкъ стѣ, своимъ потѣщѣнѣемъ прѣложѣи. Апльское дѣло съврѣши. и апльской вѣлѣти того
- (15) радѣи спѡви се. понѣеже прѣставлѣнѣию прѣидѣ времѣи. зчѣнѣемъ и повѣствѣ ми. мѡльзанѣе и съставлѣнѣе смѣси рѣчи. и помѡли се ѡ пѣствинѣхѣ. плаче се неоутѣшно, не мѡжаше трѣпѣти гѣвѣлѣ и оумлишенѣе своего пастѣра.
- (16) къ Боу его же възлюбѣи прѣидѣ рауесе. чюдесми по прѣлѡженѣа воузи. и съ вѣсѣцѣ ми исцѣлѣннѣи прѡбѣвлѣе прослѣвльшаго его Гѣ. и нѣта съ аплы вѣдѣе, проповѣдникъ йстинѣ и рѣвноапль. съ мѣнци же йже мнѡгѡщи за правѡе слѡво, оузы и зѣвѣнѣа прѣтѣрѣпѣвѣхѣ. вѣдѣварѣт се съ йерарѣи и съ прѣбѡвнѣими ѡ пѣствинѣхѣ и ѿ вѣсѣмъ мирѣхѣ, прѡшенѣа творѣтѣ къ Гѣ. йхѣ же зѣслышѣавѣ за велѣикѣе свое щѣдрѡти. мѣтѣвѣт намъ да воудѣтѣ вѣ днѣ въздѣнѣа. оумлѣрдѣити се ѿ йхѣ же вѣ житѣи не моудрѡ съгрѣшихѣ. томоу слава вѣ вѣкы. аминѣ: ∞

X.

Похвално слово на св. Михаила и Гаврила

отъ Климента Охридски.

Отъ произведенията на епископа Климента Охридски, похвалата на светитѣ безплътни архистратези Михаила и Гаврила е позната по много прѣписи отъ XV вѣвъ насетнѣ. Отъ печатанитѣ¹⁾ и менѣ познатитѣ непечатани прѣписи изъ югословѣнскитѣ библиотеки и сбирки, първо мѣсто заема словото-помѣстено въ Зографския синаксарь отъ XIV в., № 103, отд. II г 6, листове 168—171. Зографскиятъ прѣписъ, съ своята древность и юсова редакция, стои сравнително най-близу до началния видъ на това образцово въ рода си Климентово творение.

† Похвалное бесплътнымъ, Михаи́лъ и Гау́рїи́лъ. Сътво-
рено Климентомъ 'Епѣопмъ.

Б ѿ в н ѿ ѿ ѿ †

Наста̀ празнолю́бци прѣсвѣтѣ́е трѣ́жствѣ́о бесплѣ́т-
ныи́ силѣ́, прѣспѣва́ж вѣсь ѿ́мъ и́ вѣ́ рѣ́зумъ. | прѣ-
свѣта́ми зарѣ́ми вѣсь ми́ръ о́зрѣ́ж. не въ́ | ѣ́ствствѣ́ бѣ́
плѣ́ствѣ́ сѣ́ще, нѣ́ въ́ ѣ́ствствѣ́не | о́сѣ́лае́мъ. и́ рѣ́зумнѣ́
ѿ́ само́го вѣ́тѣ́а зѣ́рѣж | сѣ́вѣ́жѣ́. и́ о́крѣ́тъ прѣ́стола 168⁶
вѣ́тѣ́а, трепетно́ | прѣ́стожѣ́е. кри́лы трепетно́ покрѣ́важѣ́е
ли́ца | своѣ́. и́ не прѣ́стѣ́нныи́ гласѣ́мъ, трѣ́стѣ́а пѣ́снь |
Бѣ́ въ́снѣ́лажѣ́е глѣ́тъ. стѣ́. стѣ́. стѣ́. Гѣ́ саваѣ́ѣ, | и́спѣ́льнѣ́
въ́сь зѣ́млѣ́ сла́вы 'егѣ́. въ́ то́н бѣ́ рѣ́дѣ́стнѣ́ | свѣ́таѣ́стѣ́ж
вѣ́тѣ́енѣ́а поу́чѣ́нн сѣ́ще. ѿ́вн прѣ́стѣ́олн на́рица́жѣ́а.

¹⁾ Срв. Е. Пѣтуховъ въ ЖМНП. 1893 г., април, стр. 305.

на нѣже поучѣаѣ трѣбезна уа́лнаго бѣтва сила ѣ власть,
 друзи же херувѣми | ѣ серафѣми. шестокрѣлни. ѣ уетверѣ-
 зрауѣми. | ѣ мно́го ѿуѣти сѣще. друзи же силы ѣ власти.
 дру́зи же, гистѣѣа ѣ науа́ла. друзи же а́гглан ѣ а́рха |
 ггелн, безуѣслѣнаа вѣѣнства. вѣсѣ въ ѣставѣ | своѣмъ,
 къждо прѣстожцѣ. ѣ на́ кождо рабѣтож | свон уѣнъ
 ѣмаще. | ѿвн вѣсегда прѣстожъ слѣвъ | Бжѣн, друзи же
 на савжжх послалѣми къ земнымъ. | ѿвн на ка́знъ ѣ ѿмъ-
 щенѣе неухѣтѣвнымъ, друзи же | на сѣсенѣе ѣ ра́дость
 вѣрныа настѣвѣжще. ка́ко же | прѣжде показаса а́ггеломъ
 вѣѣвѣдѣцѣ Моу́сѣвъ въ гѣрѣ Сѣнанстен, ѿбразъ прѣмъ
 вѣж. жпѣнж ѿгнемъ | горащж, ѣ не ѿгнемъ, ѣ не ѿпѣлкѣ-
 шж. ѣ па́къ то́мужде Моу́сѣвъ ѿбразъ сѣннѣн показз
 въ гѣрѣ, | а́ггѣломъ ѣзвѣстно сѣтворъ, ѣ херувѣмъ ѿба по́лы |
 ѿлѣтѣ ѿсвѣжща ка́вн. ѣ па́къ то́мужде мѣлѣщѣса | къ
 Бжѣ ѣ глѣщѣ. Гѣ а́ще ѿбрътъ вѣгтъ прѣ тобож, то | ка́вн-
 мнса са́мъ разѣмно да вѣждж та. ѣ разѣмѣа | ка́кѣ ѿбръ-
 тѣ вѣгтъ прѣ тобож. Гѣ же рѣ къ немъ. | ѣ сѣ ти слѣво
 ѣже рѣ, сѣтвори. ка́ко ѿбръте вѣгтъ | прѣдъ мно́ж. ѣ рѣ
 Моу́сѣи покази ми Гѣ слаж твож, | ѣ вѣждж а́ще ѿбрътѣ
 вѣгтъ прѣ тобож. ѣ рѣ ѣмъ Гѣ, | неможешн вѣдѣти а́нца
 моѣгѣ не мо́жѣ вѣѣ уа́къ | вѣдѣти а́нца моѣгѣ ѣ живъ
 вѣти. на́ сѣ мѣстѣ ѣ мѣѣ, | ѣ стѣнешн при ка́мен ѣ 169^а
 покрѣж та ржкож моѣа донѣ | мнмоѣж. ѣ ѿѣмж
 ржжж мож. ѣ тогдѣа за́днѣа моѣ | вѣднши, а́нце же моѣ
 не ка́вѣтса тебѣ. ѣ вѣнегдѣ | вѣдѣ Моу́сѣи за́днѣа слѣвы
 бжѣж, просѣтъса а́нце | ѣгѣ па́че сѣа́нѣа са́мѣунаго. ѣ
 покрѣвъ а́нце своѣ | ѣбръсѣмъ, ѣ тако къ люде́мъ
 глѣаше. неможадж вѣѣ зрѣти на а́нце ѣгѣ, свѣтлѣсти рѣ.
 ѣ па́къ | велегла́снѣншѣи прѣрѣкъ Исѣаѣ глѣ. вѣдѣхъ Гѣ на
 прѣ|стѣлаъ высѣщѣ ѣ прѣвъзнесѣнъ. ѣ серафѣми стѣлаъ
 ѿкрѣтъ ѣгѣ. шѣсть крѣлаъ | ѣднѣомъ. ѣ шѣсть крѣлаъ | ѣдн-
 номъ ѣ вѣпѣаъж трѣстѣа па́снѣ глѣщѣ. сѣ. | сѣ. сѣ
 Гѣ славоѣ, ѣспа́нъ вѣсѣ землѣ славы ѣ. | ѣ па́къ

тѣжде ꙗсаіа сказаж глеть, егда воль | іезекіа црь іуден-
 скыи. прїиде на нь црь асірії|скы ꙗко прѣѣти гра, и
 нечленъ въ црь врани рѣ | на лежщща на гра. и
 помѣнса къ Гѣ Бѣ глѣ. | помѣни Гѣ ꙗко ходихъ съ
 истиннож прѣ токож, | и срѣемъ съкръшеномъ. ꙗ ѿгѣдѣла
 прѣдъ токож | сътвори ихъ. и рече емъ Гѣ, не вѣнса. не
 имать | внити въ градъ твои, ниже имать въ немъ |
 положити стрѣлы ни щита. защщщя вѣ | азъ гра тѣ
 и спсѣж егѣ, мене ради и дѣда раба | моегѣ. и съшѣдъ
 аггѣлъ гнѣ и зѣм ѣ пазка асірїискагѣ рече тыщщщ. и
 вѣстѣше зѣтра. | обрѣтѣшж къ съ трѣпа мртѣа. такожа
 вѣ | естъ сила тѣхъ бесплѣтныихъ и бжтѣвныи | сѣвгѣ.
 иже съвѣмъ сѣща наудѣннѣа велѣнѣа|агѣ архїстрѣтїга
 Мїхаїла, вѣвѣдѣж сѣща | бесплѣтныимъ силамъ. ѣ ннхже
 едннъ | аггѣлъ приааъ въ влѣсть строенїѣ, и вѣдѣнїе |
 земнѣмъ уннѣ. и не ажакенъ ни за съткѣренъ ѣ 169^б
 Бѣ, | нѣ влѣтъ и вѣгѣстїж поухтенъ вѣвѣ, прѣкрѣтнса |
 ѣ вѣгѣстн на зѣбѣж. и грѣдѣстїж исплѣнса, по|мѣ-
 шлѣаше прѣтнвнтнса тѣвѣрїѣ своѣмъ и Бѣ. | егѣже грѣ-
 дына и велнчїнїе не трѣпа архїстра|тннѣ Мїхаїлъ и съ
 вѣсѣмн бесплѣтныимн унннн, | сътѣргѣшж и на зама
 ꙗ съ ѣстѣпныимъ съ нннѣ. | нареуенныимъ под нннѣ
 аггѣлы. и въ тѣмъ наудѣннѣа свѣта бжтѣвнагѣ лишнса
 своѣа зѣвѣж. и вѣтѣ повнненъ. вѣсѣмъ прѣмѣннса |
 ѣ аггѣлаагѣ сѣщщщства и красѣты, и мѣщѣ | вѣуннн по-
 вннен са съткѣрн. не прнмѣша'етса | зѣвѣа къ бжтѣвннн
 вѣгѣстн, ꙗкоже іѣвѣнн|сѣ влѣстѣ въ внѣнн своѣмъ глеть.
 врани вѣстѣ | на нѣсн. нѣвѣ архѣггѣлъ Мїхаїлъ и вѣсн
 вѣе | егѣ, врани сътворишж съ зѣмїемъ. и съкрѣгѣшж
 и ѣ уннн своѣгѣ. Такоже глеть и іѣда | сѣын апѣлъ,
 братѣ іѣковѣа. глеть, велннн | же архѣггѣлъ Мїхаїлъ егда
 съ непрїазнїж ра|сѣждаашеса, не смѣ сѣда хѣла на-
 вѣстн | на нь. нѣ рече, да запрѣтнть тн Гѣ ѣ томъ прѣтнвнн.
 такожѣ вѣ подѣвѣаетъ рѣвенїе нннѣтн по Гѣ и тѣвѣрїн

скоёмъ, въ униѣ бѣ стоѣще кѣждѣ, ѡ въ ѡстаѣ скоёмъ.
 не ѡзрѣуѣнна свѣта ѡ красѣты бжтѣвныѣ наслѣжда-
 жтса. величїѣ къ себѣ никоѣгѣ же ниже | злѣбы ѡмаще.
 ѣдїнж кѣла ѡ хотѣнїе къ | себѣ ѡмаще, ѣже благоствїѣ
 съблїудати | ѡставѣ свѣн, къ нѣмже кѣждѣ ѡхъ ѡуниемъ |
 стоитѣ. късѣ же уѡдѣса. ѡ блѣгѣдѣти, сїма | величїиима
 архїстратїѣгѣма дарѣвѣашжса ѡ | Бѣ рѣдѣ улуѣсковыѣ. ѡ-
 вѣтъмъ побѣда на прѣвѣтѣвныѣ. другымъ же блѣгѣвѣщенїе
 на рѣдѣствѣ земномъ съставѣ. ѡхъже похвалы, ни | ѡзыкъ
 ѡзрѣѣнїи, ни ѡмъ постїгнѣтъ подокно | хвалити. нѣ прѣ-
 тнѣж нѣмощи своѣн, ѣанкѣ кѣзмѣжемъ постїгнѣти.
 надѣжда своѣ | възлѣгающе къ нїмъ да ѡзрѣемъ неѡзрѣ-
 уѣннаѣ | ѡхъ мѣтъ ѡ застїженїе ѡ въсѣхъ напѣстен. |
 сїма кѣ архїстратїѣгѣма, нѣснмын крѣжъ уѡдѣсѣ ѡснѣзїн
 Гѣ. ѡ земноѣ ѡснованїе прѣсвѣтлѣ | ѡкрасн. сїма нѣснма
 вѣнїиства, въ ѡставѣхъ своѣхъ трѣпетнѣ стоѣще съ-
 блїудатса. | сїма уѣтѣрѣуѣстїн кѣнцїи земнїи, недкн-
 жимн съхранѣатса. сїма мѣрскѣа шнрїнѣ | повелѣнїемъ
 бжтїи не ѡзнаѣнѣо унїи свѣн | съхранѣащи, ѡ прѣдѣла
 скоѣгѣ не прѣстѣпаѣтъ. сїма улуѣкѣе ѣствѣтѣ, ѡ
 късѣкъ стрѣстїн некрѣжденно прѣбывѣаѣтъ. | сїма къ-
 сѣкстїн пѣцїи прогѣннмын ѡцазажѣтъ. сїма ѡдѣскаѣ
 прѣлѣстѣ, ѡс корене | раздрѣшнса. сїма црѣвы свѣтлѣ
 ѡкраснѣемы, правѣвѣрїи ѡ ѣдннѣглѣснѣ, трѣствѣе пѣнїе
 Бѣ кѣснаѣжт. сїма късѣ ѣрес | потрѣвнса ѡ правѣвѣрїе
 прѣцѣтѣ, вѣнуѣваж правослѣвнмы ѡспѣдїннн. сїма
 късѣ напѣстїи ѡ стрѣтїи ѡгѣнатса, ѡ болѣзнн | цѣлатса.
 къ нїма же ѣдннѣглѣснѣ рѣдѣствѣо прїпадажѣще, съ
 похлѣлѣж, възпїнїи | рѣкаще. рѣчїса архїстратїѣже Мї-
 ханїе, | старѣнствѣомъ сѣн прѣвнн вѣѣкѣда беспѣтнн 170⁶
 ннмъ сїлаамъ. рѣчїса архїстратїѣже Гаврїїле, прѣвнн блѣгѣ-
 вѣстнннѣ късѣмъ рѣдѣствѣе. рѣчїса архїстратїѣже Мї-
 ханїе, | ѣднносжїиимъ ѡ нераздѣлнмъ трѣцѣж, прѣвнн
 скїптрѣнѣсѣе. рѣчїса, архїстратїѣже Гаврїїле, трѣвѣзна-

УААНАГО СВЕТА ИСТИННЫМ СЛУЖИТЕЛЮ. РАУНСА АРХИСТРАТИЖЕ
 МИХАИЛЕ, ЗАРЕЖ ТРЪБЕЗНАУААНАГО СВЕТА НЕИЗРЕУЕННО
 СВЪТАСА И ВСЬ МИРЪ | ОЗАРЪЖ. РАУНСА РАДОСТАА ПО-
 ХВАЛО | ГАУРИИЛЕ, РАДОСТИЖ ВЪСЕЛЕНЖА УКРАСИВЪ, И СТА-
 РОСТЬ ЗАХАРИИИЖ ВЪНУАВЪ, БЛГОВЪЩЕНІЕМЪ ІОАНИНА КРТИ-
 ТЕЛЪ. И НЕПЛОДНОЕ | ЁСТЬСТВО, ПЛОДНОСНО СВЪБОРНЪ
 ЕСИ. | РАУНСА АРХИСТРАТИЖЕ МИХАИЛЕ, ПОПРАВЪН | ТЪМЪ
 НАУААНИКА И ПРЕСТОЛУ ВЪИЪ ДОСТОИНО ПРЪСТОЖ. РАУНСА
 АРХИСТРАТИЖЕ | ГАУРИИЛЕ, ВЪПЪЩЕНІЪ ВЪИЪ ДОСТОИНЫМЪ | БЛГ-
 ОВЪСТИННУЕ. РАУНСА АРХИСТРАТИЖЕ | МИХАИЛЕ, СВЪТАИСА
 ПРИСНО ТРЪСЛУААНО | ВЪТЪВА НЕПРИКЪСНОВЕННЫМЪ СВЪТ-
 ОМЪ. | РАУНСА АРХИСТРАТИЖЕ ГАВРИИЛЕ, БЕЗНА УААНОМЪ
 СЛОКЕСИ ОУАА ЗАРЕНІА, ПРЪСВЪТАМЪ БЛГОВЪСТИННУЕ. ТВОИМЪ
 БО ГЛАСОМЪ | ВСЬ ЗЕМЛЪ ПРЪСВЪТЕСА. ТВОИМЪ ВЪЩА-
 НИЕМЪ, ПРУТАА И НЕПОРОУНАА БИДА РАДОСТИА | ИСПЪИНИСА,
 БЕСЪМЕНЕ ОУА ЗАРА НЕ ИЗРЕУЕННО ЗЛУАТЬ. РАУИТАСА СЪ-
 ГЛАСНАА, | ТЪПААА ЗАСТЪПНИКА ВСЬЕМЪ ПРЪВЪГАЩИМЪ | ВЪ
 КРОВОЪ ВЪЮ. ВЪ БО СВЪКРЪШИСТА ПРЪТЕКША | ВЪ АДЪ СЪ- 171
 МРЪТНЫМЪ ВЕРЕЖ, И ЗАКЛЕПЫ ГРОБНЫМЪ СВЪРЪСТА. ВЪСКРЪ-
 ШЕНІА РАДОСТЬ МИРОНОСЦАМЪ БЛГОВЪСТИСТА. ПРЪВЪЕ
 ВЪ ГРОБЪ АДОВНЫМЪ СІАМЪ СВЪКРЪШИСА, И ВЪЗЪПНЕША. ВЪЗМЪ-
 ТЕ ВРАТА КНАШІ ВЪШІ, И ВЪИДЕТЬ ЦРЪ СЛАВЪ. | ОНИЖЕ О
 СТРАХА ОЦЪПЪИВЪШЕ, И ЛЕЖАЩЕ | ІАКО МРЪТВИИ ГАААХЪ,
 КТО ЁСТЬ СЪ ЦРЪ СЛАВЪ. | ПАКЪ ЖЕ СІА БЕСПЪТНАА АРХИ-
 СТРАТИГА СЪ | БЕСПЪТНЫМЪ СІАМЪ ОВЪЩАСТА ИМЪ. ГЪ |
 КРЪПЪЖЪ И СИЛЕНЪ, ГЪ СИЛЕНЪ ВЪ БРАНИ. ТЪ | ЁСТЬ ЦРЪ
 СЛАВЪ. ВЪСЪДЪ ЖЕ НА СЛУЖЕЪ ВЪИИ | СКОРОСТИЖ ІАКО МАЛЪИИ
 ОВЪРЪТАЕТЕСА, ПРОТЪВНЫМЪ СВЪКРЪШАЩЕ, И ВЪРНЫМЪ ВЪЗВЕ-
 СЕЛАЩА. ПАКЪ БО ВЪ ГРОБЪ ІАКЪШАСА, УЪСТЬ | ПОКЪЗУСТА
 ЗЪУЕНИКОМЪ ГЪ СВОЕГО. ЕДИНЪ СЪДА У ГАЛЪВЪ, А ДРУГЪ У
 НОГЪ, ИДЕЖЕ | ВЪ ЛЕЖАЛО ТЪЛО ГЪ ІСА, И РЪСТА. УТО И-
 ЩЕТЕ ЖИВАГО СЪ МРЪТВИИ, НЕСТЬ | ЗДЕ ВЪСТА БО ІАКОЖЕ
 РЕУЕ. И ПАКЪ ВЪЗХОДАЩЪ ГЪ НА НБО, СТАВША ВЪ ЛИЦЪ
 АПОСТОЛЪ, РЕКЪСТА. ИЖЪЕ ГАААЛЕНІИСТИИ, УТО СТОИТЕ

зраце на нѣѡ. съ | 'Іс кѣшеди ѿ вѣс на нѣѡ, такожде |
 прѣидеть пакы, ꙗкоже кидьсте єгѡ | ѿдѣша на нѣѡ. тако
 ѡ подобаетъ | усть творити Гѹ Бѹ и творѣхъ своѣмъ. |
 тѣма кѡ вселеннаа въсь просвѣтъса. | тѣма прѣѹскимъ
 лѣкъ, дѣѡвнымъ блѣти | исплѣнса, прорѡѹсткѡ свое
 свѣтлѡ съвѣрши. тѣма патрїарси и прѣвѣдницѣ въсн 171⁶
 свѣтлѡ вѣнѹаша. | тѣма апѡстѡлскимъ лѣкъ съглѣсно |
 трѣсѣжъ нѣсны Бѣн въснѣлаше, вѣнѹа. тѣма мѣѹе-
 лнѹьскѡе мнѡжѣствѡ, прѣкрѣсннми вѣнѹы ѹвѣзеса.
 тѣма архїерѣнскаа похвала, | нетлѣннѣн рѣдѡсти сподо-
 бнса. | тѣма пѣстыннѡжїтеле, жетѣнскыѣ стрѣсти и
 сласти ѹмрѣтнѣше, | теѹѣнїе свое сконѹаѹше. тѣма же |
 и въ послѣднїи днѣ грѣшн ѡврѣзѣтса, | и ѹмершаа тѣ-
 лѣса прѣстннмъ гласѡмъ єю ѡжнѣша вѣстанѣть. тѣма |
 и ѡстѣпннмъ дїавѡлѡ съ вѣсы своѣмн свѣзанъ вѣдетъ
 и вѣрѣженъ | въ мѣкѣ вѣнѹа, ѡ нежъ же да и зѣакнт ны
 млнтвamn єю, мнѡстїкын Бѡгъ нашъ. | ємѣже єсть слѡва.
 съ | вѣзнаѹалннмъ | єгѡ ѡцѣмъ и вѣсе|скатыннмъ и
 бл҃гыннмъ и живѡтвѡрѣщнмъ єгѡ дѣѡмъ | ннѣ и прїсно
 и въ | вѣкы вѣкѡмъ. амїн †.

XI.

Прогласъ къмъ евангелието.

Стихотворение отъ епископъ Константина: (IX—X вѣтъ).

Отъ познатитѣ старобългарски стихотворения тѣзи на епископъ Константина заематъ първо мѣсто. Извѣстна е Константиновата азбучна молитва.¹⁾ Другото негово стихотворение е тѣй наречения „прогласъ“ (възвѣщение) къмъ евангелието, познато по нѣколко югословѣнски прѣписи. Рускиятъ прѣписъ е скратенъ и новъ, отъ XVI в.²⁾ Най-важенъ за сега трѣбва да се смѣта прѣписътъ въ Хилендарския манастиръ, помѣстенъ въ началото на пергаментно четвероевангелие отъ XIII в., на листъ 2^а—4^а. Той е издаванъ отъ архимандрититѣ Леонида и Дучича, които обаче малко марѣли за езиковната страна на паметника и го обнародвали съ много погрѣшки. Нѣщо повече; тѣ дори и не подозирали, че иматъ работа съ стихотворение, защото било наредено въ прозаиченъ редъ. Трѣбвало само да раздѣлятъ тѣзи редове по знаковетѣ на стиха (въ случая точки), за да получатъ желаното.

Прогласътъ, тѣй прѣреденъ, се състои отъ 108 стиха, нагласени въ 12-сриченъ размѣръ и цезура слѣдъ петата или седмата сричка, което впрочемъ не е издържано еднакво строго на всѣждѣ.³⁾ Заглавието е било прѣправено отсетнѣ, като са смѣсени двамата Константиновци — братътъ Методиевъ съ епископа Константина. За да стане стихътъ правиленъ и да се усѣти ритмътъ и сѣчението, ще трѣбва да се поправятъ покваренитѣ сръбски форми въ истинскитѣ старобългарски, дѣто ъ, ѣ и въ краесловието си пазятъ гласа. Възстановката не може да стане на извѣстни мѣста, дѣто прѣписвачътъ е прибавалъ свои думи или поизмѣнявалъ старитѣ.

¹⁾ Мсб. XVI--XVII, 313—320.

²⁾ Ib. XVIII, 323—324.

³⁾ Обстойна студия за византийския 12-сриченъ стихъ даде неоткопѣ Paul Maas, Der byzantinische Zwölfsilber (Byz. Zeitschrift XII, 279—323).

Прогласътъ е пламенна защита на новосъздадената слѣдъ Кирила и Методия книжина, съ която словѣнскиятъ народъ ще прогледне, ще разумѣе божие то слово, а то пѣкъ „кърми човѣшката душа и укрѣпява сърдцето и ума“.

За съчинителя на прогласа и др. творения изпърво се прѣдполагаше, че ще да е живѣлъ въ Прѣславско и билъ епископъ прѣславски. На послѣдъкъ обаче проф. А. Соболевски отъ Петербургъ отрече това и се опита чрѣзъ умуване да посочи какво Константинъ билъ изпърво свещеникъ въ Солунъ, а сетнѣ епископъ въ гр. Брѣгалница.¹⁾ Запазенитѣ обаче вѣсти за Константина и новитѣ данни на горѣбнонародваното словѣнско житие на св. Наума идатъ да подкрѣпятъ старото мнѣние и да го пояснятъ. Константинъ, въ прѣвода си на словата на Атанасия Александрийски противъ арианетѣ, се нарича „ученикъ Методиевъ“. Тълкуванието, че думата „ученикъ“ тука трѣбвало да се взема въ прѣносенъ смисълъ и да означава постѣдователъ, е неосновано. Отъ смъртта на Методия (885 г.) до 907 г. се изминали само 22 години. По това врѣме отъ Методиевитѣ ученици живѣха: Климентъ, който се помина въ 916 г., Наумъ — въ 910 г. и епископъ Константинъ. Послѣдния, като по-младъ измежду Методиевитѣ ученици, ще да е постигнала сѣдбата на онѣзи млади дякони и пресвитери, които, споредъ Наумовото и пространното Климентово жития, били продадени въ Венеция и постѣ, слѣдъ откупуванетоъ имъ, дошли въ България прѣзъ Цариградъ. Ето защо Константинъ, ако и Методиевъ ученикъ дошълъ въ България, не личи между съзвѣдието, назовано „седмочисленници“. Като по-младъ и малоопитенъ, Константинъ още като пресвитеръ, около 894 година, подтикнатъ отъ Наума, работи своето поучително евангелие (азъ оумаленный Константинъ оукрѣжденъ бывъ на се твоими прошеніи крате Наоумѣ). По-късно, въ 907 г., по заповѣдъ на българския князь Симеона, Константинъ (като епископъ вече) прѣвежда словата противъ арианетѣ, а ги прѣписва черноризецъ Тудоръ Дуксовъ, въ манастиря построенъ отъ князь Симеона, при устието на р. Тича (на оустѣи Тыча). Всичко това е могло да стане въ Прѣславско, на Тича, дѣто е билъ и Наумъ до 903 г., когато билъ изпратенъ за Климентовъ замѣстникъ-учителъ.

¹⁾ Мсб. XVIII, 70—73.

Бѣженнаго оуучителя нашего Констан-
тина философа слово.

- Прогласъ ѿстъ стго ѿѿлана.
ѿкоже пророци прорекли соуть преже.
Хсъ гредеть ѿзыки събрати.
съзъть бо ѿстъ всемоу мироу.
5. рчию бо ѿни слѣпни прозреть.
глоусни оуслышетъ слово боуковноѿ.
Бѣ познають ѿко достойтъ.
тъмъ же оуслышите Словъни вси.
даръ бо ѿстъ ѿ Бѣ съ дань.
10. даръ Бѣни десныю уести ѿстъ.
даръ бѣни дшамъ николиже тавѿ.
дшамъ тъмъ ѿ же н приноуть.
сѣ же ѿстъ даръ. Матѿеи Марко Лоука Іѿѿанъ.
оууеть въсь народъ глѿюще.
15. ѿланко лѣпотоу своимъ дшамъ.
вндите любите ѿ рѣуйте се.
ѿланко же хотеть грѣхъ тмоу ѿвръщи.
н мира сего тлю ѿложети.
н ѿланко житнѿ райскоѿ ѿвръсти.
20. н ѿзвѣжати ѿ ѿгниа горещаго.
кънмъте ннѿ ѿ ксего оума.
слышите Словънскъ народъ въсь.
слышите слово ѿ Бѣ бо приде.
слово ѿ же крмнтъ дше улѣвускнѿ.
25. слово еже крпнтъ срѣца н оумѿ.
слово кса готовакъ Бѣ познати.
ѿко бо безъсъята радость не боудеть.
ѿкоу вндещию бѣнию тварь ксоу.
нъ все ни лѣпо ни вндимо ѿстъ.
30. тако н дша всака безъ боуковъ.
не вндещи бѣниа закона добръ.
закона книжна дховнаго.
закона рани бѣни ѿвѣлююще.
къ нбо слоухъ громнаго тоутна.
35. не слышавъ можетъ Бѣ воити се.

- ноздри же пакн цвѣта не оухаюци.
 како разоумиѣтсе бжнне ую.
 оуста бо ѿже сладка не уюють.
 ѿко камена твореть улькел.
40. пауе же сего дша кезвоуковна.
 мртка ѿкакиѣтсе къ ульцех.
 се же ксе мь братнѣ замышляюще.
 глѣемь скать пѣваюць.
 ѿже улькн ксе ѡтлоуунть
45. ѡ житнѣ скотска ѿ похотн.
 да не оумь нмоуше неразоумнь
 тоужннѣмъ ѿзыкомь слышнше слово.
 ѿко медна звона гла слышнше.
 се бо стн Павль оуе рѣ.
50. млтвоу свою въздаѣ прѣже бѡу.
 ѿко хоцю словесь петь издрещн.
 да н ксе братнѣ разоумѣють.
 неже тмоу словесь неразоумнь.
 можетъ сказати немѣшь снхь.
55. ѡбауе свою прнтую да прнставлю.
 многоу оумь къ малѣ рѣчи каже.
 нази бо вси кезь кннгъ ѿзыкн.
 братн се немогоуше безь ѡроужнѣ.
 съ протнкннкомь дшъ напнхь.
60. готовнкъ павнь моуки втуннѣ.
 нже бо ѿзыци не любнше врага.
 братн же се мѣслеще с ннмъ зло.
 ѡбрьзате прнлещно оумоу дври.
 ѡроужнѣ прнѣмше тврѣдо ннѣ.
65. ѿже квють кннгы гнѣ.
 главоу троуше непрѣмзунн келнн.
 боуки вн бо снѣ нже прннметь.
 моудрость хсѣ глѣть.
 ѿ дше каше крѣпнть.
70. аплн же съ прркы вси.
 нже бо снхь словеса глѡуше.
 нѡбкнн боудоутъ врага оубнтн.
 повздоу прнносеще къ бѡу доброу.
 плтн бжеще тлѣ гноѣкннѣ.

75. кѣи ѣ уѣкъ не разоумѣеть.
кѣи не приложитъ притѣе моудрѣе.
сказующа бесѣды практиамъ.
ѣко бо тамъ пльтехъ настоитъ.
все тлещи паѣе гноѣ гноѣщи.
80. ѣѣа скоѣго брашѣа не ѣмать.
такѣ дѣша всака ѡпадаѣтъ жинѣи.
ѣжнѣ не ѣмоуши жѣвота.
ѣѣа словесе ѣжѣи не слышитъ.
ѣноу же пакн притѣю мѣдроу зѣао.
85. да глѣемъ уѣкѣи любеще се.
хотеще расти ѣжнѣемъ растомъ.
кто бо вѣры сѣѣе не вѣсть пракѣи.
ѣко сѣмене падающе на нивѣ.
такѣ на срѣцѣхъ уѣвусѣхъ.
90. трѣвоующе дѣжа ѣжнѣ боуѣвъ.
да взрастеть плодъ ѣжнѣи паѣе.
кто можетъ притѣе вѣсе.
ѡблнѣюще безъ кнѣгъ ѣзѣкѣи.
не въ глѣскъ смѣслѣнѣ глѣоще.
95. ни аще ѣзѣкѣи вса оумѣеть.
пльтнѣе ѣже жѣвотъ ѣко въ снѣ.
не падающе крѣико же стоимѣе.
Боу ѣвлѣше ѣко хрлѣри.
стоѣще ѡ десноуѣю оу ѣжнѣи прѣстола.
100. ѣѣда ѡгниѣмъ соудитъ ѣзѣкомъ.
рлѣующе се съ аѣглѣи въ вѣкѣи
прѣно Кѣи слаеще млѣтнѣаго.
всѣгда кнѣжнѣи пѣвнѣи.
Боу поюще уѣкѣи мнѣлоуещемоу.
105. ѣко томоу пѣваѣтъ всака слава.
уѣсть же ѣ хлѣа ѣжнѣи выноу.
съ ѡѣемъ ѣ съ сѣтымъ дѣхомъ.
108. въ вѣкѣи вѣкомъ ѡ всеѣе тѣври.
амѣнъ . . .

ХІІ.

Два атонски прѣписа на Храбровото сказание за словѣнскитѣ писмена.

Съчинението на черноризца Храбра е познато въ науката главно по обнародвания още въ 1824 год. отъ Калайдовича прѣписъ (Іоаннъ ексархъ Болгарскій, 189—192) отъ год. 1348. Единъ новъ прѣписъ напечата Ягичъ въ своитѣ Разсждения. Въ Атонъ намѣрихъ още два прѣписа, единъ въ хилендарската, другъ въ зографската библиотека. Първиятъ бѣше издаванъ отъ Дучича съ много погрѣшки и всѣко немарене на правописа,¹⁾ а за втория се дадохъ само бѣлѣжки отъ Лаврова,²⁾ та може да се каже, че тѣзи паметници са останали недостъпни за науката. А тѣ поради своитѣ, ако и слаби, отклонения помежду си и спрѣмо прѣписа отъ 1348 г., заслужватъ да бждатъ обнародвани, та да послужатъ за уяснение потеклото и разпространението на Храбровото сказание.³⁾

Хилендарскиятъ прѣписъ се помѣства въ единъ сборникъ № 473 отъ XV в., сръбска редакция, на листове 87^a—89^b. Зографскиятъ се намира въ сборникъ № 125, на листове 54^a—57^a. Този сборникъ — слова на пасха и псалми — е писанъ съ сръбска редакция на първитѣ 57 листа, а останалитѣ 27 листа са сръднѣобългарска редакция. Паметникътъ изглежда да е отъ XV—XVI в.

¹⁾ Старине Хилендарске, въ Гласник LVI, 94—97.

²⁾ Известія втораго отдѣла. I 582—586.

³⁾ И въ двата прѣписа липсватъ думитѣ: сжтъ во ѡще жнии нже сжтъ видѣти ижъ т. е. Кирила и Методия.

Ⲙ писменѣ чрънорѣзца Храбра †

(Хлендарски прѣписъ).

- 87^a Прѣже оубо словѣне не имѣху книгъ. нъ чрътами и рѣзами чьтѣху и гатааху, погани соуще. кръстивше же, римскими и гръчьскими писмены, ноуждааху се словѣнскы рѣчь без' оу оустроенїа. нъ како можетсе писати добрѣ гръчьскими писмены, Бб. или живѡтъ. или зѣлѡ или црковъ. или чабнїе. или ширѡта. или їады. или юды. или юнѡсть. или їзыкъ. и їнаа подобнаа сїмь. и тако вѣше мнѡга лѣта. потомже чѣколюбѣць Бб строи вѣса. и не ѡставляа члѣа рода без' рѣзѡма. нъ вѣса къ рѣзоумѡ приводѣ, и спсїнїю. помїловавъ родъ члѣчь, послѣ имъ стго Квстантіна философа нарицаемаго Кїрила. моужа правѣдна и їстинна, и сътвори имъ, ѡ, писмена, и ѡсмь. ѡва оубо по чиноу гръчьскїи писмень. ѡва же по словѣнскѣи рѣчи. ѡ прѣваго же начѣнь по гръчьскоу. ѡни оубо, ѡлфа. ѡ съ, ѡзъ. ѡ ѡза начеть ѡвое, и їакѡ ѡни подовлашѣ жидовскїи писменѣ сътворише, тако и съ гръчьскимъ жидове во прѣвое писме и моужѣ ѡлефъ. еже се казаетъ оучинїенїе съврѣшающе. въводимоу дѣтищѡ и глїюще, оучїи се. еже ю ѡлеф'. и гръци подовеще се томѡ, ѡлфа рѣше. и сповнсе ренїе сказанїа жидовска гръчьскѡ їзыкѡ. да рѣть дѣтищѡ въ оученїа мѣсто, ищїи ѡлфа. боиши се рѣть гръчьскимъ їзыкѡ, тѣм' во подове се стѣи Кїрилла, сътвори прѣвое писме, ѡзъ. нъ їако и прѣвомѡ сѡшѡ писмени ѡзъ. и ѡ Бб даноу родѡ словѣнскомѡ на ѡврѣстїе оустъ. въ рѣзѡмъ оучениимъ се воукѡвѣ. великомъ раздвиженїемъ оустъ възгласитсе. ѡ ѡна писмена маломъ раздвиженїемъ оустъ възгласетсе и исповѣдаются. се же соуть писмена словѣнскаа. сїце їа повѣдетъ писати и глати. ѡ б' в' г'. дрѡзи же глїють, почто ю, ѡи. писмень сътворишь. ѡ можетсе и мѣншїимъ тогѡ писати, їакѡ и гръци, кд, пишоуть. и невѣдетъ колициѣми пишоуть гръци. їест' во ѡвѡ, кд, писмѣнь. нъ не наплѣтиаютьсе тѣми книгы. нъ прилѡжили соуть, двѡгласнѣ, ѡи. и въ
- 87^b

¹ О писмѣнѣхъ, чръно ризца Храбра: ∞

(Зографски прѣписъ).

Прѣжде оубо словѣны не имѣху книгъ. нѣ чрътами
 и рѣками чьтѣху и гатаху погани соущи. Врѣстиш се
 рымѣскими писмѣны, ноужахоу се словѣнскоу рѣчь вѣ оу-
 строенїа. нѣ како может се писати добрѣ грѣчьскими
 54⁶ писмѣныи. Бѣ или животь или зѣло или црѣквь или чабнїе,
 или широта. или гадѣ. или юдоу. или юнѡсть. или ѣзыкѣ и
 ина пѡбнаа сїмь. и тако вѣше многа лѣта. потомѣже чѣко-
 любецъ Бѣ строен вѣ. и не ѡставае члѣа рѡда безрѣзоума,
 нѣ вѣ къ рѣзоумѣ приводѣ и спсѣнїю. помиловавъ рѡ-
 члѣчъ, пославъ ѣмь Константина философѣ нарицаемаго
 Кѣрила моужа праведнаа и истинна. и сътвори ѣмь,
 ли, писмѣ. ѡва оубо по чиноу грѣчьскїи писмѣ, ѡва
 же по словѣнцѣн рѣчи ѡ прѣваго же начкнѣ, по грѣчь-
 скомоу. ѡни оубо, алѣфа ѡсѣ з ѡзѣ. ѡ ѡзѣ начнѣ ѡвое.
 гакѡ ѡни пѡблѣше се жївѣскимъ писмѣномъ сътворише,
 тако и сѣ грѣчьскимъ. жїдове во прѣвое писмѣ ѣмоу.
 алѣфѣ. ѣже се казоуеть оучинїенїе съваршѡюще, оучїи се
 вѣбѡдимѣ дѣтїишѣ глѡще. ѣже ю алѣфѣ. и грѣци пѡвѣще-
 се тѡмоу, алѣфа реше. и спѡвы се речѣнїа казанїа жївска.
 грѣчьскоиѣ ѣзыкѡу. да рѣеть дѣтїишѣ вѣ оучѣнїа мѣсто,
 55¹ ищїи алѣфа. войши се рѣеть грѣчьскїи, ѣзыкѡ. тѣмѣво по-
 дове се, стѣи Кѣрилѣ, сътвори прѣвое писмѣ ѡзѣ. нѣ тако
 и прѣвомоу соущѣ писменїи ѡзѣ. и ѡ Бѣ дано моу рѡдоу
 словѣнскомоу на ѡврѣстїе оустѣ вѣ рѣзоумѣ оучещимѣ се
 воукѣвѣ, великѡ развїженїе оустѣ вѣзгласїи се. ѡ ѡна
 писмѣна малѡ развїженїемъ оустѣ вѣзгласет се, и испѡ-
 вѣдїют се. сѣ же соутѣ словѣскаа писмѣна. сїце гѡ пѡблѣтъ.
 писати и глѣти. ѡ б ѡ г. дроузи же глѡ, пѡчтѡ соутѣ.
 ли. писмѣнѣ сътвориалѣ ю, ѡ мѡжет се и мнѣши того
 писати, гакѡ и грѣци, кѣ, пишоу, и невѣдѣ колїцеми
 пишоу грѣци. юстѣ во оубо, кѣ, писмѣнѣ. нѣ не на-

чисмѣнѣхъ же, ꙗко ѿ а, б, в, г, д, е, ж, з, и, ѿ, ѿ, десетное. и ѿ сѣтное. и сѣтнѣе. и сѣтнѣе
 раюте ѿхъ, ѿн. тѣмъ же повно. и въ тѣже ѿвразѣ сѣтвори
 88^а стѣнъ Кѣрнлъ, ѿн писмѣнъ. ѿрѣзѣи же глѣю. чесоуѣ
 соуѣтѣ словѣнскы книгы. нитого во ѣсть Бѣ сѣтворишь.
 то ни аггли. ни соуѣтѣ ижде конни. ѿко жидовскы и
 римскы и ѣллискы. ижде ѿ кона соуѣтѣ. и приѣты соуѣтѣ
 Бѣмъ. а дрѣзѣи мнѣтѣ ѿко Бѣ намъ ѣсть сѣтворишь писмѣна.
 и не вѣдетѣ что глѣюще ѿкааниѣн. и ѿко трѣи ѣзыкъ
 ѣсть Бѣ повѣтѣлъ (sic) книгамъ бѣти. ѿкоже въ ѣвлѣи
 пишеть. и бѣ дѣска написана. жидовскы. и римскы. и
 ѣллискы. а словѣнски иѣ тоу. тѣмъ же иѣ соуѣтѣ сло-
 вѣнскыю книгы ѿ Бѣ. къ тѣ что глѣюмъ. илѣи что рѣмъ къ
 таѣмъ везоуѣмѣмъ. ѿваче рѣчѣмъ ѿ стѣхъ книгъ ѿко наоуѣ-
 чѣхъмъ се. ѿко въса по рѣдѣ вѣвають ѿ Бѣ. а не иногдоу.
 иѣстѣво Бѣ сѣтворишь жидовска ѣзыка прѣжде. ни римска.
 ни ѣллиска. нѣ сѣрскы. илѣи и ѿдѣмъ глѣ. и ѿ ѿдѣма
 до потопа. и ѿ потопа дондѣже Бѣ раздѣли ѣзыки при-
 стѣпотворѣнѣи ѿко же пишеть. римѣшеномъ же вѣвшемъ
 ѣзыкѣ. и ѿкоже се ѣзыци размѣсише, тако и нрѣви и
 88^б ѣвѣнѣи и ѣвѣнѣи. и закони. и хѣтрости на ѣзыкъ.
 ѣгѣптѣнѣомъ же землюмѣрѣнѣе. а пѣрсѣомъ и халдѣомъ и
 асѣрѣомъ, звѣздочѣтѣнѣе. вѣлѣшѣнѣе. вѣрѣванѣе. чаровѣнѣа.
 и въса хѣтрость члѣа. жидовѣомъ же стѣе книгы въ нѣхъ
 же ѿ писано. ѿко Бѣ нѣо сѣтвори и землю. и всѣ ѿже
 на нѣи. и члѣа. и всѣ порѣдоу ѿко же пишеть. ѣллиномъ
 грамѣтикѣ. ритѣрикѣю. филѣсофѣю. нѣ прѣжде сѣго ѣллини
 не илѣхъ своймъ ѣзыкомъ писмѣнъ. нѣ финѣнѣскыми
 писмѣны писѣахъ свою си рѣчѣ. и тако вѣше мнѣга лѣта.
 Панаидѣже послѣжѣи пришь. начѣнъ ѿ алѣфы и вѣтѣ, ѣи
 писмѣнъ тѣкмо ѣллино ѣврѣтѣ. прѣложи же илѣмъ Вѣдѣмъ
 лѣсѣи¹⁾ писмѣна, ꙗко тѣмъ же мнѣга лѣта, дѣ, писмѣна
 писѣахъ. и потомъ Симѣонидѣ ѣврѣтѣ приложи двѣ
 писмѣни. ѿспѣхарѣи же сказѣтѣль, ꙗко писмѣна ѣврѣтѣ. и

¹⁾ Вж. Млѣнѣнѣи.

плѣняют се тѣмъ книгы. нѣ приложѣли соуть двѣ гла҃сныѣ,
 аѣ, и въ числѣнѣхъ, г, ѡ, ѣ. и Ѡ десѣтноѣ, и Ѡ сът'ноѣ.
 и съвирѣет се йхъ. лѣ. тѣмже иѣвно и въ тѣже ѡбразѣ
 сътворѣлъ юѣ стѣмъ Кѣри, лѣ. писмѣна, дроузы глѣютъ
 чѣсомоу соуѣ словѣнскыѣ книгы. ни то҃го во Бѣ сътворѣлъ
 юѣ. то҃ ни аг҃лы ни соуть. иже конѣни. іако жидѡвскы
 55^а и римскы, и елѣнскы. йжѣ Ѡ конѣ соуть. и прѣѣтны
 соуть Бѣмъ. а дроузѣи мнѣтъ іако Бѣ намъ сътворѣлъ
 юѣ писмѣна. и не вѣдет се что глѣютъ ѡкадѣни. іако
 трѣмѣи ѣзыкы Бѣ повѣлѣлъ іѣ книгамъ вѣити. іако же
 въ іѣуліи пише. и вѣѣ дѣска написана жидѡвскы, и
 оѣмскы, и елѣнскы. и словѣнскы иѣѣ тоуѣ. тѣм же иѣ
 соуѣ словѣнскыѣ книгы Ѡ Бѣ, къ тѣмъ что вѣзглѣемъ,
 илѣи что рѣмъ къ таѣѣ вѣзоумѣемъ, ѡбачѣ рѣмъ Ѡ стѣмъ
 книгѣ іако наоучѣхом се, іако вѣ порѣдоу вѣвѣютъ Ѡ
 Бѣ. а не иногѡю. иѣѣ во Бѣ сътворѣлъ юѣ жидѡвска
 ѣзыка прѣжде. ни римска, ни елѣнска, нѣ сѣрскы. и мже
 и Аѣдѣмъ глѣ. и Ѡ Аѣдѣма до потопа, и Ѡ потопа дон-
 деже Бѣ раздѣли ѣзыкы при стѣлпотворѣніи іакоже
 пишетъ. размѣшеномъ же вѣвшымъ ѣзыкѡ. и іакоже ѣзыци
 размѣсише, тако и нрѣви и ѡвчѣе и оуѣстави, и закѡни.
 и хѣтрѣсти на ѣзыкы. егѣп'тѣномъ же землѣмѣрѣе, а
 56^а пѣрсомъ и халѣдѣѡ, и асирѣѡ, звѣзѡчѣтѣе. вѣлѣвѣнѣе, врачѣ-
 ванѣе. и вѣ хѣтрѣсть члѣча. жидѡвѡ же стѣмъ книгы вѣ
 нѣѣже юѣ писанѣно. іако Бѣ нѣо сътвори и землѣю. и вѣсѣ
 іаже на нѣѣи и члѣка и вѣсѣ порѣдоу іакоже пишетъ.
 елѣинѡ грамѣтикѣю. ритѡрѣю, фѣлософѣю, нѣ прѣѣже елѣинны
 не имѣхѡу своймъ ѣзыкѡмъ писмѣна. нѣ фѣинѣчскыѣ
 мѣ писмѣны писѣхѡу своѣю рѣчь. и тѣко вѣѣше мнѡга
 лѣѣта, Панамиѣдъ же послѣѣже пришѣ, начѣнѣ Ѡ аѣфи
 и вѣиты, ѡ. писмѣна тѣкмо елѣинѡ ѡврѣѣтъ. прѣѣложи же
 ймъ Бѣнѣ лѣсѣи писмѣна, г. тѣѣже мнѡга лѣѣта, ѡ. писмѣна,
 писѣхѡу. и потѡмъ Симонѣи ѡврѣѣт приложи двѣѣ писмѣны.
 Ѡпихарѣи жѣ сказѣтель, г. писмѣна ѡврѣѣ, и съврѣсе г

сѣбра се ѿхъ, ꙗд. по мнозѣхъ же лѣтѣхъ Дионісъ грама-
 тикъ, з, двѣ гласныѣ обрѣте. потомъ же дрѣгми, е. ѿ
 дрѣгми, ѿ, чисменитаа. ѿ тако мнози многыми лѣты,
 89^а ѣдѣа сѣвраше, ли, писменъ. потомъ же многѣмъ лѣтѣмъ
 минувшѣмъ ѿвѣтемъ повелѣніемъ обрѣте се, ѡ, моужь. ѿже
 прѣложише ѿ жидовска на грѣчьскыи ѣзыкъ. ѿ сло-
 вѣнскыи кнѣгы, ѣдинъ стѣи Квстантѣнъ, нарицаемый
 Бурналь. ѿ писмена сътвори ѿ кнѣгы прѣложи въ малѣхъ
 лѣтѣхъ. ѿ ѡни мнози многы лѣты, з, ѿхъ писмена
 оустрѡи. ѿ, ѡ, прѣложѣи. тѣмъже словѣнскаа писмена,
 стѣиша соутъ ѿ чѣстнѣиша. стѣ въ моужь сътвори ѿ
 ѡ. ѿ грѣчьскаа, ѣлани поганин, ѡще ли кто рѣтъ ꙗко
 ѿ оустройль добрѣ. понюже пострадають ѿ ѣще. ѿвѣтъ
 речемъ сѣмъ. ѿ грѣчьскы такоже, многѣмъ соутъ по-
 стѣрали. ѿкилла ѿ Симѣмахъ. ѿ потомъ ѿни мнози.
 оудовѣе въ ѡ потворити неже прѣвосътворити. ѡще въ
 въпрѡсиши книгочѣе грѣчьскыи глѣю. кто въ ѣсть писмена
 сътвориль. ѿли кнѣгы прѣложиль. ѿли въ коѣ врѣме то
 рѣдѣци ѿ ннхъ вѣдетъ. ѡще ли въпрѡсиши словѣнскыи
 воукаре глѣю, кто въ писмена сътвориль ѣсть, ѿли кнѣгы
 прѣложиль. то въси вѣдетъ. ѿ ѿвѣщавше рѣкоутъ. стѣи
 Квстантѣнъ философъ, нарицаемый Кѣрилъ. тѣ намъ
 89^б писмена сътвори ѿ кнѣгы прѣложи. Мѣрѡдіе братъ ѣгѡ. ѿ
 ѡще въпрѡсиши въ коѣ врѣме, то вѣдетъ ѿ рѣкоутъ.
 ꙗко въ врѣменѡ Михаѣла цѣра Грѣчьскаа. ѿ Бориса кнѣза
 Бѣлѣгарскаго. ѿ Растѣца кнѣза Мѡрска^а 1). ѿ Коцѣла кнѣза
 Блѣтенска:— Бѣ лѣта же ѿ сѣзданѣа въ сѣго мѣра,
 757 г. соутъже ѿ ѿни ѿвѣтн. юже ѿ ѿнде речемъ. ѿ
 ннѣа ѿвѣ врѣме. таковъ рѣзѣмъ братѣ Бѣ ѿсть далъ сло-
 вѣншомъ. ѣмъ же слава ѿ чѣстѣ ѿ ѡрѣжава ѿ ꙗкланнѣ.
 ннѣа ѿ приѡ ѿ въ вѣскнѣчныи вѣкы, ѡминь: ~

1) Буквитѣ ак са прибавени отсегнѣ отъ друга рѣка.

кѣ. по мнѡзѣхъ же лѣтѣ Дишнѣсь граматикъ, ѿ двѡ-
 гласнѣхъ ѡбрѣте. потѡ же дроугы и дроугыи, г. чисмѣ-
 нитаа. и тако мнѡзы мнѡгыми лѣты, ю двѡ събраше.
 56^б ли, писмѣнъ. потѡм же мнѡгомъ лѣтѣу минуѡвшѣ. вжѣемъ
 повелѣнїемъ ѡбрѣте се. ѡ. моужь. иже прѣложише ѡ
 жидѡвскаа на грѣчьскы ѣзыкъ. ѡ словѣиьскыю кнѣгы
 ѣдѣнъ стѣ Константиъ нарицаѣми Кѣрѣиль. и писмена
 сътвори и кнѣгы прѣложи въ малѣхъ лѣтѣ. ѡ ѡни
 мнѡзы мнѡгыми лѣты, ѡ. и хъ писмѣнъ оустрои, ѡ. ѡ.
 прѣложенїе. тѣмже словѣнскаа писмѣна. стѣниша соутъ
 и чтѣниша. стѣ во моужь сътвориъ ѡ ю. ѡ грѣчка
 ѣллинъ погѣны. аще ли ктѡ рѣтъ нѣ доврѣ оустройъ.
 понюже се прострапають, иеще. ѡвѣтъ рѣчемъ сѣмъ и
 грѣчьскы такожѣ мнѡгажи соутъ пострадѣли, Акѣла и
 Силѣмѣ. и потѡ ины мнѡзы. оудѡвѣе во ю потвориты
 неже ли прѣвоѣ сътвориты. аще во въпросиши книгочѣ
 грѣчьскїе глѣ ктѡ ви ю писмѣна сътвориъ. и ли кнѣгы
 прѣложилъ, и ли въ коѣ врѣме. тѡ рѣдци ѡ ны вѣдетъ аще
 57^а во въпросиши словѣнскые воукаре глѣ, ктѡ ви писмѣна
 сътвориъ ю. и ли кнѣгы прѣложѣ тѡ ви вѣдѣ. и ѡвѣ-
 щавше рекоу. стѣи Константиъ философъ нарицаѣмы
 Кѣрилъ. тѣ намъ писмѣна сътвори и кнѣгы прѣложн.
 и Мѣродїе братъ ѣгѡ. и аще въпросиши въ коѣ врѣме,
 тѡ вѣдетъ и рекоутъ. въ врѣме Михайла цѣра Грѣчьскаго
 и Бориса кнѣза Българскаго. и Растица кнѣза Морѣскаа
 и Коцѣла Бѣлтска въ лѣта же ѡ създѣнїа мира ѣмѣ г.
 соутъ же и ины ѡвѣты юже инде речемъ. ѡ ина нѣ
 врѣмѣ. таковъ разоумъ братїе Бѣ даль ю словѣномъ.
 ѣмоу же слава и чѣтъ и дрѣжава, и поклонанїе, и нѣта
 и прѣно вѣскончнїе и въ вѣкы вѣкѡ ѡминъ: ∞

XIII.

Братка служба на св. царь Петра Български.

Въ познатитѣ досега списъци на български светци царь Петъръ не се споменава. Но отъ нѣкои стари ръкописни пролози и минеи узнаваме, че царь Петъръ отдавна още е билъ причисленъ въ лика на светцитѣ и паметъта му се празднувала на 30 януари. Въ синаксаря на зографското евангелие № 43, отъ 1305 год., четемъ при 30 януари **Петръ цръ Българскын.** Въ Станиславовия синаксарь отъ 1330 г., писанъ въ Лѣсновския манастирь при Кратово, подъ 30 януари ерѣвщаме упоминание за светеца и тропарь: **и҃ѡа тѣ ѿ стѣтъ стго и҃ѡа Ивоанта папы Римоу и дру҃жнѣ и Ветроу цръ българска.** Гр. гл. д.

Днѣ радостнѣ твоимъ палатъ славити приѡбне, съшедьшеса, Петре славыни, уличне оулоуѣннѣ тобомъ ѿ Бѣ мѣтъ и процѣснѣ грехомъ нѣшихъ. сего ради ѿ ѡстанѣзъ своимъ, ѡуе Петре, стѣ, и҃нса къ Хѡу Бѡу . . .¹⁾

Въ единъ прологъ отъ XIV в., при 30 януари, пакъ стои: **с҃го и҃ѡа Ивоанта папы римскаго и дру҃жинѣ е҃го и Петра цръ българскаго.**²⁾

Но особено е цѣвненъ въ този случай зографскиятъ Драгановъ миней (трифологионъ) отъ XIII в.³⁾ дѣто е помѣтена и кратка служба на св. царь Петра. Още Порфири Успенски бѣ забѣлѣзаль този текстъ и го помѣсти съ прѣправенъ и

¹⁾ *Ламанскій*, О нѣкоторыхъ славянскихъ рукописяхъ и пр., стр. 120.

²⁾ *Востоковъ*, Описание рукописей Румянц. музея, стр. 449.

³⁾ За ръкописа гл. стр. 38 сл.

некритиченъ прѣписъ въ своето Второе путешествіе по святой горѣ Аѳонской, Москва 1880, стр. 154—155. И Срезневски сжцо обнародва осма и девета пѣсенъ отъ сжщата служба по прѣписъ на архимандрита Леонида.¹⁾ Но и Леонидовиятъ прѣписъ бидейки непълненъ и съ погрѣшки, пълното и точно издание на службата се налагаше.

Понеже е имало двама български царѣ Петровци, явява се питанье кому отъ тѣхъ трѣбва да се отдаде светителското достоинство, на Симеонovia ли синъ или на Асѣновia братъ. Че светецътъ ще да е билъ Симеоновиятъ синъ, на тази мисль ни навежда неговото дългогодишно *мирно* царуванье, неговитѣ старания за черквата, набожността му²⁾ и признанието при него (8 окт. 927 г.) и отъ гърцитѣ „царското“ достоинство на българския владѣтель и „патриаршеското“ на силистренския архиепископъ. Петъръ, братътъ Асѣновъ, е царувалъ иманѣма една година. Освѣнъ това, въ хрисовула на Константина Тиха за Вирпинския манастиръ св. Георги, стариятъ царъ Петъръ е нареченъ „*свети* царъ Петъръ“.

Важно е съобщението въ службата, че царъ Петъръ приелъ монашески образъ (*Петрѣ. ѿнокѣлго. бывшаго цѣрь българомъ*). Ако е тѣй, трѣбва да се приеме, че Борисъ II е стѣпилъ по-рано на прѣстола отъ деня на бащината си смъртъ, 30 януари 969 г. Кога обаче и какъ царъ Петъръ е билъ прогласенъ за светецъ, не се знае. Но че това е станало скоро слѣдъ смъртъта на царя, утѣтва ни самата служба. Въ нея се съдържа едно цѣнно посочванье, отъ което може да се сжди и за врѣмето на написваньето ѿ. Съчинителътъ се обръща заедно съ молещитѣ се къмъ светеца, който да възприеме сега молитвитѣ имъ тѣй, както по-рано, когато е билъ съ тѣхъ, е приемалъ любезно чедата си (*ѿко же смн прѣжде с мамн ѿѿе. ѿ ѿко ѿ удад своим прѣмла любезно. тако н нѣ прѣним мѣкы смѣ*). Съчинителътъ се явява, слѣдователно, съврѣменикъ на царъ Петра, отъ X в. Той ще е билъ нѣкое духовно лице отъ сжщия манастиръ, дѣто и царътъ прѣминалъ

¹⁾ Свѣдѣнія и замѣтки № LXVIII (запискитѣ на Академията XXVIII) стр. 417.

²⁾ Дари и въ самата служба се изтъква: . . . добрымъ оуставъ. ѿже по всѣхъ врѣмена къ Боу теора не прѣстааш.

иноческия си животъ. Така се обясняватъ и ония редове въ службата, дѣто се приказва за близко познанство на царскитѣ добри нрави и животъ. Тази безименна службица се явява слѣдователно като новъ додатъкъ къмъ познатитѣ дѣла на старо-българската книжнина прѣвъ X в.

Отъ службата на св. царь Петра, за голѣмо съжаление, липсватъ двѣ страници. Тука я прѣдавамъ както си е заедно съ помена за прѣнасянето мощитѣ на папа Климента:

мѣ. генаръ ꙗ днѣ.

Привнесенне мощѣ стго Климента архіеѣпа рѣмъска.
И памѣ стго ѡѣа ншего Петра. инока'лго. бывшаго црѣ
българомъ. — ка глѣ. ѓ. пѣ. ꙗ. | ꙗрмо. ꙗко по соухоч
ходнкъ исѣ по безѣ стопа. —

Петръ ꙗко ꙗ . . . . . (бы-)¹⁾ въ застѣпникъ ѡ вѣмъхъ вра-
говъ протнемѣ прѣвѣжнѣи Петре ман | Бѣ. за ны. Люден
твоѣ (нынѣ) ѡстанкѣ прири | . . . . емъ мыслѣно къ гробъ
твоѣмъ. Не|тре црѣо прѣвѣжнѣи. проса оуѣсненнѣ оумъ да |
(прославляемъ) та :· — ꙗко . . . . . на сѣсе. | . . . . . уе
уѣкомъ стр . . . . . ваателъ развѣма. д . . . . . мо. ѡзари на-
ставѣ . . . . . вѣне нанти | . . . . . Климента . . . . . рацѣ моще нже
въсхоженѣ . . . . .

Нинѣ приими Хѣтѣвъ вѣрѣ стѣ . . . . . блгоуѣно. блѣ-
дѣшино прѣстѣпѣща прѣлежно бо мѣнса. рацѣ

(2 страници липсватъ).

земла ханѣнскѣ ꙗко зѣше. кости твоѣ трѣжѣво. |
тѣмже носнѣ ракъ твоѣ слави. еѣже стѣти са на|мъ
спѣбн :· — ꙗко же ре прѣславне Исани. ла'уѣннѣмъ |
раздрокнѣмъ тѣло своѣ ꙗко хлѣбъ дѣшамъ. тѣмже ти |
всикиниѣ кости пррѣкѣж. хладъ дѣховнѣи. еѣже напи сати

¹⁾ Полузатрити мѣста, възстановени главно съ помощта на Успенскевшия прѣписъ, направенъ прѣди 60 год., когато ръкописьтъ не билъ много поврѣденъ.

са намъ спѣенъ: — Кжпннж тж дрекле образоваше | дѣво
мѣтн бѣовидѣюу Мѡусѣѡвн. ꙗко насщпж не ѡпладн|мж.
бѣтвмын ѡгнь страшнын. ѡ . алыжщайбсь влѹце :• | не-
уѣтжщжж та истнннж бѣж :• ꙗъ н. ꙗрмо. испламенъ:

Петръ Прейбѣннѣ уннѣ празноуѣ. рѣуѣтса днѣ с тобож Петре
ѵрю | прѣлѣжмын ѡуѣ. присно въ ѡбнталѣ. тамо н зде
бжди | намъ оулоуѣнтн :• ꙗко же сын прѣжде с нами
ѡуѣ. н ꙗко | н уада своѣ прнѣмла любезно. тако н ннѣ
прнннн млѣвы снж. н зацнтн ны ѡ всякож напастн :• —

Кай Вндѣхомѣтн уѣно мадре прѣславне моцноѣ ложе
вѣрнн. ꙗко же дрекле Елансѣа славнго. прнблнжѣмса
вѣрно. оу|мрьщвены грѣхы вѣстатн тѣщпщеса. блжне
мѣамн днѣ :•

Вѣантѣ люѣ Херсонцнн. вѣрнн раж носаше нзъ
ѡтока славѣ|мж. Кланментовж днѣ. блѣгожханнѣ дажщж. н
вѣрнын велащж пощжж. оу|краснса блжне сла твоѣ стын :•

БѢ О тебе възвѣстншж прѣжде прѣцн всн. ꙗковла дв-
брѣж | та повѣдоуѣще. ѡвѣдверѣта нѣннжж сжштѣж. дрѣ.ы.
кж|пннж. н ржжжж златж :• — ꙗъ ѡ ꙗрмо. Бѣ улкѣ невѣдов :•

Петръ Како похвалнмъ уестннж тн глѣж. Петре ѵрю стын.
не мѣ|гщсе сн оума зѣсннтн. ꙗко же ѡбнуѣж твож : зраще
дѡ|врнн оу|ставѣ. еже по все времена къ Бѡу творѣ непре-
стаѣше | Оуже ѡстанѣка сн не прѣзрн. въ влннѣ н боурѣ
велѣ|щж грѣжаѣмын. уестнын ѡуѣ ншъ Петре ѵрю стын.
ѡ | внднмѣ н невнмѣ врагъ съпротнвнѣ. скоро нзбавлѣж :•

Кай ꙗко же слнще свѣтло не захода (всна) намъ ѡ вѣс-
тока. рака | намъ Кланментова. растожщжж сн съвѣзп-
лѣжштн. тѣмже все празннжж славж (его) вѣсхвалнмъ :•

Вззѣпнѣмъ всн вѣрннн къ стѣмоу (помощь мн сн
защнща|н) Кланментѣ рабѣ сн. (да любовннж бнѣж дрѣжжлѣж
здра)вн прѣждемъ. (поганѣ нзбавлѣшн н ѡ всеѣ напастн).

БѢ Свое новое н хоудѣ(ншнѣ стадо дѣво застѣпн ѡ
всѣкыж бѣ)ды. н покры(н шдромъ мрднѣ. н азыкн раз-

гонимци) | провърливѣж. (и снѣлы. въстажцѣж на ны
власти же)

Петръ (Тѣхъ свѣ. стѣ. глѣ дѣ.) (Днѣ памѣ ти творащихъ не
презри) | ѿткани (къ вѣрѣ ѿспроси жизнь ѿзѣбелѣнѣж
дарова) | ти мамѣ. ѿ всего зла (издѣнтса мамѣ на земли
и злоумити) | жизнь вѣчнѣж (на нѣсе оу вѣкѣж. прѣтн ѡуе
Клѣ Петре не прѣрѣ) молащѣса :· . . . . . Придете вѣрнѣ инѣ
лѣци пристѣннѣж. градете мѡѣ бни градете тѣннѣ, тре- |
петно целѡумѣж Кланмента великѡдѣго, ѿ уѣмѡдѣго. вѣко въ снѣ
къ срѣцахъ снѣнце свѣтло. мнѣ оуѣтъ просѣщѣнѣж же ѿ | ѡум
вснѣж. ѡ грѣба своего :·

Битолски трипѣсникъ.

Този постенъ трипѣсникъ (триодъ) се пази въ книгохранилицето на Битолското българско търговско агентство. Тамъ билъ донесенъ прѣвъ 1898 г. заедно съ други словѣнски и гръцки рѣкописи изъ околнитѣ села. Състои се отъ 101 пергаментни листа, форматъ 27×19 см., по 28 реда на страницата; липсватъ началото и краятъ. Писмото е уставно кирилско, прошарено туеъ-тамъ съ глаголки редове. Съ своята графика, съ фонетиката си, която прѣдставя прѣходно врѣме между старобългарската епоха и сръднбългарската, и най-сетнѣ съ своитѣ глаголки редове този паметникъ трѣбва да се отнесе къмъ XII—XIII вѣкѣ. Трипѣсникътъ е прѣписванъ въ западна Македония и отразява явни слѣди отъ живъ български говоръ. Неговата цѣна за историческата българска диалектология е неоспорима. Поради това той трѣбва да се издаде цѣлъ, като се проучи обстойно отъ езиковна и палеографска страна.

Нашиятъ трипѣсникъ не е прѣвъ прѣводъ отъ гръцкия оригиналъ, а *триписъ* отъ по-стара словѣнска подложка. За това свѣдочи и самъ прѣписвачътъ въ бѣлѣжката си на листъ 54^а. Отъ глаголскитѣ редове, прѣснати изъ текста, може да се прѣдположи, че подложката ще е била глаголка. За мѣстопрѣписването и за самия прѣписвачъ узнаваме отъ бѣлѣжкитѣ на послѣдния, прѣснати на разни мѣста изъ рѣкописа. Ето тѣзи бѣлѣжки:

... грѣшнѣ Георгне. въ Стальпенѣ клюдъ пишѣ. ъ стѣхъ Крауен. К. днѣ. дѣ: помниште ме(не братни) моѣ. про ми мръзнетъ рѣунѣамл. тѣ пишѣ: тѣ идѣ. тѣ лежѣ безъ огни ... пра . . . (9^а).

... и пишъ Георгневе и миѣ Георгневе граматникъ Фодоре Иванков . . . (10^а)

. . пол. Пиросока снѣ еже ми донесе ѿ зажда в листькѣ. ѣ. днѣ. гѣ: — (21^а)

... нте ма брѣе. по много си како патисѣ нецѣмъ
пишѣше аще и грѣбо непальнѣ . . . (28^a)

Нотї рабъ ежен. еї. гѣ: Бѣлевъ смѣ. младехень¹⁾ поми-
нанте . . . и ма стї апле Петре. гї. гѣ. писѣ сждѣзи. азъ
Георги грамматикъ прѣте . . . (52^e долу)

... харѣтїе сіе Петръ. Иванъ ковахъ. а ѣзь ѣгонісѣ²⁾ пи-
сатї. догде ми не возмѣжъ триѣ. простѣте брѣе. всѣ нѣ и
ппа Георгиѣ ѣ Вжпи (54^a)

... гѣ. на Афанасовъ днѣ. нї: простѣте брѣе мене
Георгиѣ: (63^a)

... ѣ тело мое дробнѣе. кровь моя проанвѣема
поржѣ мон . . . (64^a)

... корї дїице моя грѣшнѣѣ. що ми желѣши сжѣе.
да видиші краи книж . . . (64^b) ѣко и корабникъ краи морю.
ѣко и колень зѣвнѣ ѣко и збогъ пицѣ себе и ѣдѣннѣ.
Помннанте ма а вѣ Бѣ. (65^a)

... а що си патнѣ ѣ мрѣза весь, е фѣе. що ли ѣ
. . . (70^e)

... мона ѣ Гангоровца. к. днѣ. гѣ. помннанте ж а вѣ
Бѣ: — (77^e)

... вѣ домоѣ . . . ищѣши . . . стѣ (88^a)

Помннанте брѣе Ивана Ємностннѣ затѣ. ѣтї мї давѣше
прѣсоль и мѣтунѣе (90^e)

... эе гѣвѣрѣвѣвѣ вѣе + вѣвѣ вѣ: —

(. . . ж помннанте ма а касѣ бѣ:) — (93^a долу)

Покон и рѣцї и ѣдѣ злѣдно малпсѣхъ простѣте ма (93^e
срѣщу лигатурата гѣ въ думата прѣставленї)

¹⁾ Буквата х прилича отчасти на л, та думата може да се прочете и
младъ еженъ.

²⁾ ѣгонісѣ отъ ἀγωνίζομαι, старая се, труда се.

Прѣписвачъ на трипѣсника е билъ, слѣдователно, граматицѣтъ пощъ Георги, родомъ отъ **Вжпл**. Той живѣлъ въ **Стъпемь**, а прѣписвалъ книгата въ черквата св. Врачи. Посоченитѣ мѣста, заедно съ поменатото село Глигоровци, се нахождатъ въ западна Македония. Горня и Долня Вапа са двѣ села въ горньо-дебѣрската покраина Джѹпа; Вапила е село при Охридъ; св. Врачъ е село, съ запазени още старински черковища, въ кичевската каза; не далече отъ него, на пѣтя отъ Битоля за Кичево, се намира и село Стѣлпъ (изговаря се Сѣлпъ или Сапъ); Глигоровци е било въ съсѣдното Прилѣпско, но сега не съществува. Св. Врачъ, дѣто е прѣписванъ трипѣсникѣтъ, и Глигоровци се поменаватъ и въ една Душанова грамота за правдини на Трескавецкия до Прилѣпъ манастиръ .... **Краускъцъ и црквиъ свѣтън Краусе . . . . поутемъ оузъ бръдо Глигоровкии . . . . ѹ Глигоровкъехъ никме** (Гласник XIII, 370, 376). Отъ припискиѣтъ въ трипѣсника узнаваме, че прѣписътъ е правенъ зимно врѣме, прѣзъ декември и януари. Узнаваме също и за мизерията на тогавашното свещенство. Напиатъ граматикѣтъ Георги работи въ нѣмотия, безъ огънь. Донасятъ му този-онзи по нѣкой заешки листъ, за да пише своя триодъ; той е петименъ за храна и благославя онѣзи, които му донели прѣсоль и млѣчице. Но като забравя всичкитѣ неспогоди, пощъ Георги гледа съ истинска непритворна радостъ да види края на своята книга, и уприличава своето очакванье съ туй на корабника, който чезне за супата, или на болния, който очаква здравье, или най-сетнѣ на бѣдния, който търси пища и облѣкло. Дата на прѣписванъето не е запазена, но ако се сѣди по мрачната картина и неволитѣ на българското свещенство, ще трѣбва да се прѣнесемъ къмъ византийското робство, прѣзъ края на XII вѣкъ, когато ослабналото византийско царство отъ междуособици, отъ религиозни смутове и богомилство, бѣ нападнато отъ сѣрби, маджаре, норманци, кръстоносци и когато, слѣдъ оттеглянъето на послѣднитѣ, се подигна голѣмото словѣнско възстание.

Като оставямъ подробното разглеждане на паметника и неговото издание, тука ще посоча на кратко и въ общи чѣрти особеноститѣ на *фонетиката* му. Сръднобългарската фонетика се отличава главно съ особена взаимна смѣна на носовекитѣ, основана на сръднобългарския изговоръ. Тази смѣна

достигна до тишина въ паметниците отъ XIV в. Въ това отношение Битолскиятъ трипѣсникъ прави прѣходъ между старобългарскитѣ и сръднѣобългарски паметници. Голѣмниятъ юсъ (ж) въ него стои на старото си мѣсто и не се замѣства съ д. Ето за показъ нѣколко реда:

Интенскѣхъ слѣхъ. стѣ взмелавидѣхъ. крѣткѣ же мжѣхъ.
с радостѣхъ въсприжѣхъ. достохвалне мѣте Ѳеѡре. прѣтѣхъ
земнѣхъ. на нестѣхъ слѣхъ. и аицѣхъ прнѣте са. беспалтнѣхъ снѣхъ.
тѣхъ жѣ с нимн. за нѣ и Хѣи мѣ са. ѡбораци стѣ. прѣ-
уестнѣхъ ти памѣ? —

Мѣа : фе : зѣ : кѣ : сѣго : мѣа : Ѳеѡра : мѣкѣ : въ .л :
сѣж : пѡ : гѣ : нѣ : дѣ : —

○ водж прѡшѣше кѣо сѣхъ. изъ египетскѣхъ : —

Бѣзъ та раунтелѣхъ Ѳеѡре. вѣдѣи любовнѣхъ та. неизсѣжнѡхъ
запенѣса. дѣхъ же и тѣло. и слѡкеса похвалениѣ. възгласѣхъ
ти : — Написано бо кѣлѣнемъ ти. бѣомръскѣиѣхъ жрѣтѣхъ
идоломъ. е не бѣзъ живѣхъ. реуено ти вѣи пожрн мѣте. бѣзъ же
прѣходнѣхъ бѣкахъ.

Любовнѣхъ кѣнѣхъ пригвожѣ са . . . (л. 4^б)

Малкиятъ юсъ (а), като пази мѣстата си, дѣто е и въ старобългарския езикъ, бива замѣненъ съ ж слѣдъ палѣтани съгласни. Това генерално сръднѣобългарско фонетично правило тѣка е приложено само отчасти. Ето примѣри на замѣна: уждо, зауждѣне, лежжѣномъ, стождѣхъ, ѡставнѣхъ ил, бѣжѣхъ, жѣхъ, концѣхъ земнѣиѣхъ и др.

Битолскиятъ трипѣсникъ не знае йотовани юсове; въ него не се срѣщатъ ѣ, ѣ, ѣ, а само ж, а (д), е. Йотуванѣето е изразено само при и.

Вмѣсто ѣ и ѣ нашиятъ паметникъ употребява изобщо единъ знакъ — ѣ, или ги изяснява въ о, е, или най-сетѣхъ изпуща ѣ въ отворенитѣ срички. Има нѣколко случая, дѣто ѣ още се пази, прѣдимно въ прѣдложитѣ (вѣхъ, сѣгрѣшнѣиѣхъ, вѣс-
нонѣхъ, вѣзѣлѣнѣхъ, сѣхъ, вѣзѣти, прѣвѣзносаѣхъ, сѣлѣци са и др.). Но че това ѣ не е изразъ на живото тогавашно про-
изношение, се вижда отъ многото други примѣри, дѣто въ

подобни случаи и прѣдлози њ е изясненъ въ о, споредъ говора на прѣписвача; пѣкъ сжщото става и съ ъ, който се изяснява въ е: **со смъзани, несоздамак, платокъ, весъ, уѣстно, оцетъ, вѣнець, конецъ, болень** и др. Нѣкои примѣри ни навеждатъ на мисль, че њ и ъ се слѣли въ единъ звукъ њ, който не е отбѣлѣзанъ и се подразбира въ думитѣ: **взрѣвнока, естство, взпикъ, вздѣжѣ, взмѣражще, вѣвзноси, вѣвѣайте** и др. Тѣзи случаи ще да са се нахождали въ оригинала, отъ който е прѣписвано, защото живиятъ говоръ на прѣписвача въ припискитѣ знае произношение на њ = ѡ само при *tĭĭt и *trĭt: **Стъпень, мръзнетъ, не пльнѣ, кр(ѡ)къ.**

Съ други думи, живиятъ български говоръ въ западна Македония, дѣто е прѣписванъ трипѣсниекътъ, е знаелъ употребата прѣвъ XII—XIII в. 1) на ж и л въ случаитѣ, които са познати и въ старобългарската епоха, съ промѣнено произношение на л въ ж слѣдѣ палатални съгласни и 2) ѡ = ѡ въ групитѣ *trĭt, *tĭĭt, ѡ = о въ другитѣ случаи, ѡ = е въ затворенитѣ сричѣи и изчезналъ въ отворенитѣ.

Ако гледаме въ извънтекстовитѣ бѣлѣжки на прѣписвача като на отразъ отъ тогавашенъ живъ български говоръ, трѣбва да приемемъ, че двойното число още се държало въ употреба. На двѣ мѣста попъ Георги е употребилъ дуални именни форми: **ѡо ми мръзнетъ ржунѡама или . . . донесе ѡо заѡѡа ѡо листѡкъ.**

Глаголски редове. Въ Битолския трипѣсникъ са запазени глаголски редове току-речи на всѣки листъ. Глаголицата е писана отъ обиграна рѣка, свободно, съ лигатури на мѣста. Това показва, че това писмо се е запазило въ употреба въ западна Македония доста късно. Бие на очи прѣди всичко начърчанието на глаголицата, което е смѣсъ отъ жглести и кржгли форми. Жглестата глаголица се отдаваше досега само на хърватскитѣ крайща. Тука виждаме, че жглесто-кржлитѣ форми на глаголицата се употребяватъ въ западна Македония отъ прѣписвачъ българинъ, чийто роденъ говоръ знае ж, л и вокализация на ѡ въ о. Ето сборъ на глаголицата въ Битолския трипѣсникъ, успоредена съ кирилица, съ кржгла и жглеста глаголицѣ.

Кирилица	Крелла глаголица	Жггеста глаголица	Смѣсена глаголица (Варолаи графскииъ)	Кирилица	Крелла глаголица	Жггеста глаголица	Смѣсена глаголица (Варолаи графскииъ)
А	+	ⲁ	Ⲙ	Ф	ϕ	ϕ	
Б	Ѳ	Ⲃ	Ⲛ	Х	ⲃ	ⲃ	ⲃ
В	Ѵ	Ⲅ	Ⲟ	Ѡ	ϕ	ϕ	ϕ, ϕ
Г	Ѷ	Ⲇ	Ⲛ, Ⲛ	Ѳ	ϕ	ϕ	ϕ
Д	Ѹ	Ⲉ	Ⲟ, Ⲟ	Ѵ	ϕ	ϕ	ϕ
Е	Ѻ	Ⲋ	Ⲟ	Ѷ	ϕ	ϕ	ϕ
Ж	Ѽ	Ⲍ	Ⲟ	Ѹ	ϕ	ϕ	ϕ
З, Ꙑ	Ѿ	Ⲏ	Ⲟ	Ѻ	ϕ	ϕ	ϕ
И, ѿ	Ѣ, Ѥ	Ⲑ	Ⲟ	Ѽ	ϕ	ϕ	ϕ
Н	Ѧ ¹⁾	Ⲓ	Ⲟ	Ѷ	ϕ	ϕ	ϕ
—	К	Ⲕ	Ⲟ	Ѹ	ϕ	ϕ	ϕ
К	Ѩ	Ⲗ	Ⲟ	Ѻ	ϕ	ϕ	ϕ
Л	Ѭ	Ⲙ	Ⲟ	Ѽ	ϕ	ϕ	ϕ
М	Ѯ	Ⲛ	Ⲟ	Ѷ	ϕ	ϕ	ϕ
Н	Ѱ	Ⲝ	Ⲟ	Ѹ	ϕ	ϕ	ϕ
О	Ѳ	Ⲇ	Ⲟ	Ѻ	ϕ	ϕ	ϕ
П	Ѵ	Ⲉ	Ⲟ	Ѽ	ϕ	ϕ	ϕ
Р	Ѷ	Ⲋ	Ⲟ	Ѷ	ϕ	ϕ	ϕ
С	Ѹ	Ⲍ	Ⲟ	Ѹ	ϕ	ϕ	ϕ
Т	Ѻ	Ⲏ	Ⲟ	Ѻ	ϕ	ϕ	ϕ
У	Ѽ	Ⲑ	Ⲟ	Ѽ	ϕ	ϕ	ϕ

¹⁾ Че Ѧ = Н, а Ѥ = І, това показва и глаголскииъ редъ въ зографскииъ мнѣи № 102. Срв. глава XXIII, № 6.

20^а л., посл. р.:

... ПОЩЕНЕМЪ ПРИПАЛЪЩЕ ЪУЪЪ :·
(ДНМЪ ГѢНН)

21^а л., 8 р.:

... КОМУАТИ ГЭШЕРЭЭ : ЭУАУАА :·
(ПОСТЬНОЕ : СВѢТЛО)

22^а л., 15 и 21 р. повтара се:

... БЛЮДН УТО ТВОРНТЬ ЪБАУРАД ГЭУУЕ :·
(УРЪВНАЕ ПОХОТЬ)

25^б л., 3 р.:

... ПРОСЛАВНТИ .. УУЕ ЭАУРА ЪААЪАА :·
(ТА ЕДИНЕ МЛСРДЕ)

25^б л., 22 р.:

... ВНЖЪ УБО ДШЕ М УУУ ЭУУЕ ГЭУУЕ :· ~
(УТО ЕСТЬ ПОСТЬ)

29^а л., 6 р.:

... ПОДЕНАРАЕ УУЗ УУУУУУУУ :· ~
(ГНЖ ТИ ВЪСКРСЕННЕ)

30^а л., 22 р.:

... ЯКО ЖЕ БЛЖДНАГО ОКЛАИННЕМЪ. УШЪУУУУУУУУ :· ~
(ОБРАЩАЩИЖА)

34^а л., 12 р.:

... И БЕЗЪ. УБАУУУУУУУ ГЭУУЕ :· ~
(ВРЪМЕНЪЖ ПИЦЖ)

36^а л., 22 р.:

... ЯКО ДОШЪАА+УУУУ
(БРОДАВЪ-)

39⁶ л., 16 р.:

... ЁЖЕСТВЪНО ПОЩЕННЕ. ЗВЪЖЖЭ П+ ГЭР+ЭЖЖЭ : ~
(ИМЪЖЕ БЪ ПОЗНАЕМЪ)

40⁶ л., 12 р.:

... ЗУНТЕАЭ Ъ+ ЗЛА+УЛАДЭЖЖЭ : ~
(ЛЕ ХЪ СЛАВЛЕЖЦЕ)

43^а л., 17 р.:

... ПОТЬЦНМЪ ПРОСТРЕТН
ЖЕ. А+ ПЖЭЗУУ+ЕРЖЭ ЗЛАЖЖЖЖЕ УАНЬЦЖ
(СА. ДА ЁЖЕСТВЪНЪЖ ОУЛОУНМЪ ВЪ-)

43^а л., 26 р.:

... И СВЪЖЦА .. ЗЪДЪУУ+Е ГЭУУ+ЕЖ : ~
(ГРЕХОВЪ ПОТОКЪН)

44⁶ л., 16 р.:

... ВЪУНЪН ТН ЖНОРЪ ЗРЭАЭЕЖЖЭ : ~
(ЗУН СИДОЖЕНН)

53^а л., 17 р.:

... ТЕМЪ АШЭ ЖЭА ПДА+Ж ЗЭЖЭ : ~
(ДЪШЕ МОЖ ВЪГАН СЕГО)

53⁶ л., 17 р.:

... ПОКЛАМЕЖЦЖ УЖ ЖЕ РЪ+УЖУДАРЭ : ~
(ТН СА ПРАВОЖЕЖНО)

54^а л., 20 р.:

... ТЕМЪ РЪЗР+АДАУЭ З ГЭ+АЭРЖЖЖЕ ЖЕ : ~
(ПРИПАДЪТЕ И ПОКЛОНИМЪ СА)

54⁶ л., 19 р.:

... ЗКЛОНИХЪ БО ДЪШЖ ЖЭЖЕ УЕ ЗЪДЪЖИЖ : ~
(МОЖ ВЪ ГРЕХЪИИ)

59° л., 16 р.:

... ЕДА КЛАТЪ БАНЪ НЕ РАЭАЭЭЭЭ РАЭАЭЭЭ Э : · ~
(ПЛОДНЕМЪ ПРНДЕШИ Н)

63° л., 21 р.:

... Н ЦЕЛОВАТИ ЖЕС УЕ РА+АЭЭЭЭЭЭ : · ~
(ТА ХВАЦНННМЪ)

63° л., 25 р.:

... ПРОУЕ ПОДЕНГА СЕГО . Н ПРѢ : ·
Е⁺ Р(?) ЖЭ РА+А ЭУЭ ЭУУЭ ЭУУ+А Б+АЭ ...
Б (К. ЖЕ АГЛЪ ДКО МТН ЫСТАЭ РАДОУ ..)

64^a л., 3 р.:

... ЭАЭЭЭЭЭ : · ~
... (ЕАНУНМЪ)

64^a л., 12 р.:

... ДА Э(ВНД-)ЭШЭ Е+ ЭУЭЭЭЭ А+АРАА : · ~
(ИШИ БА СКОЕГО ЗАДНЪ)

66^a л., послѣденъ р.:

... ДА Ѡ РЪ . . . . ЭЭЭ ЭЭ : · ~
(ПР . . . . НМЪ СА)

68^a л., 13 р.:

... ИЖТЪИИ АЖКВЪИИША СДВАА ДШЕ. НЕ
РАЭ+АЭЭЭЭЭ Э+
(ПОРАЗОУМЪВЪ БА)

68° л., 8 р.:

... ИДЖЦА НА ВОЛНОЕ ИЖУЕННЕ НМЪ ЖЕ
ЭЭЭЭ ЭЭЭЭЭЭ ЭРЭЭЭЭ : · ~
(ИНРЪ БЖДЕТЬ СПСЕНЪ)

71⁶ л., 11 р.:

... ѠБЛАСТЬ Н Ѡ+ШЕ ДѢѢ ^ѠѠЪЛОЕ : . . .
(МАШН КНО МЛСРДЪ)

75⁶ л., 7 р.:

... Н ПОДАЖѢ ГРѢ КЪУЕ ^ѠѠЪДУЕ
(ХОВЪ ѠПОУСТЪ)

81⁶ л., 9 р.:

... ЗЕ БРѢ ДА+УЗЪЕ УЕ : . . .
(РНО СЛАВННЪ ТА)

82⁶ л., 17 р.:

... НЕСТРЪПНМАГО СЖЪЕОЗУ+ УУЪЪЪЪ : . . .
(СЖДЦА ТКОЕГО)

84⁶ л., послѣденъ р.:

... ПЛЪТНЪИЖ
МЪ ДАЪ ЭЪЪ+У+ЪЕУЕ УЕ . . . ЭЕУЕЪ ДУАУЪ
(СН ОМРАУАЖЪ МА . . . ЖЪН СВЪТЕ)

88⁶ л., 13 р.:

... МННЕ РЪРЪДАРЪРЪРЪ : . . .
(НЕПРНЪЗНННЪНОЕ)

88⁶ л., 17 р.:

... ТРЪННЕ НСТРЪГАЖ. ГЪДЪУЪЕРР+ЪЪ ^ѠРЪЪ
(ПРЪСТЪПНАГО СЪСЕ)

89⁶ л., 22 р.:

... НЪ НЕУАМННА . ВА . . . УЕЪ ЗАЕ+УЕ УЕ : . . .
(ВЪН НЪБЛЕН МА)

90⁶ л., 5 р.:

... НЪБЛЕН СА Р+УЕЪ УЪАЪУЕЪ РЕ
(НАМЪ МОЛННЪ СА)

91^a л., 17 р.:

... ТРЦЕ С ЛЪР+ ГЪРЪБАДЪЗЪ ШЕ
(ДИНА ПОМИЛОУН МА)

93^a л., посл. 2 реда:

... ПНТЕ ЛЮНЕ Н ПРЪКЪ : ~
... в ПР+В ДУВЪБЪС ГЪРЪСРАУЭ УА ...
(Ъ МЪНКЪ СЪНХЪ ПОМАТЕ БЕ ...
... ЭС ГЪРЪСР+СУЭ ШЕ + У+РЪС ЕС : ~
Ж ПОМИНАТЕ МА А ВАСЪ БЪ)

95^b л., 12 р.:

... НИКАКОЖЕ РЪ ФРА+ЕФЕУЭ : ~
(НЕ ОСЛАБ(А)ЦЕ)

96^b л., 3 р.:

... ККО СНАЕ РЪ ФРА+ДУУЭЭ Э : ~
(НЪ ОБЛАСТНЖ Н)

97^a л., 3 р.:

... НЖ КЪ СЛАВЕ ЁЖН ЭЛЪРЪЭЪ ФЪРЪА+
(ЕДННОГО МЪСРДА)

100^a л., 6 р.:

... ПРЪПО ДЪ+ШЪЭ ДЕ ДЪАЪЭЭ : ~
(ЪСАШЖ СА СЛАЖ)

100^b л., 6 р.:

... ЗНАМЕ Р+ ВЪС ВЪАДРЪЭ : ~
(НА НМЪ КЕЛЪННЕ)

101^a л., 24 р.:

... НЖЕ БЕЗ МАТЪЖА ПОЦЕННЕ ДЪРЪШ-ШЪЭЪ ЛЪРЪА
(СЕРЪШЪШЕН ДОБРЪ)

Отъ тѣзи редове се учимъ, че съ глаголица са писали не само чисти старобългарски форми, но и сръднобългарски. Тѣй, на 100^а листъ четемъ **прѣподѣя+шѣ ѣс** (**прѣподсаша** **са**), т. е. сръднобългарска форма съ замѣна на **л** въ **ж** слѣдъ **ш**. Подобенъ е и примѣрътъ на л. 30^а: **срѣ+в+зсвѣс** (**срѣцаваха**). Въмѣсто **ъ** и **ь** употребенъ е само единъ знакъ, именно **ъ** (**ѣ**), съ изключение на единъ случай, на 21^а листъ: **гъзвѣзъз** (**постъноѣ**). Буквата **ы** е съставена отъ **ъ** и **и** (**ѣи**). Голѣмиятъ и малкъ юсове (**ѣс**, **ѣ**) не знаятъ йотуванье; сж-щото е и съ **ѣ**.

Ето снимки отъ двѣ страници (листъ 22^а и 43^а):

Ето прѣписъ отъ текста на листове 22^а—23^б:

22^а ДХОМЪ ПРѢЗРА ПРРКЪ ЛВКАВ . . . ЦЕННІЙ СЛОВЕСЕ. ПОВѢДАШЕ
ГЛА. . . БЛЖЖТ СА ЛЪТА ПОЗНАМЪ БЖДЕШН. Є . . . ПРНДѢ ВРѢМА
МѢВШИ СА. СЛѢ СНАЪ ТВО . . .

Дванадесате есте твоѣ скиптра Хе. уестинихъ же
приемше. двѣиниѣ постнаѣ. та Мни. мирно и непороуно.
сего до коньца схранити :• ~

Оудръжанне великаго. родило бѣ Самьпсона. и крепка
створи. храбра странамъ. нж пнѣньствѣ прѣдана. бѣѣ. зломъ
зломъ. нноплеменникомъ. на ржгъ тѣмъ ѣвн са. блюди
уто творить ѠДѠР+Д РЪЭУВ :• ~

Немалюдима раба. Нсава братови урѣво створило есть.
не смѣльно похоть. ласкрднѣ крашна. невздръжаннемъ.
вѣсхотѣвъ проданъ бѣѣ. и не быти старениномъ. блюди
збо уто творить. ѠДѠР+Д РЪЭУВ :• ~

Сверьпи зѣвне. великаго продрома. ужасошъ са
в пѣстѣни. постаца са крепко. тѣмъ и болен. ѣко же
рѣ Ѡкл. изъ жтробж женьскж никтоже не вѣста. блюди уто
творить пощенне Дни :• ~

22^б Двишъ са зраше Днглъ воиньства. како невидимѣ.
по нашемъ ѡбразѣ. | . . . вн са Дко Бѣе. егоже мн. сѣе
. . . сѣобити са. вѣрнославащжъ та :• ~

. . . Мо: гла: Д: Сѣданъ въ славъ. на прѣстолахъ
Бжествнѣ. на ѡблацѣхъ лѣкцѣхъ. прнде Нсѣ прѣвѣинни Бѣ.
и спсе впищж. слава Хе снаѣ твоен Ги :• ~

Ннѣжше слави. ѣ Ха дръзновеине. ѣко друзи сѣще
его. слави Апн. дръжьбѣ неприѣзныѣ избаките нѣ.
раздравше стн мое ржкописанне :• ~

Свѣтъ свѣта сѣще мирови. ѣко же Хѣ нхреуе. снѣжше
во вса вселенжъ зѣеннцн. тѣмъ мое ѡмрауеное срце. стн
просвѣтите. лзуамн молени вашнхъ :• ~

Естество дша моеж. ѿвзено растворите. соль сщце
земна. ꙗко же Хъ нареуе. и теуенне стое сконуа спѡбнте.
грѣха кроме прѣславни :· ~

Г Препятаѣ дко. улускы жукъ. недочыкеть хвалити та
бце. ꙗко прѣндѣща хвалж. ѣкж родила еси. единая уста
безумажная :· ~ Пъ: и: гл: а: ~

О Егоже тренешиять. ангастн кон. ꙗко терца и Ба. понте
свщенин. и прѣславите дѣти. хвалите людне. и пр :· ~

23^а Пощеннѣ ддромъ. прндѣте верни. змь благоуестно.
святитса ѿ семь. мысль же всѣхъ. и дша с инми, поще|нни
бо время прндѣть . . .

Пѡбаеше са Павлѣ. велнкомѣ брѣс . . . стомъ жнкѣмъ.
посташе са ꙗко же . . . тон. хвалить бо са ѿ Гъ бѡбно.
пощеннемъ и мѣтож. верно мжжьствова :· ~

Б Ѽсти нма и ѡунсти. пощенне унстое зма нашего.
и телеса благоверно. утѣщнхъ та любовнж. ѣко ѡлж-
уеннемъ. нездржаннемъ. брашнѣ и пнтѣ :· ~

ꙗко цвѣта на поляхъ. жнтнѣ ѡбрѣть . . . вса¹⁾ вселн са
всѣхъ саднтель. конѣми благожхлннѣ нстоун. ѡбѣжхлщн
ны. бгороднтелннице :· ~ Ирмѡ: гл: д :· ~

О Ѽрокы прустынж. рожьство бѣж спсало есть. тога
ѡбразумемо ннѣ пѣаемо. вселенжж вса вздвнже пощце
дъ :· ~

ꙗко кона въ Хъ спсь. въ мнрное море ввель есть.
взмшщашце его. прѣгоркынж воды. сладкыж твораце. стн
аган. Га понте зовжще. и прѣвзносн :· ~

На каменн твердѣмъ. ѡсновасте хвж црквь прѣславни.
жже прѣуестнож своеж крвнж. нскзпн спсь нашъ. стн
апан ѡ жукъ. вспѣванте зовжще. и прѣвз :· ~

Нзвѣстнн дрзжн. гни апан. жщн славлнн. за ны
грѣшнѣж прилежно мѣте. постное се теуенне. намъ без
грѣха конуати. постащнм са прнсно. и прѣ :· ~

1) Чете се и като . . . етл.

23⁶ . . . . . БѢ ДѢЦЕ (ВСНѢ) ИЗЪ ЖТРОБЖ . . . . . СЛНЦЕ ПРА-
ВЕДНОЕ. ЕСТСТВОМЪ . . . ТЕМНЫМЪ ПРОСВѢЩАЖ ЕДИНСТВОМЪ. ГЛА
ПОНТЕ ЗОВѢЩЕ. И ПРѢВЗНОСИТЕ : . . ~

⊙ ПѢ: Ѡ: ГЛ: А: СВѢТОНОСНА ѠБЛАКА. КО НЬ ЖЕ ВСѢ БѢКА.
⊙ ЯКО ДОЖЬ С НЕСЕ НА РЪИНО СИНДЕ. И ВПАЛНСА НА РѢ БЫВЬ
⊙ УБО УКЪ БЕЗНАУЖАНЫН. ВЕЛНУАЕМЪ ВСИ МТРЬ. БѢ НАШЕГО
⊙ УИСТАЖ : . . ~

Закондавацѣ постынынѣ аплы гна. градете свѣтло
поутымъ. мы верно. да достоинно кнемъ. Гени послужыше.
прнемемъ великыѣ венцѣ. приводаще на мѣне ХѢ : ~

Поцрение мати есть великаго Самона. и Дана. и
уѣдмаго. положь прѣславно, и Елсею мждромъ. непобѣ-
дима крепость. постимъ са брѣе тычно ннѣ. да с ними
слабимъ са Ѡ ХѢ : ~

Постомъ на колесницѣ. Нанѣ взять бѣи. постомже
и Енохъ. живь есть до селѣ. Двѣдъ великы падь. пощъ са
въсталъ есть. и прѣбѣи прркъ прркимъ. снмъ вси поѣнмъ
са верин : . . ~

Ѣ Просвѣщенамн зарѣми. вснѣвшна словесе. не уестнжж
ти жтробж бѣе дво. Ѡснѣвшнаго концѣ земнынѣ. про-
свѣти дшж мож. мракомъ стрстнымъ Ѡмрауенж да пож
и т. н. на 24⁶.

XV.

Най-стара служба на св. Ивана Рилски.

Миѣ ѡктябрь. ѡї днѣ.

44^a Памѣ прѣповнаго ѡїѧ нишего Іѡ(анна) . . . . . | прѣ-
 44^b стынника. прѣнесенъ бѣ ѡ Рылы въ Средецъ | градъ.
 и ѡ Средца прѣнесенъ бѣ въ Загорне въ | градъ Тра-
 пезницъ. въ црѣтво Іѡѧ Асвнѣ црѣ. иже и доннѣ лежить
 тѣломъ. и уюдеса творитъ прсно . . . Кѣрь. стѣ ѡс.
 влѣнь. мѣ. на гн възѣ. | ѡ. ѣ. ѣ. и поемъ стѣ и. г.
 подѣваць. Глѣ. ѧ. пѣ. нѣнь . .

Въ постницѣ възснѣвшимъ. проѡбразованнѣ прѣстѣни-
 ное възпитѣннѣ. Средецускаго свѣтланика. словесѣ пѣ-
 ныимн. вѣсн вѣрнин похвалнмъ зоваще. рѣчи са великаѧ
 слава. иже въ нашъ днѣ и вѣи са | прѣблѣжене
 Іѡне . . — Посрѣ | двооу жнкотоу вразоумне са. влгооу-
 годно мѣрнло поставилъ еси ѡуе | нбо тѣмѣщаѧ ѡставилъ
 еси. рѣзвѣвѣ же прсно прѣвѣ(в)ажцѣаго. и к томоу пра-
 веднѣ твѡѧ дшѧ оусрѣдно прѣблѣне оуклонилъ еси . . .
 — Раѣеши са видѣвѣ | сѣрьшеннѣ. троудовѣ твѡихѣ. иже
 ѡко не видѣ и | оухо не слыша. доброты рѣнскыѣ. нмы
 свѣтло възданнѣ подвигѣ твѡихѣ. нстауѣеть влѣтъ рака
 тѣвоѧ. тѣло нмы неразроушимо . . — Глѣ. и и. гл. и: — |

Иже ѡко не видѣ. ни оухо не слышало. ни на
 срѣе улѣкоу не възыдошъ. оуготованѣ вѣмъ. того въз-
 люблѣшимъ. снхѣ ты възѣсѣ. Іѡне вѣгодѣхновеннѣ. | въз-
 ненавидѣлъ еси мнрское смѣшеннѣ. и къ боу | ѣдномуу
 прѣтевьѣ еси. томоу помѣи са да спѣсѣть дшѣ нашъ

ѣко мѣрдъ . . . — Тѣ. прѣо. днѣ. ѿ прѣмудрости Соломо-
на утение . . .

Прѣмудры нѣ аще постигнеть скончати са въ пошн |
бждеть. нѣ ѿсждитъ праведникъ оумираѣ живѣи | неуст-
стивыѣ. оузрат бо конунж праведнаго. нѣ | не разоумѣѣтъ
уто свѣщашъ ѿ немъ. ѣко по|врѣжетъ гѣ неустивнѣ
безгласныи. нѣ прѣже | потрасеть нѣмъ ѿ ѿснованиѣ нхъ.
нѣ на пласлѣ|докъ (sic) нсѣхнѣтъ въ лютыхъ. нѣ память
нхъ погыбеть. нѣ приджтъ въ помышлени прѣгрѣшени |
шѣв. нѣ ѿблнунтъ нхъ противѣ безоумноу нхъ. | тѣгда
станеть съ дръзновеннѣмъ многомъ пра|ведникъ. прѣдъ
лицемъ ѿскрѣблшнмъ єго. | н ѿместаѣшнмъ болѣзнь.
оужаснѣтъ са ѿ прѣ|славнѣмъ спсени єго. нѣ рекѣтъ въ
себѣ клѣще|н са. нѣ въ тѣснотѣ дхѣ въздѣхнѣшени
възгѣлѣ. | тѣнѣ єсть єгоже мы нмѣхомъ въ носмѣхъ нѣ-
когда н въ прнудѣ поношениѣ безоумныи. жи |

(Тука липсва 1 листъ).

45¹

Канѣ. гла. ѣ. пѣ. ѣ. їрмо. ѣко по сухъ ходѣ . . .

За дѣлъ твоихъ въснѣвныи. келкынѣ свѣ прѣ хѣки. | въ
житнѣстѣнѣ ношн просвѣщѣѣ. ксѣмъ въспѣваѣ | твоѣ ми
зра блтн ѿѣе їѣлне ѿблнстанѣ . . . —

ѣко морьскыѣ пжчныи боурениѣмъ. носныи всѣ
разѣ|мѣвъ. съблѣоуѣ єсн самъ сѣбе. нѣ на горѣ възшедѣ
кль|нь морьскыѣ. нѣзнимѣшн прѣобне . . . —

Ѧкрѣглъ са єсн мира нѣ самъ себе. нѣ крѣтъ въземъ.
пѣзва|кшаго та възыскалаѣ єсн. нѣ въ поустыни обрѣтенѣ |
нѣ томоу послѣдовакѣ славаѣ полоунлаѣ єсн . . . —

Урѣтогъ златъ бѣ. дшѣвномоу женихоу прѣутаѣ. рнзы |
брауныѣ ма оубо не нмаща ѿблѣщн. ѣко да гла мо|єго
радѣстн не лишѣ са . . . — Пѣ. г. їрмо. нѣ сѣѣ ѣкоже . . . —

Оумрѣтвенѣ оуды на земн. пошн нѣ трѣды. нѣ жи-
кешн па|ѣ хѣкъ на нѣсн. нѣ живѣща нмашии в себѣ сѣѣ.
їѣне | прѣобне . . . —

Сладкѣа грьтанъ твоѣ. плаче меда оуѣениѣ твоѣмѣ ѡѣе.
темъ житеніемъ сласти. горко родны | нѣ прѣшедъ. не-
такънѣж полоуѣнулъ еси салкѣ нѣ сладѣ . . . —

Кодъ испазнѣ быкъ бѣа дѣа. тоушиш рѣкы нѣцѣле-
ннѣ. нѣ море стѣтн нѣсѣшилъ еси. к тебѣ прѣходащнмъ
Нѣѡне прѣбне . . . Оутѣрѣжѣши како крѣпѣ|каа палнца
дѣшѣ моѣ нѣ мѣко жезлъ мжунши врагъ моѣ палкѣ. цѣв-
томъ же твоѣмъ мѣтробы. Ѣма моѣго дѣнѣ. оудрѣженнѣ прѣд-
ложни . . . сѣ. гѣа. дѣ . . . —

Възые прѣбне на горѣ бѣжѣ, мѣко же ѣ писанѣ. нѣ
вса дѣлоу вѣкѣшѣ пѣчалъ ѡстави. ѡѣе Іѡне, прѣтекѣлъ
еси кѣ бѣженномуу камени. кранѣгльномуу хѣу. | нѣ пѣмъ
вѣследовавѣ заповѣдемъ єго ѡѣе. нѣ вѣ страдѣствѣ єго нѣ
намъ оутѣрднмъ са. мѣнѣ хѣ бѣа грѣхомъ ѡста|вленнѣ по-
дати. утѣщнмъ любовнѣж твоѣ памѣ . . . — | пѣ. дѣ. ірѣмо
хѣс мнѣ снаа бѣ нѣ гѣ уѣнаа во црѣквѣ . . . —

Немосити плаче єдиноѣ ризы. сѣсъ заповѣда оуѣени-
комъ. ты же прѣвѣзые заповѣди. раболепно ѡбнажѣ
са вѣ єдиноѣ кожнѣ . . . —

Разоумѣ ѡстротоѣ помѣслнвѣ. мѣко 'Адамъ нѣзгна-
нѣ бѣ. ѡ мѣста єдемьскааго не постнѣ са. потѣщѣлъ са
еси взнѣти вѣ не. пѣмъ нѣ мѣтвоѣ . . . —

Бѣ видѣ трѣпѣнѣе твоѣ вѣ поустнннѣ. безѣ всѣкѣ |
ѡѣе брашна. сланоутокъ пѣтаѣтъ та. безѣ видѣнѣа ралнаго.
прозаблѣтъ тобоѣ пекыѣ са . . . —

45⁶

Рѣвеннѣ неплодѣства. мѣрскыѣ болѣзни вѣ твоѣмъ |
рождѣтѣ не мѣвнѣшѣса. нѣ нѣ вѣ дѣбѣствѣ твоѣ мѣне бн|шѣ.
прѣпномы бѣ оу рождѣствоу. нова бо всѣ твоѣ прѣ|ѣтаа . . .
пѣ. є. ірѣмо. бѣнѣмъ свѣтомъ ти бѣже. оутр . . . —

На горѣ възые гѣа. поѣща дѣа слышалъ еси. нѣ
на горѣ поустыннѣж оустѣрѣнѣса. вса зема гѣа бы-
ти разоумѣвѣ. єгоже вѣжѣельвѣ мѣко гора Іѡне Снѣнѣ
быаъ еси . . . — оувѣдѣвѣ полоуѣнтн блѣне. рабоу | не-
сѣннѣма ѡуѣнма. гѣа своѣго жѣдѣщомоу. ношн | нѣ дѣн

многы съвършаше мѣла са. яко веспѣтенъ | бѣ ѡбрѣтажъ. .
 Нерасждно желаннѣ, хѣво въспрнѣмъ по вѣтннѣмъ дѣло
 оусрѣдно съвършилъ єси. любокъ съродѣства, бѣатство ꙗ
 житенскѣ пицѣ. поустынежъ бѣжне измѣнилъ єси . . .
 Лѣсть змина въ тла кѣведе | Свѣж. не ты въпрашаше
 како заунж без мѣжа сѣщннѣ дѣца. оубѣдѣши странное
 рождство. Бѣ родида єси ѡ тла избекажѣща . . . Пѣ. 5. ѳрѣ.
 житенскѣ . . . —

(Т)ы ѡуе прѣдлежиши яко же градъ высотъ. на
 горѣ | прѣповне. ꙗ како можаше оубрѣти са. ꙗко бѣ знаме-
 ни ꙗ юодесы. тебе прославнѣж ѡкрыль єсть . . . —

Възиде яко же слышашъ єси. ѡладомъ отѣца Дѣда
 на | горѣ гѣла прѣповне. ꙗ въ домъ бѣ Іаковѣж ꙗ бысть
 безнахалныж трѣцѣ домъ дѣшевннѣ . . . — Капавнн салъзъ |
 твоѣ ꙗ каменнѣ горьское ѡкропѣжъ ꙗспѣстрилъ єси. тѣмъ
 ꙗ къ каменн прѣтѣ. танннмоу хѣу. ꙗ тоуннн рѣкы ꙗ
 цѣленнѣмъ прѣповне . . . Оу ѡдаємъ стрѣмн болѣзнь наин.
 ꙗ тебѣ златн рѣуцѣ. надѣжъ | са ꙗ прѣрнцѣ. твоѣж маѣнн
 бѣтѣ. своннн мѣтѣмн растворши оусладн. ꙗ стрѣтн | ста-
 жѣщнжъ ма | прѣтѣмъ ѡуистн . . . — кѣ. гѣла. 5. . . Бѣтнжъ
 ма бѣжъ ѡбѣтнлъ єси. дѣмъ извѣстнѣ єси званнѣ. ꙗ ꙗкѣн са
 Іѡне | оубодиннѣж хѣ бѣ. въ мѣнтѣхъ ꙗ въ постѣхъ да-
 рокаꙗнн дѣхъ ꙗспальнн са ꙗ бѣ недѣгомъ прогоннтелъ. ꙗ
 зѣстѣнннѣ дѣшамъ наиннѣж . . . —

. . . же въ тѣлѣ мрѣтѣннѣмъ. аѣгѣкомъ оубѣбѣлъ са
 жѣнѣмъ пауе ꙗства. прѣдѣте въспѣннѣмъ Іѡна прѣбѣнѣго. тѣ
 бо яко ѡтрѣбѣн въмѣннн мнрѣ весь ꙗ ꙗже | въ мнрѣ.
 яко да нѣмннѣхъ полоуунтѣ. ꙗ възиде | на горѣ яко же
 Моисѣн ꙗ Пѣлѣ. ꙗ пѣмъ ѡуѣстн | всѣ видѣтн спѣсѣн са.
 трѣнѣмъскѣжъ свѣтлостнн.

(Крѣпѣтѣ лѣпсѣвѣ.)

Наистина, нѣма положителни данни, по които да сѣдимъ
 кога са почнали въ Бѣлгарско да чѣстуватѣ памѣтѣта на
 св. Ивана Рилски, но ако отдадемъ вѣра на най-старото житие

на св. Ивана¹⁾ трѣбва да приемемъ, че още при царь Петра мощитѣ на светеца били прѣнесени въ Софія. Когато царь Петрови ловци намѣрили тѣлото на светеца и обадили за това на господаря си, послѣдниятъ, по Божие внушение, поржчалъ да се прѣнесе тѣлото въ Софія: **Ѣ БО РЕУЕМО ТѢЛУ ТОМУ СВЕТОМУ ЛЕЖАТИ ВЪ СРѢДИИ ГРАДѢ . . . . И ДОНДѢ ТѢЛО СВЕТАГО ВЪ СРѢДЕУЬСКИИ ГРАД.** И най-старата служба на светеца, която намѣрихъ въ Драгановия миней отъ XIII в.,²⁾ ни упѣтва да приемемъ, че твърдѣ рано, прѣзъ X вѣкъ, св. Ивана Рилски вече почитали като светець. Думитѣ въ службата раѣн са великаа слава. **ИЖЕ ВЪ НАШѢ ДНИ КЪИ СА ПРЕКЛАЖЕНЕ ІОАНЕ,** както и прославянъето на св. Ивана като **СРѢДЕУЬСКИИ СВѢТНАНИКЪ** показватъ, че съчинителътъ на службата живѣлъ прѣзъ врѣмето **ВЪ НАШѢ ДНИ,** когато се прѣснала славата за св. Ивана Рилски и неговитѣ мощи въ Софія. Заглавието на службата е прѣправена отсетнѣ, когато тѣлото на светеца вече било прѣнесено отъ Асѣна I въ Търново. Това личи отъ сравнението на заглавието съ самата служба: докато на едно мѣсто св. Иванъ е „Срѣдецки свѣтилникъ“ и се явява въ „нашитѣ дни“, както казва съчинителътъ, отъ друга страна виждаме, че мощитѣ на св. Ивана лежатъ не въ Срѣдецъ, а са прѣнесени въ Търново. Че заглавието е послѣдня проширена прибавка, се вижда най-добрѣ и отъ други фрагментни прѣписи и прѣправки на старата служба, дѣто не се споменава за прѣнасянъето мощитѣ въ Трапезица. Такъвъ е напр. поменътъ на св. Ивана Рилски, помѣстенъ въ зографския рѣкописъ № 160. Срв. сѣщо и текста за успѣнието на светеца, помѣстенъ подолу, стр. 115.

Най-сетнѣ и отъ високата почитъ, която св. Иванъ е ималъ срѣдъ българетѣ, може да се заключи, че твърдѣ рано светецьтъ се е сдобилъ съ служба. Първиятъ български светець е билъ почитанъ наравнѣ съ Кирила и Методия, съ които с нима же пѣтъ кади **ѠЦЪ ІО ПОУСТЫНА РИЛЬСКИИ,** както се казва въ Григорчевия триодъ — отъ врѣмето на Калояна — при црѣи Калогоа.³⁾

¹⁾ Издадено отъ Милетича, по псовъ прѣписъ отъ XIV в., въ приложенята на Църковенъ вѣстникъ, София 1902, стр. 180—140. По прѣписъ отъ XVII в. то бѣ издадено по-рано отъ Гилфердинга въ Сочиненія I, 124—131.

²⁾ Срв. стр. 38.

³⁾ *Срезневскій*, Древние слав. пам. юс. письма, 117.

Жития и поменъ на св. Ивана Рилски.

1. Проложно житие.

По древность, слѣдъ безименното старо житие на св. Ивана и туй на Свилаца, иде проложното. То е съставено прѣзъ XIII в., слѣдъ прѣнасянъе мощитѣ на светеца въ Търново отъ Асѣна I. Сырку дори прѣдполага, че то е писано отъ съврѣменикъ на послѣднитѣ описани въ житието събития.¹⁾ И дѣйствително, голѣмитѣ подробности при описание прѣнасянъето на мощитѣ въ Търново е могълъ да ги знае само съврѣменъ писателъ. Отъ думитѣ пѣвъ за българската земя, която била **обетъ максимю грѣускимъ насилѣемъ**, прѣзъ врѣме на византийското робство, трѣбва да се приеме, че авторътъ на житието е билъ българинъ. Въ обръщението къмъ светеца за спасение на **българе же ѿ сръблѣе**. **г' помози дрѣжакиномъ црѣю нашемъ . . . .** думата **сръблѣе** е прибавена отсетнѣ отъ нѣкой прѣписвачъ сръбинъ или югословѣнски радѣтель, защото въ по-стария прѣписъ (XIV в.) на сжщото проложно житие, № 196 въ охридската библиотека, четемъ: . . . **мѣи са въсемѣтникомъ вѣцѣ сѣти твоѣ сръбѣдники ѣдинорѣдими ти жъзыкѣ Българскимъ. ѿ помози дрѣжакиномъ црѣю нашемъ и пр.**²⁾

Проложното житие се отличава съ положителни данни, сбито изложение, безъ излишна реторика.³⁾ То е бивало печатано нѣколко пѣти: въ минеитѣ на Макария подъ 19 октомври, волона 1537—1541; отъ Филарета, въ неговитѣ Святые южныхъ славянъ, 2-о отд., 43; отъ Качановски, въ Христ. Чтение 1882 г. II, 248—251. Нашиятъ прѣписъ се съдържа въ два

¹⁾ Срв. Сборникъ статей по славяновѣдѣнию Сиб. 1888, стр. 367.

²⁾ Сега съмалваатъ, че не прѣписахъ цѣлото житие.

³⁾ Сырку, пакъ тамъ, 367.

зографски пролога № 47, 88, отъ XV в. Печата се главно за наржчностъ на българскитѣ книжовници, които не могатъ да иматъ на сгода горнитѣ издания.

Мѣсъ ѡктоврѣ, дѣи днь.

Паметь прѣподѣвнаго ѡца нашего 'Іѡанна Рїлскаго :

Сѣтъм прѣбѣнїи ѡца нашъ 'Іѡанна великїи въ постъ-
ницѣхъ. Бѣше ѡво ѡ прѣдѣль славнаго града Сръдѣчьскаго.
ѡ сѣла нарицаемаго Скорѣно. въ цѣтво хълюбѣваго Петра
ѡра вьлгарскаго. а гръчьскаго Квинстантина Дїѡгена. родѣ-
телема нѣмѣ влѣочастїека, и не зѣлѡ богата. п.м.м.не вьл-
гарскаго. родителюма же ѣго ошѣшима ѡ житїа. сѣнже
добродѣтель ѡ младїихъ нѣктен вьзлюбень. вьсѣ ѡставляша
ѣмоу ѡ ѡчьскїе чѣсти, нищїимъ и маломѣщїимъ раздава.
самже вьспрїемъ мнїшскїи ѡвразъ ѡ ѡчьства своѣго ѣзѣде.
ничесѡже ѣного носѣ на тѣлѣхъ своѣмъ, тѣчїю ѣдиноу ризѣ
кѡжною. и на горѣ нѣкѡю вьзвѣшѣ висѡкъ і поустѣ. и тоу
на добродѣтель подвѣзаше се. вїлїемъ дївїи пїтае се. малѡ
же врѣмени прѣлїноуешѣ. дїавольскїимъ наважѣнїемъ, раз-
воїници ѣго нѣщїю напѣдоше. ѣже и зѣлѡ вьвше ѣзгнѣше
и ѡтоудѣ. ѡнъ же ѡ тѣмъ горї ѣзвѣшѣ, вьселїсе въ поустїню
Рїлскою. и тоу крѣпкїи подвѣза се. і въ дѣплно дрѣво
вѣшѣ. въ постѣхъ и въ молитвахъ и слъзѣхъ непрѣстанно Бѣ
мѡлю прѣбываше. ѡ вїтїа тѣчїю потрѣбоу тѣлѣснїю прїемаше.
и лица члѣка не вїдѣ. нѣ съ звѣрми дївїимн вѣше прѣбывал.
ѣгоже и великое трѣпѣнїе вїдѣва Бѣ. на прѣлѣжещїе мѣсто сла-
ноутокѡ¹⁾ ѣзрасти повѣлѣ. и ѡ того вѣженїимъ на многѣа врѣ-
мена пїташе се. вїдѣнїе вьвѣ нѣкыма пѣстиры, и тѣмн поѣсѣу
ѡповѣданѣ вьвѣ. и мнѡзїи къ нѣмъ прїтїцаахѣ. ѣнеѡужнїемъ
своѣ принѣсїше. и мѣтемаи стїго зрѣвѣ прїемлюще ѡхѡжаахѣ. и
ѣзвѣдѣ слава прѣповнаго по всїи зѣмли тої. и мнѡзїи порѣвноваше
добродѣтелюмъ житїю стїго. съ нѣма и жити ѣзвѣлише. и въ

¹⁾ Отъ прологъ № 47. Надоу № 88, който е по-правильнъ въ правописа, а иначе сѣмѣ думи и формѣ.

прилѣжимѣ вѣрѣ црковъ сътворише. мѹнастирь съставише. начіаника ймоуще и пастира прѹповнаго. ѿнже доврѣ пѣси стадо своё, и многыи Гѣи привѣде. и велѣа и прѣславнаа чюдеса сътворивъ. и въ глѣвокоую старость дошѣ, съ мироу кѹнцѣ житію пріѣтъ. прѣставъ се къ нестарѣющомъ се влѣженствоу. и тоу своими оученики погребенъ бы. и врѣмени прѣшъшъ не малю, гдѣи се оученикомъ своимъ. и повелѣ прѣнести мѹщи его въ Грѣцкый градъ. ѿни же ѿкрывъше грѹбъ его, и видѣвше цѣло прѹповнаго тѣло тли непричѣстно. и влѣгоую воию испоуцающе прославише Бѣ. и тако съ чѣстію прѣнесоше въ Грѣцѣ. и положише и въ цркви стго апла ѳѹлиста Лоуки. послѣжеже црковъ прѣкраснаа създанна бы въ име его. и въ нѣи прѹповнаго положише. творѣща дивныи и прѣславныи цѣлѣвы. и мѣнаувшимъ многымъ врѣмени. двигсе оугрѣскый краљъ съ многою повѣдою. и прѣшъ поплѣни грѣцкою зѣмлю. даже и до Грѣца достигъ. и прѹповнаго ракоу съ тѣлесемъ въземъ. слышаа бо вѣшѣ и сѣ краљъ ѿ чюдесѣхъ прѹповнаго. и повелѣ съ многою чѣстію кѹбчегѣ нести въ страну свою. и положити въ цркви чѣтно. въ градѣ нарицаемѣ Стригомѣ. и положенъ бывъ тамо стѣ. и непрѣстааше творѣ чюдеса и знаменѣа и цѣлѣвы многы. ѿ многоаже мало да скажемъ, слышавъ оубѣ ѿ нѣмъ дрѣхѣипкпѣ ѿстрогоскѣ тако великѣ иѣ прѣ Егомъ прѹповный. и прославленъ чюдесы по вѣсѣ странахъ. не вѣроваше. на глааше, не вѣмъ азъ сегѣ въ древный писаній помѣнаемаа. и не хотѣше дойти и поклѹнити се стѣмъ. и вънезапѣ пріемъ ѿнѣменѣ ѣзыка. и познавъ тако тоѣ ради вины прикључи се емъ ѿнѣменѣ. и тѣкъ скѣро къ кѹбчегѣ прѹповнаго. и припадѣ ѿвлоуызѣаѣ прѣсе процѣнѣа. бжѣи же оугѣдникъ сегѣ скѣро оуслышавъ. и томъ чѣсѣ своузъ разрѣшивъ. и пакы гдѣсно глаати томъ подасть. ѿнже цѣлѣвоу полоучивъ. и съ плачемъ прѣгрѣшенѣе своё ѣже къ стѣмъ вѣсѣмъ исповѣдаше. славе Бѣ и прѹповнаго величаѣ. и йна многоа и прѣславнаа сътвори стѣ въ оугрѣцѣи зѣмли. сѣи же вѣсѣ расмѹтревъ краљъ. оудивль се ѿ прѣславный чюдесѣ стго. паче оужасомъ велѣемъ ѿдрѣ-

жимь бывъ. оукрасивъ кобечегъ стго сребромъ и златомъ. и ѡблобызавъ мѡщи егѡ. и съ великою чѡстїю пакы въ Сѡѡѡца послѡ. и тако въ сѡѡѡ цркви своей пакы положень въ. въ лѣто, ҃҃҃, ҃҃, ҃҃҃. (6695—1187) ѡндѡкто пѣты. Немногѡуже врѣмени мѡноуѡшѡ. вънѡѡга вѡговѡли Бѡ, възвѡгнѡти пѡдѡшю сѡ скѡнїю и ѡвѡновити вѡлѡгарскю вѡдѡстѡ. ѡвѡтшавшю грѡчскымъ насѡлїемъ. и вънѡѡга вѡзнѡсе рѡгъ вѡлѡгарскаго цртва при хѡлѡвнѡемъ цри 'Исѡвѡнѡ, ѡмоу же ѡме въ сѡѡѡемъ крѡшенїи 'Иѡѡннъ. тѡи оубѡ въ начѡло цртва своѡго. пѡдѡше сѡ градѡвы. вѡлѡгарскыѡ ѡвѡновы и потерѡды. и хѡжаашѡ по кѡраиѡ страны. прѡѡемѡиѡ градѡвы. дѡшѡ же и до Сѡѡѡца, и тѡго покѡривъ. и вѡдѡѡвѡ сѡго и прѡповнагѡ ѡца. и слѡшѡ прѡѡслѡвнѡѡ ѡже ѡ нѡемъ. и покѡлѡни сѡ сѡмѡ кобѡчѡгоу егѡ. и ѡблобызавъ прѡѡчѡтнѡыѡ мѡщи егѡ. повѡлѡѡ сѡенѡномѡ патрїѡрхѡ Нѡсилїю. тѡко и ѡже съ нимъ прѡчѡтѡ. вѡзѡѡти ѡсѡслѡвноу ю рѡкоу. и съ мнѡгою чѡтїю понѡсѡти прѡѡѡ нимъ до црѡкаго градѡ Трѡнова. и прѡстѡвѡнѡвѡ трѡстѡѡ воїнѡ ѡзвѡрѡннѡыѡ на прѡвожѡнїѡ сѡго. и тѡко патрїѡрхѡ Нѡсилїѡ вѡзлѡжѡ на кѡла прѡѡчѡтнѡю рѡкоу. и тѡко соуѡпїн ѡсѡ съ нимъ съ рѡдѡстїю ѡше сѡ поути. и ѡдѡѡхѡу съ вѡсѡлїемъ слѡвѡещѡ Бѡ. и сѡго мѡтѡвѡми настѡвѡлѡемїи. съ нимѡ же ѡдѡѡхѡу и мнѡси сѡго мѡнѡстира егѡ. и ѡгоуменъ 'Иѡѡнїкїѡ и съ нимъ вѡговѡзѡнѡвїи ѡноци. сѡмѡже вѡлѡчѡтѡвїи црѡ 'Иѡѡннъ 'Исѡвѡнъ, оуѡскѡривъ и прѡѡвѡривъ въ црѡкѡ градѡ. повѡлѡѡ скѡро оуѡстроїти црѡковъ въ градѡѡ Трѡпѡзыци на полѡженїѡ сѡго. и оуѡѡдѡѡвѡ ѡко прѡвѡлїжилѡ сѡ патрїѡрхѡ Нѡсилїѡ и ѡсѡ соуѡпїн съ нимъ нѡсѡещѡ прѡповнагѡ. и ѡзыдѡ сѡмъ въ срѡѡтѡнїѡ егѡ на ѡкѡпѡ. и ѡсѡ съ нѡѡ вѡлѡгарѡ. и вѡдѡстѡелѡ, и ѡсѡ мнѡѡство лѡдїи. рѡзѡющѡ сѡ тѡѡлесѡ и вѡсѡлѡещѡ сѡ дѡхомъ. и вѡдѡѡвѡше покѡлѡнїше (сѡ) мѡщѡемъ прѡповнаго ѡца. и прѡрѡдѡвѡшѡ сѡ рѡдѡстїю нѡѡзгѡлѡннѡю. и прѡѡвѡѡ на ѡкѡпѡѡ рѡка прѡповнаго ѡца, ҃҃, дѡнїи. донѡли же црѡковъ сѡгрѡжѡнѡ воудѡтѡ. сѡвѡрѡшенѡѡ же вѡвѡшїи. и прѡнѡсѡшѡ полѡжїше сѡго съ мнѡгою чѡстїю. ѡсѡтѡвѡшѡ црѡковъ вѡлѡлѡпнѡ. въ лѣто, ҃҃҃҃҃҃. (6703—1195) ѡдѡѡже и до нѡпѡшнѡгѡ дѡнѡ лѡжїтѡ, чѡдо тѡвѡрївѡѡѡ тѡѡло

прѣвнаго. исцѣленіе безмѣдноѣ, прѣно текоущи источникъ истѣкаеть. слѣпи во приходѣще вѣрою просвѣщаются. слоукѣи исправляютьсе; нѣми вѣстро и вѣлогливѣ вѣсѣдоуютъ. не-доужнѣи ѿ немощь въ сілоу прѣлагаютьсе. вѣснѣи исцѣле-вають. и всѣи въсакыми волѣзными ѿдржимѣи, притѣчюще зрѣвѣе прѣемлють. нѣ ѿ прѣчѣтнаа главо и вѣгѣти стѣго дѣа исплѣнѣнна. сѣсово съ ѿцѣмъ ѡвѣталище. прѣестоѣ оу прѣстола вѣсѣхъ цѣа. и іасно наслажане се свѣта ѣдиносоущныа троїце. и хероувѣмскыи съ ангѣлы възглашанѣ пѣнь тристоую. вѣ-лико, и неислѣдованноѣ имѣіе дрѣзновеніе. моли се вѣсѣ мѣти-вомѣ влѣцѣ. сѣпти твоѣ съродники, ѣдинорѣднѣи ти ѣзѣкѣ. вѣ-гаре же и сѣвѣліе. и помѣзи дрѣжавномѣ цѣоу нашемѣ. и по-кѣры ѣмѣ вѣсѣпрѣтивныа врагы пѣ нѣзѣ ѣгѣ. вѣроу непорѣчноую съвѣлюди. грады наше оутѣрѣды. мирѣ вѣсѣ оумѣри. глада и пагоувы ѣзѣвѣи ны. и ѿ нападѣніе инѣплѣменныи съхрѣни ны. старыѣ оутѣши. юныѣ накажи. вѣзоумныѣ оумоудры. ѣдѣ-вице помѣви. сѣротѣи застоупѣи. млѣдѣнце въспѣтай. и вѣсѣ людѣи своѣ съхрѣни ѿ вѣсѣ нападѣтей. и въ дѣнѣ страшнаго соудѣа шоуѣ ны чѣсти ѣзѣвѣи. и съ дѣснѣими ѡвѣцѣами мѣтѣами сѣи сѣповѣи. и слышати вѣжѣнныи ѡнкѣ гла ѿ вѣлкы Хѣ. прѣйдѣте слѣвенны ѡца моѣго, наслѣдоуйте оугѣотованѣоѣ вамѣ цѣрѣвѣи ѿ слѣженѣа мироу. іако томѣ пѣваеть слава чѣсть и дрѣжава въ вѣзѣконьчныа вѣкѣы, ѣминь: ~

2.

**Поменъ за успѣнието на св. Ивана Рилски на
18 августъ.**

Този поменъ се намира въ зографскія общѣ миней № 109, писанъ въ днитѣ на царѣ Ивана Шишмана. Славата въ помена (въ постнѣцѣхъ и пр.) отговаря на тази въ старата служба.¹⁾ Тропарьтъ го сѣвѣщаме и въ пѣ-кѣснитѣ прѣписи на

¹⁾ Срав. стр. 105 сл.

св. Ивановата служба. За датата на успѣнието -- 18 августъ се твърди и въ най-старото житие на светеца: **Отѣцъ Іоаннь . . . поухъ . . . мѣсеца августа въ ѿи день.**

Мѣа августа ѿи днь

Оүспенне прѣобнаго оца нашего Іоанна рилскѣ.

**Ѣе на гн възвѣ. по ѣ ѣ н поѣ стрѣ
глѣ в. по домѣе фѣфѣ.**

Прозабленне срьдеуѣское. възспнтаѣа въ поустыни. прѣбл-
женне Іоанне. видѣнъ бмстѣ при водахъ. напажити живы
ѣдѣмстѣн: —

Наготъ оүразоуѣвѣвъ уѣка прѣвааго. ризоа кожноа приѣ-
дѣав са. ѿ въ урѣтожнѣа свѣтлоа ѣдеѣа ѣблеуѣа: —

Ѡуѣ сквозѣ ѣгнь ѿ водаж прошеаѣ ѣсн. знмы ко ѿ кара
ѿ ѣздобленна прѣтрѣвѣ ѿ ѿнѣ оүтѣшеннемъ ѣбогати са: —

Слава глѣ а:

Въ поустинѣхъ възспнѣиныхъ ревнитѣв. поустынное въз-
спнтѣнне. срьдеукаго свѣтланнѣа. словесы и пѣнми, възспнѣннѣ
по дѣлгоу възсвѣланнѣмъ зѣвѣще. рѣчѣ са великаа славо, ѿже въ
наша дѣи бѣи са прѣокне.

Трѣпарь прѣ ѿстоуоу глѣ а: —

Покаанноу ѣснованне. прописанне оүмнѣнна. ѣбразъ оүтѣ-
шенна, дѣховнѣа съврѣшителе. тѣлно аѣггелѣомъ житѣе твоѣ бѣтъ
прѣѣснѣе. въ молнтѣлахъ ѿ въ пощенѣи слѣзахъ. оуѣ Ноанне
моан Хѣ Бѣ ѣ дѣшахъ нашихъ: —

Слава глѣ а. прѣѣбноуоу: —

Съ небѣнми вѣннствы ѿнѣ вѣдѣрѣа са. съ прѣуѣскимн
лѣкы. ѿ съ аѣггелѣскимн мнѣжѣствы. ѿ възснѣшѣи прѣѣе въ
поустинѣхъ. молнш са за прѣходащѣа вѣрѣа къ твоѣмъ крокоу.
Ѡ възсѣхъ напастѣн ѿзбавити са нѣмъ блаженне: —

Житие на св. Ив. Рилски отъ Евтимия Търновски.

(По ръкопись отъ времето на съчинителя).

Най-пространно и художествено отъ житията на св. Ивана Рилски е Евтимиевото. То е запазено въ много прѣписи, пѣкъ е бивало и печатано нѣколко пжти — отъ Ант. Радивиловски прѣвъ 1671 г. въ Клевъ, отъ Неофита Рилски прѣвъ 1835 г. въ Бѣлградъ, отъ Новаковича въ Гласникъ XXII (год. 1867), отъ Калужняцки въ Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius 1901 г., стр. 5—26. Първитѣ двѣ издания са въ прѣработенъ видъ; третото е по сръбска редакция; четвъртото, критично и сборно, е по българска редакция отъ XV вѣкъ. Печатаниятъ долу зографски прѣписъ отъ XIV вѣкъ се явява като най-старъ; той е може би прѣкъ прѣписъ отъ автографа на послѣдния търновски патриархъ. За това глед. при описание на синаксаря № 103, отд. II г. 6, стр. 46. Житието се помѣства на листове 93^a—104^a.

93^a † Житіе и жизнь, прѣбѣнаго ѿца нашего Іѡ Рилска.

† съпнѣсано кнрї Єѵѡміємъ патріархѡмъ Тръновскыи.

Блѣн ѿ.

Въ лепотѣ ꙗко кѡ намъ понѡсна бн кѡ не тꙋѣж ѡ дѡбрѣмъ лѣннѣмъ имѡщнмъ и нераднѣ, нѣ и завѣдѡщнѣ єднноплѣменнмъ дѡбрѣмъ прнхѡстѣмъ, аще мѡлꙋаніємъ блженнаго Іѡанна житіе прѣншла внхѡмъ, и не възсꙋемъ тꙋцѡаніємъ по възможномꙋ намъ напнѣсано кѡ же наꙋлно ѡбразнмъ ѡбразъ прѣложнн иже дѡбрѣмъ желѡжцнмъ и реknꙋжцнмъ дѡбрѡдетелн, на нѣ и снꙋцъ прѣде ннмъ пѡлѡн възсѡдѡщн. Ѳбнлно ꙗко подражѡніе имѡщꙋ за єже въ нѣ възсꙋхъ дѡбрѡдетелѣн сътꙋєніѡ, и малѡ же ѡбꙋє мѡгꙋще иже на нѣ възнражцнмъ прнѡжнн пѡлѡж. Дѡвѡлно бѡ такокое вѣдѣ житіе не тꙋѣж иже съ мнѡсѣмъ трꙋдомъ по стѡпамъ послѣдствꙋжцнмъ велнкомꙋ

ономъ, въ подобныи възвѣсти слѣкъ приелѣжшѣихса
 Бѣи, нѣ́ г' ѿже въ малѣ́ ѡбѣ тогѣ́ житіѣ́ подражавшѣ́
 доволень приложити ѡспѣхъ. Не тѣ́хъ нѣ́ нѣ́ же
 прѣ́стѣ въ слѣсъ бѣ́шнмъ, не непрѣ́стѣнъ пѣ́лы вни́
 бѣ́дѣ́. Мо́же бѣ́ нѣ́ тѣ́кмо слышнмо сво́ж ѿска́пакъ любѣ́въ
 въ слышѣ́шнхъ дѣ́сахъ, нѣ́ пѣ́матѣ́ж хрѣ́ннмо ѿ́ко́ нѣ́кое
 93^б жѣ́ло бѣ́ти, нѣ́ по малѣ́ пѣ́стрѣ́кати | тѣ́хъ къ поддѣ́ннхъ.
 Ё́мла ѡ́бо ѡ́бѣнмъ, съ повѣ́дѣ́шнмъ ѿ́вѣ́ ѿ́ко́ нѣ́ слышѣ́-
 щнмъ прила́гѣ́тса дѣ́ше́наа пѣ́ща, нѣ́ лѣ́убѣ́ къ спѣ́сѣ́ннѣ́
 тако́е житіе ѿ́бѣ́тса, нѣ́ Бѣ́ ѡ́гѣ́ ради просла́вѣ́тса. рѣ́внѣ́
 ѡ́бѣнмъ мнѣ́ нѣ́метн по́трѣ́бѣ́ нѣ́ тѣ́щѣ́ннѣ́. ѡ́вѣ́мъ ѡ́бо,
 ѡ́же нн малѣ́ утѣ́ ѡ́ста́вѣ́ти по́лѣ́зно. ѡ́вѣ́мъ, неподѣ́ланъ
 прохѣ́днѣ́. пѣ́че же снѣ́мъ нѣ́ ѡ́нѣ́мъ къ подражаніѣ́ тѣ́щѣ́-
 тѣ́са. Безмѣ́стнѣ́ше бѣ́ вѣ́дѣ́ ѡ́же ѡ́ вѣ́щѣ́ствнѣ́ннѣ́ нѣ́ те-
 кѣ́щѣ́ннѣ́ пѣ́щѣ́ тѣ́лѣ́снѣ́н. вѣ́сѣ́дѣ́ тѣ́рѣ́тн нѣ́мъ промы-
 шлѣ́ннѣ́ ѿ́ко́ мнѣ́жнше нѣ́мъ кѣ́дѣ́щн тѣ́щѣ́ннѣ́, пѣ́че же
 нѣ́ вѣ́ще мѣ́ры тѣ́ прѣ́ематн къ пѣ́щн поплѣ́зѣ́шнмса.
 ѡ́ невѣ́щѣ́ствнѣ́ннѣ́ нѣ́ неѣ́стѣ́щнмъ нѣ́ дѣ́шѣ́ по́лѣ́зѣ́щнѣ́ нѣ́
 внѣ́ж прѣ́бывѣ́щѣ́ннѣ́, ннже́ малѣ́ по́пеуѣ́ннѣ́ тѣ́рѣ́тн. гла-
 дѣ́мъ во́жтѣ́внмъ сво́ж дѣ́ша тѣ́жѣ́ прѣ́зѣ́ражѣ́ше. Се́ ѡ́же
 ѡ́же ѡ́ ѡ́номъ по́вѣ́стн нау́а́лѣ́ нѣ́мъ тѣ́рѣ́щнмъ, самѣ́ж
 призѣ́атн ѡ́бо вѣ́дѣ́ ѡ́ногѣ́ бѣ́тѣ́, ѡ́же ѡ́ Бѣ́ ѿ́скрѣ́но тѣ́
 прѣ́ ѡ́бнѣ́ннѣ́, ѿ́ко́ да не ѡ́ не́наѣ́уѣ́ннѣ́а погрѣ́шнмъ ѿ́ско́мѣ́.
 рѣ́кѣ́ма къзна́кѣ́ма ѿ́ко́ же гѣ́тса ѡ́щѣ́ннмъ кѣ́сажѣ́сѣ́са,
 нѣ́ пѣ́че до́стѣ́ннѣ́ства кѣ́же ѡ́ногѣ́ повѣ́дѣ́жѣ́ше, ѿ́ко́ да не
 мнѣ́е слышѣ́тѣ́ла ѡ́тѣ́щѣ́тнмъ, лѣ́убѣ́шнѣ́ по́лѣ́ж ѡ́ста́вѣ́ше.
 ѡ́ще ѡ́бо до́ланнмъ нѣ́ тѣ́жѣ́щнмъ понѣ́ нѣ́ малѣ́ ѡ́момъ въ-
 ннмѣ́л бѣ́ жѣ́тѣ́кнѣ́шнѣ́ сънѣ́ мѣ́жѣ́, нѣ́ ѡ́нѣ́ уѣ́сѣ́мъ земнѣ́мъ
 94^а тѣ́рѣ́на бѣ́ по́пеуѣ́ннѣ́, въ скѣ́рѣ́ тогѣ́ мнѣ́ тѣ́щн хѣ́тѣ́-
 хѣ́мъ пѣ́мѣ́, | нѣ́ забѣ́вѣ́ннѣ́а ѡ́слатн гѣ́бннѣ́мъ. Ё́мла́ прѣ́-
 рѣ́ннѣ́ла вѣ́съ до́лѣ́ ѡ́ста́вѣ́л гѣ́рнѣ́мъ кѣ́ннѣ́мѣ́ше ѡ́тѣ́уѣ́ствѣ́
 своѣ́днѣ́мъ нѣ́ безѣ́днѣ́мъ нѣ́ тѣ́рѣ́домъ. нѣ́ вѣ́сѣ́щѣ́мъ ѡ́бра-
 зѣ́мъ тѣ́щѣ́ше са ѡ́бѣ́щѣ́лѣ́ постѣ́гнѣ́тн ѡ́щѣ́а нѣ́ сѣ́дѣ́тѣ́лѣ́,
 нѣ́жѣ́а нѣ́ нѣ́мъ кѣ́же ѡ́ нѣ́мъ ѡ́у́а́стн съповѣ́датн. ѿ́же бѣ́

Иже прѣже нѣ о немъ не хытрѣ никако и грѣхъ съпн-
сашѣ, сѣдѣ мѣ по лѣпотѣ ꙗко же ꙗвѣнно естъ ѹсрѣдно
съповѣдати потыщѣомса. Извѣстно вѣдаще ꙗко иже о
ѡиѣ повѣсть, вѣдати ѡбмѣе ѡцѣлюбезнѣ дѣша, и къ рев-
ности въздѣнати лѣушѣн.

Блаженѣго ѹбо сегѣ рѣдителя е блѣгоуѣственн по въ-
семъ вѣшѣ, вѣггаре же рѣдѣомъ. рѣженіе и възспнтаніе
къ сѣ глѣмѣ Скринѣ, въ прѣдѣлѣ сѣще Срдѣуѣскихъ.
Есть же сѣ Срдѣецъ въ прѣдѣлѣ европнскихъ едннъ
сѣщѣ ѡ слѣвнхъ и нарѣунтѣ градѣвъ. Въ тонъ ѹбо вѣсн
прѣвѣкаще. блѣгоуѣственн ѹбо сѣще жнтіемъ, мѣтнен же
нрѣвомъ. вѣшѣ двѣннъ ѡтрѣуатѣмъ ѡиѣ. ѡ иѣ же едннъ
есть уѣднн сѣ Іѡаннѣ. Возспнтанъ ѹбо вѣвъ ѡ свѣнхъ
рѣднтелен дѣврѣ, и вѣ повннѣса тѣмъ въ всемъ, и
дѣжнѣ въздаваж уѣсть.

Врѣмени ѹбо немѣлѣ прѣшѣшѣ, и рѣднтелемъ егѣ
ѹмершемъ, тѣ вѣ къ страхѣ гнн вѣнѣ. ѡ прѣвѣ ннкакѣ
же ѡстѣпаж, послѣшаж вѣтѣвнѣ слѣвѣсѣ и сѣнѣна
ѹченіа, ꙗко же дрѣво насаженѣно прѣ нстѣуннкѣ (sic) вѣднѣ.
Нѣцѣн же завнстѣж ѡдрѣжннн лѣнннѣ сѣще на блѣве, дѣ-
94⁶ садаммн и ѹкѣрнзнаммн тогѣ ѡблѣглахѣ, лнѣемѣрна нарн-
цажѣ и непѣтребна до концѣ мнрскагѣ прѣвѣкннѣ. Въ
сѣ ѹбо томмъ сѣщѣ, ѹмѣслн сѣвѣтъ блѣгѣ, растѣун сѣщѣла
тогѣ къ рѣжѣ ѹвѣгѣ. ѡдѣ и кѣсарѣкн кѣсаревѣла, ꙗко да
без завакѣннѣ вѣтѣ вѣн дѣтн вѣзмѣжѣт. Бѣ же рѣкѣ н
ѡ тѣмъ свѣтѣ вѣсѣтн. рѣкѣ н ѡкраймѣ ннѣгѣдѣ нзѣдн ѡ
земла твож и ѡ рѣда твогѣго и прнндн въ землѣ въ
наже тн ѡзѣ покѣжѣ, ѡвлѣѣтса и семъ пѣвнѣ, ннуннѣже
мнѣе ѡнѣхъ глѣ семъ вѣщѣжѣ, покѣзавъ емъ и мѣсто ндѣже
томмъ блѣгѣрѣднтн вѣзмѣжѣ. Възѣтнѣжѣ ѹбо ѡ сѣна и
расмѣтрнвѣ снлѣ вндѣннѣ, распѣлн са ꙗкѣ ѣленѣ къ нстѣун-
ннкѣмъ вѣднннѣмъ. вѣѣрѣжн са намѣслѣннагѣ Гѣлнѣѣ ꙗко
же Дѣѣ. прѣлѣ по дрѣвнѣн повѣстн кѣмѣнн трнѣ, вѣрѣ
глѣ и надѣждѣ и лѣвѣкѣ. ѡблѣѣе са къ вѣтнѣ правды.

, възлагаѣ и шлѣмъ спсєніа бжтвннн покрѡвъ. ѡѣмлѣ
 влѣсы съ страстнн и похѡтнн. шѣ въ монастѣрь, и малѡ
 нѣкѡе тѣмо врѣма прѣбывѣ радн обзѣченіа. ѡставаѣтѣ земнла
 земнымъ, и пенелымнмъ прѣсть. нсхѡдн мнра и мнрѡ-
 дрѣжца ннѣтѡже ннѡ възѣмъ, рѣзкѣ ѣдннж ѡдѣждж кѡ-
 жанж, прнндѣ въ покѣзанннж тѡмѡ гѡрж. и сътворѣ малж
 ѡ хврѣстїа кѡлннж, вѣ тоѣ прѣбываж пощѣнїемъ и бдѣ-
 нїемъ здржѡваж тѣлѡ. Сѣ здалнхса бѣгаж пож съ Двѡѡ
 , възвѡрнхса въ пѣстынн. и уѣлѣ спсѣащѡгѡ ма ѡ ма-
 95^а лѡдшїа и бѣра. въздѣвала прѣпѡбнннж рѣжкѣ без гнѣва и
 съмжщѣнїа. ннѣтѡже къ стнѣдѣ ннѡ, рѣзкѣ вылїе трѣкное
 ѣже землѣ скѡтѡмъ прозѣбати ѡбыѣе, и вѡдж ѣже не
 скждно нстѡуннннцн нстѣкажтѣ, скѡѡ бѣ з тебе вѣпнж ѣзъ
 кннж с тобѡж. Ктѡ зѣѡ скѣзати възмѡжетѣ тогѡ ѣже
 тогдѣ творѣше трѣды. Нн кѡ то самѡе вылїе пѣстыннѡе
 дѡ сѣтѡстн прнмлаше. нж мѣлѡ зѣлѡ и скждно, и сѣ
 по захѡжѣнн сннѣнѣмъ. и вѡдж жѣ такожѣ, ѣлно тѣѣж
 възнѣтрѣнѣа прохладннн. Слѣзннн жѣ пакы тогѡ нстѡѡ-
 нннж ктѡ пѡ стѡлннѣ нзкѣстнѣ. възсѡщнла жѣ такожѣ
 стѡлнїа г вѡлѣнѡпрѣкѡнѣнїа. мнѡжнѣеж прѣѡбразжѣше
 себѣ бѣсн, прнхѡждѡлѡж зѣтрѣн рѣзлнннѣ ѡбразы, зѣстрѣ-
 шннн и ѡгнѣтн тогѡ хѡтаѣе. Нж дѡблнн непоколѣблѣмъ
 прѣбываашѣ тѣхъ кѣзньмн. ѣко жѣ нѣкнн кѣмѣнъ, тѣврѣ,
 възсѣ прнхѡдѡщѣа нѡнѣ влѣнн рѣзкнѡваж и ѡрѣжаж. нлн
 нстннннѣе рѣщн, ѣко жѣ ѡдѣмантѣ не ѣ вываашѣ ннѣка-
 ковѣмъ желѣзомъ.

Врѣмѣнн жѣ не малѣ прѣнѣшѣз, прѣхѡднѣ ѡ тѣдѣ къ
 ннѡ мѣсто, ндѣже пѣщѣрѣ ѡбрѣтѣ темнѣ зѣлѡ и мрѡунж,
 тѣмо възсѣлн сѣ. прнлѣгаж трѣды къ трѣдомъ и къ же-
 лѣннѣ желѣнїе. сѣлѣгаж ѣко жѣ лѡвѡдѣлаа пѣелѣ медѣв-
 ннж сѣты, и полѣгаж къ скрѡвннѣ срдѣѣннѣ. Въ снѣ зѣѡ
 тонѣ сжнѣз, снѣ брѣта ѣгѡ ѡїа и мѣре зтанкѣсѣ, прнндѣ
 къ пѣстынѣа ндѣ прѣбннн прѣбываж вѣ. и мнѡгѡ трѣжѣ
 95^б сѣ ѣдѣлѣ възмѡже тогѡ ѡбрѣстн. Кѣжѣннннн жѣ ! нздлѣѣе

ТОГО́ ГРАДЖЦА́ УЗРѢВЪ, МИ́ШЕ МУТА́НІЕ СЕ́ БЫТИ, НА МЛѢВЪ
 СЕБЕ ВЪДЛ. ПРИШІ́ УБѢ О́НЪ НІ́ НА ЛІЦІИ ПЛ, ПРОШАЛШЕ
 БЛѢВЕНІА ПРІАТН. О́Н ЖЕ И́СТНІ́НО СЕ́ БЫТИ КѢРОВАВЪ А́
 НЕ МУТА́НІЕ, БЛѢВЕНІ́У ТОГО́ СПѢБЪ СЪПРІАЛАШЕ ПРИШЕ-
 СТВІА ВИНІ́. О́Н ЖЕ ЌЖЕ О́ СЕВЪ КЪСЪ КѢДОМА ТВО́РІ́ МЖЖЕКИ,
 ЛБІЕ ПРІАТЪ БЫКЛѢ́ И́МЪ. ЛУКЛ КѢ СЕМЪ БШЕ ПРОЗКА́НІЕ.
 ТѢГО́ УБѢ ЗРА́ ПРПЕНЫ СЪ СѢВѢЖ СЖЦА ЌКО ЖЕ НѢКЫИ
 КЕДРЪ И́ЖЕ ВЪ ЛІВАНЪ МИО́ЖЖЦІ́СА, БЛГОДАРЕ́СТВНЫ́Ж БѢИ
 ВЪЗСІЛАШЕ ПѢСНИ. ВИНІ́ РЕУЕНОЕ О́НѢ КЪ УСТѢ́ И́МЫ, НЕ-
 ЗАЛѢВЕНІ́И НІ́ ПРА́ВІИ ПНАЛѢПАВАХЪ СА МНЪ. Н БЪ́ СЪ НИ́МЪ
 КЪ ПУСТЫ́НИ ЌКО ЖЕ А́ГНА НЕЗЛѢКНВО И́СТННЫ́МЪ ПАСТЫ́-
 РЕМЪ ПАСѢМО, ЌКО ЖЕ ДРѢГЫИ А́ВЕЛЪ И́ЛН І́САЛКЪ, ПРѢУА
 КЪ КЪСЕМЪ ПОДРАЖАЖ И́ЖЕ ѿ МАЛДЕНСТВА́ ВЪ ПУСТЫ́НИ КЪСПИ-
 ТА́НІАЛГѢ. И́Ж УТѢ́ И́ЖЕ И́НОГДА ДЕНІ́НИЦА И́НЪ ЖЕ ТЪМА́
 ГРѢДѢСТН РАДНІ́ БЫТИ НАСЛѢДОВАВЪ. И́ЖЕ ЗЕМЛА́ НІ́ МОРЕ ПО-
 ТРѢВЕНТИ ВЕЛАН. ѿВРЪЗЫИ НА МБСА УСТА́ СВОЛ. РЕКЫИ ПО-
 ЛѢЖ ПРѢСТО́ЛЪ МОИ НА ѿБЛАЦІ́И НІ́ БЖДЖ ПОБЕНЪ ВІ́ННЕМЪ,
 ГРѢДЫИ НІ́ КЕЛЕРѢУНЫИ КРА́ГЪ. НЕ МОГЫ ТРѢПЕТИ ДОБРО-
 ДЕТЕЛИ НІ́ ПѢДВЕНГЫ МЖЖА И́СИЛЪИИ СА ЗЛКНСТН. ЗАУ́ БО-
 ЛЪЗНЪ И́ РОДИ БЕЗАКѢ́НІЕ. ѿХѢ́ДНІ́ УБѢ КЪ И́ЖЕ ПО ПАЛТИ
 СТГО́ КРА́ТЪ ВЪ ѿБРАЗѢ НЪКОЕГО́ КѢДОМА. ѢВРѢТАЕТЪ Э́ГО́
 НЕУА́ЛІЖ ДРЪЖИМА, И́ Э́СТЕСТЪКНЫ́МИИ ЖА́МЫ СТРѢУЕМА, И́ НЕ-
 ДОУВѢЖЩА́ О́ ЛНШЕННІ́. ѢТРО́КА, И́ ГЛЕТЪ Э́МЪ СІ́ЦЕКЫИ ГЛЫ.
 96⁺ И́ЖЕ ТКО́ЕА СТА́РОСТИ ПО́ПОРЪ И́ ТВОЕ́ГѢ ДО́МЪ НАСЛѢ́ДНИКА
 И́ ТВОЕ́ГѢ СѢМЕНЕ ПЛѢ. И́ЖЕ МТ́РНАЖ А́ТРО́БЫ И́ ТВОИ́ И́КДРЪ
 ѢТРО́КА ЛНШІ́КЫИ, І́ѢЛІ́ННЪ Э́ ТВОИ́ БРЛ. НОЦІ́Ж БѢ ТЪ́ САМО
 ПРИШЕ́ И́ ТКОЕ́ ѢТРОУА КЪЗЕМЪ, И́МЛ ТѢ́ У СЕБЕ. Э́ЖЕ А́ШЕ
 НЕ ВЪ СКО́РЪ ШЕ́ КЪЗЕМІИ, СВѢРЕ́МЪ ТЪ́ СЛІ́КЛА БЖДЕ́ СІ́-
 ПЕДЪ. ОБРАЩЕШІ́ ЖЕ СА И́ УАДОУВЕНІ́ЦЪ НЕ СЪ УСРЪ́ДІЕМЪ
 КЪЗЫ́СКАВЪ ТО́. ГРАДНІ́ УБѢ ГРАДНІ́ ДРѢЖЕ И́ ПОКА́ЖА ТИ МѢ́СТО,
 И́ ТЫ́ ВЪ СКО́РЪ ШЕ́ КЪЗЫИ СКОЕ́ГѢ СѢМЕНЕ ПЛѢ. СІА́ УБѢ
 ЌКО ѢНЪ СЛЫ́ШАВЪ, ѢБЛА́УЕ СА КЪ НЕМА́ВНІ́СТЬ ЌКО ВЪ РІ́ЗЪ,
 И́ ГНЪКНЫИ ѢВЪЕМЛѢ́ Э́ГѢ ѢБЛАКЪ, УТѢ́ НЕ ГЛА́ И́ УТѢ́ НЕ-
 ДЪЖ І́Л НЕПОКІ́НІ́АЛГѢ. ПО́ЕМЪ У́БѢ Э́ГѢ ДІАВО́ЛЪ, ВЪ ПЪ-

стѣна кедѣше, ѹга н расплѣхъ тогѡ къ ѡскрѣсленіѹ мѣжа.
 н ꙗко влнзъ бѣвшѣ мѣста, показавъ ѣмѹ пещерѣ нзда-
 лѣеу, лѣіе ѡтидѣ. Ѣже ѹбо шѣ въ показаное мѣстѡ,
 ѡбрѣтаѣ сѣгѡ. Н что не съдѣа тогдѣ на немѣ двсадами
 н ѹкѡрнзнами ѡблѡгаж. какѡгнра н прѣльстинка тогѡ
 нарнѹа, н двѡ кѡнцѣ мнрскѣгѡ прѣвѣаніа недѡстѡнна,
 н дрѣвеса н камѣніе нань поѣмла, възсѹзскы тогѡ ѹбнті
 наѹінаж. Нжѣ утѡ ѹбо крѡкѣ влѣкы крѡткѣн ѹченнѣкѣ. стоаше
 маѹа н ннѹзсѡже ѡнѣжъ вѣщѣа, въ ѹмѣ рѣное хрѣна, лѣ
 же ꙗ глѹхъ нѣ слышж, н ꙗко нѣмѣ не ѡкрѣзаж ѹстѣ
 своѣхъ. Въсхнтівѣ ѹбо съ гнѣвѡмѣ н крнѹаніѣ ѡ змн-
 ленѡгѡ глѣса ѡтрѡка, н мнрѣ градѣше къ мнрѣ сквръннѣ
 н влѣднннн, къ неѹнстѡты н сквръннѣ възсѣкѡж мѣри.
 ѡрѣже тогѡ ѡ гѡрѣ вѣіж гѡрѣ тѣѹныж. гѡрѣ въ нѣнже
 блѡговѡли бѣжѣ жнті въ нѣн.

96⁶

ꙗко ѹбо сіа блѣженнѣ вндѣ. | н кѡварствѡ діавѡлѣе
 расѣдн тѡ бѣтн, пѣѹали тогѡ ѡбѣжѣ ѡблѡкѣ. н слѣзамн
 , себѣ ѡблѡкѣ падѣ на лнцн мола са н глѣ. гн. рѣкы н
 , прнзѡвн ма къ днѣ пѣѹалн тѡсѣ н нзѣбѣла тѣ. нзѣбѣн
 , ма ннѣ влѣкѡ. прнзрн на ма млрѣднннн сн ѡкомѣ, н
 , ѡженн сѣѹа моѣгѡ пѣѹаль. н сѣтворн съ мнѡж знаменіе
 , къ блѡгѡ. ꙗко блѣвенѣ ѣсн въ вѣкы амннѣ. Н по молнтѣвѣ
 сѣдѣше скрѣва н тѣжж ѡ лншенн ѡтрѡка. бѡаше бѡ са
 ѣдѣа кѡковѣ мнрѣ томѣ ѡвѣдѣнѣ бѣвшѣ, сѣплетѣ са въ
 жнтенскѣ пѣѹалѣхъ. Нжѣ утѡ ѹбо тѡрнѣ вѣ нже дѣтн
 ѡстаѣнтн къ немѣ прнхѡднтн повѣлѣкы глѣ н здѣ ѡтрѡка
 ѡнѣж, лѣше н не глѣ нжѣ вѣщнн. ѡстаѣнн дѣта прнйтн къ
 мнѣ н не вранн ѣмѣ такѡвѣхъ бѡ ѣстѣ ѹрѣко нѣсноѣ.
 Тѡмѣ бѡ ꙗко нджнѣж пѣтѣмѣ, змнѣа сѣкнж ѡтрѡка н
 лѣіе крѡткѣма длѣнна смъртѣ тогѡ възспрѣдѣ. Сіа ѹбо
 ѡнѣж ѡтрѡка ꙗко вндѣвѣ, недѡзмѣашѣ утѡ сѣтворнтн.
 ѡбаѹѣ възврѣщѣса къ прпѡбномѣ съ стыдѣніемѣ кѣпно н
 сѣтѡвѣніемѣ, покѣдѣѣ ꙗже на пѣтн прнклѡѹтъшла са. Ѣн
 же томѣ погрѣбѣстн тѡ повѣлѣ н въ своѣ ѡтнті. ѣже н

сѣтворн. прослѣвнѣ ѡбъ прѣпннхъ бѣ доволнѣ о сѣмъ,
 выше проуеє бес пчуалн. Прѣвѣмъ же тѣ въ тѣмъ пещерѣ
 дванадеса лѣтъ, нн ѣдиногѣ покѣа тѣлеснагѣ ѡмъж.
 трѣды въ трѣдомъ ꙗ болѣзнь къ болѣзнемъ прилѣгаж.
 Сѣа же дѣволъ зрѣ, не прѣстааше въскрѣсъ тѣмъ ѡскрѣ-
 блѣж, ѡвогда ѡбъ ѡмнѣнемъ. ѡвогда же лѣнѣстѣж. ѣсть
 97* же ѣгда | нѣ страхѣаннн мнѣгажн такоже нѣ прикнѣннн.
 Нѣ ѡдамѣнтъ дѣнѣж ѡмнннъ ннѣкоже ѡтъ кѣкѣаше тѣ
 кѣзньнн. ѡбѣдѣшж ма пѣж ѣко пѣелы сѣ, нѣ разгорѣшж
 ѣко ѡгнь къ трѣнн, нѣ нменемъ гнннмъ прѣтнѣлѣхса ннмъ.
 Днѣмъ ѡбъ доволнѣмъ прѣшѣшемъ, поѣмѣ кѣселѣкѣвы
 съ сѣвож въсѣвъ плѣкъ въ ѡбразѣ развѣннннѣж. нѣ сѣрѣвъ
 на сѣгѣ прншѣше, вншж ѣгѣ немѣтнѣно. нѣ рѣжѣше нѣ
 вѣлѣжѣше, ѡгнѣшж ѣгѣ ѡ мѣста. запрѣжѣше некѣмѣ
 смѣатн прнѣлѣжнѣ тѣ. ѡнъ же нѣ въсѣмъ сѣоѣгѣ вѣлѣж
 глѣсѣ повнннж са вѣ. вѣлашѣ, ѡще гѣнѣ вѣ ѡ града
 сѣгѣ вѣганте къ дрѣгнн. не ѡ града въ гѣлѣ нѣ ѡ пѣс-
 тына къ пѣстына прѣхѣда. ѡхѣднтъ ѡбъ къ ннѣ мѣсто
 растоѣннѣ не мѣлѣ ннѣаше. нѣ тѣмо дѣжѣ вѣлѣн по дрѣв-
 неемъ ѡномъ ѡвраѣмъ ѡбрѣ, кѣселѣтѣса въ нь. Нѣ ѡнъ
 ѡбъ по ѡмврѣнскнмъ, трѣннж ѡнѣж ѡурѣднѣж ѡснѣлѣ.
 съ жѣ зде мнѣслнѣж прѣемъ самагѣ тѣмъ въ трѣнн
 покѣанѣемагѣ въ сѣбѣ ннѣлѣше жнѣжѣса бѣ. ннѣко же
 ѡмнѣваж. нѣ прѣвагѣ правнѣла сѣоѣгѣ кѣпнѣж дрѣжж са.
 Нѣ ѡтѣ ѡбъ тѣорнтъ нѣже въсѣ на полѣж тѣоран. ѣко
 дрѣвле къ пѣстынн ѡдѣжн мѣннѣж лѣдѣмъ. нѣ ѡлѣашж
 нѣспѣнн блѣж, снѣжѣмъ ѡбразѣмъ нѣ зде тѣорнтъ. Пѣвелѣ
 бѣ земѣлн нѣдрѣстнѣнн сѣанѣтокъ къ прѣпнтѣннѣ сѣго. нѣ
 вѣ пнтѣж са тѣмъ, тѣлеснѣж немошѣ мѣлѣ ѡтѣшаж, нѣ
 ѡтрѣбнѣжа сѣжѣдѣстѣ нѣспѣннѣж. прѣхѣда ѡ снѣж къ снѣж,
 нѣ въсѣжѣннѣ къ сѣнн полѣгаж. слѣзньнѣж нѣстѣклѣж нѣстѣу-
 нннѣ, нѣ напѣж дѣшевннѣж вѣрѣжннѣ нѣ клѣсы доѣрѣдѣтѣлннѣж
 97⁶ процвѣтаж. Бѣ жѣ рѣкнн. | Нѣзъ тѣмъ сѣкѣтѣ въсѣлнн нѣ
 таина тѣмъ ѣкѣ тѣоран, не въсѣжѣтѣ на мнѣсѣ сѣкрѣ-

кѣнѣ быти грѣхъ врѣхѣ горы стоющѣ, нѣже бл҃говѣли тогѣ
 кѣнѣи доверодятѣль. Пастыремъ къ тогдѣ бл҃нзѣ нѣгде
 пасущимъ ꙗко же нѣкогда онѣмъ нѣже при хл҃а моѣгѣ
 рѣжѣствѣ. нѣ овцѣмъ бл҃гѣпокорнѣ къ пѣжити прилежа-
 щимъ, напѣсно ѣстрѣмивше бѣгѣ са ѣмѣ. не по пѣити
 нѣкодемъ обѣуемъ. нѣже безъ пѣтиемъ въсѣуьскы по пѣстѣ
 нѣ жестокѣ нѣ необѣуимѣ мѣстѣ. нѣ пришеше до мѣста
 нѣдеже бѣ прѣпены, стѣмѣ. Пастыремъ ѣво къ слѣ же-
 нѣщемъ нѣ тыѣ ѣстѣвнѣи некѣзмѣгшемъ, прихѣдѣ нѣ тѣ
 нѣдеже ѣвѣца стѣмѣ нѣ стѣгѣ видѣвше, ѣднѣишѣ са. кѣ
 нѣ ѣ кѣдѣ нѣ кѣимъ ѣбразомъ сѣмо прѣндѣ къпрѣшаахѣ.
 Житіе же тѣое нѣ ѣуьство ѣ кѣдѣ.

Моѣ ѣво житіе по апѣлѣ, на нѣсехѣ ѣсть, ѣнѣдѣ
 же сѣсѣтелѣ уѣж ѣвѣщѣвааше. ѣуьство же, кѣшнѣи
 ѣрѣимъ. ѣ нѣже здѣ менѣ ѣуьство въспѣтавшее нѣ грѣ,
 не вѣше ѣсть развѣити. ѣбѣше ѣлма здѣ ѣбрѣтше са ѣстѣ,
 достоитѣ напѣтати вѣ пѣстѣнѣножѣ пищѣ. Нѣ покѣлѣ нѣмъ
 възѣти ѣ тѣ възрѣщѣнаго слѣнѣтка. Онѣ же възѣмше
 кѣдѣмѣ къ сѣтѣстѣ. Нѣ ꙗко ѣпѣщени бѣвшѣ ѣтѣити, ѣднѣи
 нѣкѣи ѣ нѣ шѣ ѣтанѣ стрѣже слѣнѣтка доверѣнаѣ, нѣ рѣ-
 достнѣ теуѣше въслѣ дѣвѣвѣ, нѣ ꙗко тѣ постѣже нѣ бѣвшѣе
 покѣзѣвѣ, сътекиѣ онѣ растрѣгѣмѣ тѣ ѣ рѣкѣ ѣгѣ.
 нѣ ꙗко ѣвѣрѣзати науѣмѣ зрѣномъ храннѣа, ннѣуьсѣже
 98^а ѣбрѣтѣмѣ. | Гѣ ѣбѣе раскѣлѣше възвѣрѣтнѣмѣ са, нѣ блѣже-
 номъ възвѣстнѣмѣ, прѣщѣнѣа прѣсѣше съдѣаннѣмъ. Онѣ же
 прѣщѣнѣа тѣхѣ сѣбѣ рѣкѣ. сѣще ѣ уѣда бл҃говѣли въсѣ-
 силнѣи бѣ, ꙗко да здѣ възрѣстѣ нѣ здѣ нѣстѣщѣнѣе
 прѣемлѣ. Онѣ же уѣдѣсе нѣспѣнѣше, къ своѣ ѣхѣдѣ хѣлѣ-
 лаще нѣ слѣваще вѣ ѣ въсѣхѣ ꙗже видѣнѣмѣ нѣ слѣнѣмѣмѣ.
 скѣзѣмѣ по въсѣнѣ странѣ онѣ нѣ къ ѣкрѣнѣи кѣсѣхѣ.

Нѣкѣи же ѣ хрѣстѣлюбнѣи нѣзѣланѣмѣ ити къ стѣмъ
 нѣ блѣвеніе ѣ негѣ полѣуити. Мѣжѣ нѣкѣи дѣхѣмъ неуѣ-
 стнѣмъ люте ѣ мнѣгѣ лѣ съмѣщѣемъ, ꙗко ѣзрѣ сѣхѣ
 нѣдѣмѣ, послѣдѣмѣ бѣше тѣмъ хѣта прѣмѣнѣити са ѣ не-

дѣла. И ꙗко пѣрница единого блѣзъ стѣго бѣвше, ѡбѣ
 страше егѡ духъ неутѣ. и пѣ кѡлѣше кѣпѣ и глѣ, огнь
 опѡлѣет ма и не мѡгж напрѣ поити. Онѣ же свѣзавше
 егѡ влѣгѡ (sic) съ нѣжѣж. и пѣше на землѣ, прошѡдахж
 блѣенїа ползѣити. Он же прошенїе исплѣннѣ, въпрашѡаше
 пришествїа кнѣж. Ти же ꙗже ѡ себѣ скѡзавше, повѣдѣж
 и ꙗже ѡ вѣснѣжнїмса, приплѣжше и просѡше тѡгѡ ѡ
 недѣга прѣмнїити. На" іѡанѣ никакоже на сѣ надѣж са бѣ.
 нѣ на бѣ ѡжнѣжѡагѡ мѡтѣж, и нарїѡажѡаго не сѡщѡа
 ꙗко сѡщѡа, не нѡшеж мѣры уѡда глѣ сѣ" дѣлѡ ѣ не нѡ-
 шеж мѣры. Бѣ же единого ѣсть ѣже бѣсы нѣзгѣнѣти. и
 мы бѡ уѡци пѡбѡстрастнн кѡмъ ѣсмѣ, и тожѣ ѡблѡженн
 немѡщїж. Послѣдѡаше бѡ и кѣсѣмъ влѣномѣ глѣсѣ велѡ-
 щѡмѣ. егдѡ вѣсѣ сътворнѣе повелѣнїа кѡмъ, глѣнѣ |
 98⁶ ꙗко не потрѣенн рѡбн ѣсмѣ. Онѣ же нѣзнѣхѡ належаахж
 мѡлаше са. ꙗко жѡо тѣхъ вїдѣ припрнлѣжнѣ належащж
 и неѡславно тѡгѡ принѣжлѣжщж, слѣзамн себе ѡбѡлѡвѣ,
 пѡде на землѣ, и нѣз глѣннн сѡща вѣздѣхнѣжкѣ, ѣже въ
 трѡїцн стѣ и рѣкѣ поклѡнѣемнн, сътворнѣнн вѣсѣ вї-
 днмаѡ и невїднмаѡ. егѡже вѣсѣ бѡлѣтса и трепѣщж, по-
 мнѡлн тѣлѣр свож, и не дѡжѣ кѡко семѣ на дѣлѣ мѣ-
 уннѣ бїтн. не нѡшеж рѡ" прѡвдн нѣ" радн твоѣж блѣгѡстн
 и щѣдрѡ" тѡвнхѣ. Нѣмѣ бѡ дѡстѡенѣ блѣженї именоватн
 тѡѣ прѣѡѣ нѣма мѡїмн нечїстннн и скѣрѣнннн жѣстн.
 ѡбѡуѣ на твож надѣвса блѣгѡстѣ, тебе призѣваж нѣ по-
 мѡщѣ. сам бѡ съ клѡтѡж ѡвѣщѡлѣ ѣсн оѣсты рѡбѣ своѣ
 прѡркѣ, нехѡтѣтн сѣмѣртн грѣшннннн. Сегѡ рѡ" припѡадем
 тн вѣсн и мнѡлн са дѣемъ, жѣслышн нѣ съ нѣсе стѣго
 твоѣгѡ ꙗко блѣенѣ ѣсн въ вѣкы ѡмннѣ. Сїѣе жѡо тѡмѣ.
 помѡлнвшѣ са, ѡбѣе вѣсѣ нѣздѣ ѡ уѡка и здравѣ вѣ
 кѣ и слѡвѡкнѣ и хѣлѡвше бѣ. Сѡщїн же съ ннмъ ꙗко
 сїѡ внѣдѡше, жѣжасѡмъ сѣдрѣжнннн вѣхѣ, и мнѡжѡнншж
 кѣрѣж стѡжѡшж кѣ стѣмъ и мѡлѣахж егѡ ꙗко да съ ннмъ
 прѣбѣвѡжтѣ. он же не попѣстн. накарѡавже тѣхъ прнлѣжнѣ.

и ѿ тѣ сѣщаго сланиѣка доволнѣ зурѣднѣ, въ своѣ
 ѿпвстн. Запрѣтнѣв ѿмѣ нектому снѣати прѣити къ немѣ.
 99^а Они же въ своѣ възвращше сѣ, съпѣшествовника и
 блѣгшествовна съ сѣбѣмъ имѣахъ иже ииногда беснуѣшаго
 сѣ. Славѣ же ѿ толѣ по възсѣн странѣ тон прошеши
 о немѣ, хвалѣахъ бѣ възси и многѣмъ любовѣ и ревностѣ къ
 немѣ стѣжаахъ. доволнѣ же іѡаннѣмъ ꙗко сѣмъ бываѣша
 ѡбѣдѣ, възставѣ ѡтнѣдѣ ѿ тѣдѣ, улѣска славѣ бѣж сѣ,
 паѣе же до конѣцѣ ненавнѣжѣ. бѣтсѣвно иже наипаѣе при-
 лѣжжѣ и сладостнѣ възспѣваж, мнѣ же еже прилѣпавѣти сѣ
 бѣи блѣгѣ ѣсть, и полѣгатн на гѣ ѡпованіе моѣ. и ѡбрѣ
 ѣво каменѣмъ свѣмъ высѣкъ, ѡбѣе възхѣднѣ ꙗко же бѣговн-
 децѣ ииногда на сѣнаискѣж. възхѣднѣ въ невѣхѣднмыи
 мрѣкъ бѣговнѣннѣ. прѣемлѣ и сѣ, бѣописаннѣмъ скрѣжалн,
 нектому на скрѣжалѣ каменнѣмъ. нѣ на скрѣжалѣ сѣца.
 Слѣзѣмн ѡмакаж каменѣмъ, и възсѣнѣшныи вѣннѣи и въз-
 дыханнѣи въ стѣмъ трѣды плѣда. ѣдннѣмъ ѣдннѣмъ бесѣдѣж, и
 лѣгкѣма крѣлѣма къ нѣсн шествовнѣ тѣора. нѣшныи прѣ-
 трѣпѣваж мрѣзѣ гѣ днѣвныи варѣ. невѣсѣпно еже ѿ око снѣ
 тѣомѣ довлѣстѣ внѣ трѣпѣщѣ зрѣ, снѣж томѣмъ невнѣднмо
 и крѣпѣмъ подѣаше наипаѣе. Ненавнѣдан же доврѣ дѣавѣмъ
 несѣтрѣпѣ на мнѣмъ тѣолнѣж довлѣстѣмъ мѣжа. нѣ поѣмъ
 съ сѣбѣмъ легѣмъ възсѣкъ, сѣрѣмъ на стѣмъ прѣндѣшж.
 утѣмъ не дѣжше и утѣмъ не тѣораѣе. внѣжше. нѣхѣжше. и влѣ-
 чаѣе, ѡбѣе съ каменѣмъ сѣкрѣжше ѡхѣдѣ, възсѣуѣскѣмъ мрѣтѣ
 тѣомѣмъ мнѣшѣ и ннѣкако же жннн хѣтаѣа. лѣжжѣ ѣво тѣмо
 доволнѣмъ іѡаннѣмъ на мнѣмъ улѣ, ѣдва въ сѣмъ прнше, стѣна
 и прѣнемѣгаж тѣжаашѣ. и глѣашѣ къ сѣбѣ. възсѣжа (sic) при-
 скрѣвна ѣсн дше моѣ. възсѣжж (sic) сѣмѣшлѣешн ма. ѡповѣн
 99^б на | бѣ ꙗко иповѣмса ѣмъ. спасеніе лнѣмъ моѣмъ и въ
 мѣмъ. и възставѣ, пакы на каменѣмъ възхѣждаашѣ, и прѣ-
 ваго правнѣла своѣгѣмъ дрѣжаашѣ, вѣшнѣаго полѣжн при-
 вѣжнше сѣбѣ. Прнзѣраж иже на землѣ и тѣора жѣ трѣстн сѣ,
 прнзѣрѣ съ вѣше матнѣвныи ѿкомъ на своѣгѣмъ ѡгѣд-

ника, и аггав своѣмъ заповѣдакъ ѣже приносити ѣмъ пищю на кѣждо днѣ. и въ прѡуеѣ и на немъ испланѣ-
 ёмо писаное, хлѣбъ аггавъи ѣде уакъ. въ снѣ ѡбѡ и сн-
 цевѣи томъ сѣщю, слѣхъ ѡ немъ кѣко прѣрѣ са прохѡж-
 даше, ѣлкѡ и црю ѣже ѡ немъ слышатн и въ желани
 быти. блгѡуствнѡмъ вѡ тѡгда црю Пѣтроу влѣгарскаго
 црѣва хѡрѣгви дрѣжщнх, и въ Срѣдець тѡгда пришеши
 и ѣже ѡ прїемѣмъ слышавшю, посладеъ мѣжа зѣлѡ
 хытры лѡвцѣи унслѡмъ кѣко дѣвѣ, на възысканїе стѣѡ. за-
 повѣдавъ имъ не възвратити аще тѡѡ не ѡбращѣ. ѡни
 же заповѣдъ ѡ црѣ прїемше, вѣстрѣе неже слѡ Рылж
 дѡстнсаахъ. въ многы ѡбѡ днн тамѡ ѡбшеше и ннѡ-
 сѡже ѡбрѣтше, прннемлгалахъ гладѣмъ. и недѡзъмѣше
 вѣхъ. ннже поитн къ црю смѣщше, ннже алунн по пѡ-
 стынн смѣтатн са можше. ѡблѡе стрѣхъ прѣмлгалше
 глѣдъ и не прѣстаахъ нщше. пѡздъ же нѣкогда ѡбрѣ-
 тѡшж мѣлѡ нѣкоѣ знаменїе, и темъ прѣывѣлнше мѣжа
 дѡстнше, блвенїе прїѣтн прѡшаахъ ѡ негѡ. тѣ же
 блвенїѡ тѣхъ спѣлѣ, възпрѣашлше прншествїа вннж. ѡни
 100^а же томъ мѣвъ късѣ творѣ. | кѣко ѡбѡ дшѣкннн "ѡкомъ
 тѣ провнѣдъ на пѣ дннн, алунн сѣщю, прѣлгаетъ темъ
 трапезж и любезнѣ ѡурѣдн. нже вѡ пѣ тысѣщъ ѡ па-
 тнхъ хлѣбъ насытнвнн, насыщлѣ и здѣ дѣвѣ мжнн ѡ
 ѣдннѡѡ хлѣба. и ѡ уюдо, кѣкоже тамѡ дѡвѡланѡ ѡкрѣхъ
 ѡсташж, и здѣ полъ хлѣба ѡста оѡкрѣхъ. Сїл' ѡѡбѡ ѡни
 кѣко внѣдѣше, въ ѡднвлѣнн вѣшж. и нже ѣдннѣ недѡвѣ-
 лѣтн темъ хлѣбъ помѣслнше, снн по насыщѣнн полъ
 хлѣба ѡстанншж. и възвращѣше са, късѣ мѣвъ црю ска-
 зашж. Бжтѣвнѡж ѡбѡ ревнѡстїж ражѣг са црѣ, и радѡсты
 ѡблѣ ѣгѡ ѡблѣкъ, теуаше кѣко же ѣленъ въ жѣтѣвннж
 уасы къ нстѡуннѡмъ вѡдннн. поит вѡ съ сѡбѡж нже
 томъ любезнншж, вѣстрѣ къ гѡрѣ теуѣхъ. и дѡшеше
 рѣкы глѣмыж Рылл. ѡбрѣтѡшж кѣменъ велѣн вѣсѡкъ зѣлѡ
 и жѣстѡкъ, и вѣсма неѡдѡбѣшѣствѣнъ. и не възмѡгше

на прѣ поити, възвратишъ са. ѡбѣ же на дръгъ възсхѡдѣ
 гѡрѣ высѡкъ ѡже Книшлѣж ѡбыкѡшъ ѡкрѣстниѣ тѣ зѡати,
 и ѡ тѣдѣ показовахъ емѣ гѡрѣ и кѡменъ и дѣже прѡбныи
 живѣше. и невѣзможѣ тѡмо црѣ поити стрѣмнии ради
 и жестѡсти мѣстныи. нѣ ѡбѣ посладетъ двѣ ѡтрока и хже
 зѡло любѣаше, мола и призывахъ тѡгѡ кѡмо бѣвенѣ
 спѡбѣти са. Зѡло бѡ въ сласть желѣаше егѡ видѣти. ѡт-
 рѡка же кѡмо ѡбѣ рѣное ѡ црѣ прѣемше, въ скорѣ тѡмо
 шѣше и стѣмъ кѡкъ творѣ. Онъ же невѣзможна сѣдѣ быти
 глѣ. ѡбауе уѡ ца рѣцѣта црѣи рѣ. трѣ оубѡ тѡни и прѣло-
 жѣнѣе, | кѡмо кадѣло бѣгѡкѡнѣно бѣи приносѡшъ и прижти
 100^о бышъ. ты ѣбо въ скорѣ ѡтнѣи ѡ тѣдѣ понѣже мѣсто
 ѡтлѡ е, да некѡмо неѣто ненауѣемо постражѣшии ты жѣ
 и иже с тѡвѡж. нѡшъ жѣ хѣдѡсть не възможѣшии видѣти
 въ ииѣшииѣи кѣкъ. въ бѣщѣи жѣ и зѡло дръгъ дръга
 ѣзрѣмъ, и радѡсти ѡножъ неѣзрѣниѣа насладѣмса, ѡще
 дѡстѡнныи плѡды покаѣнѣи ѡ сѣдѣ ѡслѣмъ. Неуѣленъ ѣбо
 велѣи бѣ црѣ миѣ неѣто велѣе погѣбель, ѡтнѣе съ мнѡ-
 зѣмъ сѣтѡвѣнѣемъ и скрѣвѣж. и ѡбѣ въ црѣка шѣ, послѣ
 пакы къ немѣ зѡта не мѣло, въ кѣпѣ жѣ и ѡвѡщѣа рѣз-
 лѣнула ииѡкѡмъ кѡюѣема рѣ бѣкенѣа. посладетъ ѣбо
 , и писѣнѣе, ииѣше сѣце. Въсѣѣѣстномѣ ѡцѣ иѡѡнѣи поѣ-
 , стѣиѣножитѣлю, Пѣтрѣ црѣ. слышѣ твоѣ дѣшъ бѣолюбныи
 , нрѣкъ и пѣстынѣное възселѣнѣе, и невѣщѣстѣвноѣ ѡггѣкѡе
 , прѣбывѣнѣе. възкѣпѣ жѣ и ѣже ѡ мнѣ конѣуное ѣдалѣнѣе,
 , и велѣи твоѣ възѣлѣхъ видѣти прѣбѣе и трѡи хъ медѡ-
 , тѡумынѣхъ насладѣти са глѣ, не мѣлж ѡ твоѣгѡ зрѣнѣа
 , мнѣвъ приплѡдѣти поѡлж. ѣма жѣлѣнѣе бѡгѣстра и сѣетѣла
 , слѣва възкѣпѣ жѣ и сластѣ, не ѡстаѣлѣжъ нѣ иже въ мѡри
 , сѣгѡ сѣетѣлѣ вѣлѣщѣиѣ са житѣа, възниѣкѣти кѣ сѣтѣ унѣ-
 , стагѡ и невѣщѣстѣрнагѡ прѣбывѣнѣа. помрачѣишъ бѡ са
 , нѡшъ дѣшѣкѣмъ ѡуи, пѣуѣлѣж и матѣжемъ иже въ мнрѣ.
 , и сѣ нѣ кѡмо ѡ сѣма нѣкоегѡ глѣбѡка възѣнѣжѣвъ,
 , възсхѡтѣхъ твожъ стѡсть видѣти. ѣма жѣ и сѣжъ бѣти |

, ѡмъ. бѣдѣюще же црѣко да мѣзугаетъ ме лѣнѡстнѡ твоѡ
 , мѣсль. вѣлѣн са пѡ нѡгѡма мѣре твоѡа црѣкке. прнпнп
 , ѡсрѣдно н вѣрхѣ прѣклѡмн тож прѣѡпрѣстѡлннкѡмъ.
 , кѡко да црѣ црѣвѣжцѣи н гѣ гѡспѡдствѣжцѣи нхъ вѣдѣвѣ
 , такоѡе твоѡе ѡсрѣдѣе, нодѡстѣ ти ѡже ѡко не вндѣ бѣглѡ
 , н ѡхѡ не слышѡ н на срѣце уѡку не вѣзвѣдѡмѡ нже
 , ѡгѡтѡва бѣ лѡбѡцѣннмъ ѡгѡ.

Црѣ же кѡко сѡа прѡуѣтъ, мнѣше са велѣе нѣуѡ
 прѡлѡтн. н лѡвѣзѣе тѡ лѡвѣзѣе, нмѣше тѡ въ нѣдрѡ (sic)
 кѡко же нѣкое мнѡгѡцѣнно скрѡвнше. уастымъ прѡун-
 танѣемъ сегѡ, малѣмъ мнѡскѡмъ ѡгѡмѡше тѣмъ. прѣвѣвѣ
 ѡеѡ блаженнмъ ѡгѡмѡмъ на тѡмъ мѣстѣ вѣсѣ лѣ. ѡ н
 тѣтѣмн мѡа, нн ѡднѣмѡе уѡсѣ разлѣнѣе нлѡ жннѣе
 подѡвѣ. нжъ кѣ ревнѡстн нѡуе ревнѡстѣ н кѣ ѡсрѣдѣ
 оѡсрѣдѣе прнлѡгаж. н прѡстѡ рѣцн въ стѡреѡустѡмъ вѣз-
 102^а растѣ ѡнѡшѣ|скѡе покѡзѡваше тѣцѡнѣе. мнѡсн ѡеѡ кѣ
 немъ прнхѡжѡлѡжъ нѣдѣжнмъ своѡ прннѡсѡше, н молнт-
 замн ѡгѡ здѡракъ тѣхъ прѣемлѡше ѡхѡждѡлѡжъ. слѡвѣ же
 не малѣ по вѣсенъ землн тѡн прѡшѣшн, мнѡсн добрѡ-
 дѣтѣанѡмъ ѡгѡ вѣзрѣкнѡвашъ жнтѣв н жнтн сѣ ннмъ
 нзѡлѡмѡжъ. н кѣ прѣлѣжжцнмъ крѣтѣ црѣкѣ сѣздѡкнше
 ѡбѣнтѣлъ сѣстѡвнмъ, мѡуѡлннкѡ нмѡше н пастырѣ прѣпѣ-
 нлѡгѡ. ѡн же дѡбрѣ пасѣ своѡе стѡдѡ, н мнѡгѡ кѣ гѣ
 прѣвѣ, н велѣа н прѣсѡвѣмѡа ѡюдѣса сѣтѡрѣ, вѣ глѡ-
 вѡкѡжѡ дѡсѣе стѡрѡстѣ. кѡко ѡеѡ своѡе ѡже кѣ гѣ ѡхѡжѣнѣе
 разѡмѣ, на мѡтѣкъ сѣеѡ ѡбрѡтн. н тѡплѡмъ слѡзѡ ѡ ѡуѡ
 нзѡнѣлѡше. н колѣнѣ на землѡ прѣклѡнѣ, ѡже гѡлѡше
 вѣсѣдрѣжнѣтелю. прѣннмн ма грѣмнѡлѡгѡ н нѣдѡстѡннлѡгѡ
 рѡвѡ своѡгѡ, н сѣуетѡн ма лнкѡмъ нзѣрѡннмъ тѣѡнхъ.
 ннѡто же бѡ на землѡ блѡгѡ сѣтѡрѣнѣ вѣже. сегѡ радн
 твоѡжъ мѡлѡ блѡгѡстѣ, повѣзѡтн тѣбѣ ѡглѡ блѡгѡ, кѡко да
 не вѣзѣрѡнѣн мн бѣдѣ вѣзхѡ ѡ лѡжѡвствѣа дѡхѡвѣ. н гнѣ
 вѣ рѡжѣ твоѡн прѣдѡлѡ дѡхъ мѡн прнрѣвѣ, ѡбѣе вѣ рѡжѣ

бжїи и прѣдѣ дхъ. пожикъ нѣгдѣ даже до о лѣ. и тѣ
 своии зѣенки погребенъ бѣсть. врѣмени збо не малѣ
 прѣшѣшѣ. бл҃гѡкѡнїе безумслѣное нсѡждааше. ꙗко збо
 раж ѡврѣзаше, видѣшж тѣлѡ прѣбнаго цѣлѡ въсьуьскы.
 и въськож тлѣ никакоже приуастно. бл҃гѡкѡнїе же нспѣ-
 шаще. и късьхъ въ бжтѣвнж рекнѡсть подвнжаше.
 славословїѣ же ѡбыному сътворенѣ бывшѣ, съ уьстїж
 пркнесѡшж чьстныж ѣгѡ мѡщи въ славыи грдѣ Сръдецѣ.
 и положены бышж къ црккн стго еѡанста Лвкы. **102°** же,
 създана бѣ | црквь къ нма ѣгѡ. и къ нен положены
 бышж уьстныж егѡ мѡщи днвнла и прѣславлнла твораще
 юдесѣ. многѣ же врѣмени мнмошѣшѣ, въ црѣткѡ грѣ
 грѣуьскаго кнрѣ Андрѡннка. вжгрѣскыиы вѡемѣ съ
 своиыи нхъ кралемъ прѣшѣшемъ и грѣуьскаж земля
 дѣже до Сръца поплѣнншемъ и късь по нѡсѣ покѡр-
 шемъ. иже и мѡщи прѣбнаго съ сѡбѡж възѣмше, въ
 своѣ странѣ ѡнесѡшж. въ еѡ слышалъ тѡѣ краль ѡ днвнѣ
 и велнкѣ прѣбнаго юдесехъ. иже и повелѣ уьстныж ѣгѡ
 мѡщи въ црккн положити въ градѣ глѣмѣмѣ Острнгомѣ.
 и тѣ прѣславлнла и днвнла сътварѣахж юдесѣ. въськѣ
 неджгъ и къськж вѡлѣзнь ѡ хлѣкѣ ѡгѡнаше. слѡхѣ же
 по въсѣн странѣ ѡнѡн прѡнѣшѣ. и късьмѣ тамо сътѣ-
 кажшнмса. ненавндан же дѡбра дѣавѡлѣ, несътрьпѣ на
 многѣ славити са прѣбномѣ. нж` неврѣа стрѣлож сръце
 ѣпкнпа грдѣ тѡгѡ зѣзѣн. и не хотѣше никакожѣ на покѡ-
 ненїе прїити прѣбнаго мѡщѣмѣ. глѣ, никако же сегѡ
 прѣбнаго въ стѣхъ ѡбрѣтати. не тѣуїж, нж` и ннѣмѣ въз-
 бранѣаше не прїити на тѡгѡ покѡнѣнїе. азъ рѣ. въса
 стѣмѣ нзвѣстнѡ съвѣмѣ и никако же сегѡ съ стѣмн
 ѡнѣмн ѡбрѣтаж. и лѣїе бжїиы сждѡмѣ праведныы брѣздѣ
 азѣмѣ прїѣ. и бѣше нѣмѣ въсьуьскы и никакоже вѣщаж.
 въсн же иже сїе видѣвше и юѡ, страхѡм ѡбѣати бышж.
 и вѣ помѣкаж нмѣ, ꙗко же дрѣвнїи ѡнѣ и юѡныи За-

харіа архіерен, рѡднтель прѣучекъ. ꙗко ѹбо въ себѣ бывъ,
 ꙗ кннж такѡвагѡ не глагнѡ расмотрнѣвъ, ꙗ развнж ꙗко не-
 103^а вѣрѡ радн въ стѣго сѣе пострѡда, въ скорѣ къ рацѣ стѣго
 прнтѣче, ꙗ тѡплымн слъзамн тж ѡблнѡкъ ꙗ частымн къз-
 дыханнмн срѣное съкръшеніе показовааше. бжн же ѹгѡ-
 дннкъ ꙗ хѡвъ къ вѣсемъ пѡбннкъ Іѡаннъ, не вѣсхѡтъ
 тѡгѡ на мнѡзѣ томнѣтн. нж' вѣскорѣ ѡзыка ѣгѡ ѡзы
 раздрѣшн. ꙗ блѡгѡглаголна пакы тѡгѡ ѹстрѡн. ѡн же сѣе
 ꙗко полуннвъ, блѡгѡдареніа непрѣстанна къ бж ꙗ тѡгѡ
 ѹгѡдннкъ вѣзслѡвааше. Сіа же късн слышавше ꙗ вѣ-
 дѣвше, мнѡжанншж вѣрж ꙗ ѹсрѣдіе къ стѣмъ показоваашж,
 мнѡгѡла же. ꙗнаа днвнаа ꙗ ѹжаснаа ѹюдеса къ землн
 вжгрѣстен сътворн ꙗже не ѡстаклѣѣ на вѣрѣма пѡдрѡбнѣ
 нскѡзатн. ꙗко оѹбо сіа късѣ пѡдрѡбнѣ ѹвѣдѣвъ крѡль,
 стрѡхѡмъ ꙗ ѹжасомъ ѡбѣдрѣжнмъ бж. ꙗ златѡмъ ꙗ сре-
 брѡмъ рѡкж прѡпапагѡ ѹкраснѣвъ, ꙗ ѹстнмъ ѣгѡ прнѣжнѣ
 ѡблѡбызавъ мѡщн, съ велнкож ѹстѣж пакы въ Средецъ
 тж' вѣзврѡтн. н въ црквн ꙗже въ ꙗма тѡ създанно н тѡ ѡ
 положн. клѣ ϩ̄χ̄ ϩ̄̄. (6695—1187) Індіктіѡнъ. ѣ. Немнѡгъ
 же врѣмнн мнѡшѣшъ вѣнегда блѡгѡвѡлн бж ѡбновнѣтн
 блѡгарскѡла дрѣжавж. ꙗ вѣзвѣнжнжтн по писанномъ рѣщн
 падшѡла са сѣнь ѡбетшавшѡла гръцъскымъ наснѡіемъ.
 вѣзвѣнже рѡгъ блѡгарскагѡ црѣка. прѣ блѡгѡѹстѣтѣншнмъ црн
 ѡсѣнн. ꙗже въ стѣмъ крѣщенн нмѣнованъ бжъ Іѡаннъ. съ
 ѹбо хѡрѡгѣн црѣѡ ꙗко прѣемъ, вѣса блѡгарскыж грѡды
 пѡшѡла са дѡбрѣ ѹтврѣдн. ꙗ ѡбетшавшѡла ѡбновн. ꙗ на
 103^б гръцъское дѡбрѣ ѡпоѡса всѡ црѣкѡ | покѡрѣаше ѡкрѣтнмъ
 стрѡны. градъ же ꙗ вѣсн. ꙗко ѹбо дѡ Среца дошѣ ꙗ сегѡ
 пѡ сѡбож пѡкѡрн, ꙗ прѣславнаа ꙗ безѹнслѡнаа прѣпапа
 ѹюдеса слышавъ, ѡбѣе къ тѡгѡ ѹстнѣн црквн ѹстрѣмн
 сѡ. ꙗ прѣбнмъ стѣго ѹстнѣ ѡблѡбызавъ мѡщн. мнѣше
 са нѣкое мнѡгоцѣнное скрѡвнще ѡбрѣстн. радѡстн ѹбо
 мнѡгыж ꙗспѡлнса, ꙗ веселѡла дѡхѡпагѡ, съвѣтъ съвѣща

елѣ. бѣаша ради устнѣ и ѣтверженіе своѣго црѣва,
 прѣнести мѡщи прѣбнаго ѡца въ скон прѣславыи граѣ
 Трѣмѡвѣ. и ѡбѣе посла къ прѣарху своѣму кѣрѣ Василіѣ.
 сѣшу тѡму въ Трѣмѡвѣ велицумъ граде. иислѣи велѣше
 , снѣе. Всѣуустному бжѣ архіерѣу кѣрѣ Василіѣ, и дхов-
 , ному ѡцу нашего дръжавнаго црѣва бжѣимъ хотѣніемъ
 , ꙗко прѣидохъ въ прѣдѣлы сѣѣ, и Средеуцкыи постнѣохъ
 , граѣ, устныи мѡщи прѣбнаго ѡца Іѡанна пустына Рыл-
 , скихъ жителѣ обрѣтъ уюдесми и исцѣлени исплѣнена,
 , мнѣхса ѡ радѡсти по въздуху ꙗкоже летати, славе бѡ
 , мнѡе ѡ немъ въса сѣѣ странѣ исплѣнин. и днѣла и
 , прѣславила творѣшу исцѣленіа. не тѣуѣа ѡбѣ здѣ, нѣ и
 , въса вѣгрѣцка дръжавѣ ѡгласишѣ. снѣмъ ѡбѣ тако ꙗма-
 , щинѣ, сѣди мѣслѣ дръжавнаго нашего црѣва прѣити твоѣи
 , стѡсти здѣ съ вѣсѣмъ прѣуѣтѡмъ црѣковнымъ. и съ по-
 , ващеѣ устнѣ, ѣже прѣнести сѣѣ устныи мѡщи прѣбнаго
 , ѡца въ прѣславыи црѣкыи нашѣ граѣ. въ похвалѣ въ сего
 , црѣковнаго исплѣненіа и въ ѣтверженіе нашего | благо-
 104^а устиваго црѣва. Сѣ ꙗко бжѣеныи слышавѣ стѣл, възра-
 дова са дховъ и вѣ блѡгодарественѣ въздасть молѣѣ. и
 ѡбѣ въ скорѣ вѣсѣ црѣкыи събра прѣиѣ. и вѣсѣ прѣ-
 рѣнила тѣмъ сказа. ѡни же тѡпынѣмъ ѣсрѣдѣемъ и го-
 ращеѣ дшеѣ вѣсѣ въ сласть прѣишѣ. и вѣси ѣдино-
 мыслѣно ѣсрѣдно ѣстрѣмишѣ са и ꙗкоже некое мно-
 гоцѣнно скрѡвнѣе вѣсхѣти хотѣше, и въ скорѣ съ своимъ
 патрѣархомъ и вѣнѣтелемъ Средеуц достнѣохѣ. блѡгоу-
 стѣи же црѣ Іѡ ѡсѣнѣ, вѣсѣ ꙗже на провоженіе стѣго
 устнѣ ѣготовавѣ, патрѣарху вѣсѣ вѣрѣжун. ѡстакъ и тѡму
 и. т. мѣжѣстѣвнѣ вѡнѣ на провоженіе стѣмъ. самъ же,
 потѣцѣ са спѣшиѣ въ свѡн црѣкыи прѣнде граѣ. и црѣковъ
 науѣ здати въ ꙗма стѣго въ славыи граде Трѣпѣзницѣ.
 Патрѣархъ же въземъ ѣтныи прѣбнаго мѡщи съ вѣсѣмъ
 прѣуѣтѡмъ. съ нимъ же вѣше послѣдствѣ и иѣгѣменѣ ѡбн-

тѣмъ прѣбнаго. ꙗко всѣхъ сѣщенъ по нимъ мнѣш. ꙗко
 зѣвѣдѣ црѣ патриарха пршѣша, въ скорѣ на срѣтеніе ѣго
 ꙗзыдѣ на мѣсто ꙗлемое Кръстѣцъ, съ всѣмъ своимъ
 снѣггантиомъ. ꙗко уѣстнѣ лѣбзавѣ стѣго мѣщи, ѡстави тѣхъ
 тѣ прѣбѣти на сѣмъ дѣиѣ. дондѣ създана бѣ црковъ. ꙗко
 тако тѣ ѡбѣщѣше, уѣстнѣ положншѣ прѣбнаго въ нѣн
 мѣщи. въ лѣ 757. (6703—1195) ꙗкоже ꙗко до днѣшнѣго
 лѣжѣ днѣ. разануна ꙗцѣленіа творѣше всѣмъ ꙗже съ
 вѣрѣжъ къ нимъ прѣрѣшѣщнѣмъ. въ слава Хѣ истинномъ
 Бѣ нашемъ. ѣмѣже слава съ ѡцѣмъ ꙗко стѣннѣмъ дѣхѣмъ.
 ꙗко ꙗко прѣсно ꙗко въ вѣкѣ вѣкомъ †

XVII.

Жития на св. Петка.

Св. Петка е на голѣма почитъ у балканскитѣ народи и особито у българетѣ. За нея са запазени нѣколко жития: едно на патриаршеския дяконъ въ Цариградъ Василика отъ XII в., друго — проложно, третьо — Евтимиево и четвърто — Цамблаково, което е продължение на Евтимиевото. Досега оставаше непознатъ авторътъ на проложното житие, което е най-разпространено. Довато едни прѣдполагаха (Качановски), че проложното житие иде отъ Евтимиевото, а други налучкваша основателно (Радченъ), че то е съставено прѣзъ XIV в., сега може да се каже, че както службата, тѣй и проложното житие са дѣло на прочутия черковенъ учитель-сърцателъ *Григория Синаита* (+ 1346 г.), който бѣ основалъ чутовна религиозно-мистична школа въ Св. Гора и Сакаръ-планина, съ много ученици българе. Това узнаваме отъ една бѣлѣжка къмъ службата и житието (проложното) на светицата, помѣстени въ скопския миней отъ 1420 год.¹⁾ Бѣлѣжката е написана съ червенословки: **Творѣніѣ Григоріа Синаита. Житието се нахожда всрѣдъ службата, съ която се почва и заврѣшва. Ето началнитѣ редове на житието, толкова пѣти печатано и прѣвеждано у православнитѣ словѣне: Сѣа стѣа Параскѣіа въ ѿ всѣхъ ѿспнѣхъ нарѣчѣмнѣ ѿ грѣхъ Каликратне. бѣговѣрноу рѣднтелю и пр.**

Евтимиевото житие на св. Петка сѣщо тѣй е било печатано нѣколко пѣти, но по нови прѣписи или по сръбска

¹⁾ Гл. глава XXIV, при скопскитѣ надписи и бѣлѣжки.

редакция.¹⁾ Най-старъ неговъ прѣписъ, отъ при живѣ на автора Евтимия Търновски, се нахожда въ синаксаря № 103, II г 6, листове 74^а—82^а, въ Зографъ.²⁾ Тука слѣдватъ само извадки, които иматъ исторически интересъ:

Сѣлѣ ѡбѣ сѣлѣ прѣбѣла, ѡуѣство ѡмѣлаше 'Епѣвѣты . . . Когато Епивать и Цариградъ паднали въ рѣцѣтъ на фрѣжитѣ, въ тѣже время блѣгѣуѣстѣе свѣтлѣ нѣ мѣленѣнѣ крѣпѣцѣ ѡдрѣжавшѣ блѣгѣуѣстнѣкомѣ ѡрю блѣгарскѣомѣ ѡбѣлѣнѣ ѡсѣнѣю сѣнѣ старасѣо ѡрѣ ѡсѣнѣ. нѣ нѣкако же тѣ лѣлѣнѣнѣ ѡжѣсшѣ сѣ. нѣ нѣ пѣуѣ время блѣгополѣуѣно ѡврѣтъ неуѣстнѣвѣ ѡдрѣжѣнѣе, храбѣрнѣ вѣскѣуѣнѣ нѣ вѣсѣ Македѣонскѣе ѡвѣемшѣ ѡдрѣжѣнѣе. нѣ ѣщѣ нѣ Сѣрѣ, тѣ³⁾ нѣ сѣ вѣсѣж ѡфѣонскѣо пѣуѣ ѡстнѣнѣ рѣшнѣ, Сѣѡж гѣорѣж. кѣ сѣмѣже нѣ слѣкнѣнѣ Сѣлѣнѣ сѣ вѣсѣж ѡеттѣлѣеж, тѣкоже же нѣ трѣвалѣ.³⁾ тѣкоже нѣ Далмѣтѣж, ѡ нѣ ѡрканѣтскѣа гѣлѣтѣ дрѣжѣва, дѣ нѣ до Дрѣуѣ. въ нѣхъ же нѣ мѣтрѣполѣнѣтѣ нѣ ѣпѣскѣопѣ свѣтлѣ нѣ блѣгѣуѣстнѣкѣ постѣвнѣ, ѡкѣ свѣтлѣнѣ ѣгѣо хрѣсѣвѣанѣ кѣ слѣкнѣнѣ Лѣкѣ стѣж гѣорѣ нѣ прѣтѣтѣ ѡкрѣвѣномѣ свѣдѣтелствѣж лѣнѣемѣ. нѣ не тѣуѣж сѣмнѣ довлѣемѣ бѣ, нѣ нѣ дѣже до ѡрѣвѣжѣаго грѣ крѣпкѣо нѣ мѣжѣстѣвнѣкѣ вѣсѣ покорнѣ же нѣ побѣлѣдѣ. нѣ самѣнѣ тѣ ѡрѣвѣжѣнѣ грѣ повѣѡва же нѣ покорнѣ. нѣ нѣже тамѣо дрѣжѣжѣа фрѣжѣгѣ поѣданѣлѣ ѡстрѣнѣ. Сѣнѣе ѡбо тѣомѣ вѣсѣ ѡдрѣжѣжѣнѣ нѣ покарѣжѣшѣ, прѣспѣ нѣ до негѣо слѣва прѣбѣнѣж. ѡже вѣ сластѣ сѣлѣо прѣѣемѣ, раждѣже сѣ сѣрѣемѣ. нѣ ѡкоже ѣленѣ пѣлѣнѣмѣ на ѡстѣѡуѣннѣкѣ кѣднѣлѣ, сѣнѣе нѣкако вѣше тѣомѣ желѣтелно ѣже наслаѣднѣнѣ сѣ сѣнѣнѣнѣмѣ прѣпкнѣж мѣѡѣнѣ. (л. 80).

Асѣнѣ проводилѣ извѣстѣе до фрѣжитѣ въ Цариградъ да иска мѣщѣтѣ на светѣцѣтѣа, безѣ какѣвитѣо и да е сѣжѣпоѣѣннѣости и украшѣнѣя на ковчѣга. Фрѣжитѣ се сѣгласѣли на радо сѣрдѣе.

¹⁾ Срв. Kaluzniacki, 59--77; четѣнѣ-мѣнѣвѣтѣ; Гласнѣк VIII, 131--141; Starine IX, 53--59 и др.

²⁾ Гл. стр. 41.

³⁾ Срѣшѣу думѣтѣа трѣвалѣ стоѣ страницѣа ѡвѣзѣжѣа: **Трѣвалѣ Сѣрѣвѣж ѡмѣнѣе** †.

Тогавъ: Стѣ же ꙗко слышавъ самодръжець, мнѣше себе по нѣси лѣтати, ꙗ ѿ зѣлныхъ не имѣаше ꙗмо дѣлхѣ рѣдости. ꙗ тѣ хѣте послѣ всесѡщїеннаго Мѣрка, митрополита сѣща великааго Праслава съ многохъ устѣхъ, въ ѣже прїнесѣ тѣло прѣсныхъ ѿ Ѣпїватъ въ славыи грѣ Трѣново.

Когато вече владиката приближавалъ Търново съ мощитѣ на светицата:

И ꙗ сѣ зѣдѣхъ бл҃гочѣстныи црѣ Іѡ Аскѣи, ꙗзидѣ ꙗз грѣ съ мѣтерѣхъ своѣхъ црѣежъ Ѣаѣножъ, ꙗ съ своѣхъ црѣежъ Аѣножъ. ꙗ съ всѣхъи великѣхъи своѣхъи. Съ нѣми же ꙗ всесѣстныи патриѣрхъ (кѣи) Василѣе съ всѣхъи прїчѣтѣхъи црѣковныи. съ нѣми же ꙗ мѣжѣствѣхъи многохъи безъислѣзнаго нѣрѣда. црѣ же ꙗ всѣи сѣщїи съ нѣмъ, пѣши ꙗдошѣ ѿ грѣ на чѣтыри пѣ-прїща съ многохъи устѣхъи въ срѣтѣнїе прѣпѣныи, ꙗже ꙗ своѣхъи устѣхъи ѡбѣмше рѣкѣма, дѣше же ꙗ къ всѣхъи срѣежъи, любѣзно лѣбѣзѣхъ. ꙗ прїнесѣше полѣжншѣ въ црѣви црѣстѣи. ꙗдѣ ꙗ до дѣшнѣхъи лежѣтѣ дѣе. рѣзѣнѣма ꙗсѣкленїа подѣважѣши ꙗже съ вѣрѣжъи ꙗ любѣвѣа къ тѣмъи славыи прїтѣкажѣщи рѣцѣ.

Какъ пѣвъ мощитѣ са били прѣнесени ѡтъ Търново въ Видинъ, а ѡттамъ въ Сърбїя и пр., това е разказалъ Цамблакъ.

Цамблаковиятъ разказъ се намира, заедно съ Евтимиевото житїе на св. Петѣа, въ синаксаря № 103, П г 8, въ Зографъ. Паметникѣтъ е ѡтъ XV в., съ сръбска и българска редакциї. По други прѣписи повѣстьта бѣ печатана въ Starine IX, както и ѡтъ Калужняци, стр. 432—436. Тя се цѣни особено за вѣститѣ, що ни дава за послѣднитѣ години на Видинското царство на Срацимира:

97^a   Тѣже по мнѣгѣи сѣи лѣтѣхъ, црѣоу оубѣ българскомоу не надѣющѣ се. лѣдѣмѣже всѣхъи мирѣюцима, ꙗ бл҃гочѣтїю растецоу ради мѣтѣхъи прѣпѣныи сѣи мѣтере. боуѣрѣ възвѣнжѣтъ и мѣтежѣи непѣстоѣннѣи, ꙗже ѿ начѣла самиренїа¹⁾

¹⁾ Самиренїа, сръбско произношенїе вм. съмиренїа.

ратниъ. цѣра варварскаго на словенѣиши ѿнь гра въборъ-
 жастъ ѿже ѿ пришь. вѣсе оубо болгарскіе прѣдѣли яко
 гнѣзѡ оудржа. на чѡни же гра пришь, не дооумѣваше
 къ прѣтію. мѣста оубо твердостя зрѣ ѿже ѿ страни-
 97° нами горъ ѿ хльмова высокы затворенно | ѿ стѣнами вели-
 кыми оукрѣплюно. ѿ вноутрь же прѣбныи мнѡго чѣныи
 мѡщми трѣгвѡ оутвержено. ѿ яко война неповѣдима
 сіе пострѣ ѿмоуши. ѿже тамо жителюмъ. и по сѣ оубо
 вѣщнѣ вѣздеаь хотѣаше възвратити се варваръ. къ
 стѣнѣ ѿ чести нѣчто ѡщи възмогъа би къ крѣпости
 же прѣбныи не ѿнако вспелѣи, развѣ яко сѣно къ
 ѡгноу. ѿ и сашыта ѿ та пѡвно. Мѡу'сѡу же Іерѣмїи.
 ѡвъ оубо не мѣи се ѡ люде сѣ. ѡво же ѿзиди ѿ гра
 сѣго. мѣтвы во твоѣи яко стѣна мѣдна съ къ възвѣра-
 нѣнѣ гнѣва мѡгѡ. ѿ тако ѿ горкіи повѣсти, грѣхоу
 прѣкышьшоу въ роукоу бы авѣ. ѿже никогда сіе сполоу-
 чити мнѣшомоу се. таже чѡ. ѡще оубо подрѡбноу вашен
 любви. ѿже тѡгда творима прѣставляю писанѣмъ вѣмъ
 98° ѿвѣстнѡ къ печали ѿ слѣзамъ низведѡ вас. | ѿ ради
 трѣжества дню. ѡще ѿ полъзѡ, ѡбаче рѣданію оумьчаѡ
 повѣ. ѡ стѣн же намъ слово.

Іако оубо вѣса ѿже въ граде чѣна прѣ лицемъ
 принѡсима вѣхоу црѣвѣмъ. принѡсѣ вы ѿ васе чѣноѣ ѿ'
 тѣло, ѡнаженѡ оубо ѿ мнѡгоцѣнныи ѡдѣанїи. малими
 же мѣкыи ѿ хоудими ѡдѣжамѣ ѡдѣанѡ. сіе испросивъ
 ѿже на Істрѣ рѣцѣ Бѣнїскы градѡ црѣвоуѡи црѣ. тѣмо
 въ свѡа ѡпоуцаетъ. ѿдеже ѿ прѣвѣи врѣме не мнѡго.
 Та же въгрьскому краю ѿ сѣ ѿже пѡ нѣмъ силами Доунавъ
 рекоу прѣшкшѡ и Бѣнѣ гра приѡмшоу ѿ вѣ вѣл (sic)
 варварскїи начелныкы. люто во сѣа вораше тѡгда. ѿ на
 въгрї ѿлико скоростъ въбрѣжастъ се. и сѣраженѣ вѣвшоу
 сѣхъ оубо до конца повѣжастъ. въ рѣце же оудавити се
 98° творитъ мнѡжаншѡи чѣсти воинства. | ѿ тако свѣтлыми

побѣдами красѣ се исманлытинь. на Бдин'скимъ прихо-
 дить гра. и цра оубо къ нѣмоу ѡзвѣщаея небоеца се
 ѡх' же радѣ къ нѣмоу послала вѣ завѣщаніе. Гвѣзана
 въ Просѣискии гра ѡпоуцаѣтъ. ѡмѣнѣа же егѡ въсакѡ число
 вишша соуца. възма ѡ та' въ своѣа ѡтоуцаѣтъ. Симь
 тако сътвараемѡ. Тоу' сълоучѣ се быти на видѣнїе црѣво
 пришедши, бл҃гочестивѣишои кнегини сръбскыю землѣ
 соупроужници прѣпоминаемагѡ и ст҃гѡ кнеза Лазара. съ
 дѣоими тоѣ и бл҃гочѣтивѣишыми ѡрасльми, Стефанѡ
 Деспотѡ, и Елькѡ. нѣ ѡ великаго и храбреншаго деспота
 Оуглюше соупрѣжници, Сѣфѣимѣ⁸ во именемь. Постничества
 же оукрашене соуци. ѡ ѡдѣканїемь ѡ доводѣтел'ми въ
 99^а прѣмоудрѡсти же ѡ ѡстрооуми мнѡгый | прѣвѣсходѣши.
 Сѣ коупно дръзновенїе имоуще къ царюу. не града. не
 тогѡ ѡкрѣнаа. не имѣнѣа. нѣ ѡна коѣа ѡ сицѣвѣи просише.
 ѡже малоу оубо и врѣменнѣ имоущиѣ сладѡ бескончнѣ
 же погнѣвѣль. нѣ припаютъ любовїю крѣпко съдржыми.
 просеще нетлѣнныѣ моци прѣбвныѣ се' мѣре. ѡни же
 насмиав'се ѡ почтѡ не ѡ иный мнѡзѣ же и велицѣ цѣнѣ
 дѡиный имѣнїи просите рѣ, нѣ кости тькѡ соухы
 и ѡноу' недвижими. ѡни же. ѡ влженаго произволенїа.
 ѡ бл҃гый дѣш вѣольвкзнаго прѣложенїа. ѡще хѡщеши рѣше
 въса наша прошенїа ѡ имѣнїа измѣнѣити на желаемїи нами
 мѡщен, гѡтови есмь прѣлжити. ѡни же похваляетъ оубѡ
 тѣхъ оуердѣе ѡвикоше во доводѣтели ѡ моучителю чю-
 99^б дити се въ роуцѣ же даѣтъ симь просїмое. | ѡни же сїе
 ѡввемѣше рекома, лѡвѣзаахѡу. прилагаахѡу къ ѡчїма и
 дѣшоу коупно ѡ срѣе. слѣзы ѡ радѡсти изливѣахѡу похва-
 лѣахѡу, припадаахѡу. не имѣахѡу како насладити се лю-
 бочьстїа раки. и концѣ мѣри мнѡгоцѣнными. и злѣтими
 ѡдѣканныи ѡпрѣтав'ше въ свою землѣ съ многоу чѣтїю
 ѡнесоше. красѡующе кѣпнѡ и веселѣше. тако востежавше
 скрѡвище. ѣмоу же мирь въсь неравностоател'нѣ. и непо-

грѣшнше прѣмоудри. нѣ сїе въ стѣни цркви положено
 йже въ тѣхъ домѣ, техъ оубо ненавѣтно съхраняеть ѿ
 нахѡдещи прилогѣ. йбо еже на съравнаго почеть, на
 прьвообразное влкъ въсходїи. й благыми надѣжами ра-
 ствѣть оупространяеми. нѣ и съ црѣтовати тои гнѣхъ
 оуповаеми за нѣ и състрѣше тои. и ѿ варварскыи изеше
 100^a роукѣ. Бѡ оубо въсхотевшоу, нѣ сїи | зѣло потыцавшими
 се, йзвѣкѣ во рѣ люди свое нѣ рькою Мѡвсѣею й Яронюю.
 съхранїи Бѣ й прьвныи ѿ варварскаго неистовства моши.
 нѣ тыцанїеми и ревностїю снѣхъ вѣлюбенїи и великопо-
 хвалнїи моужїи. И не зазрїте ми на женьскую слабость
 моужественное приносеца йме. разоума во, крѣпкое и
 моужественное соудит се, а не еѣтва видѣнїе. въ моужѣ
 причитаеть се йнна. й Нїюдїа, й Девора. йже сили
 сътворише. йже царѣтва оудръжаше. йже црѣ нечестиви
 посрамише. й нїна тѣхъ земля всѣ свѣтла й мнѡго чтна
 ю. всакыми образы прѣвизѣна. и прѣвъсходещи всѣ
 иже ѿ вьстока дѣже до западнаго океана црѣтїа ѡна во
 прошѣше тькмѡ йсмаилїте до конца смѣрише й ѣдва
 дїхати оустроише. влгочестїе же ѿ рѣди сътвориши, и
 тѣхъ црѣ же и кнезе потревише. й рѣтко ѣдва аще обрещет
 100^b се тамо | црковь йли щеникѣ. й сѣ ѡтай и в земли съкры-
 тѣ соущѣ стилищѣ.

Зде же сима ѣговѣнчанимъ деспотѣ. колико лѣтъ
 ворїмѡ ѡ снѣхъ, й также виноградѣ обираемѣ. й сѣ не еди-
 ною въ лѣтѣ, нѣ на коижѡ днѣ же и чѣ. жителствють
 радї прѣбнїе млѣтъ, обладающїе своими іако же й ѿ
 начѣла. влгочестїю множество й доводѣтели подѣщѣ.
 Бѣ кѣ во странѣ толико монастырѣ рьци ми, таже велици
 й славны. въ кѣ градѣ. гдѣ толико числа вышше иночьско
 мнѡжество. аггльскою и несъпрѣжное житїе живущїи.
 ѡвы оубо въ монастырѣ, на ѣдино зреще ѣдиномыслеще.
 ѣдинодїшщѣ. й обѣщенїеми еже дрѡгѣ къ дрѡу себе соуѣ

образъ и пѣисаніе къ добродѣтели. ѿви же, въ безмльвіа
 нѣи стѣще, іако серафїми вжтвнмоу вгажють. мыслно
 101* жи|телство и наслаженіе имоуще. и здръжещї млтвы пѣно
 мнѡжеще. гдѣ архїерее толлко. гдѣ оусрьдїе къ Бѣ, и къ
 вжтвннѣ. гдѣ влгочинїе нарѡда, ілико въ властѣ и ілико
 въ порѡчнѣ нигдѣ, развѣ здѣ ідеже прпѣвнаа изволи
 прѣвнвати. идѣ вьсхоте оѣпоконти се. ѿѣтъ влѣка вьлгарѣ
 скѣю слѣвоу ѿ нивѣ. дарова же єи срѣвскѣю. ѡное ни
 ідинѡ ѡстающоу. Сицѣво імѣ прѣнѣнїе дѡхвалнаа мѣти.
 и Боу и сїе сьтворшѣ промислнѣ, іако да и запѣднаа
 тѣ є пришьствїѣ, ѡстѣт се и на лоучшаа назѣють.

XVIII.

Жития на св. Илариона Мъгленски.

1.

Извадки отъ Евтимиевото житие на св. Илариона.

Най-старъ прѣписъ на Иларионовото житие, написано отъ Евтимия, се нахожда въ зографския синаксарь № 103, П г 6.¹⁾ Той е отъ XIV в. По-новъ отъ него, отъ XV в., юсова редакция, напечатана Калужняци.²⁾ По сръбска редакция го печата Даничичъ.³⁾ Ето заглавието и краятъ отъ житието, во зографския прѣписъ:

† Житіе и жѣзнь прѣснаго ѿца нашьго Іла-
† ріона еѣкпа Мѣгленскаго. въ немже и како
† прѣнесенъ бѣ въ прѣславныи нашь⁴⁾ градъ Тръ-
† новъ. съписано курі⁵⁾ Евѣмѣемъ патріар-
† хомъ Тръновскимъ. (л. 123).

.....
по мнозѣ же врѣмени грѣвскомъ ѡскаждѣнѣмъ црѣвѣ и змаленѣ
въскѣскимъ, блѣгарскомъ же и зѣло възвелѣнѣвшѣмъ сѣ, блѣгѣуѣстѣ-
внѣшѣмъ ирѣ Калѣмѣнѣ блѣгарскомѣ тѣгда прѣвѣше скѣптрѣ. зѣло
же хрѣворствѣж тѣгда, прѣвѣтъ грѣвскѣжѣ зѣмла уѣстъ не мѣла.
Ѣрѣкѣж глѣ и Македонѣж, Трѣвалѣ же и Далматѣж. къ сѣмъ же
Мѣдѣж и Слѣдѣж, и ѣще же и Ѣтолѣж. и слыша ѡ блѣженѣмъ

¹⁾ Срв. стр. 41—42.

²⁾ Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius, 27—58.

³⁾ Starine I, 66—85.

⁴⁾ и ⁵⁾ Тяя думи са търѣани съ ножѣ, та едѣ се познавѣтъ.

Иларіонъ уюдеса ѿ знаменїа кѣже творѣтъ бѣ егѡ ради, желанїемъ вѣтвенымъ раждѣже са. ѿ стѣго бѣгѣти насладѣти са хѡта, съ мнѡзѣмъ посла ѡсрѣдїемъ. ѿ съ довоѡнож уѣстїж мѡщи прѡбѣнаго Иларїона вѣземъ, съ кадїлы же ѿ ароматы въ свѡн славынн гра прѣнесе Трънокъ. патрїархъ же кѡко сѣ слыша, ѿзидѣ съ вѣсьмъ прїнѣтѡмъ въ срѣтенїе стѣго, съ свѣщамн же, ѿ кадїлы, ѡсрѣднѡ ѡблѡвмза мѡщи хѣа іерарха. ѿ слѣзѣмн довоѡнын тѣа ѡблѣвъ, въ уѣстнн полѡжн цркви стѣхъ ѿ славынхъ велнкѡмнкъ. м. кѣже ѿ до ннѣ лежѣще, подѣважѣтѣ исцѣлѣнїа невѣзерѣннѡ вѣсьмъ ѿже съ вѣрѡж ѿ любовїжъ кѣ ннѣмъ прѣхѡдѣшннмъ. (л. 144^а).

У Евтимия е допусната една грѣшка, че ужъ Калоянъ поставилъ мощитѣ на светеца въ черквата Св. Четиридесетъ. Истината е, че Калоянъ е заповѣдалъ да се прѣнесатъ мощитѣ отъ Мъгленъ въ Търново, но черквата била въздигната послѣ отъ Ив. Асѣня II, прѣвъ 1230 г. Светецѣтъ билъ положенъ въ повата черева отъ Асѣня II. Това се уяснява отъ Асѣновия надписъ на една колона въ сжщата черева и отъ краткото проложно извѣстие за прѣнасянето на мощитѣ на Иларіона, находеще се въ зографскія прологъ № 88, подъ 21 октомври, и помѣстено надолу.¹⁾

2.

Кратко проложно житие на св. Иларіона Мъгленски.

Мѣцъ ѡктом'врие, кѡ. днѣ

Прѣнесенїе мѡщемъ стѣго Иларїѡна, епископа Мъглен'скаго.

Црѣтѡующъ Калоїѡан'ноу цроу вѣлгар'скомоу. вратоу старѡго 'Асѣннѡ цра. ѿ прѣкѣмшѡ грѣцкѡю зѣмлю. Трѡкъ, Македѡнїю, Неѡдоу, ѿ дошѣ до града Мѣглен'скога, ѿ тогѡ прѣкѣмшѡ ѡврѣтѣ ракоу прѡбѣнаго епкопа, Иларїѡна, ѿ вѣтвеноу рѣвностїю раз'жѣгесе. вѣсхѡтѣ прѣкѣнѣти стѣго мѡщи, въ свѡи настѡлнн

¹⁾ Последнитѣ редове ѿ тѣко . . . са прѣписани отъ пролога № 47, защото въ № 88 са откъснати. За тѣзи пролози отъ XV—XVI в., гл. стр. 41.

црѣтоуіющїи граѣ Тръновъ. ѣже и повелѣ соущїимъ ѣже по
 ѡбладстїю егѡ. и двїгше мѡци съ рѡкоу прѣнесоше стго ѡ
 града того. оуслышавъ же патрїархъ Трънова града, и вѣсею
 зѣмлю влѣгарскыѣ, пришѣствїе стго. и зыде съ епкопы и съ
 вѣсемъ причтомы своимъ. съ вѡлары и съ вѣсмъ народомъ.
 съ вѣщамы и кадиломъ. и съ вѣсакымы блгооуханьнымы вѡнами
 на срѣтенїе стго. и вънесше положїше въ вгоспѣнѣмъ и вѡхра-
 нимѣмъ градѣ Тръновѣ. мѣца фктѡмвѣрїа, ка днь. И мїноуѣ-
 шїимъ мнѡгымъ врѣменѡ и лѣтѡ. въспрїемъ царѣтва, скѣптрїи,
 нѡвы црѣ Іѡаннь Аскнь. єнь старагѡ Аскня цра. и въ
 црѣтвоуіи ѡблѣю нѣ влѣгары, и грѣкы же и фроугы, срѣблю
 же и дрѣвѡнаси. и вѣсмїи грады ѡ мѡра до мѡра. и зѡбли се,
 тѡмъ цроу Іѡанноу Аскню, съзидати црковъ въ имѣ єтыи
 велїкомїникъ и доброповѣднѡи, м. и тѡко цкви съзиданѣ
 вывшїи и вкращеннѣ блголѣпнѣ. вънесѣна въ рѡка съ мѡщмы.
 трїевлѣженнаго єтла Иларїѡна. и положѣна съ чѣстїю. подѣе
 цѣлвы вѣрѡю къ нїемъ прїхѡдещїи. егѡже молїтвѡмы дѣ
 спѡвит нїи Гѣ црѣтвїю своємъ, : —

XIX.

Бѣлѣжки по българската история въ словѣнския прѣводъ на Манасія.

(Хилендарски прѣписъ).

Словѣнскія прѣводъ на Манасиевата лѣтопись, направенъ по поръка на българския царь Ивана Александра, е запазенъ въ три прѣписа — единъ въ Москва, други въ Ватикана и трети въ хилендарската библиотека. Той е важенъ поради своитѣ цѣнни прибавки за българската история. Ватиканскитѣ прибавки, въ усноредъ съ московскитѣ, бидоха обнародвани въ българската книжнина, съ неразвързани думи, отъ П. Гудевъ.¹⁾

Хилендарскія прѣписъ се пази подъ № 333. Той съдържа 157 л. хартия folio, сръбска редакція. Първитѣ 38 листа са поучения, а на останалитѣ е помѣстена лѣтописъта. На послѣдния л. 157^о има бързописна бѣлѣжка, която изглежда да е писана не отъ рѣката на прѣписвача: † сіа кнѣга рѣкѣма царѣтѣвнѣ мѣнатѣра Хиландра хра вахѣ прѣстие Бѣце ва ста стихъ пѣписна грѣшнѣ Рѣхфайлъ ѣрмонѣ летѣ гѣ ф н (1550 г.). Приписвитѣ по българската история са писани съ киноваръ по полето на листоветѣ, като се почне отъ л. 90 та до 144 непослѣдователно. Тѣ бидоха веднажъ печатани отъ Дучича въ Гласнива на сръбската Академия, LVI, но съ много опущения и прѣмногo погрѣшки.

¹⁾ Сръ. *Чертковъ*, О переводѣ Манасиной лѣтописи. Москва 1842. *Биларскій*, О средне-болгарскомъ вокализмѣ, по патриаршему списку лѣтописи Манасиѣ. Спб. 1858. *Дриновъ* въ Браилското пер. сп. II., 56—64. *Гудевъ* въ Мин. сб. VI, 311—361.

Прѣмъдраго Манасїи лѣтописца, събрѣнне лѣтно ѿ сзѣдїа
мнрѣ научнїающее, и текуще до самого црѣтва,
кѹ Никифора, Ботаниота: (листъ 39^а).

Црѣтво Анастасїа црѣ. (491—518).¹⁾

При Анастасїи црѣ, научеше болгаре поїемѣ землю сїю.
прѣшїшѣ Бѣдынѣ. и прѣжде научеше поїматн Долнью землю
Ѿхридскою. и по тѣ сїю весь (л. 90^а).

Ѿ нсхода же болгарѣ до ннѣ. ѿ ѿ (870) лѣ. (л. 90^б).

Црѣтво, Кѣстѣтннѣ Брѣдѣтаго (668—685).

При сѣ Кѣстѣтннѣ црѣ, прїдоше болгаре през Доунѣ. и
ѿиеше грѣкѣ землю сїю въ ннѣ же живѣ и до ннѣ. раз-
бнвшѣ нхъ прѣжде же нарицашѣ се земля ннѣ Мнсїа. Много
же бесунсїнн съще, исплннше и снѣ странѣ Думавѣ. и онѣ
до Драха. и дален ѿѣѣ власн н срьбле. и проуїи конѣ едїно
соуѣ. (л. 105^а).

Црѣтво. Льва. Нконоборца (717—740).

При сѣ црѣ Львѣ. кзмѣне нападоше на Црѣгрѣ, и на всю
землю. и, и потонуше въ морн, и нзбнѣнн грѣкы. а проуїе
болгаре съсѣкоше всѣ.

Въ днѣ сѣ цара ѿвръже се Рѣ къ Фрѣгѣ. заради хоуан
їѣѣ. (л. 111^а).

Црѣтво. Лѣа. сннл. Константннѣ (775—780).

При сѣ Львѣ, бѣ кнѣзь болгарѣ, Кардѣ. (л. 115^а).

Црѣтво Никифора Геннѣ (802—811).

Сѣ Никифѣ црѣ нзѣде на болгарскю землю при Крѣмѣ
кнѣзн. нспрѣва оуѣѣѣ побѣдн его. и расхытн нмѣнїе носнмоѣ

¹⁾ Годнннѣѣ на царуванѣето прѣбавнхъ за прѣгледностѣ.

нѣмъ тогда. и по тѣмъ же събра се: Крѣ съ сконни ѡставшнми ѿ разбоа, нападе ноцію на цѣра. и не тѣкмо развѣ грѣкы, нѣ и самому цѣрю гавоу ѡрвзл. и ѡкова врѣ еѣ срекрѣ и вълнаде внио в ню. дааше болгарѣ пѣти :• (л. 117^о—118^а).

Цѣтво Мнхана. Рагавеа (811—813).

Съ сѣ цѣремъ пѣ Кроу кнѣ кра състави по Ѡдринѣ, и развѣ иѣ. яко и самому цѣрви едва оутеци. Все же цѣркое нѣмѣнѣе болгаре възеше. и грѣуьское (л. 119^а).

Цѣтво Лѣва Арменѣна Нконоборца (813—820).

Съ снкоу цѣремъ пѣ Крѣ бра се въ Ѡраки. нспрѣва оубо болгаре повѣдише. гонѣщи же болгарѣ грѣки. не ѡпаснѣ. възвратише се ѡни, развѣише нхъ, яко мѣло и самъ. Крѣ не оубѣа-ченъ бѣ. коню его пѣшъ под нимъ :• (л. 120^а).

Цѣръ грѣкѣ Мнханѣ :• (820—829).

При сѣ цѣри вѣста нѣкто грѣ именѣ Ѡома, и събра мнѣ унсло конскѣ. яко мало не всоу грѣкѣю землѣ и прии хоте ѡети Мнханѣ цѣтво. Нѣ нзшѣ болгарскѣ кнѣзь Муртагъ, развѣи е. и повѣди. зане великѣ любовь нѣмѣше съ Мнханѣомъ : — (л. 120—121^а).

Цѣтво Мнхана сѣна Ѡеофилова (842—867).

При сѣ Мнханѣ цѣри, и при мѣтри иѣ кѣтише се болгаре. ѡ толь же до ннѣ лѣ. ф. и. иѣ. (511) нѣкогда во невѣ яко сестра болгарскѣ княза пѣвниена бѣ грѣкы, и въ цѣркѣ дворѣ предана бѣ. и крѣчена бѣ и нлоуѣена кнѣзѣ. Въ цѣтво же сѣ цѣрен мнѣрѣ соуцѣз великоу междуу грѣкы и болгарн и промѣ-ненѣ бѣсть на нѣкоѣмъ колѣрниѣ Ѡеѡдорѣ Коуфарѣ :• Пришѣши же ѡна не прѣстѣише оуѣци крѣта своѣ ѡ вѣре Хвѣ, додеже и кѣти иѣго. ѡномъ же кѣтившоу се възѣише болгарн на нь,

хотеше оубити него, како вървяхъ оставльша. нѣ тѣмъ и зшѣ на брѣ, повѣди ѣ. и ѿ толь крѣти, ѡбѣхъ волею, а другыи н моуждею : . (125^о—126^о).

Црѣтво Василѣа Македоньнина (867—886).

При сѣ Василѣинъ ири крѣтише са рѣси. (л. 130^о).

Црѣтво Льва прѣвѣраго, сѣна Василѣа (886—912).

Сѣ Львъ ири, оугры и зкѣ по пѣзми на Сѣмеѡна ири българѡ. понеже войскъ него многажды разен. иже н разенкше ѣ поялннше бълга. а то затвори се въ Дрьствѣ. Сѣмеѡ пакы коѣва на вугры поплѣ земаю ѣ, и самѣ разен и възера се ѿ тоу брѣ състави съ грѣкы и повѣди ѣ. (л. 132^о).

Црѣтво. Александръ, брѣта Львева, и Кѡстенѣнна сѣна Львова (912—959).

При сѣ Кѡстенѣинъ ири. Сѣмеѡ българскы вѣниде по миру въ Црѣгрѣ, и вѣви се ѿ патриарха, и ѡбѣдова съ иримъ. и съ ни. и зшѣ же ѿ тѣ на пѣмовати. и брѣни бѣвши, повѣди злѣ грѣкы подвѣши. (л. 134^о).

Црѣтво Романа. Лукапѣна (920—944).

При сѣ ири Романъ, бългѣскы ири Сѣмеѡ многажды до сѣмого Црѣгрѣ пакы, пауе же и црѣкы дворъ пожеже, и ѡдрн прнеть. и при сѣ ири зирѣ.

Сѣ ири кнзкоу Пѣтръ ири българскыи имъ женоу.

Црѣтво Романа. сѣна Констанѣинъ Багрѣнороднѣа (959—963).

При сѣ Романъ ири, Пѣтръ ири българскы оумрѣ. сѣнове же него Борисъ и Ромѣ — талника свѣла въ Црѣградѣ ѡпоуфена выста въ своѣ : . (л. 137^о).

Црѣтво Никіфора Фѡки (963—969).

При сѣ Никіфорѣ црѣ, пачеише речеи вѣлгарскѣю зѣмлю подѣашъ въ двою лѣтоу. црѣки Никіфорѣ нзвѣдшъ Свѣслава на нихъ : — (л. 139°).

Црѣтво Іѡа Цинисхѣа (969—975).

Сѣ Цинисхѣин црѣ приѣ Праслѣ. и възѣ вѣса црѣкѣе вѣлегѣ. и самого Бориса ѡвѣ къ Црингрѣ. съвлекѣ юго тамо съ црѣкѣи и сътвори юго магистра. се же юсть самъ велѣи въ грѣцехъ. По приѣти же Праслѣстѣмъ. Свѣславу внесю рускомѣ, поплѣнникшъ вѣлгаркѣюю зѣмлю, и по себѣ сътвордошю. и въ Дрострѣ емоу свѣшоу. шѣ тамо Цинисхѣи съ многими ратникии повѣди ѣго. самого же своеволашъ ѡпоустѣи. нѣ и тѣ дошѣ въ неучеици, тамо сконуа се съ всеми своиими : — (л. 142°).

Црѣтва Васнаїа и Кѡстантїна. ѣмъ Ромѣа црѣа (976—1025).

Сѣ Васнаїе црѣ разѣни Самѣнѣла црѣа вѣлгарѣ подѣа. и прѣѣ Бѣдѣи, и Плисѣвъ, и Вѣ Праслѣ и Мѣлѣи, и проѣ грѣдовѣи многѣ, нѣ и Скопїе. прѣдѣно вѣ ѣмъ Ромѣанѣ ѣна Петра црѣа. тамо ко вѣ далѣ емоу Самѣнѣль црѣ владати. нѣвѣ вѣлгарѣ до ѡхрида и до Драуа и далѣе црѣтѣвокаше : —

Сѣ црѣ Васнаїе многѣ и вѣсунѣсалныи плѣновѣи сътвори вѣлгарѣ, и разѣбоа люты. нѣвѣ разѣниѣ Самѣнѣла црѣа. ѣи хнѣладѣ вѣлгарѣ ѡслѣпѣи. на вѣсако сто ѣднѣноѣго ѡстаѣваѣа съ ѣднѣмъ ѡкоѣ. и ѡсла нѣхъ къ Самоуѣнѣвъ. видѣв же нѣхъ ѡнѣ ѡ ѣда оуириѣтъ : — (л. 142°—143°).

Самодрѣжѣство црѣа Кѡстантїна. вѣ Васнаїеѣва (1025—1028).

ѡ сѣ Васнаїа вѣ вѣлгарскѣе црѣтво по ѡбластїю грѣцѣскою, даѣе и до ѡсѣнѣ црѣа вѣлгарѣ прѣѣваго : — (л. 144°).

Хрисовулъ на манастиря Св. Никола Мрачки (Орѣховски).

Най-цѣнната отъ старитѣ български грамоти, както по своята автентичность, тъй и по своя исторически материалъ, е безъ съмнѣние тази на Ивана Александра, дадена на манастиря Св. Никола въ мѣстѣ нарицанѣмъ Орѣховъ; на 1 декември 1347 год. Той биде издаванъ отъ Григоровича, Шафарика, Срезневски, Звънчарова (литографно факсимиле), Бобчева, но се и до днесъ оставаше неустановено за кой именно манастирь се отнася. Едни, водими отъ названието Орѣховъ, дирѣха манастиря при Горня-Орѣховица (Търновско) или при Орѣхово на Дунава; други, като гледаха, че първитѣ поменати въ хрисовула селища са софийски, дирѣха манастиря въ Софийско.¹⁾ Сега, съ откриванъето и на втори хрисовулъ за сщия манастирь, съ нови подробности, въпросътъ за мѣстонахождението на манастиря се рѣшава. Освѣтъ това, новата грамота дава цѣни вѣсти за топографіята на горня Струма прѣзъ XIV в. и добъръ случай за образецъ на сръдньовѣковенъ подправенъ документъ, каквито издирвачътъ срѣща често по манастирскитѣ и др. архиви.

Този цѣненъ за науката фалсификатъ се намира въ архивата на Хилендарския манастирь, между сръбскитѣ грамоти № 11.²⁾ Написанъ е на пергаментъ, 40 см. × 28 см. Печатътъ е откъснатъ, но личатъ дупки и сиви слѣди отъ коприненитѣ нишки, о които той е билъ прикрѣпенъ. Писмото е полууставно, хубаво. На нѣколко мѣста има палимсести;

¹⁾ И. А. Сырку, Записки имп. рус. арх. общества II, 127—132; *Пречекъ*, Патуванія, 19; Училищенъ Прѣгледъ за год. 1902, II, 158—159, *Бобчевъ*, Старобългарски правни паметници, 160, 162.

²⁾ Още Григоровичъ (Очеркъ путешествія 2 изд., стр. 42) бѣ далъ бѣлѣжка за този паметникъ, но и досега оставаше неиздаденъ и необясненъ.

тѣ са означени по-долу въ текста. Текстътъ е копие отъ хрисовула на Ив. Александра, съ прибавки на нови селища и названия, замѣна на думитѣ *царство ми* съ *кралевство ми* и съ подписъ на Стефана Уроша, кралъ на всичката сръбска земя и приморска, на овчеполската и велбуждската.¹⁾ Дата има само за мѣсеца — септември 9 день (въ Ив. Александровата грамота е 1 декември 1347 г.). Редакцията на паметника е смѣсена — сръднѣобългарска и сръбска. Прѣписвачътъ, воденъ отъ първия хрисовулъ, писвалъ думитѣ съ юсове, а сетнѣ отгорѣ поправялъ съ съотвѣтни сръбски замѣстници *ѡ* или *ѣ*, и то не навсѣждѣ.

По всичко личи, че паметникътъ е подправенъ. Бие на очи, че току-речи всичкитѣ дарени имоти и селища на манастиря, пѣкъ и той самиятъ, не са били нѣкога сръбски владѣния, та и не е могло сръбски кралъ да казва за този манастиръ *манастиръ кралевства ми*, *земли кралевства ми*. Последнитѣ думи не биха фигурирали дори ако Стефанъ Урошъ Дечански, съ позволенieto на Михаила Видински, би искалъ да даде правдини на манастиря. Хрисовулътъ на Ивана Александра за сжщия манастиръ и правдини много обезсилва нашата грамота, особено като се знае, че при Урошевци (Милутина, Дечански, Душана) никакви териториялни промѣни не са станали между Сърбия и България въ полза на последната, та да могатъ едни и сжщи селища да стоятъ ту въ български, ту въ сръбски прѣдѣли. Отъ друга страна пропуцаньето на думата *царство ми* вм. *кралевство ми*, както и палимсеститѣ, нѣкои отъ които са писани дори и съ друго мастило, говорятъ най-краснорѣчиво за подправката на документа. Има и цѣли прѣдложения изпуснати, прѣмѣстени или други прибавени. Прѣправячътъ е билъ българинъ. При всичкото си желание да пише по сръбски, той не е могълъ да се избави отъ *ж* и *л*, и на едно мѣсто е употрѣбилъ чисто българската дума **ГОЛѢМН** вм. **ВЕЛНИ**. Подправката ще е извършена слѣдъ 1347 г. въ самия манастиръ Св. Никола отъ неговия игуменъ, който е ималъ на разположение Ив. Александровата грамота. Но дали скоро слѣдъ тази дата или късно? Чини ми се слѣдъ много години, когато прѣправячътъ не е знаелъ дали поменатитѣ въ грамотата села са били български. Това врѣме е настѣпило при

¹⁾ Отъ тѣзи титли се вижда, че се говори за Дечански (1321—1331).

князь Константина Дѣяновъ, който слѣдъ 1382 г., като на-
слѣдникъ на Неманичитѣ, владѣше всички въпросни села по
Струма, заедно съ манастиря св. Никола.¹⁾

Ето вѣренъ прѣписъ на този втори Св. Ниволски
хрисовуль.

Благоуѣствено уѣо. и зѣло бѣгодно. и всѣмъ похвално.
еже къ стѣмъ и бѣжствѣннымъ црквамъ. теплж(з)²⁾ любовъ имѣю.
изредно оукрастити даромъ же и повелѣниемъ црскимъ. тоже
и вседръжителю. бѣгоу оугодно иѣ | и ѿ всемъ блгопретно.
тѣмъ же и крѣства мн. теплоу любовь а(е) имѣю къ снмъ бѣжствѣ-
ннымъ црквамъ. и дрѣзноклѣнне оуцрѣно. изреднѣ же къ стѣтомуу
и тепломоу. помощникъ и посовителю. крѣства мн. стѣтомуу и
великославъ|номоу. уюдотворцоу. архіерархоу хвоу Николь. еже
и къ всакы бранехъ. приключушнихса(е) крѣтва мн. не ѿ|стѣпно
теплѣ. помагажцомоу. крѣствѣ мн. тѣмъже. и крѣстко мн. се по-
менуокине слово прѣка Дѣвѣ. еже рѣ гн | възлюбныхъ красотѣ
домѣ твоего. и мѣсто вселеннѣ славы твоее. и нже рѣ съ снми
бѣжствѣннми црквами. црне | црюють. и рогу црскы възвѣ-
шаетъ са(е) и дрѣжава нѣ. оуцвѣрѣжѣетъ се. и силны правдоу пи-
шоутъ. и рекноую крѣко мн. | семъ словесн. и хоте снѣ бѣж-
ствѣнне црккн оукрастити. извѣстно како же иѣ лѣпо. како же и
сж(з)цни мнмошѣдшенѣ | црне. соуци сѣдръжителне. скыфтра
царьскааг⊙.³⁾ оукрастити(е) и записаше. уѣстна бѣо наурѣтана
пи|смене. избраннѣе. нхже оуцрѣвше. крѣво мн. и поревноуж
снмъ. и хота приложити. и покрасити. и уѣ достоинж(з) | блго-
дареннемъ. сѣкршити хота(е) како же дѣнтѣ. просвѣтити крѣв мн.
и направити коежѣ мѣсто кою лнео | црккѣ. не тѣкмо великж(е).
еже сж(з)тъ стѣмѣ лаври. нѣ и малн жже. в ннхъ же тѣкмо. нари-
цаетъ са и просла|вѣетъ са нме ісѣ хѣ бѣ ншего. и православнѣа
вѣра хртнѣаньска. и того же радн блгонзволн. крѣво мн. | и кндѣхъ
црккѣ ѿбвѣтшавшоу. великославнаго и уюдотворца. архіерѣрха

¹⁾ Срав. *Йор. Ивановъ*, Сѣверна Македония, 125—126.

²⁾ Поставената въ скоби буква е писана върху самата прѣдидеца, като поправка.

³⁾ Разреденитѣ думи са палиссести.

хѣа Николы. Мрауьскааго. | разваань нс темелнѣи. н създавъ.
 н пописавъ. н съвршнвъ. яко же естъ льпо. н видѣвъ. крѣво ми.
 записа|вшее хрѣсоволе. стопоуевшнхъ прѣвыи ѿрен. н томоу
 поревнова. крѣво ми даровати настожци снѣ. | хрѣсовзавъ. томоу
 на мастнроу крѣво ми. стого н великославнаго уюдотворца. ар-
 хнерѣрха. хѣа Никольї. | еже ѿ кѣ мѣстѣ нарицаемъмъ ѿрѣховъ.
 за все ѡбласть. н съдръжанне. того мастырѣ н за вса(е) мѣ | люди.
 н за вса моу работннѣи. н за вса(ъ) мѣ. гевгелнѣи. н за люди
 ѿрѣховзавъ. еже свѣ въ Средьци н селн|ща Бланца. до межюу
 Костина брода. н селнще Бобовици. н селнще Дръстрѣне. н ко-
 нерьзъ. н сѣнокосн в Ракн|ти. н Блатеуннцоу съ всѣмъ бранн-
 щемъ. н мѣрѣ бжню Перѣволо'скъ с мѣстѣи н с вѣнградѣ.
 | во дннца ѡ грдѣ ндеже аще соуѣ: нли свѣть парннн. нли
 ѡроци. нли техннтарне. нли люѣ каки (sic) любо. нли соуѣ ннѣа
 нли вноградн. нли сѣнокосн. нли | жрьнѣи (sic). нли кнпоурнѣи.
 нли пернволе. нли браннща. нли рнѣна ловнща. нли ѡрѣшне. нли
 ннѣе. каковыѣ | лнѣо соуѣ. стасн. н прилежаннѣа тога моно-
 стырѣ. съ всѣмъ да ѡбладоуѣть. тѣѣ монастырѣ. стого архнерѣа |
 уюдотворца Николы. тоже видѣвъ крѣво ми прѣдннѣи ѿрен ннмо-
 шѣшнхъ. видѣвъ приложеннѣа. тоже видѣвъ крѣво ми приложнхъ
 село Уертнецъ н Скакавнцъ. н в Пернволи вноградъ с око-
 щнемъ. н селнще Уело|пекъ. на Драгокнщннн. до Калоугеръ-
 ского брода н до Рѣжавнуйского дроума, н село Драуево на
 Строумѣ. | н воноградъ (sic) в Двѣуевѣ. н дроугн вноградъ въ
 Скрннѣ. н дроугн вноградъ в Жнтоннѣснѣ. его же ѿ даль
 урѣ|ностарець за пострнѣ сн. межа ѡ Мракоу ѡ коудѣ нстнѣе
 Жнтѣша догдѣ втнѣе Блато. н крѣво ми настожци | работнннн.
 нли севасти нли прахторы. ѡблажци по землн. крѣво ми. да не
 ѡбладоужѣ ѿркннннн люмн. | н глобн каковы любо оустрадѣѣт
 се. въ люхъ манастырѣскыхъ. нли малн нли голѣмн. нли фоумн.
 нли | распоуѣть. нли развои. нли коньскы татѣ. нли ннѣ проуне
 глобы. да не метѣхъ с тѣмн глобарнѣн н се|кастн. крѣво ми
 разкѣ архнмоудрнѣ (sic) настожци оу стго Николѣ. да сн възн-
 матѣ к манастырѣ что е пра|кннн. такоже н поповѣ кон соуѣ

в людехъ в мастиръскѣ. да нмъ не пакости великаа цркви. ни
 про|топопа ни ексрси. ни нны проунѣ. нь да прѣываждь
 свободно люде того мастирѣ. крѣамн. н да | нмають льгунноу.
 дондеже живе. крѣо мн. нь н по смърти крѣа мн. кто боуде
 насаядникъ. крѣа мн | нан снъ нан соудникъ. крѣа мн. нан н
 ннъ кого бѣ ѿбереть н посадить на прѣстоле. крѣа мн. да не |
 попереть. ни да разроушнть сего хрисовула крѣа мн. нь науде
 да понавляеть н потвърждаеть. како же ие | лѣпо. стымъ н право-
 славнымъ цремъ творити. како же н само. крѣо мн не разроуши ни
 пометноу. нь | пѣ потвърди н поновн. н проскъти. кто ли
 разроушнть н попереть сего хрисовула (sic) крѣа мн таковаго да
 н|скоуцитъ бѣ своимъ праведнымъ сждомъ. страшнымъ н невид-
 нимымъ меуемъ. н да нмать клятвоу ѿ бѣ | н ѿ прѣтою его
 мѣре. н ѿ. бѣ. апль. н ѿ всеѣ стихъ боу оугодившихъ. н съ
 Юдоу уестъ да нма. дарова. хрисв|взаль крѣо мн на всяко из-
 вѣстно оутвърженне. свободоу унстѣн въ оудръжанне вѣчное.
 мастирю стго | н великославнаго уюдотворица архнерекъ хва
 Николы. за все моу дръжвоу н ѿбласти. н за люди н за всее |
 емоу правны. писа н пописа крѣо мн. мѣа сектѣ ѿ. днѣ.

Стефанъ ѿрошь крѣа :· въ хѣ бѣ. взрнн. н самодржавнн.
 крѣа. всен Српскон земли н По|морьскон :· н ѿвучельскон.
 н Вельбоужьскон :·

Да дойдемъ сега на главното питање — *мѣстонахождение*
ието на монастыря. Поменатитѣ въ хрисовула селища се
 намиратъ въ Софийско, Радомирско, Кюстендилско и Дупнишко.
 Това ни упѣтва вече донѣйдѣ дѣ да диримъ монастыря, който
 билъ, казва се, не отъ голѣмитѣ лаври, а отъ малкитѣ мона-
 стирѣ. Прозвището на монастыря, нареченъ *Мрлчьскы*, ...
 въ мѣстѣ . . . *Ѿрѣховъ*, вече ни довежда прѣво къмъ търсе-
 ното. Покраината *Мрака* (сега *Мраката*) съ своето село Изворъ
 се споменава още въ 1330 год., по случай на Велбуждската

бита.¹⁾ Тя и сега е запазила името си и обгръща 30 села около р. Струма, въ радомирската околия. Мрачски села са: Пещера, Раянци, Калотинци, Враня-стѣна, Жабяно, Бѣлово, Блатешница, Калища, Егълница, Дебели-лакъ, Изворъ, Негованци, Кленовникъ, Житупа, Жедна, Каси-лакъ, Кондофре, Чуковецъ, Проваленица, Долни-Раковецъ, Горни-Раковецъ, Боборади, Бѣланица, Върба, Прибой, Пчелинци, Поцърненци, Николаево, Лобошъ, Ковачевци, Райкиловци.²⁾ Единствениятъ въ Мраката манастиръ Св. Никола лежи въ землището на с. Пещера. Селото е на 3 километра сѣверно отъ р. Струма, а манастирътъ отстои отъ сръдището на селото нѣщо на 2 километра на сѣверо-изтокъ. Манастирътъ е разположенъ въ малка долина, обградена съ джбообразли хълмове. Наблизу, въ мѣстото *Орѣшковецъ*, което отговаря на мѣсто *Orfchove*, се намира частъ отъ манастирскитѣ ниви. Тази мѣстность се намира на около километъръ на юго-изтокъ отъ манастиря, на 2 километра отъ сръдището на с. Пещера. Тази мѣстность много прилича на манастирската — една падина заобиколена съ хълмове отъ три страни. Орѣшковецъ се състои отъ ливади, ниви, гора и малко овощна и зеленчукова градина, съ изворъ, който напоява ливадитѣ и градинитѣ. „Нѣкога, казва прѣданието, цѣлата тази мѣстность е била манастирска, а сетнѣ е била усвоена отъ частни лица. По границитѣ на тази и други мѣстности има изкуствени могилки, за които се говори, че били поставени за прѣдѣлъ на манастирскитѣ имоти“.

За *историята* на манастиря Св. Никола ни даватъ вѣсти пакъ хрисовулитѣ. Отъ Иванъ Александровия хрисовулъ узнаваме, какво и прѣди този царь други владетели съдържателни снѣтра бѣлгарскаго цртва били направили подаръци и оставили хрисовули на този манастиръ и че, слѣдователно, послѣдниятъ е съществувалъ прѣзъ врѣме на Асѣновци, ако не и по-рано. Каква е била съдбата му прѣзъ турската робия, не е извѣстно. Нѣма съмнѣние обаче, че и него, по-рано или по-късно, е постигнала участъта на другитѣ бѣлгарски манастири — разорение и плѣнъ. Послѣднитѣ негови обитатели

¹⁾ И прѣди на мѣсто глаголемо Мракоу . . . въ прѣдѣлъ земане Българскимъ въ мѣсто рикомо Извори (*Даннло, Животи кралѣва и архиепископа српскихъ, 193*).

²⁾ Тѣзи вѣсти за Мраката ми даде любознателниятъ учитель въ с. Пещера Е. п. Захариевъ. Нему дължа и свѣдѣнията за сегашното състояние на манастиря св. Никола Мрачски.

монаси ще да са занели въ Хилендаръ монастирскитѣ грамоти или ще са ги прѣдали на хилендарски таксидиоти, за да се съхранятъ тамъ и до днесъ двѣ отъ тѣхъ.

Запущѣлиятъ кой знае отъ кога монастиръ билъ поразчистенъ и уголѣменъ съ една скромна отшелнишка колиба едва къмъ 1840 година.¹⁾ Врѣмениятъ неговъ пръвъ подновитель билъ странствуещиятъ свещеникъ Симонъ, който дошълъ тукъ съ сина си отъ родното си село Лѣва-рѣка (Трънско). Турскитѣ власти, като узнали за новоотворения монастиръ, уловили попъ Симона, обѣсили го, а сина му мѣчили да се потурчи, докато най-сетнѣ той сполучилъ да избѣга въ Рилския монастиръ. Скоро по това врѣме, първенци и свещеници отъ Пещера и другитѣ околни села се застъпили прѣдъ властѣта и получили позволение да пристроятъ при старата малка черква още една часть. Прѣзъ 1842 г. черквата била проширена. Пръвъ управитель на монастиря станалъ дѣдо Лазо Дамяновъ отъ с. Пещера. Службата прѣзъ празницитѣ извършвали свещеницитѣ отъ близкитѣ села. Слѣдъ двѣ години дошълъ тука отъ Кратово попъ Теофанъ, постригълъ се монахъ и станалъ управитель на монастиря. Подиръ Теофана управлението поемали пакъ дѣдо Лазо, светогорцитѣ йеромонахъ Рафаилъ, йеромонахъ Юстинъ, Раде Вилаетски отъ с. Върба (бивши служителъ въ Рилския монастиръ), монахъ Прокопи отъ с. Радибошъ. Прокопи билъ изпърво монастирски служителъ, но послѣ билъ постриганъ отъ владиката Панарета, епископъ-помощникъ на кюстендилския митрополитъ Дионисия (1845—51 и 1858—60 год.). Прокопи построилъ двуетажно здание и се поминалъ прѣзъ 1879 г. Въ врѣме на освободителната война монастирътъ билъ оплѣненъ отъ турцитѣ.

Слѣдъ освобождението монастирътъ се управлявалъ отъ свещеници или отъ черковни настоятелства до 1895 г. Тогава, по екзархийския уставъ, монастирътъ прѣминалъ подъ надзора на епархиалното началство и въ 1897 г. за управитель билъ назначенъ пещерскиятъ старъ свещеникъ Михаилъ Пешовъ. Дѣдо Михаилъ съборилъ слабата пристройка отъ 1842 г. и съградилъ нова пб-яка, като оставилъ древнията черквичка да служи за олтарь на новата. Той се поминалъ въ 1904 год.

¹⁾ Сръ. краткитѣ бѣлѣжки за това въ издадената брошурка (16 стр.) отъ монастиря прѣзъ 1899 г. подъ заглавие — Значението на монастиритѣ и кратка история на монастиря Св. Николай въ с. Пещера (Радомирска околина).

Сега монастирски управителъ е враня-стѣнския свещеникъ Дим. Петруновъ.

Монастирскитѣ имоти се намиратъ само въ землището на с. Пещера: 25 декара овощни градини, 28 декара ливади, 58 декара ниви, 455 декара гора. Добитъкъ има: 2 рала волове, 2 коня, 3—4 говеда, бози, свинье, домашни птици. Имотитѣ се обработватъ отъ монастирски ратае, на брой 7—9 души. Ратаетѣ се пазарятъ за по година. До прѣди възобновлението на манастиря, всичкитѣ му земи били взети отъ селянетѣ. Сетнѣ земитѣ били едни продавани на манастиря, други подарени, особено онѣзи, които лежали въ мѣста наричани още отъ старо врѣме „манастирски“.

Старини въ манастиря сега нѣма. Прѣди години тамъ била намѣрена антична статуя. Единъ фрагментъ съ образъ на божеството Митра бикобоецъ билъ намѣренъ при копанье основитѣ на новата постройка. Пази се въ Народния музей въ София. Проф. Иречекъ видѣлъ у архимандрита Зиновия рѣкописно евангелие отъ с. Пещера, отъ 16—17 вѣкъ, безъ юсове. Иконитѣ и надписитѣ на старата черквица са замазани.

Мѣстнитѣ имена, поменати по редъ въ хрисовула, са слѣднитѣ:

Шрѣховъ, мѣстность при манастиря Св. Никола, до с. Пещера, въ Мравата (Радомирско).

Срѣдъца. — София.

Бѣлица. Селце въ софийската околия, на з. отъ града.

Костинъ бродъ. Село въ софийската околия, на с.-з. отъ града.

Боговци. Село съ такъво име сега нѣма. Може би то да е Боговци, раздалечено отъ Бѣлица и Костинъ-бродъ на по 10 километра.

Дръстрѣне. Непознато село.

Коняръзъ ?

Ракита. Село въ софийската околия, на 7 километра сѣверно отъ Брѣзникъ.

Блатчици. Село въ Мравата, радомирска околия, на 5 километра южно отъ Струма.

Периволъ, съ своя черква **Мѣръ бжия**. Село въ кюстендилската околия, на р. Драговицица, притокъ на Струма. Старинската периволска черква пази още нѣкогашното си име — Успѣние Богородично. Новата се казва Св. Димитъръ.

(Градъ Вельбуждъ). Боденица 8 грѣ. Разбира се градътъ Кюстендилъ.

Черѣница. Селище съ това име сега нѣма, а само мѣстность на сѣверо-западъ отъ с. Скакавица.

Скакавица. Село въ кюстендилската околия, на десния брѣгъ на Струма.

Челопекъ на Драговицица. до Калоугерьского брода и до Рѣжавичьского друма: Това селище, очевидно въ кюстендилската околия, сега не сществува.

Драговицица Голѣмъ десенъ притокъ на Струма, който иде отъ кюстендилското Крайще.

Рѣжавица. Село на лѣвия брѣгъ на Струма, въ кюстендилската околия, по-долу отъ Скакавица.

Драчево на Струма. Табѣво село нѣма.

Дѣтачево. Вѣроятно село Дяково, дупнишка околия, край пѣтя отъ Дупница за Радомиръ.

Скрино, отечество на св. Ив. Рилски. Село на десния брѣгъ на Струма, дупнишка околия.

Житомицька. Положението на този нѣбогапенъ градецъ остава за сега неизвѣстно. Той се споменава прѣзъ 1189/90 год., когато Стефанъ Неманя, слѣдъ отминаване на кръстосцитѣ, нахлулъ въ византийскитѣ области и разсипалъ градоветѣ Сръдецъ, Перникъ, Земенъ (укрѣпление на Струма *Земань*), Велбуждъ, *Житомицькь*, Скопье и Лешскъ,¹⁾ и послѣ се повърналъ. Тука Житомицьскъ е поставенъ между Кюстендилъ и Скопье, а въ грамотата той слѣдва по редъ нѣйдѣ по-долу отъ Скрино на Струма. Иречекъ го търси на мѣстото на сегашния Пастухъ, надъ Скрино.²⁾

Межа ѿ Мракоу ѿ коудѣ истече Житѣша догде втиче Блато. За Мраката (покраина въ Радожирско) се ваза по-горѣ. Рѣка Житуша извира отъ планина Колошъ, тече прѣзъ село Житуша (въ Мраката), село Негованци и се влива въ р. Блато, лѣвъ блатиетъ притокъ на Струма.

Св. Никола Мрачъски. Прозвище на манастиря споредъ покраината (*Мрака*), въ която лежи.

Като оставимъ на страна обяснението на цѣннитѣ за срѣдновѣвовното държавно устройство термини, които се за-

¹⁾ *Ъ. Стојановиѣ*, Споменик III, 124.

²⁾ Срв. *Иречекъ*, Пътувания, 608. — *Ивановъ*, Сѣверна Македония, 82, 83.

ключаватъ въ нашия хрисовуль, щѣ се спремъ само на двѣ-три особености, които не личатъ въ Иванъ Александровата грамота:

Гѣвгеліа. Въ Ив. Александровата грамота стои зѣвгеліа. Въ други паметници се употрѣбѣва формата зѣвгарь, която и до днесъ се е запазила въ народнитѣ говори. Думата е гръцка (ζευγάριον) и ще рече чифтъ, рало волове, а сжщо тѣй и оратна земя за едно ступанство. Формата гѣвгеліе, ед. ч., е твърдѣ важна за обяснение името на едноименния македонски градъ Гевгели. Този градъ, допрѣди прокарванъето на крайвардарската желѣзница, билъ малко чифлишко село съ нѣколко зевгара.

Ръждавичьскы друѣма. Срѣдньовѣковното съобщение между Велбуждъ и Мраката е вървѣло край Струма: Кюстендилъ — Стѣнско — (Ръждавица) — Скававица — Земенъ (крѣпость) — Мраката. То е работѣло до прѣди половина вѣкъ.¹⁾ Още въ 1330 г. българскиятъ царъ Михаилъ се упжтилъ срѣщу сѣрбитѣ прѣзъ Мраката, Земенъ за велбуждското поле. Въ Земенъ е било главното укрѣпление, което пазѣло този стрѣменъ пътъ. Срѣдньовѣковни укрѣпления стоятъ още и между Земенъ и Ръждавица. Новостроецата се желѣзница отъ Радомиръ за Кюстендилъ минава сжщо тѣй покрай този старински ръждавишки друмъ (δρόμος).

Интересни са и титлитѣ на краля Стефана Уроша Дечански, който владѣе освѣнъ сръбската земя и приморската (до Адриатика), още и овчеполската и велбуждската, като не сръбски. Часть отъ Овче-поле бѣше взелъ още Милутинъ, но срѣдището на Овче-поле, градътъ Щипъ, падна подъ сѣрбитѣ едва при Дечански, слѣдъ войната въ 1330 г.²⁾ Сжщо и Велбуждско цѣло биде закрѣлено за сръбскитѣ владѣния при Дечански. Пасажътъ Стефанъ Урошъ краѣ ·· въ Ха Бѣ. вѣрни и самодрѣжавни. краѣ. вси Сръпскон земи и Поморьскон ·· и Швчеплъскои. и Белъкоужъскон ·· е цѣненъ за историческата етнография. Овчеполско (Щипско) и Велбуждско (Кюстендилско) право са поставени като не сръбски земи.

¹⁾ Срв. *Ивановъ*, Сѣверна Македония, 279.

²⁾ *Данило*, Живота краљева, 197.

Зографска българска история.

ИСТОРИЯ

вкраткъ ѿ Болгарословѣскѡ народѣ.

Болгарскій народъ ѡзиде дрѣвле ѿ Чернаго моря, ѿ рѣки Волги ѡз великіа Скандинавіи ѡ звѣхъ са тамо гимѣри ѡ вимѣри, ѡгда ѡмножиша са, ѡзидѡша первое на ѡвѣхъ странѣхъ, ѡ ѡще предъ 'Алеѡандромъ македонскимъ. 'Иллѣрикъ первый краль бѡше. потѡм же на 1772 (3522 г.) по сотворѣніи мѣра, кралевѡше ѡми краль Бладѣлѣй, ѡнъ Филиппа македонскаго цѣра побѣди ѡ подѣнна ѡгда сотвори. послѣди же паки на 1785 (3685 г.). бѡхъ два брата ѡмъ кралевѣ Брѣмъ ѡ Болгъ, понѣже много кралевѣ надвоеваша, ѡ много зѣмлю ѡсвоиша, тѡй народъ назѡ са по своемъ ѡменемъ. ѡ тѡй Брѣмъ повоеѡ западнѣю странѣхъ, ѡ ѡсташа тамо, по крайъ западнаго моря, Блатѣйскаго ѡу Померанѣй, назѡша са пѣми слѡвацы потѡм же ѡ брандѣбри. ѡ Болгъ | на востѡчныа странѣхъ ѡ зѣмли повоеѡ 1^о ѡ освои. ѡ во своимъ народомъ посѣли са, и назѡша са болгары. кой потѡмъ со 'Алеѡандромъ Македонскимъ воѡдѣ ѡма ѡмъ ѡста са македонѡне. но паки, по хрѣстовомъ рождествѣ в' царство Оѡалѣнта царѡ царѣградскаго, паки ѿ Волги прѣидѡша, ѡ даде ѡмъ Оѡалѣнтъ да са населѣша по крайъ Дѣнавѣ. паки на 1495 (495 г.). по хрѣтѣ в' царство Анастѣсѣа царѡ грѣческаго прѣидѡша с великимъ воиномъ ѿ Волги, ѡ люто разбиша грѣческоѡ воиство,

над рѣкою Зѣртою, и оусвоиша Оракію, и едва царь греческій со многими дарыми смири са съ ними, и ѿидоша оу Сремѣ, и тамо Теодорі^пко^б готскимъ италійскимъ кралемъ обладани осташа влѣто хр^тово фг (503 г.). Потомъ паки влѣто, фд (514 г.) прїидоша ѿ Волги с' **Вѹфалліаномъ**¹⁾ а²⁾ вождомъ своимъ, и бїша Царь градъ, и царь дарыми смири са с ними, и оу Оракію прїидоша и поселиша са. и по немъ вождь бѣ, **Вѹкнучь**, а по Вѣкичи **Драгнучь**. паки влѣто, б г хѣс (666 г.). множайшїй ѿ Волги изъ великіа Скандинавіи с вождомъ своимъ. **Орбатомъ**. вцарство Константина д четвертаго, тимъ именемъ оусвоиша всю Оракію. и Мисію, 2^а и много крѣтъ поразї воинство греческое той Обратъ, и на всѣкое лѣто дань вимаше ѿ царя греческаго. и престолъ кралевскїй во Охритѣ постави; а прежде оу Тр^оново владѣхъ, и всї идололатри бѣхъ сїрѣчь идолослужители, и той Орбатъ велми хрѣбръ бѣше, и на всѣ страны, а найпаче сгрѣки. и тогда разумѣша грѣцы како ѿ Волги великіа прїидоша, и назвахъ ихъ Волгарї. по смѣрти Орбата настѣ на кралѣвство. **Бутал** сынъ егѡ и днъ б велми бѣше хрѣбръ, и тѣжкїй рѣтъ творѣше. со Истиніаномъ вторымъ, и всегда побѣждѣше, и зѣмлю оусвоеваше, и дань ѿ царя вимаше, дондеже живѣ бѣше. по негѡ же настѣ на кралѣвство сродникъ егѡ велми хрѣбрїй. **Трекеллі** днъ бѣше мѣдръ и свободъ щасли всюду на войсез и непреодолїмъ: днъ помѡже Истиніанъ третїемъ, когда бѣше Азїмї егѡ изгналъ с п(р)естола изъ Царя града, и въ Херсонѣ заточїлъ. Трекеллі же поїде на Црѣ градъ и сілою взѣ и предадѣ Истиніанъ вѣрно, и паки дрягїй пѣтъ безчисленнї арапи | бѣхъ оударїли на цареградскю державъ, превелїе(їй)³⁾ ѿїде с воинствомъ своимъ 2^б.

¹⁾ За прѣглядность, именована на българскитѣ царє поставихъ съ полѣсти словѣнски букви. Съ изключенїе на главнїтѣ букви при собственитѣ имена, всѣждѣ запакихъ правописа на оригинала.

²⁾ Буквенитѣ числа отстриани посочватъ реда и броа на българскитѣ царє: Виталианъ, Вукучъ, Драгичъ и пр., които царували на югъ отъ Дунава.

³⁾ Вм. Тревеллі.

отай, и нападе на нихъ, и посече ѿ нихъ тридесать
и две тысящи. и прогна ихъ ѿ всеа державы греческа,
но царь 'Истинианъ забѣ толикое добродѣаніе, ꙗже ѡнъ
ѣмъ сотвори. но воздвиже брань велию, и завоева болгар-
скую землю, тогда и Тревеллій собра свое воинство и би са
с' нимъ и побѣди, и едѡ самъ царь 'Истинианъ с' неволико
футече в' Царь градъ. потѡмъ. послѣ той брани, Тревеллій
позна Бг̃а и кресті са, и бысть хр̃стіанинъ: ѡнъ первый
ѿ болгарскихъ кралевъ с' народомъ своимъ вѣрова, и мо-
нах̃ты фустри близъ 'Охрида, и бысть монахъ. и на
кралѣство постави старѣшаго сына своего именемъ,
Теркѣла, и ѡнъ бѡше храбръ в' воинствѣ, но по некое 3
врѣма обраті са на идолослуженіе, тогда Тревеллій, паки
взѡтъ кралѣство, и сына своего **Атъ**. и избодѣ ѣмъ ѡчи:
и рече почтѡ погубилъ еси ѡчи душевныя, и не видиши
свѣтлость вѣры хр̃товы, и не си достоинъ. да зриши тѣлес-
ныма ѡчима, слнце и мѣцъ, и постави на кралѣство с'на
своего юнѣшаго именемъ **Моѡсѣа**, и рече ѣмъ стрѡжи са 3* и
сыне да не твориши ꙗвоже братъ твой. занѣ не ѡчи токмо
избодѣти хоцѣ, но и главѣ ѡрѣзати. по семъ паки воз-
враті са в' монастырь свой, и бысть стѣий, има ѣмъ в'
монашествѣ Θεωκτισъ в' лѣто ψγ̃ (703 г.). ѡнъ бысть
первый хр̃стіанинъ и стѣи ѿ бѡгарскаго народа. и Моѡсѣй
сынъ ѣго добръ бѡше и силенъ на брань, и даде великую
пѡмощь Лвѣ 'Исаѡру, когда бѡху срацѣны пришлі на
Царь градъ, изсече двадесать и две тысящи срацѣновъ,
и прогна ихъ из греческой области. по смѣрти ѣго прѡйтъ
ворѡнъ, срѡдниѣ ѣго, **Асѣнъ Великій**, во врѣма того 3
же Лвѡ 'Исаѡра, и имѣху любовь мѣжду собою с' царемъ
Лвѡмъ, и пѡмощь ѣмъ велику сотвори, понѣже арапи взѡли
'Арменію, и Мидію лѣчша земли царѣви. того ради моли
'Асѣна, и абіе 'Асѣнъ ѡйде с' воинствомъ своимъ на арапы,
и безчисленны поразі, и прогна ихъ, а 'Арменію и Мидію
фусвои, и предаде кесарю Лвѣ, и дрягѣа арапы фубѡша са,

и не покъсѣша са прѣче бѣти са с' греки. и' за такоуѣю | по- 3^а
 бѣдѣ даде ѣмѣ кѣсарь тѣтлѣ и' коронѣ царскѣ. а' по немѣ
 настѣ на царство срдникъ ѣгѣ, именовъ **Дѣвѣре**, ѣнѣ г'
 не бѣше мѣренѣ и' много крѣтъ сотвори бранѣ, с' кѣсаремѣ
 грѣческимѣ за зѣмлю, и' за грады, и' сперва побѣждаше, а'
 послѣ побѣждаше са, понеже ѣсворбѣша са болгарскѣа бо- 2^а
 лѣре на него и' дубина ѣгѣ. и' ѣворонѣ са: **Телѣзѣиѣ**, 2^а
 и' ѣнѣ не бѣше щастливѣ в' побѣдѣ, и' болше губѣше, не-
 жени добываше. тогѣ ради и' ѣгѣа господа дубина. и' ѣво-
 ронѣша **Славѣна**, ѣ же сластолюбивѣ бѣше: мирѣ с' кѣса- 3^а
 ремѣ сотвори, и' не радѣше да возвратитѣ зѣмлю юже бѣхѣ
 кѣсари дѣсвоили: тогѣ ради болгарскѣа господа дѣчинѣша
 совѣтъ да дубиють ѣгѣ, ѣнѣже развѣвѣ, дубѣже в' Мисим-
 врию и' тамѣ до смѣрти поживѣ. и' прѣлѣтъ коронѣ **Татѣмѣ** 3^а
 но и' ѣнѣ не дѣгѣденѣ и' нещастливѣ дѣ войскѣ. по неко-
 лико времѣ изгнаша ѣгѣ. и' прѣлѣтъ коронѣ. **Телѣрика**: во 4^а
 времѣ Копронѣа кѣсара, и бѣше силнѣ и' бѣ са много
 крѣтъ с' царѣмѣ, и' зѣмлю своѣа взѣ: но болгарѣ развра-
 тѣша са, в' тоѣ времѣ ѣа и'конобѣрцевѣ, и' пакѣ сташа 4^а
 идолослѣжитѣли, защѣ бѣ, Телѣрикѣ мирѣ оучинѣлѣ: и' рѣша
 да дубиють ѣгѣ, ѣнѣ же развѣ той совѣтъ и' бѣжа в'
 Царѣ градѣ: и' крѣстѣ са и' прѣемѣ ѣре и'конобѣрскѣа, тогѣ
 ради даде ѣмѣ Копронѣа сестрѣ своѣа в' женѣ, и' санѣ маги- 5^а
 стрѣанства, а' господа болгарскѣа дѣша коронѣ, **Кардѣмѣ**. 5^а
 и' бѣ старѣ имѣще лѣтъ седѣмъ десѣтъ, но силнѣи во бранѣ,
 и' много крѣтъ бѣ са с' царѣмѣ грѣческимѣ и' побѣждаше,
 и' много зѣмлю в' зѣтъ, и' в' старѣсти дѣмре. по немѣ же настѣ:
Нрѣмѣ ѣнѣ весмѣ славенѣ бѣше и' лѣтъ, но идолослѣжи- 3^а
 тѣлѣ, и' не возможе ѣмѣ ник' тоже прѣтивитѣ са, ѣнѣ разширѣ
 болгарскѣа держѣавѣ даже до францѣскѣа зѣмли, и' дубѣ
 Борна долмѣтѣйскѣаа крѣла, и' возвратѣ са; и' дѣдари Царѣ
 градѣ, и' бѣ ѣгѣа годѣ ѣдинѣ, и' и'з'сечѣ шѣсть сотѣ тѣсѣщѣ:
 и' взѣ **Андриѣнопѣль** силою и' всѣа поробѣ: понеже кѣсарѣ
 Никиѣбрѣ сѣ а'ростѣю полѣтъ силноѣ войско своѣ, и' ѣа

Козль баща, и ѿ татарь хана, и би са с'Крѣномъ, но
 Крѣнъ войско егѡ посѣче, и егѡ самого взать жива,
 и посѣче, и ѿ главы егѡ чашѣ направи, и ѡкова ю зла- 4
 томъ и каменіемъ драгимъ, и во время веселіа господа
 здравіицѣ пѣхъ: потомъ паки прійде на Крѣна с'великою
 сілою Михайль, но и егѡ Крѣнъ поразі: и едва Ми-
 хаїла веса с'неволиво оубъжа в'Царь градъ: послѣ Ми-
 хаїла настѣ царь Левъ 'Арменійнъ, и ѡнь собрѣ великое
 воинство: и оудари болгарскую землю, но и егѡ Крѣнъ
 пріа льпо, и воинство егѡ поразі, и 'Андріанополь пора-
 боти: и многи хрѣіаны посѣче и поработи, и в' бол-
 гарскую землю ѡведе, тогда плѣнн и стаго Васїліа 'Ан-
 дріанополскаго и с'нимъ много с'щеницы, и хрѣіаны,
 и ѿ сіхъ плѣнниковъ, многїа болгары в'вроваша в'вѣрѣ
 хрїстіанскую, и в' то время: стый Курїилъ философъ
 написа болгаромъ книгъ по своємъ ѣзыкъ с'шцимъ при
 Дзїані рѣцѣ жившцѣ, хрѣіаномъ. По Крѣна настѣ братъ
 егѡ Мъртагѡнъ что зовѣтъ грѣцѣ Волгарісь, а латїны,
 Богарісь и Борісь, ѡнь бѣ славенъ с'побѣдами, и велико-
 мѣдрь в' дѣлахъ, все своѣ воинство началницы положи,
 и сѣдїи оутверди, и зрѣше | на всѣхъ день, ѣако ѡбра- 5
 щахъ са болгары в'вѣрѣ хрѣіовѣ по наущенію Васїліа
 владикї 'Андріанополскаго, и другїхъ с'щениковъ, и раз-
 гнѣва'са, и многими мѣками погубї ѧ: и мїръ сотвори
 с'кесаревою женою вдовицею Феодорою. Феодила іконо-
 борца, и на поможь с'воинствомъ своимъ ѣде даже до
 великїа 'Арменїи противъ ѡметника еѧ Оомѣ: и сра-
 цїановъ всѣхъ посѣче и прогна и Оомѣ жива ѧтъ, и
 мѣками оуби: ѡнь ещѣ ѿ брата своего имѣаше под'
 ѡбластію всю грѣческую землю даже до 'Италїи, и ѣде
 с'воинствомъ в' Панонїю то естъ во оу Сремѣ, и би са с'
 кесаремъ немецкимъ Людвиеомъ, и зѣло побѣди кесарево
 войско, и пороби и оусвои тѣа странѣ, потомъ и славяны
 покорї западны и оусвои: сѣдїи и началницы постави

Имъ ѿ своихъ болгаровъ, и паки возврати са на свой пре-
 столь, и по мало позна стѣю вѣръ и крестіи са, понѣже
 имѣаше сестрѣ плѣненѣ в' царскій дворъ в' Царѣградѣ,
 баше крещена и начена хрѣтіанскѣ вѣрѣ, и приде во
 братѣ своемъ: и имѣаше | с' собою единого иконописца: 5⁶
 именемъ Мееодіа монаха, а братѣ ѿ баше царскій дво-
 новъ созданъ, и повелѣ ѣмѣ да напишетъ дворъ ѣго с'
 различными дѣбравы и ловцы како ловати: а Мееодій
 написа различные історіи хрѣтіанскіа. и на единой стѣнѣ
 великѣ, написа страшный сѣдъ хрѣтовъ, и дубоѣ са, и сестра
 ѣго оучаше, Мееодій же имѣа нѣкоего секретара грека
 Феодора, и той Муртагона часто оучаше вѣры хрѣтіанскіа,
 и обраті са и вѣрова, и посла в' Царѣ градѣ Муртагонъ,
 како да пошлють ѣмѣ архіереа и сщеницы да крестит са,
 но тогда баше смѣщеніе в' Царѣ градѣ; за царство
 и патриаршество когда Фотій патриархъ прію имѣа на
 стѣго Игнатіа, того ради никтоже приде из' Царѣ града,
 царь болгарскіи посла в' Римъ к' папѣ Ниволаю, и посла
 архіереа Формоса кой послѣ, и папа бысть, и Павла,
 и крестіша царѣ, и всю Болгарію, и нареченъ баше
 Муртагонъ во стѣмъ крещеніи Михаилъ Іоанъ, по тріехъ
 лѣтѣхъ по оумиреніи молвы в' Царѣ градѣ, настѣ кесарь |
 Василій маведонанинъ. тогда патриархъ стѣ Игнатій посла 6⁶
 архіеѣкопа Теофілакта перваго со много сщеницы, в'
 Болгарію и приаша ихъ чѣтно, латынскихъ же поповъ
 изгнаша, и начаша грецы много данъ взимати за по-
 тавленіе архіеѣкопа. того ради царь болгарскіи, собрѣ соборъ
 и постави в' Трновѣ патриарха, дабы прочее не ходили
 в' Царѣ градѣ за посщеніе архіеѣкопа, и затѣ послѣ бысть
 молва не мала междѣ грецы и латыны. и оутвѣрди царь
 Михаилъ престоль свой в' Трновѣ, и поживѣ бгозгодно,
 и с' миромъ оуспе. по негоже стѣ на царство сынъ ѣго
 Симеонъ и онъ баше крѣпокъ и славодобѣтливъ: но и^в
 никогда не имѣаше миръ с' четыри кесари: цареградскими,

с Константиномъ седмымъ, Львомъ, Александромъ, Романомъ, и всегда побѣждале ѿ, и много имѣнїе взл, и войско избї. и с' мажари бра са и хорваты. и по него наста царь сынъ его Пётръ. онъ имѣ любовь с' греческими кесари, и взл внѣкъ кесаревъ в' женѣ, и в то время баше глѣдь великъ в' болгарской земли, и имаше столъ | царевъ в 6⁶ Софїи, и в то время баше. стый Іоанъ прибный в' рїлской пкстїни, родомъ бѣ ѿ софїйска села, и царь Пётръ иде к немѣ благословенїа ради, и мнѣрь емѣ оустрої, и грамоты с' царскою златою печатїю даде емѣ ѿже и до днесь ѣсть. по смѣрти его прїатѣ престолъ сынъ его. Борїсь, онъ имаше ратѣ с' кесаремъ маджарскимъ, и со Светославомъ кралемъ серскимъ, и побѣди ихъ и смири са, послѣ прїиде на него, нечаянно с' воинствомъ силнымъ кесарь греческій Іоаннъ Цимисхїа, и атѣ его и ѿведе в' Царь градъ, и почтѣ его в' чїнь магїстрианства, но онъ вскорѣ оутече ѿ Царя града, и идущъ емѣ чресъ Болгарїю баше облеченъ в' греческое одѣанїе, видѣвше же его болгарї рекюша се нѣвїй грѣкъ шапїть и оубїша его. по негоже Селѣукїа, и онъ бѣ славенъ на войскы. и всюдъ добываше, и много, кесарское войско поразї, и оусвої Топлицъ, и Сардїивъ близъ Царя града. по немѣ наста. Свѣготїнъ, онъ невгодѣ, и нещасливъ, на войскы, и много кратѣ войско | его, греческіа кесари поразїша, и землю много оусвоїша, и тако оумре смѣщенъ. по него прїатѣ престолъ сынъ комїсталовъ. Давїдъ, онъ бѣ добръ во всемъ, и стѣе житїе имѣаше, и мїръ твораше ко всемъ, а, понѣже болгарскїи господа не могюша терпѣти оумїренїа, начаша зло оубѣдїти. онъ же разумъ самоволно оставї царство: и иде в' мнѣрь и бысть монахъ, и стый мѣщи цѣловѣпны ѿсташа. по немъ, Самзїлъ ста на царство. и онъ бѣ силенъ и свободъ, но зѣ и завїстливъ, в' пѣрвое имѣ тѣжкы бранѣ с' царї цареградскими, и побѣдале ѿ, и болгарскыю землю свободї ѿ всѣаго зла, и иде

на западныя страны в латынскыя землю, и едва оумираша
 его сдарами, и оудари на Далмацию, и матъ краля Вла-
 димира, и зароби, предградіе же Рагуско попали, и Кото
 разби, и взъ ѿ греческихъ царей Солънъ, и Енишехеръ,
 и Карафери, и Ларса, и Берію, и всю Теталию, и пре-
 седи тамо изповласи, и арнагы, а грецы насели оу Грнво.
 и оу Варнъ, и баше долматійскаго краля оу тавницъ | по- 7°
 стави, и возлюбѣла баше дщи его Косара, и оумоди
 ѿца своєю и свободи ѿ и даде емъ старшійшю дщерь
 Косаръ в жевъ, и ѿдаде емъ пакы кралѣвство, и чѣстно
 проводи оу Далмацию, послѣ позавидъ, на фамилію царскы,
 и многихъ несправедно избѣ. а Гавріила брата своего за-
 точи оу Влахию со двѣма сынѣма, Асѣномъ и Петромъ,
 и Аарѣна, брата же его Іоанна сынъ Влади мѣвно
 сохраненъ бысть ѿ оубивства. а зане же Самзилъ про-
 гнѣва гда, и подвиже на него царь Никифора Фовъ,
 и собралъ силное войско, и поиде на Самзила, и хождаше
 ношнѣ а вденъ дочиваше оу горы, и обрѣте Самзила въ
 единомъ ровѣ при рецѣ с войнство вѣсь денъ бѣхъ пили
 и играли, и поспали аки заклани, и оудари имъ спящымъ,
 пре самю зарю, и изсѣче двадесать тысящ, и матъ
 живій патъ на десатъ тысящ, и избодѣ имъ очи, на сто
 единого остави, со единымъ бжомъ да и води: а Самзилъ
 с сыномъ своимъ, и с нѣколико войны бѣжа, обаче лзвешъ
 баше, и когда сказаши емъ даво Никифоръ порази войнство 8°
 его, в третій денъ, ѿ болъзны и скорби оумре, и тогда
 Никифоръ взъ гда жезлы цо св оу Царь градъ и до
 днесъ, оу стодцѣ нѣкій. зане болгарскій царь, всегда сѣтъ
 имѣли по неколко тысящи войны в жезлами да разбиваю
 крила ѿ страны, и егда смѣщаються да бѣють на оустрем-
 деніе. цо Самзила же стѣ на царство сынъ его, Радоміръ, ке
 и бнъ бѣ силенъ и жестоко ѿмсти царю Никифоръ: много
 войнство его избѣ и землю плѣннѣ без милости, зане не
 може Никифоръ противити са но посла тайно нѣкоего

Владислава оубити єгѡ небѣжно, ꙗко обѣща ємѡ даѣти
 царство болгарско, ꙗко онъ иде при Радомира, понеже ꙗ
 онъ бѣше ѿ болгарска рѡда, ꙗко идоша на ловъ ꙗ оуби єгѡ
 тамо, ꙗко бѣже оу Царь градѣ, ꙗ болгарскі господа єворо-
 ниша, **Добѣнна Владимир**, сына Аронѡва братаца кѡ
 Самыдова, ꙗ Давыдова, ꙗ царствова три дѣта сто ꙗ бѣгох-
 годно, ꙗмѡ женѡ ѿ греческихъ царей сродницѣ, ꙗ братъ
 єа дворный генераль бѣше, ꙗ бѣхѡ єретицы | новатиане 8^о
 ꙗ ради стѣго житѣа возненавидѣна Владимира братъ
 ꙗ сестра, ꙗ совѣтоваша, нѣкогда идѣщимъ чрѣсъ нѣкъю
 горѣ ꙗ обнажи мечъ шѣра єгѡ, ꙗ обзаглави єгѡ онъ же
 взѣ главѣ свойма рѣзѣма, ꙗ сѣде на конѣ, ꙗ иде носѣи
 главѣ своѣ, даже до Елбасанѣ оу своѣ монастырь, ꙗ тамо
 самъ с' конѣ слѣзе, идѣже ꙗ до днѣсь мѡщы єгѡ ꙗ оусѣ-
 ченъ бѣ оу Охридскѣа горѣ: тогда Нивифоръ кесарь посла
 тогѡ Владислава оу Сербію, ꙗ престѣпи вѣлѣтѣ, ꙗ оуби кралѣ
 сербскагѡ Владимира зѣта Самыдова ꙗ єворонѣ са за царѣ
 болгарскагѡ тогѡ **Владислава**, ꙗ ꙗбѣ иде с' воиствомъ кѡ
 ꙗ порази ꙗ оусвои сербскѣю зѣмлю ꙗ ꙗблече за д' нѣкое
 древо да оубіе єгѡ, ꙗ тѣ за дрѣвомъ, навечеръ оу оу лицѣ
 Владимировѣ ꙗнгель порази єгѡ, ꙗ болгарское воиство
 воз'рати са без' царѣ, тогда ꙗкоци Нивифоръ завоева' всю
 Болгарію, ꙗ постави сѣдѣи, ꙗ воиство по грады свойхъ, ꙗ бѣ
 Болгаріа под' властію греческою ꙗ дѣтъ. по томѣ оумре
 кесарь Михайль Пафлагонскій, ꙗ бѣше нѣкъї плѣненъ |
 болгаринъ ꙗменемъ Доланинъ, ꙗ бѣжа из' Царѣ града 9^о
 оу Болгарію ꙗ обрѣте оу Стрѣмница воицы болгарскіи,
 идѣже бѣхѡ собрани, ꙗ рече ꙗко ꙗзъ єсмь братъ Вла-
 дислава прѣждебывшаго царѣ: онѣ же поставиша **Добѣн-** кѡ
ника (sic), царемъ, онъ же ꙗбѣ показа своѣ силы, ꙗ собра
 воицы, ꙗ порази ꙗ прогна' всю войску греческу, ꙗ в' Бол-
 гаріи взѣ градъ Напѣдъ, со всѣмъ державомъ єгѡ ꙗ многѣ
 зѣмлю оусвои ꙗ всегда побѣждѣше вои кесаревы, тогда
 посла царь Михайль, брата Владиславова оу Болгарію,
 дабы взѣлъ царство, онъ же сказа себе бѣти Владислава

царѣ братъ, и познаша ꙗко ѡнъ ѣсть, тогда ꙗша Дола-
 ныа и изверѣша емѣ очи, и ѡкорониша, **Алѣксѣя** брата кд
Владиславова ѡнъ не бѣ силенъ и дубоа са да не дубиють
 егѡ и шедъ въ Царь градъ даде свое царство кесарю,
 и ꙗки бѣ подвѣсть царей греческихъ десѣтъ лѣтъ. ꙗки
 болгары не могѣше терпѣти великое насиліе ѿ грековъ но
 пойдоша вси | и избѣша всю греческую войску: що бѣху оу 9^б
Болгарію и не бѣ таковой достѡинъ человекъ за царѣ тогда
 ꙗви са сѣтій **Димітрій Солѣнскій** патріархъ терновскомъ
Іоаннъ, и рече емѣ, **Асѣна** Гавріилова сѣна що е за-
 точенъ Самзіломъ оу Влахію приведіте егѡ на царство,
 и ѡнъ оумиріти бѣдетъ всю Болгарію. почитаху бо бол-
 гарскіи царі велми сѣтаго Димітріа и ѡбонъ егѡ оукрашаху.
 тогѡ ради помогаше ѡмъ. тогда вси избѣлиша и призваша
 на царство **ѡ¹⁾**: **Асѣна** **Калниана** прозванаго, в лѣто л
 хрѣтѡво **гдѣ** (1185) в царство греческаго царѣ **Алеѣа**:
 и ѡнъ свободи Болгарію, и оубѡи греческу землю многу
 и сербску даже до Венецію, и до Вѣдимъ и до Лехію
 и до Татарію и Амѡрію, а брата своего Петра постави
 надъ все войнство, магистріана, и чины оу войнство рас-
 положи: **Алеѣй** кесарь бѣ са сѣ Асѣномъ но одолѣ емѣ
Асѣнъ и хѣтъ **Алеѣа** и оуби егѡ и назва са царь гре-
 комъ: посмерти патріарха **Іоанна** призва сѣтаго **Теофи-**
лакта втораго архіеѡпа **вхридскаго** истолкователя сѣтаго
ѡула, и постави на патріаршество оу **Терново**, | тогда 10^а
 и сѣтій **Іларіѡнъ** **Меглинскій** архіеѡпъ бѣше: и ѡнъ двѣ
 сѣ царскою помѡщію ѡскорениша ѡз Болгаріи **ѡресъ** нова-
 тіанскую и арменскую, и навѣкоша не читати латынски,
 но болгарски: поживѣ, и; лѣтъ царствова болше м лѣтъ,
 и оуби егѡ, единъ болгарь **Іванко** который бѣ ѡсужденъ
 ѿ него на смѣрть. по него же наста братъ егѡ **Петръ**, ѡнъ ла
 добръ бѣ, и мирно поживѣ на царствѣ, е, лѣтъ и престави
 са. по немъ наста, **Іоанна** **Калниана** сынъ **Асѣновъ**, лв
 ѡнъ бѣ добръ крѣпокъ, и приведе на него **Рѣсе**. **Гмітръ**

¹⁾ Вѣроятно вм. **Іо**:

брата Іванкова, но Іоаннъ, Рѣсата прогна, и Гмитра оуби.
 тогда одолѣша латѣни и взяша Царь градъ, и постави
 своегѡ кесара Балдвина, а греческій кесарь блше Калѡ
 Іоаннъ, избѣглъ бѣ оу Виѣннѣю, инѣй же в Солѣнъ
 Феодоръ Ласкаръ, а дрягги болѣры бѣжаша оу Болгарію
 к царю болгарскому Іоанну, а Балвинъ хотѣше прогнати
 ихъ, тогѡ ради возвиже брань и иде оу Болгарію хотѣше
 плѣнити ю тогда Іоаннъ поиде противъ егѡ, и войскъ
 егѡ посѣче и | егѡ прогна изъ Царі градъ: и взѣ и даде 10^ѡ
 егѡ Калѡ Іоанну и арнаѣти побѣди и оусвои, в то время
 приде стѣий Савва оу Терново, и престави са, братаничъ
 стаго Саввы Владиславовъ крѣль сербски, дщѣрь егѡ
 имѣаше в женѣ, и по смѣрти егѡ бысть Петровъ сынъ
Борисъ бнъ добръ бѣ и мирно поживѣ, бѣ, лѣтъ на лѣ
 царствѣ, и оуспѣ ѡ гдѣ оу Терново. по немъ наста Мирюо
 царствова кѣ лѣтъ и не бѣ благополченъ и йзгнанъ
 бысть, и оворонѣ са **Константинъ** зѣко Шипша^ѡ видѣкъ лѣ
 Петровъ, бнъ возрастомъ великъ, и лицемъ красенъ бѣ
 и силенъ имѣаше женѣ ѡ царей греческихъ, бнъ первѣе
 живаше оу Видинѣ, и брань имѣаше с крѣлемъ Милѣтиномъ
 сербскимъ, и по смѣрти тѣста егѡ Феодора кесара, разима
 с Михайломъ Палеологомъ, ради що шѣрѣ егѡ Іоанна
 ослѣпѣи, но по смѣрти сестры Іоанновны коѡ блше емѣ
 женѣ а дщѣ кесара Феодора, дадѣ Михайлъ кесарь свою
 видѣкъ в женѣ именѣ Марію, и тако ве мирно поживѣ,
 и оуби егѡ нѣкто чобанъ, именемъ Лаганъ, | и взѣ царство, 11^ѡ
 но аѣте прогнаша егѡ, и бѣжа к Татаръ ханъ, и тамо
 оубиша егѡ по Костантина Асѣновъ сынъ бысть, **Іоаннъ** лѣ
Добрн сѣрѣчь Калѡ **Іоаннъ** бнъ поѣтъ женѣ кесара
 Михайла дщѣрь Ирѣнъ, и мирно поживѣ со всѣми бнъ пре-
 сѣли грѣцы оу Болгарію, и Болгары оу грѣцы, и заповѣда
 да женѣт са грѣцы ѡ болгары, а болгары ѡ грѣцы, и тако
 оумирѣ да бы са не били прочее, и сестрѣ имѣаше за
 перваго болѣрина своегѡ, именемъ Тертеръ или Петрѣ,
 ѡ негѡ понужденъ бѣ за царство и остави и иде з женѡю

оу Цари градъ, поживе мирно до смерти, и по немъ зеть
 его **Петръ**, на него воста татарханъ Нога с' войска ве- **дз**
 лика, но Петръ, побѣди, и Нога оуби и донѣкое время
 возненавидѣша его господари и хотѣху оубити его, бнѣ
 же разумь, и бѣжа во Андріанополь, и по немъ **Свети- **дн****
 славъ, о поатъ женѣ дщерь кесареву, и даде емъ помощь
 войны, противъ Казльбаша, и побѣди; и возврати сѧ, и
 срѣтѣша войска его казльбаша, и люто поразѣша едва
 мало остана, а Владиславъ собици патриарха терновскаго 11°
 'Іоакима ѡки бы бнѣ рекъ Казльбашъ. и оуби ѣ высокъ
 каменъ низверже неправедно, зато болгары и ѣво оубѣша,
 и оворѣниша Константинова сына. **Михаила** бнѣ имаше **дз**
 женѣ дщерь сербскаго краля, Милытина, бнѣ с'воинствомъ
 доиде на Италию, и многими дарами оумоленъ бѣ воз-
 вратѣ сѧ, потомъ возненавидѣ Нѣдъ женѣ свою и посла ю
 во о'цѣ роди с'нею сына Стефана, за то краля Милытинъ
 оскорби сѧ, и посла сына своего с'воинствомъ и побѣди
 Михаила и его оуби по немъ наста **Александръ**, братаничъ **дн**
 Светиславовъ, и бранъ имъ краля сербски ради постав-
 леніе сына своего Стефана на царство, Нѣда що бѣше
 родица, ѣ Михаила: бнѣ имъ бранъ с' кесаремъ греческимъ
 'Іоанномъ Кантавизиномъ, послѣ оумири сѧ, и поатъ дщерь
 'Іоаннову в' женѣ, и роди с'нею два сына, 'Іоанна и Стра-
 жимира, по некое время послѣ остави женѣ свою, и поатъ
 единъ еврейскъ | в' женѣ себѣ, и роди емъ два сына и единъ 12°
 дщерь Марію но даде ю сьлтанъ Мзракъ вѣ женѣ, тогда
 бѣше Брѣскъ оувѣрилъ, в' лѣто сѧтѣг (1363 г.) по хрѣтъ,
 и еврейска отрави старѣйшаго сына его 'Іоанна ѣ перва
 женѣ: а бнѣ оубо оса да не отравленъ бѣдетъ и Стражи-
 миръ, и даде емъ Видинъ, и всю Загоръ. и йде Стражи-
 миръ с' матерію своею оу Видинъ. по смерти 'Александровы,
 ста старѣйшій сынъ его рожденный ѣ жидовини **Шипманъ** **дз**
 бнѣ оузе и Видинъ ѣ брата своего, и посла брата своего,
 'Асѣна с' войны на Видинъ, но Стражимиръ поразѣ ихъ,
 и 'Асѣна брата его оуби, послѣ Шипманъ бѣжа во зеть

своемъ царю тѣрскомъ, и моли егѡ и даде емъ войска, и иде и би Вѣдинъ, но паки Стражимиръ побѣди и прогна, а ѡнъ тогда с тѣрскою войска прѣиде ѡу Влахию да цѣрни, но ѡудари на нихъ Мирче воевода влѣски, и порази люто, и едва избѣгна, тогда иде паки к затию да возметъ бодрѣ войны, а Муратъ виде явѡ можеть взати царство егѡ, и поиде со всѣ сила, и ѡудари | первое на него и взл 12^о Тѣрново, и иде на Вѣдинъ и взл егѡ, а Шишманъ бѣжа ѡу Софію, Стражимиръ иде с матерію ѡу Влахию при Мирчета, а Муратъ ѡ Вѣдинъ иде ѡу Софію, и би са с Шишмана и ѡуби егѡ, и царство ѡусвои, идѣже есть и до днѣсь послѣ иде на сѣрбскаго княза Лазара, на Косово и егѡ ѡуби, и войска порази. но и самъ погѣбе ѡ Милоша Кобилѣтѣ. по него ста царь Палазѣтъ, и сѣде ѡу Андріанопѣди. а Царь градъ ещѣ грѣчески царѣ владѣхъ, а Охридъ. и Црѣлѣпъ тогда владѣше Кралевичъ Марко сынъ Вукѣшиновъ: зачѡ бѣ поклонил са царю, и погѣбе ѡу Влахию, тогда би са царь с Мирчета, и ѡудари егѡ стрелѡю Мирчета в самое горло

Вукѣшинъ бѣ родомъ арнавецъ, племенѡмъ изъ Ерцеговинѣ ѡ село Сѡпанцы.

Сѣти ѡ Болгарскаго народа.

13^а

Прибный	Божество краль	а
Прибный	Дѣдъ црѣ Болгарскій	б
Црѣ	Иѡаннъ Владимиръ Болгарскій	в
Црѣ	Иѡаннъ Михайлъ Болгарскій	д
Патріархъ	Иѡаннъ Тѣрновскій	е
Патріархъ	Беофилѣтъ Тѣрновскій	з
Патріархъ	Евѡимѣ Тѣрновскій	с
Патріархъ	Иѡаннъ Тѣрновскій	н
Архіепѣпъ	Кліментъ Охридскій	р
Назмъ,	Охридскій	т

Еразмъ	писецъ болгарскій	дГ
Аггеларій	писецъ	вГ
Сав'атіе	предводчиѣъ (sic)	гГ
Ниволай	архіепѣкъ 'Охридскій	дГ
'Іларіонъ	Мегленскій епѣкъ	еГ
Ниводимъ	'Охридскій	зГ
Прибный	'Іоаннъ Рилскій	зГ
Лѣва	отроча	иГ
Прибный	Гавріиль Лесновскій	дГ
Прибный	Прохоръ Пшинскій	к
Прибный	'Іоакимъ Сарандополскій	ка
Прибный	'Іоанникіе Дѣвическій	кв
Ѳеодосіе	Терновскій	кг
Прибный	Марво Преславскій	кд
Прибная	Петка Параскеѣа	ке
Прибный	Козма Зографскій	кс
Прибный	Филоѳей С'тогорскій	кз
Сумонъ	Петръ С'тогорскій	кн
Пимень	Зографскій ѿ Софіа	кд
Михайль	Вѣинъ щѣ дуби змѣа	л
Димітрій	новій Басербѣвскій	ла
Мчникъ	Геѡргій новій Софійскій	лв
Мчникъ	Николай новій ѡу Софіа	лг
Мчникъ	Аггль ѡу Битѣла	лд
Мчцы кѣ	Зографскіи ѡгнѣ с'горѣны	ле
Мчнца	Вѣсса в Солѣнѣ	лз

Кѣсари ѿ Болгарскѣа.

Маѣмъ мчникъ изъ 'Андрианопѣли	а
'Іустинъ Цреграскій изъ Андрианопѣли	б
'Іустиніа великій ѿ 'Охридѣа	в
'Іустинъ сестричнѣ 'Іустиніанѣ	д
'Іустинъ младій ѿ 'Охридѣа	е

Тази кратка българска история, *Исторія в' кратцѣ ѿ болгарословенекмѣ народѣ*, се намира въ рѣкописния сборникъ № 701 на зографската библиотека.¹⁾ Въ този рѣкописъ, 61 листъ in 8°, съ извънредно красиво полууставно писмо, е помѣстена още историята на Атонъ, прѣписана отъ печатаната въ 1659 год. книга *Рѣй мысленный*; прибавенъ е и образецъ за условно, сключено въ Солунъ прѣзъ 1708 год. Цѣлиятъ рѣкописъ е прѣписванъ въ 1785 г. отъ краснописеца монаха Якова, въ параклиса Св. Апостоли, който отстои на 20 минути източно отъ Зографъ. На л. 31⁶ прѣписвачътъ добавя: Писаль монахъ Яковъ при цѣрквы Сѣтыхъ Апль: в' предѣлѣхъ мѣтра Зографа: повелѣниемъ тояже ѡбители. Всепреподобнѣйшемъ господи́нъ прои́гъменъ кѣръ Константію. в' лѣто 1785 (1785). мѣца декемвриа. Сщциятъ Яковъ е прѣписалъ прѣзъ сщцата година и една служба за архимандрита Авакуя — Зографскіа ѡбители повелѣтеля, както четемъ на зачалния листъ на рѣкописа № 139. Проигумень Константи подарилъ прѣди своята смъртъ, 1802 г., българската си история на отца Илариона, който много пжти му услужвалъ съ прѣписване.²⁾ На листове 1—17 на рѣкописа № 701 е разхвърлена приписката: Сію книжицѣ дароваль азъ прои́гъмѣ Константи́й при смерти своей ѡтцѣ Иларіонѣ понѣже бнѣ мнѣ писаніемъ многажды послѣжи 1802 года іюніа: 18:

За сществуванъето на нашата история, която Златарски добръ нарече „Зографска“³⁾, прѣвъ оповѣсти Раковски въ своята Българска старина, 1865 год., стр. 200 и сл., и помѣсти началото ѿ. Сега, съ обнародване на цѣлата Зографска българска история,⁴⁾ ще се даде възможность на ученитѣ да направятъ своитѣ заключения за нейното потекло и извори, за явнитѣ връзки на отецъ Спиридоновата българска история съ Зографската, за отношенията между Паисиевата история и Зографската и т. н. За улеснение на бждещитѣ издир-

1) Историята се помѣства на л. 39^а—52^а на рѣкописа, но си има отѣдна пагинация 4, 6 и т. н.

2) Че Иларионъ се занимавалъ съ прѣписване, утвѣряваме се отъ приписката на л. 97⁶ въ № 152 (Кавоникъ): Сѣй параклиси два писа азъ Иларіонъ мона богатій во гресѣхъ, ѡубогій в' добродѣтелехъ. в' лѣто 1797 года: майи мѣца.

3) *Спиридонъ*, История во кратцѣ о болгарскомъ народѣ славенскомъ. Оби. В. Н. Златарски. София 1900, стр. XIII.

4) Неотколѣ тя биде напечатана и отъ С. Аргировъ въ Исп. кн. LXVIII, но съ промѣнени прѣписвателни знаци и безъ придихания.

ванья ще приведа нѣкои указания, които се намиратъ въ зографскитѣ рѣкописи. 1-о. Книгата *Рай мислений* се нахожда въ зографската библиотека, подвързана заедно съ друга книга *Дюптра или Зрицало*, № 332. Отъ нея компилаторътъ на № 701 е взелъ историята на Атонъ. 2-о. — Чудото на св. Георгия на 1714 г., станало въ полуострова Лонгостъ, дѣто Зографскиятъ манастиръ има владѣния, е прибавено въ № 701 отъ № 136; дѣто то е записано най-напрѣдъ, т. е. около 1714 год. — 3-о. Другата прибавка въ сборника № 701, дѣто е помѣстена Зографската история, именно продавачното (ходжетъ), е отъ година 1708. — 4-о. Въ прибавкитѣ за българскитѣ светци е поменатъ, както и у Паисия, битолевиятъ светецъ Ангелъ, който билъ мжченъ прѣзъ 1750 г. Споредъ това, прибавката за светцитѣ ще трѣбва да се отнесе слѣдъ тази дата. — 5-о. Прибавката за българскитѣ светци се срѣща и въ другъ зографски рѣкописъ, № 124 (Мали патерикъ), писанъ къмъ края на XVIII вѣкъ. Прѣписвачътъ ѝ билъ дошълъ, както се казва на лиетъ 64^о, въ Зографъ прѣзъ 1793 г. и се покалугерилъ прѣзъ 1795. — 6-о. Характеренъ е единъ изразъ въ историята: по нѣмъ наста. *Юанна Калимана сынъ Асѣновъ*. Явно е, че компилаторътъ е ималъ прѣдъ себе си словѣнски текстъ, чийто форми *Юанна Калимана* той тука е схваналъ въ именителенъ падежъ. — 7-о. Въ зографската библиотека се намиратъ съчиненията на Барония, Дим. Ростковски; стари и нови издания отъ минетѣ; лѣтописни сборници, словѣнски прѣводъ на Зонара, Паисиевата история (рѣкописъ) и др. източници. — 8-о. Още отъ първа сличка се вижда, че отецъ Спиридонъ, който написалъ своята история въ 1792 г., е ималъ на рѣка Зографската история и се ползувалъ много отъ нея, като е взелъ дори и заглавието ѝ. — 9-о. Изобщо цѣлата редакция на Зографската история; съобщенитѣ въ нея вѣсти, нѣкои грѣшки и други форми и думи показватъ на отдѣленъ трудъ по българската история. Особено личи, че Паиси и авторътъ на Зографската история са черпѣли, но всѣки по своему, отъ нѣкои общи извори. Внимателната критика ще рѣши кога е била съвокупена Зографската история; а това ще стане по-лесно, когато се издаде първообраза на Паисия и се оповѣстятъ и други исторически извори и лѣтописи.

Първообразът на Паисиевата българска история.

Историята на отца Паисия бѣше позната само по прѣписи, и ученитѣ бѣха изгубили надежда да се намѣри първообразното дѣло на бащата на българската история. Голѣма бѣ обаче изненадата и радостта ми, когато, прѣз декември 1906 г., между рѣкописитѣ на Зографския манастиръ отерихъ туй, което се смѣташе за изгубено. Три нѣща изпърво ме наведоха на мисль, че имамъ работа съ първообраза на Паисия: 1-о въ заглавието се посочва кога е дошълъ авторътъ въ Св. Гора, именно въ 1745 г., нѣщо което не се срѣща въ другитѣ познати прѣписи на Паисия; 2-о въ правописа се забѣлѣзватъ повече особености отъ самововски говоръ, отколкото въ другитѣ познати прѣписи на Паисия и 3-о рѣкописътъ съ нѣкои зачервявания и отпращанья напомня повечето работа на първомайсторъ, отколкото на простъ прѣписвачъ.¹⁾ Но това не стигаше да убѣди напълно себе си и още повече другито. Знаехъ, че въ Ягичовия Archiv (XXII, 620—621) бѣ обнародвана една разписка, подписана саморочно отъ отца Паисия,²⁾ и че сравнението на почерка въ историята и подписа въ разписката ще рѣши най-лесно въпроса. Прѣзъ юли на слѣдния 1907 г. посѣтихъ за втори пътъ Св. Гора и имахъ възможность да сравня фотографската снимка на подписа съ прѣдполагаемия му рѣкописъ. Приликата излѣзе съвсѣмъ еднаква въ всичкитѣ

¹⁾ Твърдѣ е възможно тази тетрада да е самата черновка.

²⁾ Разписката е писана въ Карловецъ на 21 май 1761 г., въ увѣренне на това, че Паиси, проведенъ отъ хилендарското братство, е получилъ паритѣ и вѣститѣ, които останали слѣдъ смъртта на хилендарския архимандритъ Герасима въ Карловецъ, и че ще ги прѣдаде въ манастиря. Разписката е дадена на карловецкия сръбски архиепископъ Павла Ненадовича. Съдържанието ѝ е писано отъ друга рѣка, а само подписътъ и печатътъ са отъ рѣката на Паисия.

1. Фотографска снимка отъ Панчевага историа, листъ 16.

ДАМЗЛАТІІАХЪ
 ГОЛЛОТЪКТЕ · СПОНУФЪЗЪ · ІДЪСЕТЪДЪ · ЗАТАУСЕТОВЕ · ІАМО
 БИТЕ · ЗАТЪКЪЗАСДОК · УЧАВЪМЪЗЪЗЪ · ТРЕТТІІСАКТЕ
 ІСПОУМЪЦУСНО · АТЛАТТЕ · МЕТІАДЪМЪ · ТРЕТТІІШ
 АТЪ · ГОЛУМЕПЪТЪ · ТІІАТІІ · КІМЕНТЕНО · АНІСЕНЕ

ПОТЪЗЪ

2. Фотографска снимка отъ Панчевага подпись въ Карловската разписка.

 ТАІІІА · ТРОІІТЪСЕНЕ
 ХМАНДАСЕНЕ

букви и тѣхнитѣ части, и въ менѣ не остана никакво съмнѣние, че първообразътъ на Паисиевата история е намѣренъ. Читателътъ самъ ще може да види това отъ приложенитѣ тукъ (стр. 176) фотографски снимки отъ ръкописа на историята, 1^о листъ, и подписа въ разписката.

Първообразната ръкописна Паисиева българска история се пази подъ № 169 въ книгохранилището на Зографъ. Тя е написана на тетрада, 61 листъ, форматъ in 8°, 21·5 × 15·5 см. Въ срѣдата и края липсватъ нѣколко листа. Писмото е прѣходъ между полууставъ и скорописъ, мжно четливо и некрасиво; отъ страницата захваща 18·5 × 11·5 см. Като оставямъ на други да издадатъ и проучатъ паметника както подобава, тука ще се задоволя да дамъ вѣренъ прѣписъ отъ първитѣ му 4 страници и да сведа въ едно датитѣ отъ живота на Паисия. Паиси е роденъ около 1722 г. въ самоковската епархия. Отъ диалектичнитѣ особици на ръкописа ще се опрѣдѣли отъ коя именно покраина на бившата самоковска епархия (Самоковско, Дупнишко, Ихтиманско) е билъ Паиси. Прѣзъ 1745 г. Паиси отишълъ въ Хилендаръ, дѣто билъ по-стариятъ му братъ (10 год. по-старъ) игуменъ Лавренти. Прѣзъ 1760 г. се заелъ да събира материали за българската си история. На слѣдната 1761 г. мѣсець май той билъ пращанъ, вече като проигуменъ, по монастирски нужди въ Карловець, дѣто, покрай друго, мислѣлъ да намѣри нѣкои вѣсти по българското минало (и оу Немска землѣ повече за то намерѣние ходи́хъ). Поради монастирски неуредици, прѣзъ сщтата 1761 или слѣдната 1762 г., Паиси напусналъ Хилендаръ и се прѣхвърлилъ въ Зографъ. Тамъ намѣрилъ нови извѣстия за българетѣ и довършилъ историята си въ 1762 г. Вѣроятно, като зографски таксидиотъ, той е билъ пращанъ изъ Българско, та въ 1764—1765 г. го виждаме въ Котелъ, дѣто прѣзъ януари 1765 г. историята му била прѣписана отъ бждеция български дѣецъ и владика Софрония Врачански. Кои други български крайща е посѣщавалъ Паиси, за това ще се научимъ отчасти отъ старитѣ, непосредни прѣписи отъ неговата история, какъвто напр. може да е самоковскиятъ отъ 1771 г. Прѣзъ 1785 г. сръбскиятъ скиталець архимандритъ Герасимъ Зеличь сръщналъ, както четемъ въ неговия животописъ, въ Зографъ единъ монахъ Паиси, който разпалено му говорилъ за народнитѣ

работи и който досещъ подсѣща за нашия историкъ и духа на неговата история. Въ поменицитѣ на Зографъ отъ края на XVIII в. вѣрвамъ да се намѣри поменъ и за бѣлѣжития български историкъ; а въ непроучената още архива на сщия монастырь отъ XVIII—XIX в. може би ще се намѣрятъ и нѣкои други вѣсти или таксидиотски писма, които да засѣгатъ Паисия.

Ето прѣписъ отъ началото на Паисиевата история и фотография на 1^а страница:

1^а   Историѧ. славѣноболгарскаѧ. ѡ народѣ. и ѡ царѣи и ѡ стыхъ. болгарскихъ и ѡ вѣсехъ деѧнїѧ ї битїѧ болгарскаѧ. събрано. и нареждено Паисїемъ. іеромонахомъ вїешаго и пришедъша^{го} въ Стѣне гори Идонскїѧ ѡ епархїи. Самоковскїѧ въ лето ҃҃џ м̄ ҃ (1745) и събравшаго. історию. сїю. в лѣто. ҃҃џ ҃ ҃ (1762) на ползѧ. родѧ болгарскомѧ.

Предословіе къ хотещїмъ читати и послѣшатї написанаѧ. въ історїицѧ. сїю. Вѣнмайте. вї читатели. и сїишатели. роде болгарскї кой ревнѣете и ѡсрдсѣете. по своего. рода и по свое. ѡтчество болгарское и желаете. разѡметї и знати извѣстно заради своего рода болгарскаго. и за ваши ѡци и преѡци и царѣве. и патриарси. и стыхъ како са испрово поживели. и преишли и вѣмъ потребно. и полезно естѣ да знаете извесно. деѧнїѧ ѡцѣ вашихъ. како що знаютъ. свї дръги родовѣ и тѧзици за нїхентъ родѣ ї азикъ имаютъ істориї и сваки кнїжнїкъ ѡ нїхъ знаютъ и сказѣтъ. и хвалит се за свой родѣ ї азикъ(.) Тако и азъ вамъ написахъ. по редѧ извѣсно за в(а)шъ родѣ и тѧзикъ читайте и знайте да не бивате ѡ дръги родове и тѧзици под ѡметаемї ї ѡкораемї(.) | Изъ излиха поревновахъ. по рода. и по ѡтчесво. болгарское и много трѣдъ. съ(т)ворихъ. съвирати ѡ различни кнїги и істориї дондеже. събрахъ и съв(ъ)кѡпїхъ деѧнїѧ рода болгарскаго въ кнїжицѧ сїю ради ваша полза. и похвала. вамъ написахъ кой любите свой родѣ ї ѡчество багарское ї лю-

З. В. № 2131 - 1

История владения восточной Болгарии и южной Македонии в странах - Българския и южных Азия и южной Болгарии. Собрание материалов, касающихся церковно-монашеских дел, относящихся к историческому процессу восточной Болгарии. Содействие в деле восстановления истинной истории восточной Болгарии. В 1891 г. в Лейпциге.

ИСТОРИЯ

История владения восточной Болгарии и южной Македонии в странах - Българския и южных Азия и южной Болгарии. Собрание материалов, касающихся церковно-монашеских дел, относящихся к историческому процессу восточной Болгарии. Содействие в деле восстановления истинной истории восточной Болгарии. В 1891 г. в Лейпциге.

вѣте знати за свои родъ и ѣзикъ препишѣте историнѣ
 сию и платите нека вамъ. препишатъ кои змеютъ. пи-
 сати. и именте ю да се не погъви(.) Я кои не любатъ
 за свои. родъ болгарски знати но се ѡбращаютъ на
 чужда политика и на чужди ѣзикъ. и не радатъ. за
 свой ѣзикъ болгарски. но се зчатъ четати и дѣлати по-
 грчки и срачатъ се. да се наречатъ болгаре ѡ неразъмне
 і юрде поради что се. срамишъ да се наречешъ Болга-
 ринъ и не четишъ. по свои ѣзикъ и не дѣлашъ или
 не са имали. болгари. црство и г(о)сподство: за толіко
 лета црѣввали. и вили славни и чені по сва земля и
 много пѣти ѡ силні римлане и ѡ мѣдрі грци данъ възи-
 мали и давали имъ царовѣ. и кралеви свои царски дѣ-
 щери въ сѡпръжесво да ви имели миръ і лю(во)вь с црї
 болгарскиє(.) | И ѡ всѣго славѣнскаго. народа. наи славни
 вили болгари прово се ѡни царовѣ нарекли наи боле земля
 ѡни ѡсвоили тако ѡ свего. народа. славѣнскаго. наи силні
 и чесні вили и прѣ свети славѣнски ѡ болгарскі родъ
 и ѣзикъ просїалъ како за то по редѣ све въ сию исторію.
 написахъ і за то имеютъ болгари. ѡ много. историн
 свидетелско защо е истина све за болгари како и поме-
 нѣхъ(.) Но ѡ що се ті неразъмне. срамишъ ѡ свои родъ
 и влачишъ се на чужъ ѣзикъ. но са рече грци по мѣдри
 и по политичні. а болгаре са прости и глѣпаві и не имеатъ
 речи политичні. за то рече лѣчше пристати по грци(.)
 Но вїждъ неразъмне ѡ грци има много народи по мѣдри
 и славни далі ѡставѣа некои грѣгъ свои ѣзикъ. і зченіе
 і родъ како ти безъмне що ѡста(в)лашъ немашъ нікои
 прибитокъ. ѡ грѣчка мѣдростъ и политика ти Болга-
 рине не прелацаі се знаи свои родъ і ѣзикъ и зчи се
 по своимъ ѣзикъ боле естъ. болгарска простота и незловіе.
 Болгарі прости. свакого оу свои. домъ примаютъ и го-
 штавають | и дарѣютъ. мїлостинѣ. кои з нїхъ просатъ.
 а мѣдрі и полїтични (грци) то нікако не творатъ. но і

Ѣнимають ѡ прости і похїщаютьъ неправѣдно і вїше
 грехъ а не полза ѡ нїхна мѣдростъ и політика приєм-
 лютъ(.) Или се срамишъ предъ мѣдри и торговци. и
 славні на земли. ѡ свои родъ и тазикъ. зацо са болгаре
 прости и нема ѡ нїхъ много торговци и книжніци і
 и хїтри и славні на земли на това време. но са повѣче
 ѡ нїхъ прости ѡраче и копаче и ѡвчаре и прости за-
 напатни(.) Язъ на то въ кратце тї. скажъ. ѡ Ядама.
 до Давїда і праведного Іѡакима. Иѡсифа ѡвочнїка ко-
 ліко виха правѣдні и сты пророци патриарси нарекоха се
 велїки на земли. и предъ Бѣга. не веше ѡ нїхъ нїкой.
 торговцъ или прехїтръ и гределивъ како сегашни хїтроци
 що гї ти имашъ за почестъ и чѣдиш се з нїхъ и вла-
 чийш се на нїхенъ тазикъ і ѡвчан(.) Но ѡни правѣдні
 правїци свї са вили землоделатели і ѡвчаре і вили богати-
 съ съкоти и с плоди земли и вили прости на земли и
 незловивн. и самъ Хрѣтосъ оу домъ простаго и нищета-
 наго Іѡсифа слезе и поживе. Вїждъ како повече Бгъ
 мїлѣ прости и незловивн ѡраче и пр.

XXIII.

Надписи и бѣлѣжки отъ Зографѣ.

Тука събрахъ всички по-важни за езика и историята бѣлѣжки и надписи, които намѣрихъ въ Зографския манастиръ, по рѣкописи, стѣни, каменни плочи, вѣрстове, икони и др. Наредихъ ги, по древността имъ, въ номера — 1, 2, 3 и пр. Датитѣ стоятъ въ начало на бѣлѣжитѣ. Рѣкописитѣ са поменати споредъ номера на библиотечния каталогъ.

№ 1. 980 г.

† Макарне ероманахъ. нгъменъ Зѣграфскѣ: за исцвннѣ подѣнсахъ —

(Подписъ въ грѣцко продавателно писмо на пергаментъ. Срв. стр. 10 и сл.)

№ 2. 1251 г.

Твоа мѣтн твоа гн̄ къспоѣ въ ϩ̄ ѿ н̄ ϩ̄ възъвѣщѣ
н̄стнннѣ (S) (3) (H) (Φ) (9759—1251).

(Бѣлѣжка въ трнодъ № 1, на послѣдния 299^б листъ).

№ 3. XIII в.

† Пншн ѡкааннѣ Драгане ико за грѣхы твоѣ бѣ твоѣ
мжунтѣ та. пншн странннѣ.

(Приписка ¹⁾ въ мнѣй № 55, л 94^б).

№ 4.

† Сѣа славѣа прѣведена ѿ грѣцкѣ. кннѣгъ ∴

(Приписка въ сѣщия мнѣй, на л. 16^б).

¹⁾ Подъ „приписка“ разбирамъ извънтекстова бѣлѣжка отъ писача на рѣкописа.

№ 5.

1359 г.

Бѣ великы, бѣ мѣрѣн, бѣ безпачаа'ныи. в'сѣхъ мноуга́ и́
 спсaa, своихъ бѣтвомъ и́ нн едннмоу ѳлѳкоу погыбнѣти хота.
 нѣ в'сѣмъ сѣти са, и́ въ разоумъ истинныи прѣити. сѣси и́
 помлоуи́ рака своѣго, многогрѣш'наго, Младена. послужив'
 шаго ти згод'но въ вѣщъ семь, и́ не о́славо троуднѣша са въ
 в'сѣко дѣло дѣхов'но. въспомннаа́ бѣщнхъ блгѣ наслаженїе. и́
 пакы малокремен'наго сего прѣхоженїа. Того рѣ подкнзаа́ са,
 повеязъ прѣложити сна́ кннѣжъ рѣемжа́ апль пражн. рекъше дѣанїа́
 и́ посланїа́ стѣхъ апль хѣвѣхъ. нѣже в'селенжа́ просветишъ, и́
 прикдощъ ѱ тмы къ святоу. Въ памѣ́ и́ въ вѣу'ни пѣи своихъ
 родителемъ, и́ на славословіе. бѣжїе. Тогѣ́ прѣдрьжаше скѣфтро
 цѣтка балгаркаго прѣстола блговернн и́ холмокви и́ самодръ-
 жавнн, іѱ Александръ цѣрь. Лѣтоу сѣщоу тогѣ́ текщоу. рѣ ѱ ѱ ѱ.
 (6867—1359) е́ндиктѣомъ, ії .:

Грѣшнн и́ непотрѣбнн и́ многостѣтныи, нѣже недостонны
 нареши са рабъ хѳу. Лалоѣ, писа снѣ, нѣже и́ прѣложнхъ сна́
 помощна́ блкы моѣго хѣ, и́ стѣго и́ прѣслав'наго Възнесенїа́
 іѣ и́ бѣ и́ спса нашего іѳ хѣ. емоуже слава въ вѣкы и́ въ
 вѣкъ вѣкѣ амнї .:

(Приписка въ апостоль № 49, на послѣднн 227^a листѣ).

№ 6.

1331—1365 г.

† + 0 0 0 + 2 0 0 0 0 0 0 0 0 + 0 0 0 0 0

(Глаголка приписка въ мнѣй № 102, листъ 36^a, отъ XIV в. Прочетено:

† їѣ Даниїа писахъ сн).

№ 7.

† Оуткрѣдн бѣ вѣрж хрїстїанска, и́ спсї блговернаго
 їарѣ нашего іѱнна Александръ.

(Вѣлѣжка на листъ 179^a въ сѣщн паметникѣ).

№ 8.

1367 г.

† В іѣ рѣ ѱ ѱ ѱ. (6875—1367) написа са .

(Приписка въ правила на св. Василии Велики № 3, л. 296^b, отъ ржката на прѣписвача).

№ 9. 1375—1393 г.

..... азъ Брѣта многогрѣшны писахъ. въ дѣни блѣ(вѣ)р-
наго (ча)р(ѣ) в(л)гъ Іоана Шимана. при въ .....
..... патр(нар)се, Сѣонини. в лѣ 5.....

(Приписка въ миней № 109, на послѣдния листъ 310, отъ ржката на самия прѣписвачъ).

№ 10. 1397 г.

Литургіа Сѣонмѣа Търновскѣи патрѣархъ. въ лѣто 1397.

(Вѣлѣжка отъ ново време на първия листъ на Евтимиевата литургия № 46).

№ 11. XIV в.

Кѣ ѡѣа су

(Вѣлѣжка съ червено мастило въ поучения на Ив. Дамаскина № 119, листъ 3^a, памят-
никъ отъ XIV в., сръдньобългарски изводъ. Прочетено:

Кѣ ѡѣа су (вм. со) = Кѣри ѡѣа со = Господи, слава тебѣ).

№ 12. 1483 г.

(Въ новия надписъ, подъ иконата на св. Георги, подарена гѣкога отъ Стефана войвода, е
поставена стара дата 4714 — 1484 г., вѣроятно прѣписана отъ по-стария надписъ.
Войводата подарилъ тази икона на Зографъ слѣдъ една своя побѣда надъ турцитѣ).

№ 13. 1494 г.

† Сѣ тетроуѣлъ коупиль гнь Іо Стефѣ воекѡ снь Бог-
дана воекѡ нѣ ѡлти. нѣ положнѣ его въ мѡбѣж сѣбѣ в' храмѣ
Оуспеніе, прѣтен влѣци нашен бѣн нѣ прѡдѣви Мрѣн. въ гркѡ
ѡ Бѡзещи на Тотрѣ. ѡко да бѣдѣ емз пѣмѣ. непоколебима
дѡдѣ стонъ съ хрѣ. а кто имѣ рѣшатн нѣ поколебати сѣл пѣмѣ.
нѣнѣ епкпѣ. нѣнѣ пѡ нѣнѣ бѡу кто таковын да мз бѡудѣ съпрнѣ
стѣа бѣж в' дѣнъ страшнаго сѣднѣа хѣа. а лѣто гѣтѣо его,
лн (38) текѣщен. В лѣ 777 (7003—1494 ноември 3) мѣа нѡ-
ѣврѣа г д...

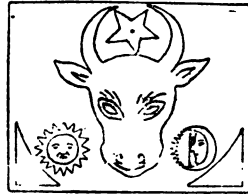
(Вѣлѣжка въ четвероевангелие № 76, на л. 214^b).

№ 14.

1495 г.

чс | хс
 ѿн | ка
 Иже въ ха ба крѣ. Іѡ Стефанъ воевода мѣтѣхъ | бжїею
 чїдѣрь земли Молдовлахїнскон. снѣ | Богдана воеводѣ. сътвори
 сїю трапезарїю. въ | лѣ рзг. (7003—1495) създа се ѿ съвршн
 се ѿц ю^н с | а гїткѣ его текзїци лѣ, м' (40) :

(Надпись на мраморна плоча, която стояла надъ
 вратата на старата зографска трапезария. Плочата се
 пазї въ сждохранилицата. Въ десния доленъ жгълъ на
 плочата е изписанъ молдовлахїйскїя гербъ, какъвто
 билъ прѣвъ 1495 г.).

№ 15.

1500 г.

† Ѡ страстоурачуе и побѣдоносуче. велнкїи Геѡргїе иже
 въ вѣдѣ и въ напастѣ сїорїи прїдстателю. и топанї помом-
 ннуче. и скрѣзїци ѿ радости немзгланнаа. прїимн ѿ насъ и
 се молене | смьрензго своего раба ѿ Іѡана Стефана воеводи.
 бжїею мѣтїю грѣ¹⁾ земли Молдавскон. и съхрани | его нескрѣ-
 днѣ въ съ вкѣхъ. и въ вѣдѣци. мѣткѣми устѣци тѣ. яко да
 прославлѣтъ а въ вѣмъ амнїнѣ. и сътвори е въ лѣто зн
 (7008—1500). а гїткѣ своего лѣта. м' г. (43).

(Надпись около везената икона на св. Георги, който седи на прѣстолѣ и е настѣпилъ
 лама. Отъ двѣтъ страни на прѣстола стої надпись

— Г —	С я
О я	О
Г Б Ѡ Р Г О І С	К я П я Д К І О

г. в. ѱ Кѡс Геѡргїос ѱ Калпаѡбѡс. Размѣрътъ на цѣлата икона е 1.16 м. × 1 м.
 Монашїрското прїданїе казва, че иконата била везена отъ дѣщерата на Стефана воевода.

№ 16.

XV в.

† Сїе м, тетра^ѣ съписа ѿ п' Іѡ Мїлошектъ ѿ Дѣбра ѿ
 селѡ Пїскопїе: — ѿ прї краи бра^ѣ мѣ Никола — : —

(Шриписка въ прологъ № 47, л. 807^в. Воденъ знакъ — стѣла съ 4 прѣчки. Срв. Ли-
 лачевъ, Палеографическое значенїе бумажныхъ водяныхъ знаковъ. Спб. 1899, т. II, 278;
 т. III, № 4239).

¹⁾ Грѣ = господскї.

№ 17.

Сина рѣка Гюрина † сѣю книгѣ исписа бжєвни панагирикъ
 въ граѣ Кратевѣ еродиаконѣ зчєннѣ вѣ да ѿ прости въ црѣтєє си
 въ вѣки амѣнь: свѣщеникъ ли: • диакон ли: • диакъ ли: • прост
 ли: • ако тко оузѣмє. да препише. иды да чѣти. молю вы се: •
 и колєнємъ касаю: • испра(в)ляйте: • а не клянете: • а васъ въ
 да простить: • амѣнь: •:

іс хс̄

ні кѧ

(Приписка въ синаксарь-панегирикъ № 103, отд. II г 8, на л. 307^а. Паметникътъ и приписката отъ XV в., ако се сѣди между друго и отъ воднитѣ знакове на хартията: кжпони въ кръгъ и звѣзда. Срв. Лихачевъ II, 122; III, № 1446, 1447. На листовє 287—293 изводътъ е срѣднѣобългарски).

№ 18.

1503 г.

Исписа сѣ. въ лѣк. з̄в. дѣ (7011—1503), писа многрѣшннѣ.
 папа Стамѣ. да до кѣ дондѣ сѣ кнѣга. четѣте съ мѣршма.
 (Приписка въ служебникъ № 171, на послѣдния л. 120^б).

№ 19.

1517 г.

† Блгочѣивы ѿ хѣлюбѣвы ѿ ѿ Бѣдѣ воѣвода съзѣа пирѣ.
 съ. въ ѿмѣ стѣмъ Николає. в лѣк. з̄кѣ (7025—1517).

(Надпись на мраморна плоча, заидана надъ вѣтрѣшната врата на кулата при Арсаната т. е. пристанището на Зографъ. До кулата се намира подновена черква св. Никола).

№ 20.

1533 г.

† ѿ ѿ Пѣтръ вѣвода: господар; земли Молдовской:
 ѿскѣпѣ водѣницѣ: ѿ ѿ близ мєтоха Каламарскаго: ѿ приложи
 своѣмъ монастырю: Иззграфѣ: въ свою. вѣчнѣ па(метъ) въ лѣ
 зма: (7041—1533): Сѣмѣ. ѿрѣм ѿправникъ: •

(Надпись на мраморна плоча, прибрана въ съждохранището на Зографъ).

№ 21.

1543 г.

† Изволюнѣмъ ѿца ѿ послешенѣмъ сѣа ѿ створѣнѣмъ
 стго дха. съ стѣми тетравѣль скписа грѣшннѣ по Пѣтръ ѿ

Баню въ лѣтѣ 7511 (7051—1543). въ то лѣто вы кѣ ѡпаха (?).
въ дни црѣ Свлейма егда воинствова на Бечь: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 28, л. 276^о).

№ 22.

1544 г.

Изволеніемъ ѡца ѿ поспѣшеніе сѣа. ѿ съверъшеніе сѣаго дѣа. съписа се сѣа кнѣга четвороблговѣстїе. равоу вѣжїемоу ѿже въ доврїи дѣлѣ хрѣтіанства, жвпа Нва велики вѣстїа. ѡ мѣста нарицаема Ривни. въ пѣкриліе горы глѣмы Папша. въ монастыре нарицае Бистрица. при ѿгоумени кѣ Снѣжїю. Въ лѣтѣ 7512 (7052—1544). кроу снїцоу кѣд. а лоуни, г. Ѳемелїе сѣ ѿпаха. б. въ дни блгочытиваго ѿ хрѣтолюбнѣваго глѣодина. Тѡ. Петръ воєводы. ѿ сѣа ѿго Тѡ. Кладъ воєвы. въ тожде врѣме началъ стѡвоуєщс, ѿ ѡбла дръжещс, многыми странами, великомоу амїре соуѡа Свїлемѣ вєгѣ. въ славенемъ градѣ новѣмъ Рымѣ Црїградѣ: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 18, сръблг. изводѣ, на послѣднїтѣ два листа).

№ 23.

1550 г.

Гла съверъшителю бѣ давше кнѣзѣ сѣ нѣло ѿ конецъ. Сїевнїцѣ бѣ прѣвлгомѣ сѣа ѿ величїе дръжава ѿ ѡвласть въ безкоєныа вѣкы амнїтѣ: —

Изволеніемъ ѡца ѿ поспѣшеніемъ сѣа и дѣїствѡ ста дѣа ѿзволї сѣа кнѣга написати рѣкою мнѡгрѣшна рава вѣжїа ѿрѣа Дѣкы вїнїка. Въ лѣтѣ 7558 (7058—1550). при ѿпѣкѣ Премыско ѿ Сѣворско кѣ Арсенїи

Помани гїи дїшж ра свой ѿрѣа Дѣкы. Данила. Василисы. Дѣвѣтїа. мї Сїсїфа. мї. ѿрмонаха Сѣдїмїа. Семїѡна. Стефана иже въ блгочестивѣн вѣрѣ скѡчавшїса: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 33, л. 582^о).

№ 24.

1558 г.

Писа сїе стѡѡ ѿ вѣстї новѣ евлїе послѣдны въ сїѣнныцѣхѣ, по Тѡанѣ. въ мѣстѡ Кратѡвѡ: въ лѣто, 7558 (7066—1558) мїца гвєндарїа крѣ снїцѣ і, лѣнны жѣ зі: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 25, л. 317^о).

№ 25.

1562 г.

† Сѣи тетроѹль, Павль начне, ѿ "Ефре" ѿсправи: — ѿ ѿсправи са въ сѣжа гворѣ "Ирѡскжа" въ лѣтѣ 730 : (7070—1562).

(Приписка въ четвероевангелие № 30, л. 288^б послѣднѣ).

№ 26.

† Сію тетроѹль ѡквѣ е ѡ жѣпа Дрѣгѣ лѡфѣ. ѿ ѿзы "Івако" лѡ рѡтѣ е сѣе жію. прости ни ѡци стѣ: — ле
(Вѣлѣжа слѣдъ горнята приписка, но отъ друга рѣка).

№ 27.

1563 г.

† Сіа книга глѣмы стѣ тетроѹль коупѣ жоупань Пѣгоѡ велики вань кралевски. ѿ жоупаница ѿго "Янка". ѿ приложише ю въ хрѣ сѣаго архіерѡа ѿ чѡтворца ѡца нашего Николаѡ. въ село Котани. іакѡ да работѣ. за тѣ дше. ѿ за дше родителе, их ѿ чедѡ, их, въ стѣ хрѣ. Въ дѣни бл҃гочѣиваго ѿ хѡлюбивѣ гнѣ наше "Іѡ Петроу" воѡво ѿ гѡ сѣнь прѣдобраго. "Іѡ Мирча" воѡво. Въ лѣтѣ 730 б.а. (7071—1563) мѣд. гѣ. 11. дѣнь.

(Вѣлѣжа въ четвероевангелие № 33, листъ 354^б).

№ 28.

1567 г.

Иже ѿзволѣнїѡ ѡца ѿ съпоспѣшенїѡ єна ѿ съврѣшенїѡ сѣаго дѣа. сла ѿ хвала гѡ єв ѿ прѣчѣто ѿго єжіѡ мѣтери. ѿ сїла стѣи всплѣтнѣ архіерѡа ѿ дѣглѣ гнѣ ѿ всѣ стѣи єжіѡ гѣ єа наче ѿ съврѣши сла мѣ ѿ хвала. Сіа ѿста ѿ вѣтвнаа книга євѣлїѡ почѣло ска . . . прѣловіа ѿ . д . глѣвѣ Матѣи, Марко, Лѣка. Іѡанна, . . мѣцѣ. ѿ стѣи євѣлїѡ. Писѣ сїа сѣла книга кодѣ храма Успѣнїа прѣстїѡ влѣце наше єце ѿ. прѣно дѣи Марїѡ єнѣе госпоже. ѿ тога прѣѡвладїющѣ ѡцѣ ѿ вѣчителю ѿ єа вѡещаго се. архіерѡа сѣта мѡжа сѣрѣвскїѡ зѣмлю курѣ ѿ мѣрѣкѣ Макаріа : ѿ ѡца прѣѡвѣтера вѣженаго попа Сїмона. трѡднѣшаго се съ єжіѡ поможїѡ ѿ са вѣатѡ Стѣпанѡ и стрѣкѡ Раѡ. ѿ съ сѣпружницѣи ѿ са всѣ домоуѣ. ѿ съ приложивѣшѣ

на сію книгѣ съ веръдіе̄ ѿ вѣѡ поговора люво мѡло люминѡ. (?)
бѣ да ихъ прѡсти въ си вѣкѣ ѿ въ бѣщи. Амминъ : —

Съврѣши се сіа книга божію помощію въ лѣ. г. тѣсшно
ѿ. бѣ. (7075—1567) лѣ въ хрѡ оупеніе на елѡ при еказѣ.
ѿ кто е ѡзме ѡ се хрѡ вѡсовкѣ прихоженіе да е прѡклѣ. ѡ га
ба ѿ вѣкѣ стій. Писѡ сію книгѣ мнѡгрѣшнн ѿ мѡнши пѡче
всѣ члѣкѣ діакѣ Сімонѡ дѡбримі дѣли ѡвогін ѡ злї бѡгати.
ѿ къ бѡкоу пакѡти дшгѡвѣтел'нен вхїщрени ѿ вѡрзѡ ѡ г дѡврѣ
дѡлѡ лѣннен и тѣшкін. ѡци ѿ вратіе мѡло е ѿ колѣне ѿ главѣ
прѣкланію до стіе зѣли ѡщѣе мѣре. ѡще вѣдоу что погрѣшн.
ѿлн ѡписал се ѡ ви ѡвхѡдѣши ѿлн прѣчтѡшнм илн прѣписѡшн.
ѿсправите вашн дѡврн ѡ ба данн ѿмѡ. влвнте ѡ не клѣннн
рѣ хс влжнн млтивн іѡ ты помилѡвани вѣдѣ. не може рѡка
врѣна ѿ ѿ мѡтанѣ чѣта слѡвеса вѣздѡти еѡ не клѣннте нѣ влвнте
мѣне трѡнѣша е рѡва бжїа Сімонѡ а вѡ бѣ въ вѣкѣ, Амминъ : —

Съписа се сіа нстаѡ ѿ вжтѡнаѡ книга еуліе бжїю по
мощію ѿ прѣчтѣ ѿ вѣкѣ стій слава и хвала нмѣ ѡ почелѡ ѿ
ѡ съврѣшенію ѿ мѣне трѡнѣша е влвнте ѡ вѣсь бѣ ѿ мѣти хѡва
въ си вѣкѣ ѿ въ бѣщи, Амминъ : — писѡ сію книгѣ ѿзѣ кривѡ
нз(в)ѡда пѡки дѡннеше дрѡу правію на почело исправн Мадеевѣ
глѡу. писѡ ѡ днѡ цѣра сѡлтанѣ Селнма крѡвннк. влвннк' внонпѡга
тѣ гѡнне по всен зѣли своен врѡ іѡннчаре за тѣ травнннѣ. ѿ
люто злѡ прнѣпнѣелѣ емн телѡ ѿ на многа зла ѡ то лѣ люта
ѿ прнскрѣвна врѣна то рѡ немѡ дѡврѣ съписати прѡтнте
ѡмнн : — бѣ да прѡсти ковачѡ Тѡмѡ ере мн скова мансторню ѿ
прн^ож и полѡ ѿ ты попе Сімонѡ тако тѣ бѣ прѡтн платн
мн сію книгѣ с'мнрѡ ѡ немѡ како Тѡмѡ ѡ Девнѣ ере бѣ неправн
не ѡщѣтѣ : —

(Приписка въ четвероевангеліе № 39, на послѣдннх 192^а листѣ).

№ 29.

1569 г.

Снѣ стн ѿ вжтѡнн тетрѡевлѣ по дарѡ стго дха. писѡ.
послѣннн ѿ мѡншнн въ снѣнннцѣ тѡ пѡ іѡ. въ мѣсто глѣемо
Крѡтово, въ лѣ гзѡз. (7077—1569) мѡца мѡртнѡ, і, кроу
слнцоу ба. лоунынн, і : —

(Приписка въ четвероевангеліе № 26, л. 316^а. Срв. приписка № 24).

№ 30.

1578 г.

Глѣ съврѣшителю бѣ нашемъ въ векѣ аминъ. Сію
лѣтѣ глѣ писѣ, азъ гратѣи Ѳеѡръ, ѡ село Кона, при ѣпка прѣ-
сладскѣ, къ, Григоріе, и при цра тѣрскѣго соултанъ Мвратъ, Ги-
лимовъ синь. —

Въ лѣтѣ, 7086 (1578) : — крѣ, а. ѣ лѣ. зѣ. злѣ. а.
ѣпѣ. б. ѣндѣ, з. дѣ, г : — съврѣши се мѣца ѣвѣ, кѣ. днѣ : —

(Приписка въ служебникъ № 236, листъ 277^о).

№ 31.

1585 г.

† Се азъ рабъ хѣ ба моѣго Малахія еродіакѣ. съписѣ сію
книгѣ глѣми ѡдѣти. и съ синагарѣ. и съ ѣнеми потребѣми
црквиными и келіиними приложѣи іако вы мѡгъ боу съ ѣднѡ
ѣю слѣжи и молити се. кѡмѣ вѣдѣ іа прочѣтати, илѣ препи-
сѡвѣ мѣлю са вѣ чѣтны ѡци и братѣа. прощенію нѣ спѡблѣдѣте ѣ
не клѣвоу, понѣ пишѣ проклинаѣи проклѣ. ѣ вѣлѣлѣи вѣленъ.
ѣ. бо не писа дѣгѣлѣ нѣ члѣкъ гроуѣи, и ѡумѡмъ разсѣлѣнѣи.
вражѣими вѣтри ѣ по смѣрти моѣ да вѣдѣ сіа кни монѣсѣрѣ
Изограѣ въ Ядѡвскѣ гѡрѣ. да вѣдѣ проклѣ во бѣжіе натѡ
члѣка кѣ іѣ ѡ монѣти оуздѣ пи вѣлѣ 73. 5. 7. (7093 —
1585) мѣца ма. . . з днѣ : —

(Приписка въ псалтирь № 184, листъ 152^о).

№ 32.

1589 г.

† Сіи ѡтой съврѣши въ Сѣтѣ гѡрѣ Ядѡвскѣ. въ стѣи
ѡвѣтѣ Изограѣ и дѣ іѣ хрѣ вѣмъ Гѣѡ рѣжѡжъ мнѡ грѣнѣ монѣ
Силиѡ роуѣи. Пр іѡуменѣ къ Павѣсіе ѣмѡнѣ. вѣлт 73. 3.
(7097—1589) : —

(Приписка въ осмогласникъ № 29).

№ 33.

1591 г.

† Сію книгѣ пейникѣта къпи азъ смѣрѣнѣи Касіліе ми-
трѡлѣи и приложѣи ѣго монѣсѣрѣ смѣрѣкомъ хрѣмѣ Бѣзѣчнѣа
гѡ ба и сѣса нашѣ іѣ хѣ. И кѣтѡ ѣго хоуѣ ѡети ѡ сіе цркви.

да ѣ проклѣтъ ѿ га ба и то... порожъшеѣ. и ѿ вѣсѣхъ
стїи ами : —

Поѿписа сїе своєю рѣкою, въ лѣтѣ 7099, (7099—1591)
мѣца ма. 3. днь.

(Вѣлѣжа въ осмогласникъ № 82, л. 226^a послѣдень).

№ 34.

1593 г.

† Многа лѣта сътвори ги блженномъ, и прѣвѣщенномъ
архіеѿпкѣ въ болгарскыи земли влцѣ и гднѣ нашемъ, кѣ тѣмѣ
многа лѣта влко.

(Вѣлѣжа въ служебникъ № 180, л. 105 послѣдень).

№ 35.

XVI в.

Григорїю дѣ панїеротатѣ, имѣ афендѣ кѣ депотѣ, мїтро-
политѣ, днѣ агнѣтатї. мїтрополѣтѣ Гофїа ипердимѣ. кѣ
ѣзарѣхѣ пасї Гардыкї. кѣ то допѣ ѣхѣ онѣ дѣ сардѣвнѣ, пола
та ѣтїи : —

Теѣлиптѣ тѣ панагїотатѣ. кѣ икѣменикѣ. патриарѣхѣ пола
та ѣтїи : —

(На Григория, прѣосвещенѣиши нашѣ господарь и вла-
дика, митрополитѣ на светѣишата Софїйска митрополия, прѣ-
честнѣиши евзархѣ на цѣла Сардика и на зависецитѣ мѣста
сардикийски, за много години.

На Теолипта, всесветѣиши и вселенски патриархѣ, за
много години).

(Приписка въ служебникъ № 238, л. 10^a. Има двама патриарси съ име Теолиптѣ,
ѣдинѣ прѣзъ 1514—20, други прѣзъ 1585—86; споредъ това и софїйскыи владика
Григори ще да е живѣлъ прѣзъ XVI в.).

№ 36.

† Сїа кнїга блговѣстїи, чтнагѣ и славнагѣ прѣка прѣча
крѣтителѣ Иѣа више сѣ Стрѣжево ктѣ да на оукрѣдѣ вѣди емѣ
анадѣма въ сї вѣкѣ и въ вѣдѣщи амѣ амїнѣ : —

(Приписка въ четвероевангелїе № 34, на листове 15—35 разредено).

№ 37.

Книга Грачаница велнка патриаршита Ипески сина вожеставно: главами евачелиѣ искосава. Богичь монастырь. Успеннито е монастырь подь Пекь Ирсюнига пачаре и "дѣе срисани до Бѣдима и до Беча мѣлсти . . аставице благоѣтровны скровищеницима висть застѣпникъ светителъ Ирсюниѣ Сава Данило Еврема.

(Приписка на 1 листъ въ четвероевангелие № 39. Срв. друга приписка въ сжщата книга, отъ год. 1567).

№ 38.

† Ионеже блговолен(т)емь оца. и поспѣшеніѣ дѣа въсе стѣго ѣдинорѣдныма снѣ и слово бжїѣ. ѣдинь снѣи стѣлж тройцѣ. блгоизволи исплѣннити свож црковь, рѣзличными книгами, ѡвы оубѣо чѣтѣще православиѣи хрїстїане. паче же и иноци, приѣмати оутѣшеніѣ ѡ рѣзличныѣ. навести и ратоуѣми ѡ съпостата, приходити къ оумиленїюу и къ покаанїюу. ѡвы же; въспѣвати величіѣ ежїѣ славномуу въ тройци. и того прѣтѣлѣ мѣтерѣ ѣдннѣ. вѣцѣ. и стѣлж ѣго иже ѡ вѣка. толюу оубождишиѣ.

Видѣвъ азъ ѡкланнны и послѣдныи въ члцѣѣ. чѣтець и манѣ Василиѣ. црковь Звграфскаго монастырѣ. іако стѣи ѣдинь мѣъ не достатѣ чѣствоуаше къ славословноу ежїюу. прийдѣ въ ревность ни ѡ кого понжжѣнѣ. и написа дѣше и грѣбвыми словы снѣ книгѣ. и приложи цркви стѣго великомѣника и по вѣдоносца Геворгіа. іако же ѡна вдова двѣ лептѣ. тѣ же мола рабьскы въскѣкого чѣтѣщаго и прѣписоуѣщаго, не зловсите, нѣ паче помннайте и мое ѡкланство въ мѣтѣвѣ вашиѣ. да и вы спѣовите сѣ мѣздѣ, ѡ дажшаго мѣтѣж мѣлщїѣсѣ. и блѣвша лѣта праведныѣ, ѣминѣ: —

(Приписка въ мнней за октомври № 62, л. 149^б. Отъ писмото и запазената отчасти дата (р. зр. . .) на д. 149^а личнѣ, че приписката е отъ XVI в.)

№ 39.

1612—1620 г.

† Цона Милчовъ плати за сїю книгѣ и за повезїню даде (р) и (л) (130) да слоужи за неговѣ доу дѣш и за бащинѣ дѣшѣ

и за ТошинѦ дѣш оу сѣаго пробока Илню лѣ зрк ... коги ... 83е ДѣпницѦ.

(Приписка въ прологъ № 5, на послѣднія 341⁶ листь)

№ 40. 1617 г.

Книга сѣа октай написа сѣа смиреннымъ чьрноризьцемъ Цвѣтаномъ пѦ повелѣнїю господара Гергїа влаженѣйшаго архіепискупѦ Пьрве Істинїане всѣмъ вългаромъ сръблемъ Македонїи Яванїи Боснїи Угровлахїи ѥ прочимъ дакійскимъ земьлѣамъ патріархъ ѥ обладатель. въ лѣто Ѡ рожества Христова ҃ѧ҃҃҃҃҃.

(Приписка въ осмогласникъ псалтыкиа № 112, на първия листь, вѣроятно послѣ прибавена споредъ друга по-стара. Самиятъ наметникъ е отъ руска редакция).

№ 41. 1622 г.

— сѣа кни прѣповѣзъ Дазѧ́ а҃хїмѧ́дри Прїлѣски. ѥ Звѣгра҃скимъ. въ лѣтѣ ҃ѧ҃҃҃҃҃л (7130—1622). мѣа ма. кѣ. днѣ. ѥ в то лѣто бѣ чоумѧ въ моуати Ізѡгра҃. мнѡзи прѣтѧвиша сѣа. вѣди ѥ вѣчнѧа памѧ. ѧ днѣ лежѧ . . ѣ. братїа. мѣа ма кр. оу моуати Зѡгра҃ . . . съ въ сѣа ѡное за непослѣшанїе съмрѣтъ ѥ запоустенїе . . . . .
. . . . . сѣа кни тогѧ . . . . .
. . . . . ѡ мнѡ. ѥ ѥнїи братїа . . . . .
. . . . . Ѡ ны что вѣдѣе бѣ . . . . .

(Вѣлѣжка въ псалтирь № 124, на послѣднія л. 365⁶).

№ 42.

Етъ лѣтѣ ҃ѧ҃҃҃҃҃л (7130—1622) мѣа ма. ѥ днѣ при дикѣ Сиавѣстроѣ ірѣмоуѦ. прѣповезѧ сїю книгѣ пѧтѡглѧникъ съ своѣ хѧчѡ за своѣ грѣшна дѣш смѣренїи Дазѧ́ а҃хїмѧ́дри. на сѣавона келии бѣше вѣми расїпана. тѣже млю сѣа вѧ братїа і ѡци прочїтантѣ и нѧ спѣблїйтѣ прощѣнїю ꙗко да ѥ самїи прощѣнїи вѣдѣе. въ то лѣто ѥ тогѡ мѣа бѣ чоума въ моуати Ізѡгра҃ за грѣхи нѧши. ѥ мнѡзи Ѡ братїа ѡтїдоша къ гоу вѣдї ѥ вѣчнѧа памѣ (sic).

(Вѣлѣжка въ осмогласникъ № 118, л. 146⁶).

№ 43.

† Ө́ рѡство х́во. лѣ. ꙗ́хъ. (1620?) въ лѣ текѡше ѡ сътворѣнїи свѣта. сърѣчь ѡ "И́а́ама. до сегѡ днѣ лѣ э́рл. (7130—1622) мѣа ю́. д. днѣ. съ азъ рѣ вжїи деѡтїе дхїмадрѣ Прилепскїи. дадоу ѡ дарѡ хъ сїю кнїгѡ глѣмаа, ѡсалтї тлѣкк-ванїе ѡже въ сѣѣ ѡца нѡшего "И́а́насіа дхїепкпа а́лѣа́ндрѣскаго. сѣмѡ мона́тирѡ "Изѡграѣ въ гѡрѡ "И́а́ѡскѡю ѡдѣе ѣ хрѡ сѣго ѡ слѣнаго вѣкомнка ѡ повѣдѡнѡца х́ва Геѡ́гїа.

(Вѣлѣжа въ псалтирь № 117, л. 212^о. Годината ѡтѡ Адама е по-положителна у старитѣ, слѣдов. тукъ 1622—7130).

№ 44.

1627 г.

† Сѣ" тѣтрѡѣѡліе, ѡбнѡви. ѡ ѡковѣ... вѡчѡстивагѡ ѡ хрѡтолѡбивагѡ сѣпн... Мѡрѡвѣ Брѣновскїи Могила воевѡ... гѣрѡ землїи Мѡдѣскѡи. радї дшѡ р... ѡ за дшѣ гѣва сї, ѡ за здравїе гѣва сї... мѣти гѣва сї Сѣлсѡведа. ѡ даде ѡ ѡ црков... прѣжде ѡ хрѡ Прѣтки вѡцѣ нѡшен вѣцї, ѡ прѣн... Мѣрїи. ѡ сѣло Бѡзѣци на Тотрѡ. да вжд... памѣ, да помѣнѣтсѡ на вѣскѣж слѣжеж цр... ѡко же помѣнѣтсѡ ѡ поко' на сѣпнѣ Іѡ С... вѡевѡ сѣгѡ Бѡдана вѡевѡ. ѡ мѣти ѡго ѡтѡ... а' ктѡ ѡмѣ рѡшѡти, ѡ поколѣвати сѣпн па... ѡ сѣл црков дѡндеже стѡн' съ" хрѡ ѡспѣнїи Гїцї. ѡлї... ѡлї попѣ. ѡлї вждѣ. ктѡ вждѣ. а' тогоже да вж... ѡмѡ съпѣнї съ сѣжа вѣцѣ въ днѣ стрѡнаго сѣдїца х́ва ѡмї:

в ѡто э́рлѣ (7135—1627) — мѣа а́вгѡта сі́ д...

(Вѣлѣжа въ четѡреѡвангелїе № 76, л. 215^о).

№ 45.

1630 г.

(Сѣврѣ)ши се сѣа кнїга глѣмн (апѡстѡлѣ) монастирѣ Чїрѣпнїи... ѡ вѣцї. роукою грѣшнѡ... нѡ въ лѣто. э́рлїи (7138—1630) поче... э́. ѡ сѣврѣши се мѣа... вѣлї пѣлнї. д чѡ днѣ... (погрѣ)шено а' вїе ѡсправитѣ (н не) клѣнѣте кѡпн ю́ "И́ко(въ) (э)а свою дшѡ:

(Приписка въ апѡстѡлѣ № 7, л. 238^о послѣдѣнѣ).

№ 46.

1638 г.

† Сина кни́га. монасти́ра. Извграфа. ст҃аго. великомуче-
ника. хѣа. Геѡг҃на. смерени егѣмѣ Пайсей. нермона. да се зна
жог' да ста егѣмѣ. семѣ. монастирь. вишеречѣномъ азъ Пайсей
въ лѣто ҃.з.р.м.з. (7147—1638) мѣц. апрѣлиа к.г. днѣ.

(Вѣльжеа въ лѣствица № 2, л. 2046).

№ 47.

1640 г.

Глава въ трѣци славимомъ вгѣ. По залѣк довшемъ конецъ.
саврѣши сѣ мѣсечники рекѡмы маѣ. многѡгрѣшны. Кириѣ,
Хлѣвѡчѣ. свѣщѣ емѣ ѡчѣства ѡ землѣ Мѡдѡвлахѣнскои. ѡ при-
сѣдѣментѣ ки Пайсеі —

Нѣ въ лѣтѣ ҃.з.р.м.и. (7148—1640) мѣца, іюна

(Приписка въ миней за май № 68, л. 157*).

№ 48.

Изволеніе ѡца и съ поспѣшеніе сѣна и саврѣшеніе ст҃го
дѣха. Ночѣ сѣа бѡговъразѡмѣмаа кни́га рекомаа тлькованіе ѡ
тирмѣе, пожелѣніе прѣвнѣшагѡ прѣщенинѡицѣ ѡца нашего
Іеромонаха Пайсеіа ігѣмена Звграѣскагѡ :

Сѣписа сѣ рѣкою мнѡгрѣшнагѡ и недѡиного раба бѣжіа,
Кириѣ, свѣща рѡдѡ землѣи Мѡвѣлахѣнскіа племенѣ ѡришахѣмана.
снѣ Урсѡлѡ. тѣ же мѣю и милѣ дѣла въсѣкомъ бл҃гѣтивомъ
члѣкѣ прикасающомъ и читаше въ книзѣ ки бл҃годѣховеннѣ.
Старешомъ іако ѡцѣ, равнѡ мѣ іако братѣ, аще ли что шѡрѣ-
щете не исправленнѡ или погрѣшено. въ свой бл҃горазуміе испра-
вляйте а не клянѣте. понѣ не писа аг҃лѣ ни прѣкѣ. нѣ вреннаа
ни грѣшнаа рѣка члѣа. пѣи свой невѣрѣніе ѡпнѣа сѣ или ѡ нзѡда
вѣше не исправленно. оубѡ прѣвѡдѣ ѡ сръбскіи нзѡѣ на вѣль-
гаскѣи. того рѣ вѣше ми оу гонѣ помысли. и вѣ хс бѣ бл҃вити
и прѡстѣ.

Дѣтѣ текѣру ѡ сѣвѣніа мира. сѣмѣ тѣсѣное и стѡ. и
четырдѣтно дѣветѡе. мѣца дѣкрѣа, тридѣсѣго, днѣ : Писано въ
Стѣки Горѣ Адѡстѣки въ монастиры Звграѣ, сирѣ. самописѣ :

(Приписка въ тѣлѣ псалтырь № 86, л. 194*).

№ 49.

1642 г.

† Сѣмъ минѣи исписа ѿ Късїана. Сѣфїанѣи въ место 'Итропо-
оу монаѣиръ. рекоми Трѣица ѿ принесе ѿ въ Сѣоуоу горѣ
въ монаѣиръ Зѣгра^ѣ ѿ приложи ѿ оу црѣа. въ даръ стго
мѣника Георгїа. ҃. ѿ. ѿ. ѿ (7150—1642).

(Приписка въ миной за септември № 69, на началния бѣль листь).

№ 50.

1644 г.

Писа се сїа кнїга глѣми петоглѣнїи въ ѿме чѣнаго ѿ слѣв-
наго въ мѣницѣѣ ѿ повѣдонѣца Георгїа. ѿ того чѣстнѣѣи ѿвѣ-
тѣли, глѣмѣи Зографъ. въ сѣенїе же ѿ полѣж ѿмѣшимъ ѿ
пѣвалѣи тѣ. ѿ въ въспоминанїе писавшоумоу се по. Ζεδωων, ¹⁾
недостѣйни ѿ гра Трѣновъ, глѣми Трапезѣнъ, ѿ сѣло, Сцюе-
ли. ²⁾ мѣю ва ѿци ѿ брѣтїа чѣтоуѣи ѿли прѣписоуѣи. ѿще
чѣѣ ѿврѣѣт се погрѣшѣно. ѿ вы принесеѣте трѣновскы ѿзвѣ,
ѿ ресѣвскы. ѿ съглѣдайте добрѣ, понеже вѣ велика мѣва оу
монаѣиръ. ѿгда почѣхъ писѣти ѿ писѣхъ мѣло. ѿ прїдѣше
фрѣнци, ѿ ѿплѣнїхъ 'Ирѣсанж. ѿ того рѣди не ѿстѣвихъ мѣ
писѣти. ѿ въ великою ноуѣжею мѣ послѣхъ на пѣтъ. ѿ пѣтїѣвѣ,
ѣдино лѣто ѿ по ѿ пѣкы прїдѣ ѿ почѣѣ писѣти. ѿ помоуѣю-
ѣжїю, съврѣшїѣ. въ лѣто ҃. ѿ. ѿ. ѿ (7152) ѿ ѿ рѣ хѣвѣ,
ѣхмѣ (1644): ↪

(Приписка въ петогласникъ № 96, л. 251^а).

№ 51.

1650 г.

† 'Изволѣнїеѣ ѿца ѿ поспѣшѣнїеѣ сѣна ѿ сврѣшѣнїеѣ стго
ѣха :· поноѣи се ѿ създа се съ' ѣрхондарїка. ѣ. ѿ црѣа. ѿ кѣлї.
ѿ ѿснованїе. до покова. настѣбанїе. ѿжївѣнїе. дикѣа Костѣнтїа.
мѣ. 'Іерисѣградскаго. въ лѣѣ. ҃. ѿ. ѿ. ѿ (7158) :· ѣ ѿ рѣѣство хѣво.
19.38. ѿндї. 2.

(Надпись изрѣзанъ на мраморна плоча, прибрана въ есждохранилището на Зографъ. Отъ-
двѣтъ дати, тази отъ създинїе мира е вѣрната и се схожда съ индикта).

¹⁾ Манаси.

²⁾ Дрѣвноко.

№ 52.

1653 г.

Блговолініємъ ѿтце трѡици іспіса се сіа вѣтв(н)а кнїга въ ѡбителї Рилскыє хра̄ прѣпѡвнаго ѡца настоіанїемъ и потрѡженїемъ іермонѡ іг҃мена ха҃їи 'Иданасїа іспіса и҃ своєю рѡкою ѡ позѡ азъ по̄ Мленѣтїе да слѡже ст҃моу Георгїю въ манастирь гл҃вами 'Изѡгра̄ въ лѣ, рз. рѡ̄д̄. (7161) кр҃с снцѡ. к. ѡ лѡный рси. и по сї братїе аще что вѡдѣ погрѣшено ѡ въ исправляйте ѡ не клнѣте почто не писа дх̄т ѿтї ны аг҃лѣ нѣ рѡка грѣшна и брѣна. а мнѣ : —

*Ἦν ἔτι τῶν ἁγίων τῆς τριῶς ἑνώμοτος ἐκείνης τῆς ἱεραρχίας
καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἁγίου*

(Приписка въ мнѣй за февруари № 62, л. 1576).

№ 53.

Блговолініемъ ѿтце трѡице іспіса се сіа вѣтвѡ кнїга въ ѡбителї Рилскыє настоіанїемъ и потрѡженїемъ іермонѡ іг҃мѣ ха҃їи 'Иданасїа ѡ повѣзѡ азъ по̄ Меленѣтїе. да слѡже ст҃мѡ Георгїю въ манастирь гл҃вами 'Изѡгра̄ въ лѣ рз. рѡ̄д̄. (7161—1653) кр҃с снцѡ рк. ѡ лѡнк. си. и по сї братїе аще что вѡдѣ погрѣшено ѡ ви исправляйте ѡ не клнѣте спї ви хс̄ а мнѣ : —

*Ἦν ἔτι τῶν ἁγίων τῆς τριῶς ἑνώμοτος ἐκείνης τῆς ἱεραρχίας
καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἁγίου
Ἰβροταί : Ἦ*

(Приписка въ мнѣй за нояври № 67, л. 172*).

№ 54.

1655 г.

† Да се знаеть. си минси. пѣпоу́ Дмитрію. ѿ село Стрѣменикъ за. т̄. и л̄ (330) аспри. мар'тири. по́пъ Питро́вниѣ и х̄с ваа́ка. въ лето, гз.р.г.г. (7163—1655) амй и то цо ми даде. минси поп' прѣзвитеръ :. Пет'кѡ.

(Вѣлъжка въ живей общъ № 93, л. 404^б послѣдонъ).

№ 55.

1656 г.

† Да се знае сѣа книгѣ глѣми пролѡ. принесохъ азъ грѣшнй Сава хаѳин. кѣпн̄ ю ѿ попа Петра на Краца. за х̄к. (620) и принесѡ ю. оу́ манасти. 'Изобрафъ хра̄. с̄тго великаго м̄ника х̄а. Георгіа. аще ктѡ покѣсити. хоше̄ ѣзнесті ю ѿ више́ рѣнагоу хра́ма. да вѣдѣ проклѣ ѿ с̄тго Георгіа. ψоэ'эд. кхψхид⁸ ивслн¹⁾. не ѡбрето̄ ничесѡ. свцо ио²⁾п.д. ѡлѣвѡпи кцлѡіѡ³⁾ въса. азъ грѣшнй. сѣвсл⁸. ед ицдр³⁾. блгодарн̄ бѣ и с̄тго Георгіа. Еъ лето гзр³⁾д. (7164—1656) при дикета. 'рдрпід.⁴⁾

(Вѣлъжка въ прологъ № 4, л. 250^б. Срв. бѣлъжитѣ въ № № 56—59).

№ 56.

† Бѣ оу́ троє йме да̄ з(н)ае шѡ съ паднл. Савй. книже. прогѣ. два ѡфтанка. а еѣа а дрѡги. а. аптолъ. и млт=вѣникъ .: — : —.

(Вѣлъжка въ сѣщия прологъ, л. 246^б).

№ 57.

† кѣщн. всрѣтъ. ѡвѣа. ѡолиѡ. псв х̄аніе. эд ѡв. мдрѣн. дрпсв. ен х̄аніе. эд ѡд̄ мхсв: — ⁵⁾

(Вѣлъжка съ тайни буквы въ прологъ № 4, л. 250^б).

¹⁾ тог'да. пѣтѣла̄ Енисоу́

²⁾ . . . . . вѣка. софиски . . . . .

³⁾ штидо̄. на Браца.

⁴⁾ 'йкакѣа.

⁵⁾ Писе Иванъ снѣ слова кѣи змне да хн чате а кѣи не змне да са чѣдлѣ.

№ 58.

† Бѣ ѿ име тѣ. дѧ (сѧ) знае когѣ седелѣи Гѧва и Ѡванъ
зѧе Гѣа къщѧтѣ голѣмаж. ѿ Ѡванъ малкѣютѣ. и придаде
Гѧва ИѠанѣ гѧ (1000) аспри. а земникъ имѣ е заедно. Гѧви
голѣминѣ конь. и здрѣкѣе. а ИѠанѣ е по мѧи. мѣа агстѧ. ѧ
на Макавѣи: —

(Бѣлѣжка въ прологъ № 4, л. 251^а).

№ 59.

(. . . . . Гѧва) хаѣи оѣзѣ Ѡ Іакова. ѿ при-
(несѣ оѣ Зо)графѣ. хрѧ сѣго велико-
(мѣника Гѣоргіа въ) лето гѣрѣдѧ. (7164—1656) аще ктѣ
(хошѣ ѿзнестѣ ю Ѡ виш)ѣренаго храма да вѣдетѣ
(проклѣ Ѡ сѣго Гѣоргіа): • Ѱлззѣ кѣѣхнѣ. и вѣл¹⁾
. . . . . шл. свѣдѣ. вѣлка. ѡлфѣѡпѣ.²⁾
. . . . . и тѣрѣдо злѣ вѣгодари³⁾
. . . . . вѣстѣми писа вѣгодари³⁾
хаѣи зѧехѣ Ѡ Іакова³⁾

(Бѣлѣжка въ апостолѣ № 7, л. 238^б послѣднѣй. Часть отъ листа и отъ бѣлѣжката
сѣдранѣ. Дополненїето е спорѣдъ бѣлѣжка № 55, писана отъ сѣшата рѣка).

№ 60.

1666 г.

† Гѣа кнѣга Мелѣтѣа настоятель вѣсть еже ѣ Ѡ Знѣ-
поле понде въ Гѣтѣю гѣрѣ Ѡдрѣна сѣрѣ кѣпѣ ю тѣжде
Ѡѣромѣна Мелѣтѣа ѿ Ѡнѣсе ю въ Гѣтѣе гѣрѣ Ѡдрѣна сѣи
дѣѣвникъ Мелѣтѣа Ѡѣромѣна сѣѣхѣрѣкѣ поклѣбникъ сѣтѣс гѣрдѣ
Ѡѣрѣлѣмѣ. ѣ ѣ по нашѣмѣ Ѡмени хаѣа. ѿ чѧ ѣще водѣничарѣ
Зѣграфскѣи: —

¹⁾ Тогда пѣтѣа. Еписѣ

²⁾ . . . . . вѣлка Гофѣски

³⁾ Послѣднѣтѣ два реда писани отъ друга рѣка.

† Гѣи воденичарь **Мелѣтїа** съгради воденици ѿвѣ въ лѣто 7174. (7174) а ѿ рѣ га нашего ѿвѣ хѣ 7174 (1666): —
(Вѣлѣжка въ псалтирь № 77, л. 153^о послѣд. Може да е писано 3 до 4 год. по-сетѣвъ отъ 1666 г.).

№ 61.

† Въ лѣто зрѣд (7174—1666) повѣза се сіа книга при дїкїа Бисарїѡнъ. а клисарь Паїсїа попъ, а повезанїемъ Кѣрїа монахъ, ѿ града Браца, ѿ вѣсть въ тѡ время воевѣхъ тѣрци на Крїтъ и вѣсть нѣжда вѣла по всей землїи нѣи паче на Стѣи горѣ по морѣ и по сѣхо, прїиде везиръ оу Солѣна и дадохмо многѡ пешкешъ ѿ многы вецїи. мѣа іѣла. вї днѣ.

(Вѣлѣжка въ сборникъ № 80, на нач. листъ).

№ 62.

1669 г.

Роука начрѣтавѣша ѿсалты сѣи грѣшнѣи и мѣнѣши ѿвѣрѣмъ ѿ іерей Димитрїевѣ.

† Съврѣши се въ лѣто 7177. (7177) а ѿ рѣ га наше ѿвѣ хѣ. 7177. (1669) мѣа іѣла дї. крѣ слїца д. а лѣнны дї. дѣ, 3. злато число, нї. індїкто 3. іпа лѣтѣ д: — въ ѿвластї Пловдївскїе покрѣлїе Старїе планѣнкѣ сѣ Сѣшїца. ѿме нѣемо касавѣ Карлово:

(Приписка въ псалтирь № 77, на посл. л. 153^о).

№ 63.

1680 г.

† Да се знае кога пратихмѣ. тїа пролози по дѣховника. Митрофана: в ѿ .з.р.п.и. (7188—1680) ѿ ти дѣховниче Стїмїе. цю се моли за тїа книги та хи пратихмѣ по дѣховника Митрофана. нека работа пѣки да знаешъ. да хи препишете. цю ѿтїде. харачъ а ти пиши та ни прати. нїе цїеме плати така да знаешъ по поповъ. ерѣ. Стѣко. Радъ. Калина ерѣ. Илиа Мїхїаилъ Бока. Елчо Дѣда Цветко Елкана Рада Раѣа Стана Калѣна Дмитра. Нѣхра Герго Еѣкна препишите тїа. имена и поменете. и васъ бѣ да помене и помилѣе.

(Вѣлѣжка въ прологъ № 5, на л. 341^о послѣдѣнъ).

№ 64.

1687 г.

Прочетено: Сѣи Гѣорги

† Сѣи. печать. монастыра. Зографа. сѣго. Гѣоргіа. въ
Сѣѣки. горѣ. Идоиа. 1687.

(Старъ печать на Зографския монастырь).

№ 65.

1688 г.

Въ лѣто. 1337 г.

† да сѣ знаетъ кога. помрѣкна. лоуна мѣа. сѣктѣвѣа.
дѣ. дѣнь. вѣльзъ: при дѣнь и тога. тѣрци агарѣнкъ родѣ. поганѣ
воевашѣ на нѣкмици. и царѣ Сѣлѣмаанѣ. тогѣи ѣ Гофѣа сѣдшѣ
нартѣ. съ во. сѣми силѣми.

(Вѣльзѣка въ сборникъ индійски разкази № 91, л. 176°).

№ 66.

1695 г.

† Сѣа книга глѣмы синаѣарѣ ѣтъ. покѣннагѣ Козма
ѣрмона рѣсина ѣже прѣстави се въ лѣто 1337 (7204—1695)
мѣа ноѣ ѣ. ѣ положи ю во цркви Зографскои въ пѣвница да
сѣжѣи за ѣговѣ дѣшѣ донѣли вѣдѣ. а котѣры вѣрѣ полѣкомѣи се
ѣзнесѣ ѣ цркви ѣ присвоѣ сѣвѣ. таковы да вѣдѣ прѣкѣ ѣ гѣ вѣ
вѣседрѣжитѣла ѣ ѣ сѣты тѣи вѣбноснѣ ѣцѣ ѣ въ Никѣи ѣ ѣ
сѣгѣ вѣ мѣ Гѣу ѣ ѣ вѣсѣго сѣвѣора вѣрѣска тѣчѣю до припрѣ
за нѣждаѣ да исхѣди ѣще дрѣ не ѣмѣ па на свое мѣто да
ѣнѣтъ: ∞

(Вѣльзѣка въ синаксарѣ № 160, на листовѣ 1—12 разхвѣрлена. Може да ѣ писана и пѣ-
послѣ отъ 1695 г., слѣдѣ като умрѣлъ Козма).

№ 67.

XVII в.

Ѡ прѣвлѣены чѣсы. Исидоръ мнѣгрѣшныи. (Съ друга- ржака):

† Снѣ гнигѣ. приложи гнѣ Костади. снѣ гна Коста- дина. вѣнѣкъ великаго воеводѣ Десимира свѣтмоу Іѡ Ѡеологоу.

(Вѣлѣжки въ правила на св. Василия № 120, л. 266^о послѣдѣнь).

№ 68.

† Последнѣиши. ѣ грѣшнѣиши въ сѣнноїноуцѣхъ Бенедиктъ. пи́са сѣю кни́гѣ дѣховникѣ кѣ Герасѣмѣ: — а ѣме Правѣлѣ: —

(Приписка въ законникъ № 87, л. 454^а послѣдѣнь).

№ 69.

1705 г.

† Изволенѣе ѡца ѣ дѣйствиѣ сѣа ѣ съврѣшенѣ сѣго дѣа сѣе знѣне вѣзвѣже архимандрѣ Маѣѣи ктѣиторскѣ поможѣнѣе Ѡ основѣнѣе дѣже ѣ до врѣха дохѣа ѣ сѣдѣнца ѣ ѣи кнѣли ѣ сѣл. сѣго прѣѡвбражѣнѣа ѣ вѣвѣнѣе потврѣдѣ ѣ ѣ кнѣли вѣи пѣрга ѣ дѣ вѣнѣстрѣ пѣрга. лѣѣ Ѡ хѣа гѣѣѣѣѣ миѣа мѣрѣ ѣ дѣнь.

(Надпись на мряморна плоча, пазена въ сѣждохранилището).

№ 70.

1710 г.

† Сѣю сѣтѣю кни́гѣ глѣмѣю словеса сѣго славнога вели- коми́ника ѣ повѣдонѡца хѣа Геѡргѣа съписа дѣѣкаль пѣ Макаріѣа ѣже поживѣ на пѣщера влиз сѣа ѣнна глѣмаа Карѣлъ ѣ при- лежи ю сѣтомѣ зогрѣфскомѣ на празнѣника ка прочитѣнѣе въ памѣ ѣ сѣенѣе дѣши ѣго ѣ родѣтелиѣе, ѣ ктѣо ке Ѡлѣзчити ю ѣли. продати ѣли посвойти да вѣждѣе прокѣе Ѡ ѣа ѣ сѣго Геѡргѣа. лѣѣ гвсѣл. (7218—1710).

(Приписка въ житѣе на св. Георги № 194, л. 84 послѣдѣнь).

№ 71.

Помѣкни гѣи рѣба своѣго Курѣла монаха родитѣли ѣго- лѣкто 1710.

(Подпись на икона на Сергиѣ Вакха 25×20 см. Пази се въ одеждохранилището).

№ 72.

1713 г.

Блговоленіемъ ѿца дѣиство єна и створъшеніемъ стго дха. азъ оубо обремененъ грѣхънагъ гарма рава Кѹрилъ. вѣвъ ік' содіастъ стѣла обвители Зограф'ска м (40) лѣк. желаніемъ въже лѣхъ и потыщѣ се съ великымъ трѣдѣмъ и млѣвами мнѣгыми, понеже не имѣхъ ослабѣ ни покѣн въ дѣлѣ сѣмь. нъ оупражнѣхъ се въ слѣжвѣ монаѣир'скон, и не могѣ писати по оуставъ и побѣю, ѡбогда ѿ млѣвою иногѣже ѿ оуниніемъ и метѣжа мнѣжъство съгрѣшеніа исправлѣнте, а мнѣ трѣдившомъ се грѣхѣмъ прощѣнію спѣвлѣнте, да и самѣ възмѣзѣе ѿ ба полвчѣте. а спѣвѣвѣ се сѣй клѣденѣ живононы по моеѣ смрѣти наследникѣ вѣти заклинѣю є въ ба слова да не имѣ обладѣ продаѣти ю, илѣ ѿ монаѣир' ѿтѣжѣти, нъ прочитати и менѣ грѣдѣго Кѹрилла поминѣт', и оца моего Сіменѣна єромѣ, и мѣре Стѣменѣ не забывѣти. лѣк ѣзска. ѣдѣгѣ. (7221—1713).

№ 73.

† Дѣто ѣзскѣ (7222) мѣца ѿ є. въ чѣ д нѣци прѣтавѣ чѣнѣ Гѣва вѣвъ чѣлнѣ ѡвца і лѣк: 1731.

(Приписки въ псалтирь № 136, първата на л. 533^а, втората на първата корица отвѣртѣ. Датата 1731 = 1713, защото 31 е на написано по буквенія цифрѣвъ редъ г' = 13).

№ 74.

1764 г.

† Ко слабѣ стѣла єдиносѣцныма и нераздѣлимыма трѣца оца и єна и стѣгѣ дха ѣминѣ. возвеновѣ сѣ стѣла обвитель сѣл. стѣгѣ великомѣчника Геѡргіа, глѣмаѣ Зѡграфъ въ лѣто ѿ рожѣва хрѣбова ѣдѣнѣ (1758): кѣторствѣ и иждивеніѣ влѣгорѣднаго гѣнна хѣцѣ Кѣлчѣ ѿ сѣла Бѣнскѣ, ради дѣшевнагѣ вѣвъ спасѣніѣ и вѣчныхъ влѣгѣхъ воспрѣлѣтѣл. пакѣ же въ лѣтѣ ѣдѣд (1764): иждивеніемъ и оусѣрдѣемъ тогѣжде кѣтора влѣгорѣднагѣ гѣнна хѣцѣ Кѣлчѣ, возградѣ сѣ стѣлѣ хрѣмѣ. вѣ имѣ прѣстѣла єгомѣтере, чѣнѣгѣ и славнагѣ єлѣ оуспѣніѣ. тѣшаніемъ же и трѣдѣ рѣченныма обвители Зѡграфѣ, чѣстныхъ.

пронстѡвъ архимандрита ѿѿкакіа, ѿ дѡхѡвника Данїїла. скеуо-
фѡлака ѿрсенїа. —

«Надпись на мраморна плоча надъ входната врата на черквата Св. Богородица, която е
въ монастырския дворъ».

№ 75. 1768 г.

1768^г „ гѡда ктѣторъ сѣлѣ стѣна цркви хаци Касїїи ѿ
Лѡвичѣ.

«Лиць и надпись на сѣверната вѣшна стѣна въ параклиса Св. Ив. Прѣдтеча, който се
намира въ източното крило на монастыря».

№ 76. 1770 г.

† Сїе записяхъ. азъ. рекѡмїи ѿвѣнлеф¹⁾ да се знае кѣа
прочѣтѡ сїе стѡе. ѿе и ѡнѡл²⁾ р.э.с.б.и (7278—1770).

(Вѣлѣжка въ четвероевангелие № 34, на прѣдпоследния празень лѣсть).

№ 77. 1776-7³⁾ г.

† анокѡдомиди стѡс о керос. к(а) сѣвасїиос, наос тїе део-
тѡкѡ, аиа лапанис, тѡ паносїотѣтѡ проигѡуменѡ, кѣ Дїонсїѡ ек
тїе епархїас Сисанїѡ, eis мнимосѡни тѡ ∴ аψοτ к(а) ек хорас
Крими.

(Поднови се този свещень и честень храмъ на Св. Бого-
родица съ иждивението на всепрѣподобнѣйшия проигуменъ
господинъ Днионисїа, отъ епархїята Сисанїйска, отъ село Кри-
минъ, въ год. 1777, за негово вѣспоминание).

«Надпись на мраморна плоча, поставена въ западната стѣна на гробарската червѣчка
Св. Благовѣщенїе».

№ 78. 1781 г.

Сїи прологъ разсмотрѣхъ ѿ прочтѡхъ азъ грѣшнїи.
архимандрит ѿгнатїи ѿ прошѡ ѡпрощѣнїе ѿ всѣхъ вратїи 1781:
марта 4:

(Вѣлѣжка въ прологъ № 47, л. 307б).

¹⁾ Симеонъ.

²⁾ к' лѣто.

³⁾ Въ датата аψοτ последняя цифра ще е арабско 7 или турско 6.

№ 79.

1783 г.

Бо слава стѣла единосѣщныа животворѣщныа и нераз-
дѣлимѣя трѣцы ѿца и сѣна и стѣго дѣха аминь: созда са-
чешма сѣла за иждивѣнїемъ гдѣра¹⁾ кѣ хаѣи Θεωδора и гпѣжа
егѡ хаѣикѣ Драгни ѿ славнагѡ грѣ Рѣцѣкѣ ради дѣвнаго
своѣго спасенїа и вѣчнїхъ блгъ²⁾ воспрїятїа: лѣта: аψωг:
иѣнїа а дѣна.

(Надпись на мраморна плоча на чешмата ю.-и. отъ червата Св. Богородица,
въ монастырския дворъ).

№ 80.

1785 г.

Сѣй. крѣтъ поклонїха оу мнѣръ Зѡграфскїи стѣмѣ Гѣѡргїю,
ѿ Негѡтинѣ овер кнѣжїца господѣ Гѣрра и чѣда ѣла
Нїколѣй, Мїхѣйлъ и Слїсавѣта 1785 гѡда.

(Надпись на дѣното на сребрѣнѣ крѣсть, позлатѣнѣ, длѣ. 47 см., съ цѣннїи камѣчѣта.
Пази се въ одеждохранїлицѣто).

№ 81.

1792 г.

1792, гѡда.

Сїа книжїца Харїтѡна иеромѡнаха рѣлца, ѿкѣпї на...
дїца Θεωфїла когда седѣше на поснїца, и иписѣ а а трѣдѣ
егѡ платїѣ, азъ Харїтонѣ.

(Вѣлѣжка въ рѣкописа чудеса на св. Богородица № 155, л. 11*).

№ 82.

1793 г.

† Оцї и братїа стѣла ѣѣа кой прочитѣете сїа чудеса
прѣла Бѣцы помѣните и мѣне грѣшнаго Θεωфїла еросхї-
монѣха писѣвѣшаго иха на пѡстнѣа въ лѣто 7311 (7301)
ѿ хѣ ραψϣγ.

(Вѣлѣжка въ сѣщїа рѣкописѣ и листѣ).

¹⁾ Господара.

²⁾ Благицѣ. Срв. № 85.

№ 83.

1795 г.

† Да еѣ знаѣ кога дойдѣхъ на Гвѣтѣ гора въ лѣто 1793
мѣца ѡктѡбрѣа ѣ днь покаянгерѣхъ са в' лѣто 1795 мѣца сеп-
тѣмбрѣа сѣ дѣня.

(Вѣлѣжка въ патерикъ № 124, л. 64^с).

№ 84.

1797 г.

1797 гѡ годѣ мѣца февральѣи 22 д... великинѡ пѡстѣ
первѣю недѣлю бысть трѣсь многочѣстнынъ, ѣ страшный ѣ паки
бысть трѣсь тогѡжде поста ѣ. лѣтѡ вторымъ сѣмѣицы в' сѡботѣ
в'нощи пятинъ часѣ.

(Вѣлѣжка въ сжѣтата книга, л. 65^с).

№ 85.

1801 г.

† Ко слава : стѡмъ единосѣщнынъ животворѣщѣа и нераз-
дѣлимѡмъ трѣцы ѡца ѣ сѣна ѣ стѣгѡ дѣха создѣ са ѡ ѡсновѣнѣа
сѣщѣнынъ сѣнъ храмъ на мѣсто старѡгѡ во ймѣа стѣгѡ славагѡ
великомѣнѣника повѣдоносѣа ѣ чѣдотѣворѣа Геѡргѣа ктѣиторствѡмъ
ѣжданѣнѣемъ же ѣ настоѣнѣемъ честнынъхъ проѣетѡвѣхъ ѣпѣтрон-
ствѣющагѡ гдѣина проигѣмена Евдѣмѣа ѣ гдѣина проигѣмена
Порфѣрѣа ѣ трѣды прочѣиныхъ ѡ Хрѣтѣ ѡбщѣвратѣи ради дѣше-
нагѡ йхъ спасѣнѣа ѣ вѣчныхъ блгнѣхъ воспрѣѣтѣа въ лѣто
ѡ рѣтѣа хрѣтѡва га ѡ а.

(Надпись на мраморна плѡча, надъ входѣата врата въ сѣборѣната черѣва Св. Геѡргѣа).

№ 86.

† Гѡрѣа(ки) Евдѣмѣи ѡ (Багл)атѣ : Яни Дѣмитрѣи ѡ
Арѣванасѣте ѡ Баглѣатѣ : 1801.

(Надпись на горнѣа мраморѣнъ прагъ на сѣверѣната врата въ сжѣтата черѣва).

№ 87.

1802 г.

Нѣкола хѣци Мѣханловѣичѣ ѡ Дѣкинѣа 1802.

(Надпись на горнѣата мраморна рамѣа на лѣвъ прозорѣцѣ въ сжѣтата черѣва).

№ 88. 1804 г.

† Ген свѣтильникъ приложила г : куръ х. Іванчо, съ
сопрѣгою х : Кала ѿ Рѣсчѣкъ въ свѣщен : обит. Звграф :
с : Георгіа ѣа ѿ д.

(Надпись на бронзовъ свѣтильникъ въ сжата черква).

№ 89. 1806 г.

† Петръ Михаилъ Семко Мана ѿ Тетевенъ : 1806.

(Надпись на бронзовъ свѣтильникъ въ сжата черква).

№ 90.

Ген свѣтильникъ приложи въ соборнѣи церкви с : в : м :
Георгіа : геронта Звграфскѣи кѣ Гофронїи : 1806.

(Надпись на бронзовъ свѣтильникъ въ сжата черква).

№ 91. 1815 г.

Маи 22 1815 г. Бидинлий
Петръ аваѹи Чобанъ ѿлѣ
Петко аваѹи
Радѣлъ верверъ
Петаръ бакалъ Бенчовъ
Михаилъ аваѹи "Еванови . . .
Стефанъ волѹи
"Еѿмъ аваѹи
Банчо кюрчи Сїновичъ
Найденъ ширади

(Надпись съ мстило по страничната мраморна рамка на лѣвъ прозорець,
въ сжата черква).

№ 92. 1817 г.

† Здѣ написана сѣтъ ѿменѣ ѿ прочїихъ церквѣнѣи зв-
графїи помогшихъ проигмѣна : х : Геранїѿна, 'Авѣркіа ѿромо
геронтъ Паїсіа : х : Неѿфѹта : х : Епѿѿтїа, Галактїѿна; Нїки-
фѿра ѿромо, 'Анамо, Рамада, гѣроѿ Неѿфѹта дохїдрскагѿ,

великаго постѣльника Маншилѣки Мѣновъ, ѿ Пѣлла ѿ Коприв-
щица. въ лѣто 4531. и Тимодѣа монаха 1817. δια χειρος
Митрофанъ.¹⁾

(Надпись надъ входитѣ врата отвѣтрѣ на сѣщата черква).

№ 93. 1818 г.

Прои́гмена Захаріа Звгра́фскагѡ ѿ кѣръ Мѣлла ѿ
"Окната: 1818 года:.

№ 94.

Прои́гмена "Іоаннікѣа Звгра́фскагѡ ѿ кѣръ Мѣлла ѿ
"Окната: 1818:.

№ 95.

Еъ пѣмать хажѣ Бѣкѣтѣа Звгра́фскагѡ ѿже ѿ Терно́ва
ѿ селѣ Бѣклѣковецъ: 1818:.

№ 96.

Еъ пѣмать архімандрѣта "Андіама Звгра́фскагѡ ѿже ѿ
Гѣрреза: 1818: годѣ:.

(Надписи на иржорни прѣстоли въ папертата на сѣщата черква).

№ 97. 1820 (вм. 1821) г.

† Зна́ино вѣдетъ ва летѡ ꙗѡк. на месецъ мѣртъ к.
чѣслѡ — на црство на Свѣтанъ Мамвѣа на днѣтѣ какъ сѣ
рѣзверѣкѣ тѣ овесѣхѣ пѣтрѣхѣрѣ Григорѣа на Царѣ гратъ
ѿ ѿсклаха вѣовете ѿ много ротъ хрѣтѣанскѣ ѿ морѣните вѣдѣг-
наха главѣ ѿ тѣгѣвѣ †

(Приписка въ сборникъ отъ слова и поученія № 283, на послѣднѣа листѣ).

№ 98. 1822 г.

Сѣла чѣдотворнаѣа икѡна сѣаго славнагѡ великомѣнка,
повѣдонѡсца ѿ чѣдотворца Геѡргѣа, неизслѣдимыми вѣжимѣ
свѣдѣами ѿзъ "Арѣвѣи морѣмъ преплыла во сѣбѣю "Арѣвѣнскѣю

¹⁾ Δια χειρος Митрофанъ = съ рѣката на Митрофана.

торъ, и въ пѣрвыхъ возсіла іакъ лѣчи солнечнымъ, въ пристанищи Батопѣдскаго монастырѣ, оувѣдѣши же сію монаси и не прѣчихъ мѣтырей Ядрѣнскихъ стекѣша са на сіе чѣдо, желающе всѣкъ ѿ нихъ приверѣсти ю во своѣй мѣтырь; но волею вѣжею и страсотѣрнца Георгіа пакы чѣдѣснѣ ѿ тамо прѣйде и вселі са въ сію Звграфскю овитель іаже и до нѣѣ ікѣвна сіа непрестанна чѣдеса точитъ оусерднимъ вѣгомблцемъ съ вѣрою приходѣшимъ во сѣѣю овитель сію на поклоненіе: —

Въ чѣѣ и пѣматъ сѣагъ славнагъ великомѣнка Георгіа, сіа риза сребренна оустроѣна старѣніемъ прѣпѣныхъ ѣцѣвъ Звграфскагъ мѣтырѣ Енкѣнтіа и Янатѣліа, и подаѣніемъ хѣтолюбивыхъ равѣвъ вѣжінхъ ѣдесскихъ кѣпцѣвъ Славено-волгарскихъ Македѣнскихъ оурожѣнцѣвъ изъ рѣзныхъ епѣрхїахъ, іхже почѣнна іменѣ написана сѣѣ въ сѣнодѣланѣю жнѣгѣ рѣди вѣчнагъ спомановѣнїа съ достовѣженными кѣиторамн сѣѣа овители сѣа. гѣѣкв: — въ Санктпетербѣргѣ. (Подписъ на метална плѣча подѣ „арабската“ икона на св. Георги, въ сѣборната черква).

№ 99.

1825 г.

Знаино вѣде ва лѣтѣ гѣѣкѣ (1825) на месѣць сѣптеврїѣлѣ кѣ са вѣше родѣлѣ кѣюрѣліѣтѣ звездѣ п. . че са зѣгѣвї слѣтъ малко времѣ †

№ 100.

1826 г.

Знаино вѣде ва лѣтѣ гѣѣкѣ на месѣць іанѣварїѣ кѣ чїсло как са потрѣсї земѣтѣ три пѣтї прѣсъ ноца † и потрѣсї са и апрїлѣ Пѣ на воскрѣсенїѣ ѣ недѣля на вт. . . .

№ 101.

† Знаино вѣде ва лѣтѣ гѣѣкѣ на месѣць іѣвнїѣ денѣ Пѣ какъ ізѣвїхѣ енїчерѣтъ на Цѣрїгратѣ та станаха нїзамѣ чѣдїтѣ ізѣвї лѣ па. —

(Вѣлѣжн въ сборнїкѣ № 283, на послѣднїа лїстѣ, сѣрв. № 97).

№ 102.

1837 г.

Благословеніемъ высокопѣщеннѣйшаго Герафіма митрополита Новогородскаго и Санкт-Петербурскаго оусердіемъ христолюбивѣйшихъ благотворителей, попеченіемъ же бывшаго епітропомъ сего Ѳвѣдско-Звографскаго мѣтырѣ архимандрита Анаѳоліа, оустрой сѣ рѣза сіѣ чюдотворной иконѣ стѣго вѣкомѣ мѣченика Георгіа побѣдоносца здѣ являшей сѣ, іакѣ столпѣ огненный, трѣмъ оусердно молившим сѣ бѣсѣ единострѣбнымъ ведѣщимъ родѣ свой Ѳвѣстиніана великаго, иже на сѣмѣ мѣстѣ, въ 898мъ годѣ своимъ иждивеніемъ пѣрвыѣ воздвигнѣша стѣю обѣитель сіѣ, и по живописанномѣ образѣ чюдотворца, прозванномѣ издрѣвле Звографосѣ. нарекомѣ ю Звографскою обѣителью. С.П. 74713 года.

(Надпись на металънѣ плочѣ, прѣдѣ самописана икона на св. Георги, въ соборнаѣ черквѣ).

№ 103.

1848 г.

Иеродѣй Иеросхїмонѣхъ проигрѣменъ Звографскій, прежде бывшій Иваникій Ѳ града Гофіа. 1848. го = года.

(Надпись на бронзовѣ свѣтильникѣ въ черквѣ св. Богородица).

XXIV.

Надписи и бѣлѣжки отъ разни мѣста
на Македония.

О х р и д ъ.

1. Черква (сега джамия) Св. Софiя. Тухленъ едноредовъ надписъ, взиданъ въ вѣншната западна стѣна на притвора:

ΠΩΣ ΗΣ Ο Γ Ρ Η Γ Ο Ρ Ι Ο
ΤΑ Ν Ε Ψ Κ Η Ν Η Ν Ε Γ Ε Ι Ρ Α Σ Τ Ο Ν
Θ Ε Ο Γ Ρ Α Φ Ο Ν Ν Ο Ψ Ο Ν : Ε Θ Η Η
Τ Α Η Ψ Ω Ν Ε Κ Δ Ι Δ Α Σ Κ Ε Ι Π Α Ν
Σ Ο Φ Ω Σ : : Ξ Ξ Υ Ω Κ Ε

Прочетено: ... μωσης δ Γρηγόριος)..... σκηνήν ἐγείρας τὸν θεόγραφον νόμον: ἔθνη τὰ Μυσῶν ἐκδιδάσκει πανσόφως :: ἔτους ξξωκε' (6825—1317).

Прѣведено: . . . . . Григори, като въздигна храмъ, мизийскитѣ (български) народи поучава всемѣдро на богописания законъ. Година 6825 (отъ Хр. 1317).

2. На **амвона** въ Св. Софiя стоятъ 4 монограма, на които се чете: 1-о Γρηγόριος, 2-о Γρηγόριος, 3-о ἀρχιεπίσκοπος, 4-о Βουλγάρ(ων) т. е. Григоръ, архиепископъ на българетѣ.

3. Черква Св. Богородица, позната у населението съ име Св. Климентъ. Надписъ надъ входната врата, за основание на черквата прѣвъ 1295 г.:

† Ἀνηγέρθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τῆς πανυπεραγίου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου τῆς περιβλέπτου. διὰ συνδρομῆς κ(αι) ἐξόδου κυρίου Προγόνου τοῦ Σγούρου μεγάλου. ἐταιριάρχου κ(αι) τῆς συζύγου αὐτοῦ κυρ(ᾶς) Εὐδοκίας κ(αι) γαμβροῦ τοῦ κρατίστου κ(αι) ἀγίου ἡμῶν αὐτοκ(ράτορος) βασιλέως. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κ(αι) αυτοκράτορος Ρωμαίων Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου κ(αι) Εἰρήνης τῆς εὐσεβεστάτης αὐγουστής. ἀρχιερατεύοντος δὲ Μακαρίου τοῦ παναγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς κ(αι) πάσης Βουλγαρίας ἐπὶ ἔτους ς̅δ̅ ω̅ ς̅ ἰνδ(ικτιῶνος) ς̅.

(Въздигна се този божественъ и всечестенъ храмъ на всепрѣсветата владичица наша Богородица Перивлента, съ съдѣйствието и разходитѣ на господина Прогона Сгура, великъ стериархъ, и на съпругата му госпожа Евдокия, зеть на силния и свещенъ нашъ самодържець царь, въ царствуйнъето на благочестивѣйшия царь и самодържець на ромеитѣ Андроникъ Палеологъ и благочестивѣйшата му съпруга Ирина. Прѣвъ архиерейството на Макария, всесветѣйши архиепископъ на Първа Юстиниана и всячка България, въ год. 6803 (отъ Хр. 1295), индиктъ 2-и.)

4. Надписъ отъ 1365 г., надъ вратата на сѣверното крило:

† Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορίθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ θεολόγου. διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ πανιερωτάτου ἐπισκόπου Διαβόλεως Γρηγορίου ἦτοι Σελασφόρου. ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου τοῦ Οὐρέσι. ἀρχιερατεύοντος δὲ τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς τοῦ πανιερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Γρηγορίου. ἐπὶ ἔτους ς̅δ̅ ω̅ ς̅ ἰνδ(ικτιῶνος) ιγ̅.

(Въздигна се и изписа този божественъ и всечестецъ храмъ на нашия между светцитѣ отецъ архиепископъ цариградски Григори Богословъ, съ съдѣйствието и разходитѣ на прѣосвещенѣйшия епископъ на Дѣволъ т. е. Селасфоръ Григорин, въ царуванъето на Стефана Уроша, въ година 6873 (отъ Хр. 1365), индиктъ 13).

5. Надписъ на плащаница, подарена отъ Андроника Палеолога (1282—1328) на охридския архиепископъ:

† Μέννησο ποιμὴν Βουλγάρων ἐν θυσίαις:·
 ἄνακτος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου:·

(Пастирьо на българтѣ, спомни си, при жьртвоприношенята, за владѣтеля Андроника Палеолога).

6. Надписъ отъ 1379 г., въ притвора отлѣво, надъ гроба на Остоя:

† Прѣстави се рабъ ѣжин Остоа Радковникъ по гоусломъ Огарункъ. и свродникъ краля Марка. зеть жупана Грѡпе. летѡ 78. ѡ. ѡ. ѡ. н. (7888) мѣца октѡмвриа. 1. ннд. 1. Вась же млю братиа моя любнмаа проухтающе простите рѣ бѣ¹⁾ ꙗко вы можете б(ы)ти како ꙗ. а ꙗ како кът` нкол`же.

7. Надписъ на бронзовъ кржгъ на голѣмий полиелей, отъ 1549 г.:

† Прохѡ мстию ѣжию архіепкпъ прѣвѣ ѳстиниани вльгром и сръблємъ и грѡ въ лѣт 73 нз (7057—1549).

Отъ странитѣ на горния кржгълъ надписъ са прибавени два реда букви:

† с	χ с ф
е к	р в и
л и	п е т
с і а	д р ѣ
р х ѣ	ї е р
г в .	о д
о р г	ї т а
и е	к ѡ
ї е	

т. е. Исоусъ Христосъ, фѡς (свѣтина), Єкклісархъ Георгіе Терен Петаръ Йеродіак(нь).

¹⁾ Ф Бѣ = ради Бога.

8. Слабо запазенъ надписъ на Прохоровия дървенъ тронъ. Възстановенитѣ мѣста споредъ горния надписъ № 7:

† Прохоръ ми(лост)но возию архипкп(а) прѣ(ви) ю(сти-
ниани) ..... в(ъ) лѣто з ми (7048—1540) мѣца¹⁾ ....

9. Надгробенъ надписъ на св. Климента, на каменна плоча, прибрана въ черевата. Правописни и старописни бѣдѣзи показватъ, че надписътъ е дълбанъ много по-късно:

† Въ лѣто ҃҃҃҃҃҃҃ (6424—916) месеца їзлн ...
прѣстанше
стъ Климътъ
ѡхрѣтски. ²⁾

10. Надписъ отъ 1550 г. за смъртта на архиепископа Прохора, на сжщата Климентова плоча на горния крайчець:

Въ лѣто ҃҃҃҃҃҃҃ (7508) прѣстави се ..... гнѣ архипкпъ
кр. Прхѡ мѣц Іюда. ³⁾

11. Черквичка стари Св. Климентъ въ махалата Болница. Надписъ отъ 1378 г., надъ южната врата отвѣтрѣ:

† Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορήθη ὁ θεῖος ὕψος ναός, εἰς ὄνομα
τῆ ἀθθέντῃ ἡμῶν καὶ θαυματουργῆ μεγάλῃ ἀγίῃ Κλήμεντος, διὰ
συνδρομῆς, ἐξ ὄδοῦ Β' κ(αὶ) κόπῃ οἰκείῃ τῆ θεοσεβαστάτῃ ἱερέως
Στεφάνῃ τῆ προφήτῃ ἐπίκρατῆσις τῆς λαμπρᾶς πόλεως ταύτης
Ἀχρίδας θεοσώστῃ τῆ, πανευγενεστάτῃ ἀθθέντῃ ἡμῶν μεγάλῃ
ζουπάνῃ κυρ Ἀνδρέα τῃ Γρώπα ⁴⁾. ἀρχιερατεβοντῃς παναγιотάτῃ
ἀρχιεπισκόπῃ τῆς πρώτῃς Ἰουστίνιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας
κυρ Γρηγορίῃ. μηνὶ ἰβλίφῃ ἰνδ 4 ἔτους ҃҃҃҃҃҃҃ (6856—1378). ⁵⁾

¹⁾ Архимандритъ Антошинъ прѣвъ 1865 г. прочелъ: Прохоръ, милостію
созию Перкис Истиниани пр. ѣ зчнни си дремъ въ лѣто (з лав (7036—1528), мѣсца
мала, индиктіона а. Изъ Румелин, стр. 40.

²⁾ Надолу е повторено отъ друга рѣка сжщото, като са размѣстени ре-
доветѣ: 3, 4, 1, 2.

³⁾ Цисмото е много дребно; писано е слѣдъ голѣния Климентовъ надписъ.

⁴⁾

⁵⁾ Криво е прѣдадена датата у Милкова: змнз. Отъ тамъ проистичатъ
и прѣселенитѣ му тълкувания. Известія IV, 95—96.

(Въздизна се и се изписа този божественъ храмъ въ името на нашия господарь и чудотворецъ свети Климента, съ съдѣйствието, разхода и труда на богочестивия свещеникъ Стефана пророка, при владѣнието надъ свѣтлия този и богоспасаемъ градъ Ахрида . . . . на всеблагороднѣйшия нашъ господарь, великъ жупанъ киръ Андрея Гропа, при архиерейството на всесветѣйшия архиепископъ на Първа Юстиниана и на всичкия България киръ Григория, мѣсець юли, индиктъ 15, година 6886—1378).

12. Книгохранилище при черквата Св. Богородица — Св. Климентъ. Приписка отъ 1550 г., на послѣдната корица на номоканонъ № 1, прѣводъ отъ Матей Властара:

† Еъ лѣто .ѣнй. (7058) змрѣ архіепіскѣпъ, кѣ, Прѣръ, по ѣго прѣставленіе въ митрополитъ Рашкы Сімеѡнъ, архіепіскѣ. по лѣта, нѣ смъртнѡ, нъ неволни ѡставленіемъ.

Пѡ-долу отъ друга рѣка:

† Да се знаеть ѡ петога събора, йже въ при велимъ Івстиніанъ, лѣтъ 595. (992) до нѣга настоеть до лѣта 738 (7058).

Още пѡ-долу:

† Рѣка проча да не дѣрзнетъ писатѣ ѡ прѣта дѡле храни се клет(в)и. по незе въстаетъ. застѣпнице хртіан(мъ) вѣлнкаа.

13. Приписка съ тайни букви въ прологъ № 7, отъ XIV в., юсовъ изводъ, на стр. 805:

.. хпѡбнгозл сохѡно фѡв, фѡвеза вѣл ѡсѡрѣске: —

(Т. е. . . окаян . аго Дамиана трѣ, раш . хо йе о ѡсѡрѣдне).

14. Приписка отъ 1446 г. въ сщщия прологъ, на стр. 806:

Е лѣтѣ вѣнд (6954) въ дни вѣлѡчтнѣаго й хртѡлюбнѣаго гѣа деспота Гюргѣа й (сы)нѡ нго азъ смиреннй Никадѣй и по мѣлти вѣжини патрїархъ приложнѣ снѣ книгѣ великон цѡркѣи патрїарскѣи . Жнчи кто го ки ѡнѣти ѡ цѡркѣе да вѣде) проклѣтѣ аминъ.

15. Приписка отъ 1598 г. въ прологъ № 11, юсовъ изводъ отъ XIV в., на стр. 27:

† На лето. 7393. (7106) мѣца майѣ. ки. данъ архіепискѣпѣ ѡ хріскѣмъ крѣ Балламоу главѣ емоу ѡсѣкѣше тѣрци ѡ градоу ѡу Белѣсѣс кѣи створѣха велианъ моука. а нѣмъ вечна емоу паметъ. :

16. Въ сщія прологъ, стр. 196, на края въ проложното- житие на св. Ивана Рилски, стои обръщение въмъ светеца:

... мліи са въсемлѣтникомъ влѣцъ сїти твоа сѣрѣдникъ едїнорѣднѣи ти жъзѣкъ блѣгарскѣи. ѣ помози дрѣжавноомъ црїю нашемъ и пр.¹⁾

17. Приписка отъ XIV в. (между 1345—1355) въ миней за августъ № 14, сръбски изводъ, стр. 504:

Бжтєвнѣи мїи промѣслоу хѣ. вса добра ѣзколѣвшє. мьздо- въздатель боудн, блговѣр'номоу црїю ѣшемѣу Стѣфанѣу ѣ крлю- ѣшьмоу ѣрошоу. ѣ трѣуднѣ'шомъ се, ѣгоумєнѣ Хилан'дар'скомоу ѣеромѣнхѣу ѣѣѣѣу. : —

18. Приписка въ жития за декември, грѣцки пергамен- тенъ рѣкописъ отъ XII в., № 23. На стр. 50 прѣписвачѣтъ бѣлгаринѣ прибавя:

† конѣуахъ за млнтєж дєспотнїж амннѣ.

19. На дѣсчена икона (триптивъ) е написанъ малогра- мотно поменикъ на архiereи, свещеници, монаси и мирски. Ето списъка на архiereитѣ:

Ἀντέγραφα. 178 μαρτίς κα' σῆμ... τῶν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων τὰ ὀνόματα: — μνήσθητι κ(ύριε):·

Πρωχώρου.	ἀρχιερέυς	Δαβίδ	ἀρχιερέυς
Παυνουτίου.	"	Χριστῶφορος	"
Ἰγνατίου	"	Ἄρτεμιου	"
Κυπριάνου	"	Ζωσιμά	"
Δαυηηλ	"	Μελετίου	"
Νεοφητοῦ	"	Γερασίου	"
Διονησίς	"	Ἀνθήμου	"
Διονησίς	"	Παχωμῆς	"
		Παρθενίς	"
		Νικηφόρου	"
		Ρωζωθέου	"
		Κοσμά	"

¹⁾ Срв. стр. 110.

20. Надписъ отъ 1674 г. на иконата на Спасителя (донесена отъ другадѣ), въ старинската черква Св. Богословъ, надъ самото езеро:

† Пописаше се сие стѣ иконе при игѹмене (sic) иерѹмо-
нахѹ (sic) Иосифѹ ва лето 7300 в. (7182).

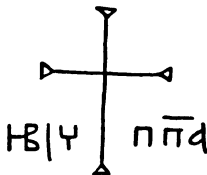
**Монастирь Св. Наумъ, на южния брѣгъ
на Охридското езеро.**

21. Кирило-глаголски надписъ, издѣланъ съ острие на една (южната) отъ мраморнитѣ старински колонки, що отдѣлять-притвора отъ главния храмъ:

413244444
 2N†ПНС4
 †8149
 8†ПОНЪ

Положително може да се прочете само думата писа въ втория редъ. Въ третия и четвърти редъ се съдържатъ и глаголски букви †, в, Я, в, †, поврай кирилскитѣ — п, о, ѹ и др. Трѣбва да се забѣлѣжи, че двѣтѣ колонки се различаватъ по капителитѣ си и изглежда, че първото имъ прѣдзначение не е било за сегашното имъ мѣсто. Тѣ ще са отъ по-стара постройка (прѣди XII в.), а сегашниятъ храмъ подсѣща за постройка отъ XIII в.

22. Надписъ издѣланъ съ острие на сѣверната мраморна колонка въ сѣщата черква. Втората дума е попа или по грѣцки *παπά*...

 НВ|У | п̄п̄а

23. Надпись надъ входната врата на черевата Св. Наумъ, отъ г. 1806:

Ἀνιστορήθη ὁ παρῶν ἕτος καὶ σεβάσιμος ναὸς τῆ ὁσίῃ καὶ θεοφύρῃ πατρὸς ἡμῶν Ναῦμ τῆ θαυματουργῆ διὰ ἐξόδων καὶ ἐπιστασίας τῆ πανοσιοτάτῃ καθηγουμένῃ κύρ Στεφάνῃ ἐκ Φιλιππιπόλεως. τῆ καὶ νέῃ κτήτορος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆ πανιεροτάτῃ μῦρολίτῃ ἀγίῃ Προσπῶν κυρίῃ Καλλινίκῃ, καὶ τῆ συνδρομίτῃ χατζῆ κυρίῃ Ἰακώβῃ, καὶ τῆ ἐπιτρόπῃ τῆς ἱεράς ταύτης μονῆς κύρ Ἰωάννῃ Γαβριήλ. Διὰ χειρὸς ἐμῆ Τέρπῃ ζωγράφῃ ὑἱῆ Κωνσταντίνῃ ζωγράφῃ ἐκ Κοριτζῆς. ἐπὶ ἔτος ρΑΘΣ: σептемβριῃ σ'.

(Изписа се този честенъ храмъ на прѣподобния и богоносенъ отецъ нашъ чудотворецъ Наумъ, съ иждивението и надзора на всепрѣподобния катигуменъ господинъ Стефана отъ Пловдивъ, новъ ктиторъ, прѣзъ днитѣ на всесветѣйшия митрополитъ на Прѣспитѣ господина Калиника, съ помощта на хаджи киръ Явова и епитропа на свещения този манастиръ господина Иоана Гавриловъ. Написа се съ ржката на зографа Търпо, синъ на зографа Константина отъ Корица (Корча), въ год. 1806, септември 6).

Манастиръ Заумъ, на юго-източния брѣгъ на Охридското езеро.

24. Надпись отъ 1361 г., надъ входната врата отвѣтрѣ:

Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκῃ τῆς Ζαχλουμήστιας δι' ἐξόδῃ τῆ πανευτυχιστάτῃ καισαρὸς Γούργουρα καὶ κτήτωρος, ἀνιστορήθη δὲ παρὰ τῆ πανιεροτάτῃ ἐπισκόπῃ Δεαβόλαιωσ καὶ πρωτοθρονῃ κύρ Γρηγορίῃ καὶ κτήτωρος ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνῃ τῆ Οὐροσσοι μηνὶ αὐγύστῃ κα'. ἔτους ρSΘΞϞ ἰνδ. ιδ'.¹⁾

(Въздигна се отъ основи този божественъ и всечестенъ храмъ на прѣсветата Богородица Захлѣмска,²⁾ съ иждивението на всеблагочестивѣйшия кесаръ Гургуръ и ктиторъ. Изписа се отъ прѣосвещенния епископъ на Дѣволъ, първопрѣстолния господинъ Григория, въ царуванъето на Стефана Уроша, мѣсець августъ 25, год. 6869, отъ Хр. 1361 г., индиетъ 14).

¹⁾ Надписътъ е пострадалъ, та тукъ го прѣдавамъ по по-прѣжнитѣ прѣписи, у Милокова, у Мсб. X, 570.

²⁾ Оттукъ и названието на манастиря — Заумъ.

П р ѣ с п а.

25. С. Германъ. Надписъ отъ 993 г. отъ българския царь Самуила, за споменъ на родителитѣ си и брата си Давида. По-подробно гл. стр. 24 сл.

† В(ъ) нма ѿтца н сѣнна н стаго доуха азъ Самонъ рабъ бж(н) полагаж памать (ѿты)ѿ н матери н братъ(ѿ н)а кръстѣхъ си(хъ) имену оусъпѣш(нхъ Нн)вола рабъ бжн (Рн-ψннн)ъ Дав(н)дъ написа (са въ) лето отъ сътъ(оренни миро)у ѣз : ф а. ннѣдн(кта ѝ).

26. Надписъ надъ вратата на притвора, въ черевата Св. Германъ:

† Ἐδδ¹⁾ ἐγράψαμεν τῶν παλαιῶν ἔτος ἀνηκοδομένη εἰς τὸν καιρῶν τῆ ἀγίας Γερμανῆ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. καὶ παλιῆν ἢ δευτέρα ἱστορία εὐρηκαμεν τὸν ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ ρα Ϛ (1006) . . χρονι . . . καὶ ἐ τῆτῃ ἦνε τρίτη οἰστρία εἰς ρα ψ μ γ (1743).

(Тува написахме нѣбогапната дата. Въздигна се въ врѣмето на свети Германа, патриархъ цариградски; втори пжтъ се изписа прѣзъ година отъ Христа 1006; това е третото изписване, въ година 1743).

27. Надписъ на западната стѣна на сжщата черква:

† Ἀνωτορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ἕτος ναὸς τῆ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γερμανῆ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως διὰ ἐξέδον τῶν χριστιανῶν τῆς χώρας Γερμανίς ἀρχηρατεύοντος τῆ θεφιλειστατῆ κυρίῃ κυρίῃ Παρτενίῃ τῆ ἀγίας Πρεσπὸν καὶ τῆ εὐλαβεστάτῃ ἐφημερὸς κυρίῃ Κωνσταντίνῃ ἐν ἔτε ἀπὸ Χριστοῦ 1743 ἐν μηνι σепτεμβρίῃ.

(Изписа се този божественъ и всечестенъ храмъ на нашия между светцитѣ отецъ Германа, патриархъ цариградски, съ иждивението на християнетѣ на селото Германъ, при архиерейството на негово високопрѣосвященство господина господина Партения свето-прѣспански и при благочестивѣйшия ефимери господинъ Константина, въ година отъ Христа 1743, мѣсець септември).

¹⁾ Германскитѣ надписи (букваленъ прѣписъ, съ грѣшкитѣ) № № 26—28 вземанъ отъ Милюкова.

28. Списъкъ на дарителитѣ за възобновление на черквата прѣвъ XVIII в., въ жъртвеника, отъ лѣва страна:

† Σηνδρομίτε δια τῆς ἱστορίαν Κωνσταντινος ἱερέυς παπ.							
						600 ¹⁾	
Σταση	Δάμο	Μίλε	Ὀγγέν,	Δήμο,	Ἀγγέλο,	Στοίκο,	Ἰοβανε,
2000	8000	400	3000	2000	1300	8000	2000
Καραφήλ	Πέτρε	Ταρπέν	Γροσδάν	Βλαίκο	Νετέλο	Γιώδαν	
1200	1000	1000	1000		700	50	
Κρόστα Ἰάνα Βολκο.							

29. **Островъ Ахиль.** Списъкъ на епархиитѣ, подчинени на Прѣспанската българска патриаршия, написанъ отвжтрѣ на абсидата на черквата *Св. Ахиль*:

1.	(. . . . .
2. . ρον . . π . . . πεδ . . .	Прѣстолъ . . . . .
3. † θρόν . . π . Βιδήγη .	" Βιδински
4. † θρόν . . Κεφαλονίας .	" Главнички (Κεφαλονийски)
5. θρ . . . π . Βερ . . ίας	" Берски
6. † θρόν . . πο Ἴρακλ . . .	" Βιτολски (Ιρακлийски)
7. θρ . . . πο Β . . υδ . 8 (?)	" Βελбуждски ?
8. . . . . π	" . . . . .
9. θρόν . . Σελασ	" Селасфорски
10. . . . γος π8 Σιωπίων	" Сьопски
11. † θρόν . . πο Σαρδικῆς	" Срѣдешки
12. . θρόν . . π8 ἔδρου (?)	" . . . . .
13. . θρο . . π8 ἱσρις (?)	" . . . . .
14. † θρόν	" . . . . .)

30. Надписъ отъ 1524 г., надъ входнитѣ врата на манастирската черква Св. Богородица:

† Ἀνηγέρθη κ(αι) ἀνιστορήθη ὁ θεῖος κ(αι) πάνσεπτος ναὸς ἕτος τῆς ὑπεραγ(ας) θεοτόκῃς διὰ συνδρομοῖς κόπῃς κ(αι) ἐξόδου τῆ τιμιωτάτου Θεοδοσίου ἱερομ(ονάχῃς) σὺν τῷ γαμπρῷ αὐτῷ Νικολάῳ ἱερέος. κ(αι) ἐτέρου Νικολάῳ ἱερέος Θεοδοσίῳ ἱερο(μονάχου) αὐταδέλφῃ ἐπὶ ἔτους ρξ' λβ' ἰνδ. ιβ'.

(Въздигна се и изписа този божественъ и всечестенъ храмъ на всесветата Богородица съ съдѣйствието, труда и иждивението на честнѣйшия свещеномонахъ Теодосия и зетя

¹⁾ Цифритѣ, вѣроятно, посочватъ подаренитѣ пари или грошове.

му свещеникъ Николай, и другия свещеникъ Николай, братъ на свещеника Теодосия, въ година 7032 или 1524 отъ Хр., индиктъ 12).

31. Надпись отъ 1741 год., подъ южното прозорче на монастирската черква Св. Богородица:

Ἀνηστορήθη δὲ τὸ ἅγιον βίμα καὶ τοῦτο τὸ δεξιὸν μέρος, ἐν ἔτη ραψμλ διὰ ἐξόδον ὄλων τῶν χριστιανῶν τῶν περιχορήγων ἀρχιερατεύοντος δὲ κϋ κϋ Παρθενίχ, καὶ ἐφημερέβοντος δὲ παπα Ταρπένος πρὸ τῆς τὸν χρόνον ἕναν ἔτος ραψμ ἔγινεν ἡ μεγάλη γήνα το κηλὸ σιτᾶρι δέκα γρόσια. ὄκαδες. λῆ. εἰς ὄλην τὴν Ρῶμελη.

(Изписа се светиятъ алтарь и тази десна страна въ година 1741, съ иждивението на всичкитѣ християне отъ околността, при архиерейството на господина господина Партения и при ефимерството на папа Търпена. Прѣзъ миналата 1740 г. стана голѣмо плодородие: кило (по 35 оки) жито 10 гроша, по цѣлата Румелия).

32. Островъ Градъ. Слабо запазена часть отъ словѣнски надпись, на юго-източнитѣ канари на острова, 5 метра надъ водитѣ:

Π Η Π Ρ Δ Σ Ε Κ Κ Ι
 Γ Η Χ Β Δ Α Η Ζ
 Ν Ε Κ Β Λ Η Π Ο Μ Ε Ν Α Λ Λ
 Η Π Ο Μ Ζ Ν Ε Τ Μ
 Ζ Α Β Λ Χ Μ Π Γ Ο
 Κ Ρ Τ Μ Π

33. Островъ Мали-Градъ. Надпись отъ 1607 г., надъ вратата на черквата Св. Богородица, съградена въ голѣма пещера:

† Ἀνεγέρθη ἐκ βά(θρου καὶ ἀν)ιστορήθη ὁ θῆρος καὶ πάν-
σεπτος ναὸς τῆς θ(εο)τι(όκου) δηλὰ συνδρομη(ς) . . . κ . . . . . ἐπ'
ἔτ(ους) ζριξ μηνί δηκεβρηος εις τῆς.

(Въздигна се¹⁾ отъ основа и изписа този божественъ и
всечестенъ храмъ на св. Богородица, съ съдѣйствието на . . . .
въ година 7116 или 1607 отъ Хр., мѣсець декември 30).

34. Надписи на западната стѣна, около образиѣ на кти-
тора Новака и сѣмейството му, въ сжщата черква :

1. Πανετυχεστάτος κέσαρης ὁ Νόβακος.
(Всеблагочестивѣйши кесарь Новакъ).
2. Πανευγενεστάτη κesarisa κυρ(τα) Καλῆ.
(Всеблагороднѣйша кесарица госпожа Каля).
3. Πανευγενεστάτη κυρ(τα) Μαρία θυγ(άτηρ αὐτοῦ).
(Всеблагороднѣйша госпожа Мария, негова дъщеря).
4. Ὁ πανευγενέστατος Ἀμηνράλης υἱὸς αὐτοῦ.
(Всеблагороднѣйшиятъ Амиралъ, неговъ синъ).

35. Надпись (безграмотенъ) отъ 1369 г., на вжтрѣшната
десна стѣна, за сжщия ктиторъ Новака :

Ἀνηγέρθη ἐκ βαθρῶν κ(αὶ) κοπῶν κ(αὶ) μόχθων ὁ θῆρος κὲ παν-
σεπτος ναὸς. τῆς ὑπεραγίας δεσπίνης ἡμῶν θε(ο)τόκῃς κ(αὶ)
ἀνηστορήθη παρὰ τῶν αὐφθέντων αὐτῶν, πανευτυχεστάτῃ κέσαρος.
Νοβάκῃ, ἡγεμενέδωντος δὲ Ἰωάνᾳ μ(ονα)χοῦ). αὐφθεντεύθτος παν-
υψιλοτάτῃ κραλήν. τῶν Βελῆμασίνων. ἀρχαιερατεύων(τος) δὲ τῆς
ἀγιοτάτης ἀρεπνησοκπῆς τῆς πρώτης Ἰσοτινηανῆς — ἔτους
ς, ω ο ζ : —

(Съгради се отъ основа²⁾ (съ трудъ) този божи и все-
честенъ храмъ на прѣсветата владичица наша Богородица и
се изписа отъ господаря, всеблагочестивѣйшия кесарь Новакъ,
при игуменството на монаха Йона, при владичеството на прѣ-
високия краль Вълвашина и при архиерейството на светѣйшия
архиепископъ на Първа Юстиниана . . . . Година 6877 или
1369 сл. Хр.).

¹⁾ Тогава е само възобновенъ храмътъ.

²⁾ Срв. по-долу надпись за по-стари ктитори, отъ 1345 г.

36. Надписъ отъ 1345 г., въ абсидата на сжщата черева.

† Δέησης τῆ δουλ τῆ θ(εο)ῦ Μπώεικx καὶ Εὐδωκείας, τῆς εὐγενεστάτης. καὶ τὸν τέκνον αὐτῆς. ἀνηστωρίθεν. τὸ βίμα παρ' αὐτὸν ∴ ἔτους ϸωvέ.

(Моление на божия рабъ Бойко и на благороднѣйшата Евдокия и на чедото ѝ. Изписа се олтарьтъ отъ тѣхъ, въ година 6853 или 1345 отъ Хр.).

37. Надписъ (безграмотенъ) отъ 1604 год. въ абсидата ∴

Δεῦστον δουλос οv . . . τῆ θείx Продανx ἔτος ζριβ.

(Моление на раба божия Продана, година 7112 или 1604 отъ Хр.).

38. Село Сливница. Надписъ отъ 1607 г., надъ входната врата отвжтрѣ, на сливнишката монастирска черква:¹⁾

† Изколенном отца и сапоспешеннем сына. и савършеннем стго дха. и сиѣ вожествени храмъ прѣстѣи владичицѣ наше Бце. сагради се и пописа се трѣдом и сапотьшаніем. и настолнемъ кѣр. Никанѣр. еромонахъ. егѣмень. манастир.скіи и ктиторъ. ва лѣто ϸριε (7115—1607). и ва тоо лѣто пописа се. и владичестевѣшаше тогдѣ же кѣр Мадея Пресепскіи. и ктитор. приложн. ϸг (3000) и вистъ мастор. Наваръ ∴ и ниі ктитори цю сѣ приложили. кѣр Миханло. Петков. от Битол. ϸд (9000). и врата емѣ. Грѣю. ϸа (1000). Иѡн. Милшево. ϸв (2000). Стонок Милевъ. ϸа (1000). от Сливница. Стопанъ. и Милко. ϸа (1000). от Рохотино, Тодор Блъчево. ϸв (2000). от Любонио. Блъчинъ Петковъ. ϸг (3000). от Трескавецъ. еромонахъ Ивсафъ. ϸа (1000). от Харвати. Стефанъ. еромонахъ. ϸа (1000) от Кономлати, Якаки монахъ. ϸа (1000). и врата мѣ. Сотир. ф̄ (500). и брат мѣ Никола. ф̄ (500) от Бохъна. попь Миханло ϸа (1000). от . . . ромо ϸа (1000). от Градшница. еромонахъ Стефанъ. ф̄ (500) и Миханло. от Пвстецъ. мали. еромонахъ. Никанѣръ ф̄ (500).

¹⁾ Сливнишкитѣ три надписа пожѣстамъ по прѣписа у Милекова.

39. Надписъ отъ 1614 г. за довършване на черквата, надъ входнитѣ врата отвънъ. Началото както въ по-горния надписъ до думата **Бце**. Краятъ разваленъ:

... и прснодвы **Марие** съи ... съгради се въ лето **ѣзркв** (7122—1614), а пис ... владнчестваше тогдѣ кѣр **Мадѣи** а настоанием игѣм ...

40. Надписъ до лика на ктиторския синъ **Купена**, на сѣверната стѣна долу:

Престави се равъ вжій **Кѣпенъ** в лето **ѣзрз** (7107—1599) синъ кѣр **Миѣанловъ** и **Стоинѣ** отъ града **Битоля**, ктиторъ манастирски.

41. Село **Янковоцъ**. Надписъ на алтарната врата, въ старинската черквица **Св. Атанасъ**:

Пророк **Соломо** прѣкъста царица пророкъ **Дабѣ** снниий дѣцѣрь и вижди.

П р и л ѳ и с к о .

42. С. Варошъ. Старобългарски надписъ отъ 996 г., на мряморенъ стълбъ, въ черквата на манастиря **Св. Архангелъ**. Подробно срв. стр. 27 сл.

Бъ лето **ѣс фд пѡу(н) Андри(е) еп(н)с(ко)пъ февр(оуарн) зѣ**.

43. Запазена частъ отъ гръцки надписъ отъ 1299 г., въ черквата **Св. Никола**:

† ἀνιγέ(ρθη) ..... ἔτους **ѣс ѡз**...

(Съгради се ..... година 6807)...

44. Часть отъ надписи оволо лика на **Крали-Марва** и този на единъ бѣловласъ старецъ, — вѣроятно **Вълкашиновия**, на западната стѣна на манастирската черква **Св. Архангелъ**:

К(ъ)рѣнь крѣ

въ хѣ бѣ

Мѣрко

45. Надписъ отъ 1438 г., надъ входната врата отвънъ на черквата **Прѣчиста**:

... ВЖ ГОЛЕ... АГАГО... ЕИ СВЗНДАС И ПОПИСА СЪИ ВЕРЛЗ
 ПРСТНІЕ ВЛДЦЕ НАШЕ ВІЦЕ СЪ ПОТРОЪ... КЪПО^а РАВА БЖІЕГО ПАВЛА
 И ВРАТА МЪ РАДОСЛАВЪ СНОВЕ ΘЕΩΔΩΡΟΚΗ И ПОΔΡΩЖИ ЮГО ДΩΒΡΩ
 ΡΟ... НОВИ КΤΙΤΟΡΗ СΤΑГО ΜΉΣΤΑ СЕГО ВЪ ВΉΚΗΝΩЮ ИХ ПАΜΕΤΗ
 ВЪ ΛΉΤΟ ρϑϑϑϑ (6946—1438): —

46. Монастирь Трескавецъ. Ктиторски надписъ надъ
 входната западна монастирска врата, на долната мазилка:¹⁾

(Μιχαήλ) παντοκράτωρ Ρωμαίων Κομνηνός δ. Παλαιολόγος.
 (Вседържителъ на ромейтѣ Михаилъ Комненъ Палеологъ).

47. Слабо запазенъ триредовъ надписъ, на десно отъ
 входната западна врата въ притвора. Наумѣва за ктиторството
 на кралъ Милютина:

Στέφανος ἐν χϣ̄ τῷ Θεῷ πιστῶς
 κράλης καὶ αὐτοκράτωρ πάσης Σερ-
 βίας καὶ Παραθαλασσίας.

(Стефанъ въ Христа Бога вѣренъ кралъ и самодържець
 на цѣла Сърбия и на Приморието).

48. Надписъ отъ 1362 г. на камъкъ, въ сѣверната
 вѣншна стѣна на черевата:

∴ Мѣца генара: оуспе
 рабъ бен Дабнжи-
 къ: смохнъръ: цра
 Оуроша: къ сръбъ-
 ски-ѣ земьле: гръубъ-
 ские: и поморьскиѣ
 въ лѣ: з̄: φ̄: о̄: —
 еиънто: еі: ∴

¹⁾ На втората (горна) мазилка, изронена на мѣста, стои новъ български
 надписъ. Името на Михаила въ него подсѣща за Михаила Комнена (1295—1320)
 на първия доленъ надписъ.

49. Надписъ въ алтаря, на десно отъ абсидата:

† Изколеніемъ оца. и съпоспѣшеніемъ сѣа ѿ съръшеніемъ стго дха сѣн стын вжтъкн олтарь . . . оукраси ракъ вжѣн Стоань . . . .

50. Изъ Трескавския помениеъ, на стр. 1:

Помѣни гѣ ракъ своѣхъ.

ѣпѣпы правослабеные: —

Генѣдіа ѣпѣпа

Іакова „

Іакова „

Герасіма „

Неѡфѣита „

. . . . .

Іѡанникѣа

. . . . .

На стр. 45 са поменати:

Болгаре мѡдоевлѣхѣнскыи

хѣ ма Димѣтра

Іандѣмѣо

тѡли Іѡнь

Никѡрж

лѣѡѡ Гаврѣила и др.

Между поменатитѣ прилѣпчане срѣщаме имена:

Елѣка, Дилкаж, Радж, Бишж, Иванж, Станж, Еладж и др.

В о д е н ъ.

51. Надписъ отъ 1659 г., на сребърнитѣ кори на евангелие, пазено въ гръцката митрополия:¹⁾

Васкрисение Христово сие евангелие . . . . светомъ Іа-
тасне ѡ Еѡхрица²⁾ манастирѣ ктитѡр кир хачина попъ Димѣче

¹⁾ По рѣписа у Милкова.

²⁾ Еѡхрица = Елѣдница, село въ назарската каза (Назаръ = Енидже Вардаръ).

и ктитор кир нѣромонахъ **Иѣкимъ** и положише **Ѡ** (500) драма сребро те имъ ста **дванадесетъ** хилиаде аспре мастор **Панаіотъ** **Ѡ** Скопие и **Иѣно** **Ѡ** Пазар и почеше иѣни дни **ѣ** и се направи **ѣ**лана **кѣ** дни **Ѡ** Христово роздаство ахнд и богородице прѣставленію. . .

52. Надписъ отъ 1619 г. на мряморенъ ссждъ за св. вода, въ гръцката митрополитсва черева:¹⁾

† Δέησης τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἀγγελάκη καὶ μέγα λογοθέτα τῆς αἰ (πρώτης) Ἰουστινιάνης καὶ πάσης Βουλγαρίας ἔτους ς ρ κ ζ. Δίμος.

(† Моление на божия рабъ Ангелаки, великъ логотетъ на Първа Юстиниана и цѣла България. Година 7127. Димо).

53. Изъ списъка (въ алтаря на лѣво) на ктитори и спомощници на черквата Св. Врачъ. Черквата е поправана въ 1843 г.:

Μποζήν, Στούλιαν, Στόβιχ, Πέτκχ, Μπίνω, Σφέτας, Μπίνας, Δήμου, Δέλιχ, Βελίνας, Ζλάτας и др.

С о л у н с к о .

54. С. Наръшъ. Два надписа за границата между българе и ромец, отъ врѣмето на българския царь Симеона.

1^о Ἔτος ἀπὸ κτ(σεως) κ(όσμου) **σѠѠѠ** ἰν(δικτιῶνος) **Ѡ** δρος Ῥωμαίων καὶ Βυλγάρ(ων) ἐπὶ Συμεῶν ἐκ Θεοῦ ἀρχ(οντος) Βυλγάρ(ων) ἐπὶ Θεοδώρῃ ὄλγου τρακανῶ ἐπὶ Δρίστρῃ κομίτου.

2^о . . . ς Ρωμ . . . ν καὶ Βυργαρ . . . . . θῶ . . . βου . . . . . γου τρακανοῦ . . . . ου κομίτου.

Срв. повече на стр. 7 и сл.

В е л е ш к о .

55. Надписъ на мряморна плоча, въ манастиря Св. Димитъръ, при стария Велесъ (Долни градъ):

Прѣдставн (с)е рабъ **ѣ**жн. Геѡргіе а рекомы **Мирослаѣвъ** **Иѣнни** снъ а **ѣ**ноукъ жоупана . а **Стрѣцимира** и **Дальцимира**²⁾ **ѣ**ѣѣ сѣ. **кѣ** днъ, в **ѣ**лаю на **ѣ**ѣѣ **ѣ**ѣѣѣѣѣ. **ѣ**ѣѣѣѣѣ.

¹⁾ По прѣпису у Милекова.

²⁾ Писано: и **ѣ**ѣѣѣѣѣ.

56. Бронзовъ връгълъ печатъ съ кръстовидна дръжка, отъ 1705 г. На печата стои образъ на архангела Михаила (А М) и надписъ въ два кръга:

† Сѣта печатъ ва Велешкѣи предѣли ва гори Клѣпа близъ река. Барьдарь. Света и свещена обителъ глѣми монастырь Орле храмъ светого Яръханла.¹⁾

Надписъ около дръжката:

Писа то печатъ масторъ Симионъ Костадиновъ въ лато (sic) 7213 (7213) мѣць генарь днь кѣ.

57. Бронзовъ връгълъ печатъ съ образа на архангела Михаила и надписъ въ два кръга:²⁾

¹⁾ Монастирътъ Св. Архангелъ или Чѣчеви се намира въ мѣстността Клѣпа, при с. Чѣчево (Горно и Долно). Печатътъ се пази въ Велешката българска митрополия.

²⁾ Пази се въ Велешката българска митрополия.

58. Надписъ отъ 1670 г. на стѣната на монастыря св. Иванъ Вѣтерски, при устието на р. Пчиня (лѣвъ притокъ на Вардаръ):

† Изволеніе ѿца и съспешеніе сѣа. и съвршеніе стѣго дѣа. сѣ" вѣжвнѣ хра" Ворѣшичь, зовоми. стѣго славнаго прѣрка и прѣдителя и краѣтителѣ Іѡана. създа се, ѿ temelъ и подпѣса се, трѣдо" и настоѣниемъ сѣ своєю спензѣ. вѣолѣбиваго. епископа кирь Иѡсифъ ве(ле)шького ѿ монастыра Зографъ. въ врѣме патрїархѣвѣюще тоѣа блаженѣишомъ и велеречеваго господина и владѣ прѣви" Юстиниѣни Охридъ кѣ Зосима. и при нечѣстивѣ аѣри амирѣ солтанъ Мехъметъ тоѣа и Гиритъ вазетъ вистъ и вистъ ктитори ѿ Рѣдникъ Іѡве Неда Неранѣца Проданъ Степана Касе Угринъ Дамче Таса † в ло ѿ рѣдъ аѣ дѣо (1670) новар Иван зрпд (7184—1676) 1-1-1.

Щ и п ъ.

59. Надписъ отъ 1601 г., отвѣтрѣ надъ вратата на червѣчката *Св. Спасъ*, между Щипъ и махалата Ново-село:

† Изволеніемъ ѿца и спешеніемъ сѣа и съвршеніемъ стѣго дѣа съписъ се сѣи вѣжвнѣ храмъ свѣтоѣ Възнесеніе гнѣю и спасѣ нашемъ ісѣ христѣ прѣ смѣреннаго Рѣвѣма епѣкопа и прѣ свѣщеникъ Доико. Помени гѣ ктитора Павла мѣтаучѣи. ва лѣтѣ 7309 (1601). Поче се мѣа мана: гѣ днѣ и саврши се мѣа ѣвниа з днѣ

60. Записи по зидоветѣ на сжцата черква:

Да се знае кога се прѣстави Филаретъ архiereѣа — 1783. ѣвниа на два сахато на денъ . . .

Прѣстави се архiereѣа Ѣфремъ въ цркѣвѣ гдпничкѣ (sic) погребенъ вистъ аг ки 1734 (1734)

¹⁾ Датата 1670 т. е. 1670 ще е вѣрната. Тя се схожда съ извѣстието че тогава Крѣтъ (Гиритъ) билъ прѣвзетъ, което станало въ 1669 г.

61. Хубавата старинска черква Фитията (Св. Архангелъ) съхранява още фрески и словѣнски надписи. При лѣва на св. Козма напр. стои: свѣтѣ Козма и пр.

С К О П Ъ Е.

62. Бѣлѣжева отъ 1650 г., въ рѣкописна палея на послѣдния листъ. Пази се въ библиотеката на свещ. Евтимъ Ивонотовъ:

† Дѣтѣ мимотекѣщѣ рѣ. и рѣ.н.с (7156—1648) прѣстави се гнѣ срѣвлемѣ. арѣеп(ископѣ) кѣрь Пайсен вѣде моу вѣчна памет... и расхѣщено въ събранѣ его ѿ неко та.... рекомаго проклети чифѣтъ Ахмѣ.... и многи потрѣви красни црѣкѣтъ вел... и петрахили и кнѣге и ѿврѣтѣ сию кн...га деливаш... Скопѣ. мѣнши въ челицѣтъ.. иноцѣ. Едпльн¹⁾ іермоѣ и ѿкѣпѣ ю... и приложиѣ..... Николе юже.... Яще ли се ѿкто ѿврѣшетъ ктиторѣ да възвратить ю въ вишереченаго хр(ама)... пѣстинга да вѣдетъ. да подастъ еже ли аще ли нанѣ страѣнѣ да не вѣдетъ аще ли к... хошетъ лѣкаѣтвомѣ ѿѣти ю или сило... тало да ѿвѣтъ да въ днѣтъ страшнаго сѣда. Пнѣ лѣто рѣ.р.н.н (1758—1650).

63. Бѣлѣжева въ сѣщата книга на прѣдпослѣдния листъ:

† Сѣд кнѣ гнѣма палея, естѣ была, Катѣкѣзѣина господѣра. Андроника²⁾ ѣ Моусѣа, ѣ подаше ю своѣмѣ манастирѣ хрѣамѣ стго архѣіерѣа Николи зѣво Юниѣ пѣстинга, и да нѣстѣ нѣкиѣ. ѿемліѣма ѿ сѣѣ црѣкѣи нѣ да слоуѣ зде за.... ѣного дѣшѣ трѣдѣвшаго се.

¹⁾ Т. е. Иконоѣ.

²⁾ Андроникѣ Кантакузинѣ, видѣнѣ велможа и управитель въ Сѣрско при Душана. Гласник XXXII, 280.

64. Българка на български езикъ съ гръцки букви, на сѣщия прѣдпослѣденъ листъ:

ис		хс
ни		ка

† Τάκω да се знае сия книга светое Παλαε книга да е проκλεχί ко . . . υσβαδι οτ'ι σφετωγο Σπασα υ ωτ μαίκα υ δ' татка υ μαιτ'ζινω млеко ζαράδι γεε χυπαβα γνιγα.

† како се ζαβεζала γνιγα υμα ρθπ γωδιν.

(Т. е. † Тако да се знае сия книга светое Палеа книга да е проклетъ ко(и) . . . извади отъ светого Спаса и отъ майка и отъ татка и майчино млеко заради ѿе хубава книга.

† Како се завезала книга има 189(?) години).

65. Приписка въ слова на св. отци, рѣкописъ отъ XVI—XVII в., намѣренъ въ Скопската Черна-Гора, сега въ Скопското българско агентство:

До zde трдѣи се ѿ сѣ мнѡгѡгрѣшнѣи. Паχόμiε ѿ приложі ю монастиръ Сѣтѣ Троице зовѡма Рѣснница¹⁾ Бѣ да гѡ прѡстыи: ѿ ктѡ ю ке ѿеть ѿ монастира. да мѣ ѿмѣстн сѣла Троица: —

66. Послѣсловна приписка отъ прѣписвачката калугерка, въ миней отъ 1420 год. Намира се въ Скопското българско агентство:

Сла сѣврѡшителю боу в' ѣ ѡминь: Гѣ бѣ нѡшь ѿже Петровѣи ѿ влоуднѣицѣ, сльзамѣи грѣхѣ ѿставлѣи. ѿ митара познавѣша своѣа прѣгрѣшенѣа ѡправдавѣтъ. да милѡитѣ калогерницѣ Елисаверѣдѣ, въ сѣи вѣкѣи ѿ ѿ въдѣшии. понеже творадше добра дѣлаа ѿ блгаа ѿ многымъ блгѣи приѡвѣщи сѣ. за не пишеть ѿщѣи ѡврѣцие тѣкоушомоу се ѡврѣзоутѣ. великоу вѡ кротость ѿме^с. пишеть вѡ сѣ. блженны кротѣци ѿко ты наследѣеть землию. блженны плачѡице ѿ ѿко ты ѡутешет' сѣ. блженны матѣвиѣи ѿко ты помилованы вѡудѣтъ. да

¹⁾ Въ Призрѣвско.

йзволить гь бѣ ѿю на страшнои и нелицемер'нои соудницѣ. ѿгда хоще назы прѣстати да дѣснѣ страни . . и прочѣла бгомѣти да ю помилвиѣ.

Исписа вьыхъ (sic) оу сию книгу стыхъ слоужьбами да ю помилуюю. и кто прочте рци бѣ да ю прости вь вѣкы аминь. бѣ да прости калоуѣрицѣ дръю Елисаветѣ, понеже великымъ и стымъ образѣ Марина нарицают'се. вь вѣщи вѣкы аминь да ю блага вѣ. ти стѣ шцѣ иже соутъ вь Никей. Одрѣа вѣ наготѣ стоуднаго тѣла моужѣ и кто прочте рци. бѣ да ю прости. бѣ да прости Калиноу коѣа приношааше бвоцѣа вса блага на снѣдѣнѣ намъ и многаши во ни оупокой винѣ да ю помилвиѣ гь бѣ и прочѣла бгомѣти и сты шцѣ ишъ чютворѣцѣ Николаю и кто прочте рци бѣ да ю помилвиѣ. шци и вратѣе понѣ не писа дхъ стый нѣ роука врѣннаа да ѿда воудѣ срока недостаивена или словѣ исправающе поитѣ. а мене благайте.

Почини оубоги мивою ш великаго троуда писа се сѣа книга вь лѣ с. ц. к. и (6928).

67. Приписка вь сщия миней отъ прѣписавчата, на л. 154^а:

Бѣ да прости и помилвиѣ калгѣрицѣ Феѡсѣю вь сѣ вѣкѣтѣ и вь вѣщи понѣ желаше шпльско житиѣ и приношааше на снѣднаа блага и штешаше ни понѣ великиме трѣдь постиже вѣ днь пишѣки она же ме напоѣ вина Оочи ми се йсправише а рѣцѣ зкрѣписта и кто прочте рци да ю бѣ прости вь вѣкы аминь аминь прѣсте аминь а ва бѣ :

68. Приписка вь сщия миней отъ притежателя му попь Любана, л. 182^б:

Си мѣне попа кѣ Любана. за. р. і. є. і. (115). коуп ѣ оу Свиница.¹⁾ оу Димитра. Прости бѣ добро тѣворщи и любешихъ хѣ пеписа . . .

¹⁾ Свиница е село вь Кумановско.

69. Титуленъ надписъ на краля Вълкашина:

Въ ѿ ба блогоурии краля Вълкашини.

Излѣнъ е въ бронзовъ кръгъ, 16 см. въ диаметра. Билъ е оваченъ на голѣмата полиелея, подарена отъ Вълкашина на

Марковия монастиръ Св. Димитъръ въ Свопско. Пази се въ Свопската българска митрополия. Втория екземпляръ, безъ висулкитѣ, видѣхъ въ Бѣлградския държавенъ музей.

70. Бѣлѣжка на листъ 87^о въ пергаментенъ псалтирь, сръбски изводъ, въ Скопското българско агентство:

Удѣлтирь Давидовѣ ѿ црѣ Шншмана. евангелне.

71. Бѣлѣжка отъ друга рѣка, въ сжция псалтирь на л. 79^о:

† Гнѣ мнѣ прѣвѣсѣномуъ кѣ митрополитѣ Грднскому . . .

72. Бѣлѣжка на л. 28^о въ сборникъ отъ XIV вѣвъ, въ Скопското българско агентство:

Еъ лѣкѣ гѣцѣ дѣ. (6919—1411) шѣвстоаніе грѣ въ Нолѣхъ Бръдѣ.

73. Бѣлѣжка на края на пендикостаръ, сръбски изводъ, въ Скопското българско агентство:

† Гнѣ книгѣ направѣ кѣ Герасѣ въ лѣкѣ гѣбѣ дѣ (7074—1566). мѣца апрѣлѣа. ѿ мѣнастирѣ Стене водѣ бѣ да га прѣсти. Ктѣ ке шѣти ѿ стѣго мѣнастира Стене водѣ дѣ мѣ ѣ прѣтѣа съпрѣтѣница на страшнома соудѣ.

Двѣ по-нови бѣлѣжки, едната на първия бѣлѣ листъ, а другата на послѣдния:

Гнѣ книгѣ пѣшетѣ пендикостарѣ Дѣко пѣснихѣ пѣсѣхѣ азѣ грѣшнихѣ ѿ недостѣнни . . . Дѣко полагами ѣакѣ . . . ѿ много согрѣшеное. Трѣко Стамнко 1818 . . .

† Село Яракарѣ. Писѣ се Младеновъ Пѣш ѿ свети помѣннкѣ и шѣта дългѣ нѣ

Село .икита Илиа Швкинѣ поклонѣ. въ рѣницѣ Благошѣщеннѣю.

Т е т о в с к о .

74. Надписъ отъ 1577 г., надъ вратата на черквата Св. Никола, въ албано-българското село Новѣке:

† Изволенїемѣ ѿца ꙗ успѣшнїемѣ сѣниа (sic) ꙗ саврѣшнїемѣ стѣго дѣха. сѣпѣса сѣ сѣу стѣи храмѣ божѣствѣнїи стѣго ѿца. Нѣколе; прѣвѣ вѣсѣхѣ ѿшѣщенѣаго. мѣтрополѣитѣ. кѣр Нѣкѣнѣръ;

ктиторь. Отамать. Бог да прости потрѣди се во ва сѣы Ни-
кола. Петръ. Авраамъ. Сѣака. ѿ. ин і крсті: зпѣ. (7085—1577).

75. Лѣшечки монастырь. Бѣлѣжка отъ 1737 г., въ
тъловенъ псалтирь, л. 12^а:

҃҃ѳ҃ѣз Да се знае когда веше въ Нишѣ конска тогда
неаци...

(Друга рѣка) Да се знае кѣда веше во Нишѣ войска тѣгда
немицъ сѣдека тѣрѣкомъ и великій страѣ веше, ѿ Кратовѣскии
попови скѣвехѣ телѣнига та се хранихѣ.

76. Бѣлѣжка отъ 1620 г., въ сѣщия псалтирь, л. 12^б:

† Макариѣ. епискѣвъ Кратовѣ. ѿ Шипѣ, въ лѣѣ. ҃҃ѳ҃ѣк' і ѿ.
7128—1620) мѣа мар'та. ѿ. днѣ. да сѣ знѣ. како продадо
сноѣ кѣни... кѣкъ Геворгіѣ. за оуѣ дѣ. ѿ Древнянско лозѣ зѣ хѣ-
рѣчь ҃҃ ѿ д (69).

Приложенъ е печатъ, на войто личатъ думитѣ: ..пера...но
вжю епкпъ .... Шипѣ. Има и турски нечетливи думи.

77. Бѣлѣжка отъ 1788 г., въ сѣщия псалтирь на по-
слѣдния листъ ^б:

Дѣ се знае ког'да веше рана шитака ... ҃҃ѳ҃ѣпи ... и глаѣ
вѣде шинника по грѣ ѿ тогаі слице заиде ѿ плени се Нише-
вачко и Блаш'ко ѿ тѣѣи летѣ шип'скѣ вѣка Дѣѣниѣга дѣг'наха
га ѿ масаг'.

78. Приписка отъ прѣписвача на послѣдния ^б листъ, въ
миней отъ 1623 г.:

† Изволеніемъ зѣца ѿ поспешеніемъ сѣа и съвершеніемъ
сѣго дѣа съписа се съ мин'ки сѣ ѿкѣпо ма Злата въ хѣ вѣ
вѣговѣрнаго рѣ вжѣа кѣѣ Аврама Кѣтрѣв'чевики ѿ приложѣ ю
цѣрки славыѣ архистратигъ Михаила ѿ Гаврііла. ѿ кто е ѿ
ѿтимити да мѣ ѿ съпарникъ славыѣ архистратѣ на страшномъ
сѣдици въ мѣсто мѣти. Въ лѣѣ ҃҃ѳ҃ѣрлв. (1732—1623) мѣа.
ноѣмерѣа і днѣ ѿ Кѣченицѣ: — повелѣніемъ вѣсѣдѣеннаго
митрѣданта Сѣѣпскаго вѣкы кѣѣ Сѣмеѣна.

79. Вѣлѣвка отъ 1626 г., на послѣдната корица на сжцата книга:

Еъ лѣто 7134. (7134—1626) въ товорь пшѣница цѣбною срѣбра. х. (600) ѡспрѣи.

80. Образъ на Кирила Пейчиновичъ отъ ученика му Арсения, на първата корица на сжцата книга. При лика Арсени написаль: Кѣрилъ ѿ Теарце Аризановъ мѣчитель,¹⁾ а при своя лиеъ: ѿва е Арсениа вѣдалината Теаречка.²⁾

Лиеъ на Кирила Пейчиновичъ.

¹⁾ Аризанъ ще да е билъ вѣкой монастирски послушникъ, често наказванъ отъ К. Пейчиновичъ.

²⁾ Почеркътъ на Арсения се повтара и въ други ръкописи. Срв. по-долу № 81, 83.

81. Бѣлѣжки за исторіята на единъ ръкописенъ миней (за февруари) и за манастиря Лѣшекъ, на първата корица, отъ ръката на Пейчиновичевия ученикъ Арсенія:

По заповѣстѣніе мѣтроу сѣаго великомѣчника Георгіа іаже во подкрѣліе Свѣхѣ горѣ сирѣчь Б'лковскіи мѣтроу вѣ книга сѣа во Скопско во мѣтроу сѣаго Николае лета: рѣбѣ: (175) и по заповѣстѣніе ігѣмъ превѣстѣ въ мѣтроу сѣаи Арх'агг'ла паки лѣта: рѣ. (100) по тѣмъ ігѣмѣнъ Дешечкаго мѣтроу. принесѣ ю во Долни Пологъ по ѡбновленіе Дешечкаго мѣтроу сѣаго 'Ардансіа положи ю во свои мѣтроу во лѣто 1825: и вѣ ігѣмѣнъ тѣи Куріалъ іермонахъ ѡ селѣ Теарце и неговъ по плоти ѡцѣ Пименъ монахъ и Пименовъ по плоти братъ Далмантъ монахъ постриженъ во Сѣвю горѣ во Хилендѣрѣ.

82. Бѣлѣжка отъ 1733 г., отъ патриарха Арсенія Черноевичъ, на 1^а листъ на сѣщата книга:

Еъ лето гнѣе 1733, маѣ во 1 днъ ми нижеимѣновати придохъ на видѣніе сѣомѣ манастирѣ иже въ нѣре х'рамѣ сѣаго чѣдотворца х'ва Николаа, съ прѣѡсѣщеніи митроѡлитѣ Скопскіи кѣ Куріалѣ, ѡ тог'да лютіе вѣ и насиліа православ'номѣ народе ѡ чедъ 'Агаріи, а най пачѣ пастирѣ х'ристомѣнитаго сѣада: іако же и нѣ, бжїа крѣпка дѣница да извави за ходатайствомъ прѣчтїе Бце и сѣаго Николаа скѣрагѣ помощника, и васѣ сѣаи:

Бжїю мѣтїю 'Архїепѣпъ Пекскы и васѣ сръблїе болгарѣ, и вѣсегѣ Ілїрїка патриархъ смѣр'ній Арсенїи Чет'в'ертїи рѣкою.

83. Бѣлѣжки за исторіята на Лѣшечкия манастирь, стѣмѣни отъ Кирила Пейчиновичъ и прѣписани отъ ученика му Арсенія, въ житїето и службата на „царъ“ Лазаря.

На л. 57^е се посочва за основатель на манастиря князь Лазарь:

Оуце мало нещѣ да кажемо щѣ направилъ манастирь во Тетоски вылаеть Легена града ѡу место Лешѣкъ выше вале-

Лешечко¹⁾ созида мнѣтирь во ѿмѣ стѣмъ "Аѳанасію ѿ тамо що му беше потребно оустрой намѣсти и подѣ калето чифликъ му направи ѿ оболо со зить го загради и четири врати му остави: ѿ во дворотъ другий храмъ созида Оуспеніе пресѣты Бѣе²⁾ ѿ нюгъ го исписа со всѣкимъ блѣгошпемъ и зце дохадокъ му врѣза му вѣщи село Рѣтае го поклони на манастиротъ да емъ идетъ доходъ на тѣя вѣгомолци що седать во мнѣтротъ.

На 2^а листь:

Преписахъ сію книжицѣ ѿзъ грѣшници и недостѣини во ѿеромонасѣхъ "Арсеніа со повеленіемъ ѿгуменомъ Курѣломъ тогоже обѣбитела стѣго "Аѳанасіа ѿпратъ стѣго мѣчника кнѣза Лазара срѣбскаго во лѣто ѿ хрѣта 1841 (1841).

На л. 2^о шаблоненъ ликъ на св. князь Лазара.

На л. 3^а: ... "Исписа се книга сіа Правило стѣмъ оубодникъ гдѣну ѿ мѣченикъ. книга сіа преведе се ѿ соборникъ сербскіи, преписахъ сіе правило ѿзъ недостѣиній во ѿеромонасѣхъ Курѣллъ рѣдѣомъ ѿ Тетовско ѿ Дѣлнаго Пѣблага ѿ село Теарце недостѣиній ѿгумень Лешечкаго мнѣтра стѣго "Аѳанасіа вѣше село Лешокъ мнѣтръ хайратъ стѣмъ кнезу Лазарю обаче пребиваше мнѣтръ тѣи во запостеніе разоренъ лѣто рѣк: (120) по тѣмъ ѿзволеніемъ обѣимъ по моему желанію во лѣто 1818 (1818) ѿ стѣю Горѣ ѿ мнѣтирь Хѣлендаръ ѿ взѣхъ блѣгословеніе ѿ стѣий обѣцѣ хѣлендарски ѿ тѣ моего рѣднаго обѣца Пимена монаха ѿ тѣ ѣго брата моего. ѿстго. срѣка. Далманта монаха: посрѣженіа во Хѣлендаръ, ѿхже блѣгословеніемъ ѿ помощію обѣіею во вѣшписаніе лѣто прѣйдохъ ѿзъ вѣшесказаніи Курѣллъ прѣдохъ ѿ обновихъ тѣ части мнѣсрѣ тѣи обаче зѣло мало

¹⁾ Надъ с. Лешекъ или Лешокъ стои една зидина и основитѣ на калето, което прѣвъ 1169 г. разрушилъ срѣбскіиъ жупанъ Стефанъ Неманя. Монастирскитѣ развалини, собственно на черквата Св. Атанасъ, се находитъ още по-горѣ, въ Шарскитѣ хѣлмове. Сегашниятъ манастиръ е съвѣтъ на ново въздигнатъ въ началото на XIX в., долу надъ селото, дѣто е близъ нѣвога чифликъ на манастира.

²⁾ Тази черквичка е запазена на изтокъ отъ сегашнитѣ монастирски сгради.

нещо понеже последно време хрѣтанѣе що без оу вилаеть Тетовски Долни Пологъ и Горни Пблогъ све бежа мошно голеи ѿ (та) голотата башка стядени ѿ ваде ревность домѣ бжѣа того ради великъ трудъ бистъ во ѡбновленіе мнѣтра того. во това време имаше прѣви люди по селата що хошеа и радеа да се ѡбнови мнѣтротъ радеа кой со срѣце кой со буста и кой со рѣка кой со пара кой како беше му взветотъ или срѣцето или верата или ѡсердїето сиречъ ревностъ домъ бжѣа.

Имаше во вилаеть по села що радеа за мнѣтиротъ да се ѡбнови, прѣви во село Лешѡкъ попъ Петре ѡнъ раше со све срѣце ама недочека, но брѣго пѡчина Бгъ да го, проститъ, и по него Пагнъ, Мазаракъ, радеше: и Ёванъ Дабѡвиѣъ со све, сїновїи, неговїи и по него Ёвче и Мнѣтре Големъ и Геѡрѣиа. 'Огнанъ. Маринѡво вѡларъ. Трапанъ гоѡдаръ, Сандарѡвци Стайѡво и Трѣпѡво ѿ Старо село. Гуро, ѿ Вратнїца. Петре ѿ Шишѡво. ѿ Белоица попъ Милошъ попъ 'Аѡанасїа и попъ Деспѡтъ и Крѣсте и Анѣлеѡво вѡларъ ѿ Ѳдри нивѡи и ѿ голоѡи и ѿ 'Елошнїкъ и аѡво имаше неѡво да поради попѡтъ нижни ги бранеше да не помѡжзѡватъ ѿ 'Отъшица Нивѡла Вѡчевїиѣъ сосе браѡа и ѡуце неѡвои ѿ село ѿ Теарце 'Ендреа Дурлеѡвиѣъ и Грѣѡо Лазарче, во ѡуспенїе ѡгѡ Грїѡгѡрїа, монахъ ѿ Слатина Нивѡла Оуѡрошѡво ѿ Брезно Ендрїа. Милеїиѣъ и оуце неѡвоїцина ѿ село неѡво порадиле Бгъ да имъ помѡже а ѿ Варѡара Прѣвѡвци свите и Кѡѡачѡвци саде еденъ Ёѡѡвче що некеше хѡчъ ни мало и велеше по харно да етъ пѡсто а не ѡбновено таѡѡжде рѣша и сви градски попѡѡи и нїхни кметъ хаѡїи Стѡйче и по нїхъ ѡуце неѡвои безѡменъ мѡжъ во градъ и по села сиречъ, неразѡменъ а горни полѡтски попѡѡи сви и мнѡрани сви све сатъ радиле вѡлаїкнїмъ и ѡн радилъ и ѡн на радилъ све бгъ да ги проститъ понеже должни смо да се молимо и за братї нашѡа ама ѿ тѡгаи до сега ѡдни дѡїдоха на поѡаанїе а ѡдни се прѣставїихѡ со чїѡѡтѡското срѣце: ѡдни ѡуце сатъ. жїѡѡи а неѡѡаани ѡбѡче и тїа попѡѡи да ги дѡнесе на поѡаанїе и насъ и сви хрѣтани 'амїнъ. Имаше горнѡ

пологски сщѣници тѣа сщѣнството го имаатъ свите ꙗкоже подобаеъ сиречь хоѣа ѿ радеа свѣтѣ мѣтирѣ що сать пѣсти да са обноватъ ѿ тетовски граждани свѣте помогнаа кой со ѿ що беше вадръ во Лешокъ ѿмаше неволцина що радеа да го распатъ мѣтиротъ ама не можеа зацо не оста-ваше мѣитвата пречѣтыа двѣ бѣѣ ѿ стагѣ 'Аѣанасіа мновина беа таквиа безвѣрници ѿ бездѣшни ама во нѣхъ имъ беше прѣвъ дѣпогѣбець го викаха Петре Жарко ѿ другѣи села свѣ сать помогнале ѿ радиле ѿ най напредъ ѿ най многу порадиле наши забити рахметлѣ¹⁾ старъ паша ѿ по него негови любезни чеда негови честни 'Абдилъ Рахманъ паша ѿ честни Хѣвзи паша ѿ честни 'Асанъ паша ѿ честни Вели бегъ ѿ честни Цѣладинъ бегъ ѿ нѣхни дайцо честни Мехметъ ѿга ѿни най многу се радиле ѿ най много марифетъ бучиниле ѿ нимъ Гдѣ да ѿмъ дарѣватъ бѣтѣрлѣе години ѿ вѣнаците да ѿмъ сать блѣгословени на чѣдо и прѣчѣдо нѣхно да седить во нѣхни вѣнацы чѣдъ бе чѣдъ сиречь во вѣѣки 'амѣнъ.

84. Надписъ и стихове на надгробната мраморна плоча на Кирила Пейчиновичъ, игуменъ на Лѣпечкия манастирь:

іс хс

По заплѣстѣніе манастиря ѿтагѣ Аѣанасіа пакѣ се обнове во лѣто ѿ ѿ (ѿ?) (1817) трѣдомъ и иждивѣніемъ Кѣрѣла иеромонаха вѣнешагѣ егѣмена манастирю семъ иже и написа плочѣ сѣю своєю рѣкою еше во животѣ своемъ во лѣто ѿ Хрѣта ѿ ѿ ѿ (1835) пакъ обновѣ се кѣтиторѣ ѿтагѣ кнѣза Лазара сѣрбскагѣ †

Стиховы . . . гласъ трапезечки

Тѣарце мѣ негово рождѣніе

Прѣчѣста и Хиландаръ постриженіе

Лешокъ мѣ ѿ негоѣ воспитаніе

Подъ плочава негоѣ почиваніе

¹⁾ Рахметлѣ = покоевъ.

ѿ негово свое ѿшествіе
 До Хрѣтова второ пришествіе
 Молитъ васъ враѣа негови любимиа
 Хотѣшиа прочитати сіа
 Да речете Бгъ да ви го простиа
 Зере оу гробъ црквиа гостиа

ѿ
 ѿ
 ѿ ѿ ѿ
 ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ
 ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ
 ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ
 ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ
 ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ
 ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ
 ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ
 ѿ ѿ ѿ ѿ ѿ
 ѿ
 ѿ

Овде лежи | Кирилово | тело
 оу манастири оу | Лешокъ село
 Да Бъ за двороу дѣло

85. Надписъ на Кирилъ Пейчиновичевия надгробенъ ерѣстъ:

Зде почиваетъ рабъ божи Кирилла иеромонахъ игѣменъ во манастир стго Яданасиа во село Лешокъ преставі сѧ во лето 1845 магга.¹⁾ 12 приложи его попъ Христо ѿ Скопѣ.

86. Заглавие и извадки отъ много рѣдката книга на Кирила Пейчиновичъ — „Огледало“ отъ 1816 г.

А. Заглавенъ листъ на Огледалото (фотогр. снимка):

¹⁾ Може да се чете марта и майа.

КНИГА СІА ЗОВОМАА

С Г Л В Д Я Д О

Описана ради потреби и ползованія
 препростишымъ и не книжнымъ изыкомъ
 Болгарскимъ долна Мѹсти, много-
 грѣшнымъ ко Іеромонастѹхъ и недостой-
 нѣйшымъ Іг҃меномъ Краль Мάρко-
 вагѹ Монастыра; иже во Скопје
 оу Мάρкоа река храма ст҃агѹ ве-
 ликомѹченика Димитріа

К҃РІЛЪ ТЕТОВЦЪ ИЧИНОВИКЪ
 и издава на тѹпъ иждивеніемъ и потщаніемъ
 Блгоговѣймагѹ во Оващенницѹхъ
 ГДНЯ КОТЪ СТОШИЯ
 Попа ѿ Призрена града.

ВЪ БѢДИНѢ ГРАДѢ,
 Писменъ Кралевск: Оуниверситѣта Пещанскагѹ.

1816.

Извадка отъ текста на Огледалото, стр. ẽ—ã:

Овое сказынїе да чати ѡли самъ себѣ ѡли дрѣгомъ на главѣ, вои ẽ мощно ббленъ, ѡли во големъ саклетъ се наокать ѡли во длабоки грѣхови некои влеголъ, ѡли неваква напасть го нашла ѡ грѣхотъ свои ѡли во стоватѣ ѡли во куѡатѣ ѡли во челадытѣ, ѡли во нѣватѣ ѡли во лозѣто, ѡли во дрѣватѣ ѡли во бахчата каква невола да бѣде прво да се ѡсповѣдаатъ све челады ѡ да се ѡпробстатъ меѡу себѣ ѡ да се покѡлтъ ѡ да ѡставатъ да не чинѡтъ лошо ва що чинїле ѡ да се помѡлатъ попу ѡ попъ да ѡмъ чати ѡвал млтва ѡ да знѡа цврѣство еде ѡмаатъ селаметъ курѣлясъ сѣрѣчъ спасенїе, ѡ да се чати члѣвѣкъ на главѣ кога бере дѣша ѡ кога примѣра сѣрѣчъ на ѡсходъ дѣши емъ грехонте му се простѣатъ ѡ Хрѣта Нѣфонта емъ лесно мѡже да се престѣви сѣречъ да ѡумре рахатъ.

Стр. рмд — рмз (Наставление за първитѣ земни плодове):

Аво сакашъ да ти се раѡатъ бѡстанъ, бахчалакъ, ѡблки, врѣши, слѣвы, лѡзници, ѡраси, костѣни, мѣдали, херъ що да бѣдетъ да раздѣдешъ за Бѡга ѡ првата ко(ш)ница, що ѡе забѣрешъ, емъ ѡ най-хубѡво мѣсто да забѣрешъ првото, ѡ челното да го дѣдешъ на некои просѣкъ, ѡли во црѣва ѡнеси, ѡ раздѣди по сиромѡсы, ѡли ѡу некои мѡнастырь херъ кадегѡдеръ да дѣдешъ, ѡмѡ най-хубѡто емъ най-челното за ѡме Бѡжѡ прво да дѣдешъ после самъ да заѡдешъ, ѡли пешкешъ да дѣдешъ емъ да дѣдешъ, ѡкѡ ѡмашъ бѡстанъ най-сеѣте, най-голѣмата лѡбеница, на прѡсацы да ѡ дѣдешъ, после па забита пешкешъ по мѡла да ѡнесешъ, така ѡ ѡ грѡзѣ, така ѡ ѡ ѡвоѡки, така ѡ ѡ жѣто, зере прѡсавотъ ѡе го нѡситъ Бгѡ, ѡ забитотъ ѡе го ѡдетъ самъ, ѡли кого се боѡшъ помѡшно да ѡ Бѡга ѡли ѡ чоѡка що ѣсть ѡ ѡнъ подѣ Бгѡ, емъ ѡ прво най-чесното най-едрото, най-голѣмото най-напрѣдъ за Бгѡ да го дѣдешъ . . . .

Б р а т о в с к о .

87. Братово. Надписъ надъ западната врата на черквата Св. Иванъ Прѣдтеча, въ махалата Варопъ.

Бо славъ стѣла и животворщиѧ трѡци. шенови сѧ сѣй стѣнѣ храмъ. стѧго Иоанна Прѣдтечи. трѡдомъ и иждивѣнїемъ бѣщымъ христїанскимъ, иже да поманѣтъ Бгъ во црствїи своемъ. в лѣто ѿ 1444. зтмд. а ѿ Хста. 1836. ман.

88. Надписъ надъ западната врата на черквата Св. Никола:

† Сие вожествении храмъ великаго свѣтителѧ Николаа обновн сѧ иждивенїемъ бѣщымъ христїаномъ. во царство свѣтанъ 1444 Мѣситово: при Захарїа архїереѧ во лето господне 1848. †.

89. Бѣлѣжка въ недѣлно ржеописно евангелие отъ XVI—XVII в., листъ 76°—77°. Пази се въ черквата Св. Иванъ Прѣдтеча:

Да се знае кога приде іереѧ Давъ ѿ Кѡвачевци въ Лѣсновски швительъ хра архїстратїгъ Михай и стїхъ прѣповдобнїѧ Гаурїа Лѣсновски пстїножитѣ еже постившаго се въ горѣ Шеловскѣ тако да се знае кога дохѡди Даваръ при егъмена Ісїе ерѡнахъ Фїлодей мѧ бѣ вгѡсти вѣка Тостендилски і прочѣ. Бѣго ти вѣди ти попе Христо въ Кѡчане да знаешъ сцѣнѡйшемъ и словеснїемъ ѡцъ и господїнъ кѣ Кисарїонъ іермонахъ въ Рилска швительъ.

90. Бѣлѣжка въ миней, сръднѡбългарска редакція, слѣдъ службата на 8-и ноември. Пази се въ сщцата черква:

Гїѧ лѡзѧ¹⁾ попъ Белкѡ написа 1789 гѡ лета.

91. Лѣсновскн монастырь. Надписъ на каменна плоча, заидана отвънъ въ абсидата на монастырската черква. При посѣщението си въ Лѣсново, забѣлѣжихъ отъ надписа нѣволко букви. Като разгъртихъ зида, излѣзоха два реда писмо, не-

¹⁾ Нарисувана е лозница.

довършено. Сегашната черква е прѣзиждана прѣзь 1341 г. Надписътъ е слѣдователно отъ по-ранно врѣме, отъ по-стария манастирь, както се вижда и отъ начертанието на буквитѣ:

✠ СЪЗДА ТЕ СІН СВѢТЛЫИ И ЧЪНЪИ ХРАМЪ ВЕЛИКАГО ВОЕВОДЕ
ВЫШНИ(ХЪ) СНА. ДІСТРАТИГА МІХАНЛА. СЪЗДА СЕ И СВЪРШИ СЕ.
ВЪ ДНИ СТЕФАНЪ КРА. СЪ ТРЪДОМЪ І ПОДААННІЕМЪ РАБА БИИ ІОАН
ВЕЛИКАГО ВОЕВОДЕ ОЛИВЕРА. И ПОДРОУЖИ ЕГО РАВЪ БЖНЮ АННОУ
МАРЪ. И ВЪЗЛЮБЛЕННАГО ЕМУ СНА КРАКА. В. ЛѢ С. Ѡ. М. Ф. (6849).

НАПИСА

92. Надписъ отъ 1341 г., на мраморенъ хубавъ горенъ прагъ на срѣдната черква, за възобновлението изцѣло на храма отъ Ивана Оливера и владѣніята на манастиря:

✠ СЪЗДА ТЕ СІН СВѢТЛЫИ И ЧЪНЪИ ХРАМЪ ВЕЛИКАГО ВОЕВОДЕ
ВЫШНИ(ХЪ) СНА. ДІСТРАТИГА МІХАНЛА. СЪЗДА СЕ И СВЪРШИ СЕ.
ВЪ ДНИ СТЕФАНЪ КРА. СЪ ТРЪДОМЪ І ПОДААННІЕМЪ РАБА БИИ ІОАН
ВЕЛИКАГО ВОЕВОДЕ ОЛИВЕРА. И ПОДРОУЖИ ЕГО РАВЪ БЖНЮ АННОУ
МАРЪ. И ВЪЗЛЮБЛЕННАГО ЕМУ СНА КРАКА. В. ЛѢ С. Ѡ. М. Ф. (6849).
Се же села и метохіе село конь църкве Лѣсново. съ заселкомъ
Лѣковъ и ѡ Баковъ църквь стѣга Николе съ селомъ. і на рѣцѣ
заселькъ Глобница и село Добрьево и ѡ Дръвенѡ. стѣ Іелісеѣ
и засель(къ) Пещиник(ь) стѣ Прокопне. и катънь Влѣ на строн(?)и
ѡ Ципѣ стѣ Никола поп Сіфиевъ. и. к. кзкен :

Че и прѣди Оливера (1341 год.) е имало храмъ и манастирь, личи отъ писаното тука житие на светеца прѣзь 1340 год.¹⁾ Оливеръ е утвърдилъ старитѣ манастирски владѣнія и, може би, нѣкои нови приложилъ. Отъ поменатитѣ въ надписа мѣста сега се знаятъ:

1. Лѣсново, село, дѣто стои и сега манастирътъ.
2. Луково, селце подъ Обловъ-върхъ, на с.-и. отъ манастиря 1 часъ пѣтъ. Има 11 вѣщи и е турски чифликъ.
3. Баково, мѣстность на $\frac{1}{2}$ часъ източно отъ Лѣсново. Има манастирски ниви, горичка и развалини отъ черква, съ храмъ Св. Спиридонъ.

¹⁾ Срв. Йор. Пвановъ, Сѣверна Македония, 95—105.

4. Глѡбѣца, село отъ 4 вѣщи (2 турски и 2 монастирски). Намира се на 2 ч. на югъ отъ Лѣсново. Монастирътъ притежава тамъ повече отъ 300 уврага ниви и ливади.

5. Добрѣво, село на 1 часъ на западъ отъ Лѣсново. Черква Св. Варвара.

6. Пѣщникъ, мѣстность на $\frac{1}{4}$ ч. на югъ отъ Лѣсново. Развалена черквичка.

7. Черквичка Св. Прокопия се намира между Лѣсново и Пѣщникъ.

8. Черква Св. Никола въ Щипъ, поправена, служи сега за съборна.

93. Надписъ отъ епитопитѣ отъ г. 1349, надъ вратата на срѣдната часть на черквата и слѣдователно надъ погорния (№ 92) надписъ:

Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων, καὶ ἀνηστορίθη ὁ θεῖος καὶ πάν(σε)πτος
 ναὸς τοῦ ταξιαρχῆ Μιχᾶ δι' ἐξόδου τῆ πανευτύχεστάτου δεσπότη τοῦ Ἰω
 τῆ Λύβερτι. καὶ τῆς πανευτυχεστάτης βασιλείσης Μαρτῆ τῆς
 Λυβερίσης καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, Κράικη καὶ Δαμιάνῃ. ἐπὶ τῆς
 βασιλεῖς Στεφάνῃ καὶ Ἑλένης, καὶ τῆ υἱῆ αὐτῶν κράλη τῆ
 ὄροσι, μηνὶ αὐγύστῳ ᾗ. ἔτους ᾗ. ω. η. β. : ινδ κ : †

(Съгради се отъ основи и се изписа божествениятъ храмъ на военачалника Михаила съ иждивението на всеблагочестивѣйшия деспотъ Иоана Ливерь и на всеблагочестивѣйшата царица Мария и тѣхнитѣ чеда Крайка и Дамяна, прѣзъ царуванъето на Стефана и Елена и тѣхния синъ враль Уроша. Мѣсець августъ 6-и, година 6857 (1349 отъ Хр.) индиктъ 2-и).

94. Надписъ при лика на Оливера, на сѣверната вжтрѣшна стѣна, въ срѣдния корабъ на черквата:

Азъ рабъ хъ Нѡанъ Оливеръ по млѣни бжнни гна ми краля
 Стефана енхъ ѳ сръблемъ великъ нацелникъ. помъ велики слъга
 помъ велики воевода помъ велики . . . . . за вѣрноє емъ
 поработаннѣ по млѣни бжнен и велики деспотъ всеа сръбскыи
 земле и поморьскыи и вѣстникъ гръкомъ.

95. Надписи при ликоветѣ на Оливера и жена му, на сѣверната вжтрѣшна стѣна, въ прѣдния корабъ:

ἡ πανευχαισάτη βασιλισσα. Μάρια. ἡ Λύβερνα
ὁ πανευχέστατος (δеспoт)της . . . .

(Всеблагочестивѣйшата „царица“ Мария Оливеровица).

(Всеблагочестивѣйшиятъ деспотъ . . .).

96. Надписъ на горния мраморенъ прагъ на южната врата, за границитѣ на манастирскитѣ земи прѣзъ врѣме на Оливера:

. . . . ѿвнн. ѿ . . . е цн . . . о низ доль до . ѿм . д подѣ
Гѣко лозне. до дѣла. и по дѣла к Воляжкѣ. та низ доль та
уз Коритницѣ до Пѣка . . . . . сѣе . . къ на Блатце. и на
Пламѣ и на Ухо нѣ Бѣковѣ равнѣ и пътемъ наивсанѣ ворѣ
на Брѣза на Планинѣ на Клобзуецѣ. до пъта на доль та . . . . .
снне прѣз Анюкецѣ подѣ присадѣ низъ колникѣ надѣ гѣско
лозне подѣ пешно на доль пѣ Злетовскаго р . . . . сто перперѣ
. . . . . орь. узѣ Млатъекѣ потокѣ и прѣз Равниникѣ по дѣла.
къ каменѣ на Кислициѣ и прѣко прѣзъ брѣдо. прѣз . . . . доль
на дръмѣ къ Пръуекѣ и узѣ дръмѣ ѿ Крѣта низ доль к' Бунашѣ
и прѣз брѣдо къ Крѣтѣ. и прѣко на Мраморѣ. и низъ дѣла къ
Млатъекѣ доль прѣзъ рѣкѣ . . . . .

Отъ цоменатитѣ мѣста въ този слабозапазенъ надписъ който замѣстя грамота за владѣние и граници, сега се знаятъ слѣднитѣ:

1. Волѹякъ, хѣлмъ до Злетово, $\frac{1}{4}$ часъ.
2. Коритница, суходолица, $\frac{1}{2}$ часъ отъ Злетово.
3. Пѣяковица (Пѣлюковица), мѣстность при с. Щалковица.
4. Уо (Ухо), мѣстность надъ с. Блѣзънци.
5. Брѣза, планинска мѣстность между с. Мушцово и с. Нежѣлово.
6. Колникѣ се нарича всѣки коларски пътъ по тия мѣста.
7. Млатъе е селце надъ с. Горно Кратово.

8. Раваніѣвъ, хълмисто мѣсто между селата Рáтевици и Необъзи.

9. Кіселица е рѣка при с. Раваніѣвъ.

10. Пръчево може да отговаря на Прчѣравъ, мѣстность въ Раванишко.

11. Бунешъ е село.

12. Крсъ е мѣстность между селата Бунешъ и Врбица.

97. Надписъ отъ 1627 г., на мряморна плоча, заидана отсетѣ отвънъ въ южната стѣна на черевата:

† Бѣ лѣтѣ рзрлє (7135—1647) създа се сіа магѣрница троудомъ и потъщаниемъ раба вѣжидъ Миѣхаила и сѣа ѣго Ъѣвана. при игѣмена Маѣжма ѣ ко що приложи Бѣ да прими въ свою рѣкѣ и Бѣ да помѣнеть братію кои се трѣдише въ цѣтѣко нѣсноє.

98. Надписъ отъ 1581 г., на оловенитѣ плочи на покрива на черевата:¹⁾

Препокриє князь Кратовски Никола Бончикъ, при егѣмене Спиридона и масторъ Даманъ и Богоє. Петъръ. лѣто отъ Ядама 7089, отъ Христа 1581.

99. Надписъ отъ 1635 г., на монастирската чешма:

† Привѣде се сіа вода трѣдѣ и потъщаниемъ блѣгочъствѣго хтытора нашего кѣ Гѣмона и подружїе ѣго Бѣсса ѡ грѣ Ципа и гѣ да подасть имъ источникъ воды блѣ въ животе вѣчнѣ. и кои що приложи Бѣ да прим(и) въ свою роѣ. въ лѣтѣ рз. р. м. г. (7143).

100. Надписъ отъ сжщата 1635 год., до владенеца на монастиря:

† Привѣд(є) с(є) вода сіа троудѣ и потъщаниѣ блѣгочъствѣго хтытора хажки кѣ Миѣхаила и Янна гѣ да подасть имъ стѣрицию въ цѣтѣко нѣсноє рз. (м. г.).

¹⁾ При моето посѣщение въ Лѣсново (януари 1908 г.) имаше снѣгъ на покрива, та се задоволявамъ съ прѣписа на Е. Карановъ.

101. Бѣлѣжки¹⁾ отъ кривопаланчанина Стоянъ (Стефанъ) Ивановъ по мряморнитѣ подпорки на южната черевна врата:

† Стоянъ Ивановъ в лто 7215 . 5 . 51 (7215—1707).

† Стефанъ Ивановъ в лто 7229 . 5 . 5 (7229—1721) мѣтъ августъ . 51 днь торникъ ѿ Крѣва река Палка

102. Надпись надъ група светци въ южното прозорче на срѣдния корабъ, отъ врѣме на зографисванъето при Оливера:

всѣхвалъ прѣбни въ славу.

103. Поменични бѣлѣжки въ пергаментенъ служебникъ отъ XIV в. (листоуе 42⁶, 43^а, 43⁶, 44^а, 75⁶, 76^а):

... поменѣ гъ бѣ рабъ своѣ Дѣана и Вишоу. и покоѣндеже присъщале скътъ лица твоѣго гн

... поменѣ бѣ гъ рабъ своѣ . . . . . ѿфи

Поменѣ гн рабоу свою Евгенію. и покою. ижеже присъщаль . . скътъ лица твоѣго . . .

Да поменеть гъ бѣ рабъ своѣ. Икѣте Добрека сна подроуга кѣмоу Сеслакоу . . .

104. Извадки отъ житието на св. Сава Сръбски, написано отъ Теодосія. Това житие е познато по нѣколко прѣписа. По прѣписъ отъ XV в. го издаде Даничичъ въ 1860 г., и по погрѣшка го отдаде на Доментіяна. Освѣнъ неиздадения хилендарски прѣписъ отъ г. 1336, въ Лѣсновския монастырь се намира другъ, който отерихъ тази година. Лѣсновскиятъ прѣписъ е отъ началото на XIV вѣкъ, и може би най-старъ отъ досега познатитѣ. Сравненъ съ обнародванія отъ Даничича, той показва нѣкои малки отклонения въ изразитѣ. Тука изваждамъ онѣзи запазени редове, които се отнасятъ до българската история, именно за Стрѣза, за Калояна, за идванъето на св. Сава въ Търново:

¹⁾ Пясмото е много хубаво, издѣлано съ острие въ мрямора.

“Естеръ збо Стрѣзѣ” на(риц)аіемъи.¹⁾ аще и з’лозъмь, нѣ бл҃гоуоубѣ (сы) ѿ бл҃гарѣкыіе страны цѣр҃ьскаго рода (сы), зжнѣка во сы’, Калѡѡжнѣ цѣр҃а Загорѣкаго, (ег)о же гл҃юу үкѣи стѣ Дн-митриѣ. Тѣ во Ка(ло)жнѣ цѣр҃ь загорѣкы пѡкѣи҃гь се, и многыхъ (гра)довѣ грѣскыхъ, по вѣсен Т’ракы’нѣ. и по всен (Ма)кедонын разорѣи, тѣгда во Ф’рѣгомъ (цр)твзюции Костадиновъ грѣ прѣдрѣжѣции, и не побольшии ѿ разореннѣ (проу)и҃ градѡвѣ, ꙗкоже и не сконхъ пом(ыниаю)циихъ, тѣ же пѣствѣхъ и безѣ помощии (обрѣ)тѣиѣ разараше вѣсе же ѿ ка бѣваемо (кыка)ше, Приде же съ’ многымъ сила(ми ꙗко)же Синахернѣмъ дрѣвѣле на бжнѣи грѣ, на краи земѣле прѣкославнѣмъ словѣци се. б҃гохранннѣи, великын грѣ Солунѣ, на ѡу҃тво великомѣи҃ка стрѣноу҃ца Димитриѣ. въ неже и у҃тѣниіе іего мощи, мѣро и тауающе лежеть. (Калоянѣ, като исвалѣ да разори и Солунѣ, ꙗкто другитѣ градѡве, св. Димитѣрѣ забранилѣ града, та) кѣи҃мо же съ’ пришьствѣи҃емъ къ градѣ. бжннѣмъ сѣдомъ. ꙗзѣхъ невѣимъ, въ срѣи҃и сконѣемъ сѣмртъ приѣемъ, напрасно скон’уа се. (Изпоплашениѣ отъ св. Димитриѣ бѣлгарски войски искали да се разбѣгѣтъ, но като не искали да оставѣтъ царското тѣло на поруганиѣ на солунскитѣ граждѣне или на звѣровѣтѣ и птицитѣ, то) пришьствѣи҃е же сили . . . съ’ собою мѣртѣа цѣр҃а понесоше Дѣлгаго же рѣ’ пѣти боюше се зтробѣ и҃гъ разрѣзавше, и вынѣтрнѣи’ вѣса и҃зъмѣташе и тѣло іего прѣсолнѣше въ скѡмъ донесоше.

Тѣ же вышерѣен’ын Стрѣзѡ’ по змрткынѣ цѣр҃а Калѡжнѣ ѿ прѣемнаго црѣтво Кернѣа цѣр҃а гоннѣмъ бѣаше, ꙗко зжнѣка црѣвѣ зѣи҃ се. Бѣ во и тѣ’ готнѣи, Стрѣзѡ’ глѣмѣи҃и. мѣжствѡмъ зднѣаенѣ много. Того во рѣ’ паѣе и въ завнсть бѣше и съ’мртнѣи҃е искахъ дѣшо іего. боѡхъ бо се да не ѡнѣ выцрннѣвсе ѡнѣхъ зѣи҃еть, и збо гоннѣмъ ѿ нѣхъ. и ѡнѣзд ѡгнѣанъ бѣ. И не и҃ми гдѣ пристранѣи се. прибѣгъ бѣ къ бл҃гоу҃ствнѡмъ великомъ жѣпанѣи и самодрѣжѣи҃у Стефанѣи . . . . . Прѣжде же’

¹⁾ Въстановениѣ мѣста са по изданието на Данпчича.

того. Гѡмь възмогшимы, и мног(ыныхъ) градовъ грѣсьскыѣхъ, яко же сказахо^{мъ} пѣстыхъ и безъпомощныѣхъ ѡбрътыше. и прѣймше дръж(ахоу ть) вымѣшахъ же се и ѡкрѣтныѣхъ градовъ Сѡлз(а) и ѡхрѣдъ прѣдръжешѣ, бл҃гоустьы^и же Стефа(нь) нѣкыѣхъ властель загорѣскыѣхъ иже тьгда град(е) прѣдръжѣхъ. къ семъ Стрѣзв, яко къ сзрѡи(ыкоу) црѣвѣ. и себѣ брата привѣщаѣ, иже и съ градовы (къ нѣ)мъ присвоише се. И прѣвѣе же въ градѣ ед(инь) тѣрѣ, Просакѣ нарицѣемыи Стефаномъ (въ)вѣнъ бы. дакъше немъ вонскъ свою въ пом(ощь) и самъ помогъ немъ, и ѡтверднѣ же и ѡ(госпо)днѣ дръга себѣ и брата нмѣти ѡдостоѣнѣ. помощь всакъ. къ жо ко^му жо ѡбрътати. ѡ семь звѣщаѣ шл. и дръгы^и же градовъ пр(немъ) и лю^ди мнѣмножнѣ се, знаахъ бо иего Загорѣции л(юднѣ) и прихождахъ к' немъ мнози. Хоушъ же зѣ кезымниѣ иего сказати. аще и здѣжнѣ повесть.

Много збо разбогатыѣ яко реци ѡнѣмъ пѡбно зтии и зтльствѣ и рашнѣрѣ безымнѣмъ. и забн бл. къзвѣиснѣ се змомъ. звѣица б и немлѣти шрѣ же и не краткѣ и зело и безъустьнѣ показа се. ѡтверднѣ бо себѣ домъ на каменѣ, въ вышерѣнномъ Просѣцѣ. иже каменъ тѣ и зело высокѣ, яко дѣвствѣ сзжаныи. и колѣ. пѡ ннѣ же прилѣплающѣи се рѣка иѣ текущѣи велнка Варѣдаръ нарицѣемнѣи, на то збо каменн дръвнѣмъ по мостн въ позорнѣе своѣ сѣтворнѣи. Внѣигда же веселнн се бѣше ѡкаинномъ, прѣсѣдѣаше зпнѣкаѣсе мрзѣкомъ томъ и сѣмртномъ сзѣднѣи. нграѣ и веселе се, веселнѣе же иего сѣмртъ бѣаше улѣуа. и зл малзю ко вынъ сѣгрѣшшлго. сѣмртнѣю ѡсѣжѣше. и ннѣ каменъ ѡнѣ страшии. нисотою ѡ позорнѣа ѡного. ннѣзрннѣти повелѣваше.

Внѣигда же кого ннѣзрннѣахъ, весель бн к немъ всклннѣваше. блѣдн да сн кожѣ не нсквѣсншѣ. ннгда же бо тѣхнѣю въ самзю рѣкѣ ѡнѣ пасти бѣаше ннѣзѣрженнѣомъ. и аще кто кого своѣхъ нмѣа бн, нлн улѣвѣци боѣщнн се бл. ѡбѣхожѣахъ ѡнѣ рѣкѣ ищѣщѣе. аще бн гдѣ вода нзѣврьгла, яко да прѣймѣше. улѣвѣкомъ подобеть погребеннѣю, аще лн гдѣ въ глѣбннѣ дръжѣ бн бн. то рѣбамъ вснѣдѣ бѣваше. Снѣ

бо яко же рекохо. веселіе него смръть бѣше уаку. Сицека
 ѿ такового ѹ него съдѣхъху се. на свою бо крѣпость,
 ѿ тверднѹхъ кѹ сокаго камене каменѹмнѹхъ, ѿ не на кѹ чпка
 себѹ рѣ. ѿ нѹ ѿ не же ѿ здѣ мене съврѣжетъ, непоменѹкѹ
 ѿкланнѹхъ: кѹ таковоѹхъ рѣньномѹ, поніе же есѹстнѹкѹ кесн зѣло,
 и прѣзорѹ срѣца твоѹго вънесе те. Възвзлѹкѹ хрѣсѹ кой на
 висотѹ. и кѹ срѣци своѹемѹ глѹен кѹ ме съврѣжѣ. Аще и яко
 ѿрѣль вънесеши се. и срѣцѹ звѣздѹ гнѣздо сткорши. и ѿ тѹдѹ
 съврѣзѹтъ те глѹть гѹ:

Снѣ же слыше ѿ неѹмѹхъ благоустнѹкѹ Стефѹ, скръзѣше
 ѿ скръстнѹкѹ кѹ боіесе ѿсзѣлѹше се, яко такокаго юнца сверѣ-
 повнѹхъ. ѿ смръти снѣша въсхраниша же ѿ ѿгосподнѣша. кѹ
 мрѣзостѹ же, ѿ неже кѹ немѹхъ брѣства помышлѹше, Многаци
 же повуакѹ писаше кѹ немѹхъ, моленѹ ѿ такокѹхъ прѣстатнѹ. На
 якоже Соломѹ сказаѹ глѹкѹ. ѿблѹкѹхъ мѹдраго и вълюбнѹ те.
 безвѹмаго же ѿ възнавнѣднѹ те, Снѣце и тѹ по истнѹкѹ
 безвѹмнѹхъ любѣшлѹго и възнавнѣдѹ кѹ бо кѹ же хѹ неѹмѹхъ Стефа-
 нова. въ забнѹ положнѹ. ѿ ѿблагодѣти не възблагодѣтѹ, кѹ
 немѹхъ въвъ, поправѹ бо заповѣ бжнѹ. кѹ кѹтворѣствнѹкѹхъ бѹ
 ѿ еѹлскоѹ брѣтотвореннѹ прѣѿбнѣдѹкѹ, ѿбѣже ѿ него лю-
 бовнѹ, ѿстѣпнѹ же ѿ кѹрою, закнѣстнѹ же и злобѹ рѣ въкѹ и
 бѣстрашнѹемѹ бжнѹемѹ растлѹкѹ дшю свога (Слѣдватѹ дълги ре-
 торичнѹхъ излѹчѹннѹхъ прѣтнѹхъ, задѣто се отнетналѹ отѹ сѣр-
 бнѣтѹ. Стефанѹхъ провозда брѣта си Сава да го моли. Легендата
 посочѹва кѹкѹ Стрѣзо бнѹва убнѣтѹ отѹ ангелѹ) кѹко кѹтерѹ юноша
 страшнѹ, Савѹмѹ рѣ повѣлѹнѹ, нѹ спецѹлѹ ме прнпѹ, ѿсхѣтнѹкѹ
 мѹ мой прѹмѹче нѹмѹхъ кнѣтрѣнѹлѹ моѹ скоростнѹкѹ же велнѹкою,
 Савѹхъ звѣтнѹ, всѣ оѹмнѣлѹнѹхъ нѹ молаше, тѣкѹщенѹ же прнтекшнѹ,
 ѿ ѿшѣнага стго не ѿбѣрѣтоше, тако бо ѿ ѹсмотрѣнѹ бѹ. яко
 не ѿбѣрѣстнѹ се нѣсѣлѹкѹющаго ѿ тако страшноѹхъ стенаннѹхъ
 и вѹмѹзю. ѿбѣдрѣже срѣнѹкѹхъ кѹзѹвѹ тонѹхъ ношнѹхъ напрѣсно ѿспѣстнѹ
 дѹхѹ.....

(Слѣдва за пѣтуванѣето на св. Сава отѹ Цариградѹ въ
 Тѣрново, при Асѣнѹ II) ѿ Констанѣннака же грѣлѹ, пакѹ въ

корабли поднигъ се, на Загор'скю земя, моремъ шествіе творїи, хоте видѣти свата своѣго, Асана црѣ загорскагъ, се'го ко дъщи, за Владислава крѣ посагшии бѣше. Приде же въ градъ Несебръ. и къ ренъномъ Асаню нославъ, своѣ вѣсты пришествіе. царь же благономъхъ слугъ своихъ, и съ своимъ пославъ коимъ. яко съ в'сакаю поустнию, стго, и съ потреба ми его ѿ моря поднигнати. Пришъшъ же стѣмъ, въ градъ Трън'овъ, и цроу усрѣтшъ и любезно того приѣмшъ, тръжство же велико, ѿ прішстыи его створшъ, и въ свойхъ топахъ полата, настоюще. ради студи, превѣкати ѣмъ повелѣшъ. Светломъ же и великамъ празникъ, бѣствнаго, бгоявлѣннѣ, пришъшъ, црѣ, и блжннѣи Іоакимъ патрїархъ, прѣпоунтающе стго повелѣша ѣмъ, въ навѣрнѣ бгоявлѣннѣ, службъ стѣю, съвршнѣти, въ оутрѣи же пакы патрїархоу. такоже съвршнѣти, стын же црѣ и патрїарха, послашавъ, и въ навѣрнѣ бгоявлѣннѣ. стоюю службоу съвршлѣ. (Св. Сава гостувалъ въ българскитѣ дворци, а царь Асѣнъ II излѣзълъ на ловъ. Гостѣтъ, вато заболѣлъ, проводилъ ученицитѣ си да си идатъ въ Сърбия. Той се поминалъ въ Търново, на 12 ян. 1236 г. Тѣлото му било положено въ манастирската черква Св. Четирдесетъ. Асѣнъ не заварилъ въ животь свѣпнѣи си гостѣ. Слѣдъ година врѣме враль Владиславъ сръбски дошълъ въ Търново и взелъ, не слѣдъ малки молби, останвитѣ на св. Сава).

105. Приписка въ рѣкописенъ сборникъ отъ XIV в. На послѣднѣи листъ прѣписвачѣтъ е заблѣжилъ:

Блгоколѣнїемъ ѿца. и съспѣшенїемъ снѣ. и съвршенїемъ стго дха. иже и прѣдѣсть на писанїа. (Слѣдва за ползата отъ божественитѣ книги, а слѣдъ това) **А**зь смѣренинъ іеромонахъ **Ф**илімонъ, ѿ области Зетовьщнукїе. въ храмѣ иже въ стѣи ѿца наше **Н**иколѣ, мѣсто рекомое **В**ойнегъ. Съписѣ сїю книгоу, при всѣѣщенїемъ іспкпѣ **М**орозѣнскїе, кѣрь, **М**ѣнѣ (Слѣдва обръщание къмъ четцитѣ за опрощение на грѣшкитѣ).

106. Бѣлѣжка въ сщщия сборникѣ на края:

Да се знае гога придѣхъ азъ грѣшникъ Иванъ ѿ Кратово
ѿ Десново монастрѣ ꙗѿоѿ (1779). Тоганъ вѣше ереніеръ
монахъ попъ Христо ѿ Стрѣмица.

107. Бѣлѣжка въ сщщия сборникѣ на края:

Еисаріонъ іерѣпъ Бѣскы. въ пѣкриліе горы "Соковецѣн.
пѣ своєю рѣкою, лѣт. ꙗѿскг (7223—1715) ѿ рѣ, ꙗѿоѿ¹⁾ мѣца.
Юніа. кѣз.

108. Бѣлѣжка въ сщщия сборникѣ на края.

Да знае кога придѣхъ азъ грѣшникъ и мниши Иѿнникіе
въ греехъ гра Сараѣискаго въ монати Дѣновски при нгѣмѣна
Ісаіе іермонѣ ꙗѿмѣ (1745). ѿ и

109. Бѣлѣжка въ сщщия сборникѣ на края:

Да се знае. кога. придѣхъ. азъ. грѣшникъ. папа. "Иванъ. ѿ
нахию. Тиквешкѣ та дондо. ѿ село Десново. ѿ монастырѣ.
Десновски. ꙗѿ. ѿ. пѣ. а. (1781).

110. Бѣлѣжка въ сщщия сборникѣ на края:

Здѣ придѣхъ: азъ грѣшникъ и мѣши, ва слѣжильнхъ сщщнѣно.
дипакѣ, — "Иванъ при котихъ гна влѣженіеишагѣ": кѣ.
Ярсніа "Иѿновѣ въ тѣи ховитѣ. глѣма Дѣновацѣ: Тогда
пѣтъ. шагѣва. въ бѣгохранимѣю епархію Колѣискѣ. при гнѣ
митрополитѣ. кѣ "Фремиѣ Станиѣичѣ: — летѣ. витѣа: ꙗѿсѣлѣ:
ѿ рождагѣва: га бѣга: и спаѣ нѣегѣ. Іса Хрѣта ꙗѿ. к. и: —
(1728) рѣкою: —

111. Бѣлѣжка въ сщщия сборникѣ на края:

Да се знае гога вѣше житѣ. р. (па)ри. ва летѣ ꙗѿ. ꙗс. мѣ.
(1739).

112. Приписка въ миней отъ XVI в., на послѣдния листѣ:

"Язь смѣреніи іерѣдіаконъ Силиѣстръ ѿ страны Дечан-
скыѣ. съписѣхъ съ миней въ монастырѣ глѣвомѣ Пыргѣ. въ
лѣт. з. тысячѣно м. ѣ" (7046—1538).

¹⁾ Единичѣ и десятичѣ по турски о: т. е. 1715.

113. Бѣлѣжка въ сщія миней, на послѣдняя дървена корица:

Да сѣ знае кога прѣйде гакъ Емѣлѣ Ѡ Рокларци на манастиръ Десновски Ѡ Миховци Гѣоргиевъ синъ: месеца априлиа 1 сѣ днь ꙗꙋꙋꙋꙋ (1787).

114. Бѣлѣжка отъ старческа ржа, на сщата корица: Емѣреніе наше Филаретъ Ципгъски Кочангъски Кратовгъски Крестедилгъски.

115. Бѣлѣжка въ пендивостарь, на послѣдняя корица:

† Еню кнѣгъ. пендикосѣ кѣпи прѣзвитеръ Стоико въ лѣ. з. тѣсвшне и рѣ. к. д (7124—1615) за триста и 4 — — аспри. и за странъ жѣто мѣць севвриа. дѣ днь — — —

116. Бѣлѣжка въ миней, на послѣдния листь:

† Ея книгѣ Дѣсновскаго манастира. подпѣхъ азъ многорѣшнѣ мѣтрѣлѣ. Михайл Баскы Кратовскы, ѣ Цѣ, да несть. никѣ Ѡемлюма Ѡ сѣ цѣкви. въ. лѣ. ꙗꙋꙋꙋꙋ. (7157—1649) мѣ. гѣ кѣ.

117. Приписка отъ прѣписвача (листь 21^о) въ Якатѣтъ ѣтѣмъ архангелъ Михайлъ, грѣзномъ воѣвѣде силы неѣмъ, която била написана при ѣромонаситѣ Теодосія, Гаврила, Неофита и Евтимія: при сѣ слѣжѣвникомъ ѣтѣмъ архангелъ Михайлъ списа се силъ ѣжѣственалъ книжица ꙗꙋꙋꙋꙋ (1811):

Знано вѣды како спреписѣхъ азъ, попа Нико сиѣ ѣжѣственю книжицѣ, акадистъ ѣтѣмъ архангелъ Михайлъ, в' Десновскѣмъ ѣтѣмъ Лаври, да слѣжи за мѣю дшъ ѣ за мѣи родѣтели, кои гѣ ѣзвѣди Ѡ техъ ѣтѣмъ ѣвѣтели да ѣтъ прѣклетъ Ѡ триста ѣ. ѣ. ѣтѣ ѣгонѣснѣ ѣшъ, и Ѡ ѣтѣго архангела Михайла силъ неѣмъ, да мѣ ѣсть сопроти никѣ, всего вѣка, ѣ вѣдѣщимъ вѣце ѣмѣнъ :: —

попа:
Нико: :: в' лѣто: ꙗꙋꙋꙋꙋ ::

118. Бѣлѣжки въ апостолски дѣянія, на първата корица :
 7219—1711) ѿ създаиѣ мѣра въ то време
 црѣвѣици беше великаго амѣра безбожнаго сѣна пагѣвнаго свлѣ-
 танъ Ахмедъ и подвѣже вранъ на Мѣсковъ. То време прѣдоше
 ѿ вѣсдочнѣ странѣ съкачки.¹⁾ множество когдѣ летахъ великі
 се гледахъ ѣкоже некої птѣце и сънчнѣнѣю зарѣ закрѣвахъ ѣкоже
 ѿ влѣкъ мѣца авѣгвста дѣ днѣ петкѣ и много ѿ нѣ фатасѣмо
 и ѣмахъ ѿ четѣрѣ ката крѣла на колѣко четѣсѣмо пѣсано беше
 на лево крѣло днѣ црѣвѣици и дрѣгѣ слова прѣлѣчехъ како
 елѣнска и жѣдѣвска не е лѣжа него истѣна а немаше съвакомѣ
 пѣсано и по много места жѣта ѣзде гѣ.

119. Бѣлѣжка въ сщцата книга, на послѣдняята корица :
 Да се знае що самъ долъ на вера за ракиа оу Лесново
 оу Маркоте (кѣ) пари за ѿпинци и оу Ятанаса дѣ пари оу
 Пѣзна дѣ пари ѣ Стоилкоте а пара оу Иѣвана гѣръчира (ѣ)
 пара ѣ Стамена а пара ѣ Цветана Станволевика дѣ пари ѣ
 Златана бѣ пари ѣ Маринкоте бѣ пари ѣ Крѣтѣте і пари ѣ дѣдо
 Гѣлава гѣ пари ракиа ѣ попъ Андрейа (і) пари. Месеца ѣвниа
 и дѣнѣ гѣ пѣз (1787).

120. Бѣлѣжки въ сщцата книга, на л. 26^а и 30^б, отъ
 „даскаль Петка“ :

1) Знано бѣду кога беше даскаль Петко в село Дове-
 зенци лета ѿ сотворенѣа мѣра 7 ѿ мѣ 2^а) :

2) Знатѣ са вѣга бешѣ мѣка ѿ арнѣзтѣ много по землѣ
 много рѣстанѣ изгнѣше на едни стѣка ѣзедоше на едни чѣдѣ
 ѣзедоше силѣмахъ на едни хрѣс³⁾ расѣпѣше и родѣ се цѣрѣ
 на нѣхъ много силѣ бѣхъ 7 ѿ мѣ 4 годѣ (1844?) пѣса асѣ
 Петко ѿ село Довезенци в сѣхъ кнѣга ѿ мѣнастирь Лесновски.

121. Бѣлѣжка въ псалтирь, на първата кора :
 Къ лѣ зскд (7229—1721) кога ѣзидѣ азѣ грѣшнѣ Гав-
 рѣлѣ Дѣяконѣ в Лесновъ.

¹⁾ Скачки = скакалицы.

²⁾ Датата изглежда да е лѣ мѣ (1842) отъ Христа.

³⁾ Честъ.

122. Бѣлѣжка въ сѣщия псалтирь и мѣсто:

Да сѣ зна какѡ приде пѡпъ Стѣфанъ ѿрмона Ствденитани ѡ манастирь Дѣсновъ храмъ стии архангѣлъ: — лѣто 7229 (7229—1720) дѣтѣмри днъ д.

123. Бѣлѣжка въ миней, на послѣдната кора:

Приде Гофроніе срелинъ ѡ Пеѣи ѡ мѣстир Десновскій мѣа фер 28 днъ 1726 лето гѡп. днѣ.

124. Бѣлѣжка въ края на триодъ:

Дѣтъ 7257 (7257) а летъ ѡ рождѣна ва слова. аѣми (1748) списа азъ дѣакъ Христѡ ѡ селѡ Ѣрѣзаръ за знаменіе ѡ . . ѡ Хамеда проклетого, 7257 (1161).

11¹⁾ 1161²⁾ 1748

125. **Първата печатна книга на новобългарски езикъ.** Тя е Хаджи Якимовата Повѣсть ради страшнаго ѿ втораго пришѣствіа Христѡва. Будинъ 1814 г. Освѣнъ тази книжка сѣверомакедонскія книжовникъ и учитель е печаталъ още три други: Митарства отъ 1817 г., Чудеса прѣсвѣтѣя Богородици (изъ Амартолонъ сотирия) отъ 1817 г., Различни поучителни наставления отъ 1719 г. „Повѣстьта“ е малка книжица, 46 стр. на малка осмина. Съдържа двѣ слова, едното за страшния сждъ, другото — слово на пророкъ Данила. Отъ Повѣстьта до сега се знаятъ запазени само два екземпляра; единъ отъ тѣхъ видѣлъ Ал. Теодоровъ въ Кюстендилъ,³⁾ а другиятъ, у менъ, намѣрихъ въ Щипско Ново-село. На първата корица въ моя екземпляръ стои бѣлѣжка: **Сѣа** книга на Цветана сѣпѣнѣю **Манасѣа** **Дѣмитройа** **Стѡанѣ** **Пеѣѡ** аѣа (т. е. хаджия). Книжката ще е останала у рода на Пецови. Хаджи Пецо, който се подписва на корицата, е сътрудничилъ за издаването на книжката заедно съ други търговци отъ сѣверна Македония, както личи и отъ заглавния листъ:

1) и 2) Турско лѣточисление, отъ сѣвра 1161 г., отъ Хр. 1748.

3) Слсп. LXI, 202.

ПОВѢСТЬ РАДИ ОТРАШНАГО. ѿ ВТОРОГО

ПРИШВОТВІА ХРІСТОВА,

СОБРАННАА ѿ РАЗЛІЧНЫХЪ СТЬУХЪ ПИСАНИАХЪ, ѿ ПЕРЕДЕННА НА ПРОСТѢЙШІИ ІЗЫКЪ БСАГАРСКІИ, ПОЛЗОВАІА РАДИ ПРОСТѢЙШУХЪ ЧЛВКОВЪ И НЕКНИЖНИХЪ:

СПИСАНИЯ

ѿ

ХАДЖИ ІСАКІМА ДАФКАЛА,

. ѿ ПЕРЕДЕСА НА ТУПЪ ПОТШАНИМЪ

ГОСПОДЯ

КУРЬ ХАДЖИ ПЕЦА ѿ ШИПЪ,

ѿ

КУРЬ ХАДЖИ СТАНКО ѿ КРАТОВО,

ѿ

КУРЬ ДИМИТРИЙ ФІЛІПОВУЧЪ

ѿ ВЪГРИ ДЕРЕ ПАЛАНКА

ЗА

ДУШЕВНОЕ ІХЪ СПАСЕНІЕ

НАСТОАТЕЛЬ БЫТЬ

ДИМИТРИЙ ІСАЯННОВИЧЪ

ВЪЗЪРА ѿ ОЧИЩА.

ВЪ БУДИНѢ ГРАДѢ

ПЕШМЫ КРАЛЕВ: ВСЕДУШАЩА ОУНГАРСКОГО

• 814

Ето извадки отъ словата, за да се види какъвъ е билъ езикътъ на българския учител-писателъ, който почналь пръвъ да печата книги на новобългарска рѣчь¹⁾:

... Имало тоя време царь невѣренъ: той царь нещо мѣ завидѣлъ ѿ гѣрасъ на тогò стѣго прѣрова Даніила, и го фрѣлилъ на ѣрслани: живъ да гò изедатъ: ѿле чѣдо дивно, и многѣ големо! таковѣи силни, и страшни ѣрслани, ѣми мѣ сѣ поклониле, и нѣги мѣ лизале, и крѣтки мѣ сѣ оучиниле, како ѿвци на ѿвчаръ; глѣдайте сега, кой има вѣра и чисто живее... Тѣшко и горко вамъ кѣ да биде на вапше оумиранѣ; сѣкій денъ даватъ на дѣвола хиліади: вапши грѣшни рѣчи и зборѣви и сѣте вапши рѣчи грѣшни ги пише дѣволъ оу негѣви тевтерѣ; вѣ е слѣпъ оумъ не видите тѣе оубзѣ, що вѣ завздѣлъ дѣволъ; и вѣ влечѣ оу вѣчна мѣка, сега чѣвѣцы како слѣпи на сѣво зло трѣчатъ, како ти на сиджѣри псѣте, ги вѣкатъ, да ги врѣзатъ, и ѿни ходатъ, и трѣчатъ да ги врѣзатъ оу сиджѣри, така и дѣволъ трѣга и хѣди по чѣвѣци, скѣро да имъ врѣзе оумотъ, да не познаатъ своите грѣховѣ; многѣ сѣ радѣе дѣволъ за тѣе чѣвѣцы, кои не мѣслатъ грѣховите и оумиранѣ тѣе кои оумиратъ безъ покѣланіе (отъ стр. 26—28).

П а л а н е ш к о.

126. Криворѣчна (Егри-дере) паланка. Турски стихотворенъ надписъ на мряморъ, за съгражданѣето на криво-паланешката крѣпость, стои надъ входната врата на кервант-сарая, сега правителственъ домъ, конакъ. Срв. за това въ моето дѣло Сѣверна Македония, 192. Ето фотографска снимка на надписа и съотвѣтенъ прѣводъ:²⁾

¹⁾ Книгитѣ на Софрония Врачански още не могатъ да се броятъ за написани на новобългарски езикъ. Тѣхната рѣчь е словѣно-българска.

²⁾ Направенъ отъ г. Гаджановъ.

Негово прѣвзходителство далновидниятъ Байрамъ-паша, който е въвелъ редъ въ цѣлата държава, най-първо положи голѣми старания и реорганизира войската, принуди държавнитѣ сановници да не се отклоняватъ отъ правдата, а сетнѣ, когато се научи, че въ страната има бунтъ, той потуши и него безъ бой и война. Кой ли герой е минавалъ безъ бой

прѣзь главния държавенъ пѣть въ еGRIDERENСКАТА еЛИСУРА? Прѣзь единъ петъкъ пашата, като събра безработни хора и жѣтваре, съ умнитѣ си мѣрки, турна край на бунта, прѣдизвиканъ отъ заблудения народъ. Неизвѣстниятъ пѣвецъ възпѣ тѣзи му добри дѣла, а пѣкъ безсмъртниятъ Богъ нека запази вѣчна паметта му. Година 1043 (отъ Христа 1633).

127. Отъ ктиторския образъ на Хаджи Якимовия синъ, въ черквата Св. Троица (градена 1833 г.) въ Паланка, отъ надписа при него и надгробната му плоча узнаваме, че йерей Давидъ хаджи попа Якимовичъ, билъ роденъ въ Паланка и се поминалъ прѣзъ 1844 г. Това извѣстие хвърля свѣтлина върху биографията и на Якима.

128. Осоговски манастиръ Св. Якимъ. Надпись отъ 1350 г., на два къса красиво дѣланъ мраморъ.

1°. . . . . и . . . цѣве . . . .

. . . зрѣлъ ѱси мѣрднѣ ѡца .

. . . горко салзещи . т . . . .

. . . емъ прѣкры . . . . .

2°. . . вера ¹⁾ во дворѣ црѣкы . . .

. . . ѣде мѣздѣм . . . . .

. . . ѡбѡ оставни . . . . .

† въ лѣтѣ 730. нн . . . .

и сконни весѣ . . . . .

свѣ . . мн . з

. . ѡмр . . и . . .

129. Въ пергаментната служба на св. Якима, запазена въ манастиря, въ единъ отъ канонитѣ (д гласъ, листъ 3^б) четемъ обръщението: брѣньства во свѣтлою ѡдеждѣю оукраси се. Явно е отъ това, че св. Якимъ е билъ йеромонахъ, както и право го изобразяватъ съ благословеца рѣка. Въ житието не се поменава за този монашески чинъ, който прѣдставя св. Якима не като изпостникъ само, като егонстъ отшелникъ, а книжовенъ, просвѣтенъ свещеномонахъ.

130. С. Търново. Надпись отъ 1505 (или 1605) г., надъ вратата на селската стара черква:

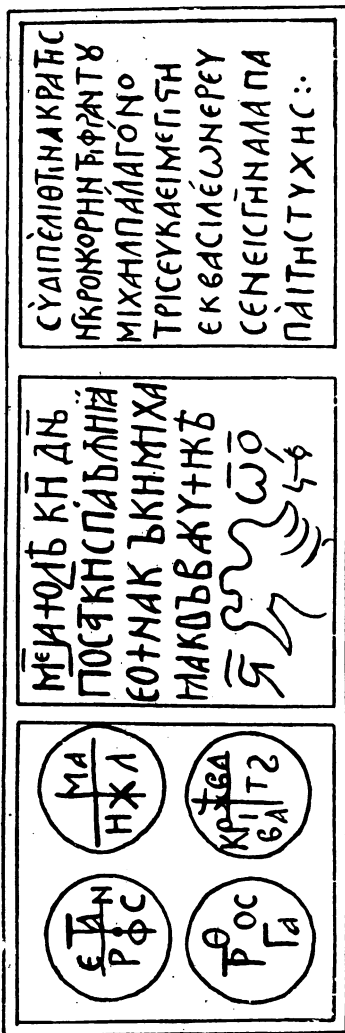
† Изволеніе ѡца. и поспешение и съврѣшеніе ѣта дѣла,
і съврѣши се си. бжствени. храмъ. ѣта. і чѣдотворьца христова.
Николае. і саграді се трѣдомъ. и съписа се. въ лето 7113
(7013 или 7113) презвитера. Пен. і подрѡжїе. Проїка.²⁾

¹⁾ Може би да е (Ом)жера. Цѣлиятъ надпись ще е билъ надгробна плоча на пѣкой Оливеровъ близкъ. Оливеръ, свѣтромакедонски владѣтель, се чува до 1355 г.

²⁾ Прѣписъ ми достави г. В. Димитровъ.

Д о й р а н ъ .

131. Надписъ отъ 1362 г., на голѣма мраморна плоча, заидана въ притвора на черквата Св. Илия. Съдържа четири монограма и двѣ стълбчета надписъ, едно на словѣнски и друго на грѣцки.

Начертанието на буквитѣ въ колото и да е ясно, словѣнскиятъ текстъ не може да се прочете удовлетворително, защото дълбачтъ на писмото несъзнателно е рисувалъ дадената му епитафия.

Монограмитѣ могатъ се развърза тъй:

1. Ἀφιέρωσεν 2. Θυγατρὸς 3. Μιχαήλ 4. Κρ. βα...τ... т. е.
Посвети на дъщеря си Михаилъ Кр. ва...чѣ.

Словѣнсвитѣ редове могатъ се проче тъй:

М(кс)еицл юл(н)ѣ к̄н (28) днь пр(ѣд)стави с(ε) (ра)ба
в(о)жна .о..на к̄ки (т. е. дѣщи) Михаила Кръва....кѣ ρ̄ς ω̄ б̄
(6870—1362 г.) ἔτος.

Гръцкитѣ редове:

Σὺ δ' (ε)ἵπῃ, λίθῃ, τίνῃ κρατεῖς; νεκρὸν κόρην.... Μιχαήλ
πάλαι γόνυ τρις εὐκαλ(λ)ει μεγίστη ἐκ βασιλέων ἔβ(ρ)ευσεν εἰς
γῆν ἀλ(λ)ὰ παπαὶ τῆς τύχης.

(А ти, камъко, кажи кого съхранявашъ? — Починала
дѣвойка..... Михаила отъ древенъ царски родъ, най-благо-
роденъ и могъщъ. Отиде въ земята, но уви, каква злочестина!)

**132. Въмъ съчиненията на архимандрита Тео-
досия, български писателъ и печатаръ отъ Дойранъ.**
Едни отъ съчиненията на папà Теодосия са твърдѣ рѣдко
запазени, а други са познати по единствени екземпляри. Въ
Дойранъ намѣрихъ двѣ-три отъ неговитѣ книги. Ето, на
слѣдната страница, заглавния листъ на Теодосиевия букваръ
отъ 1838 г.¹⁾:

Арх. Теодоси написалъ и прѣдисловие къмъ книгата Утѣ-
шение грѣшнимъ на Кирила Пейчиновичъ и я печаталъ въ
своята солунска печатница. Ето страница отъ това прѣдисловие:

Блаженъ естъ ѿ любочитатели христiяны, ѿ ѿвой чело-
вѣкъ преподобнiй iеромонахъ Кѳрыль что ѿбретаетса во мо-
настiръ стѣго Ἀθανάσια, κτiτορѣ бiсть κнѣзь Лѣзарь серпскiй.
за ѿвой ѿтець глаголю: ѿще не бi бiль онѣ помѡгналь: не
бi бiла ѡправена ѿ тѣпографiа наша, оти бѣше ѿзбѡрела,
ѿ сега надеѣме на Бг̄а ѡти нѣли толко ѿ ѡправихме, ѿма

¹⁾ Пръвѣ оловѣсти за тази начална книжка Шоловъ, въ съчинението си
Изъ новата история на българитѣ въ Турция, Пловдивъ 1895, стр. 13 сл.

НАЧАЛНОЕ ОУЧЕНИЕ

СЪ МОЛІТВЫ ОУТРЕННІА

СЛАВНОБОЛГАРСКІИ И ГРЕЧЕСКІИ

НАПЕЧАТАСА ВО ГРАДЪ СѦЛВЪ,

СО ИЗНОВЪ ТУПЪ:

ПРІ ХАЦІ ПАПА ДЕОДѦСІА АРХІ
ХІМАНДРИТА СУНАЙТСКАГО.

ЛѢТА АШЛИ

Бгъ ѿ за по̀више. Но ѿвой блаженій человекъ: со то̀лко
 трдъ ѿ со любовь, седе ѿ приведе ѿваа книжица, глаголемаа:
 Оутѣшеніе грѣшнымъ, како седе ѿ собра слово ѿ бжвеное
 писаніе, ѿ ѣвангеліе, ѿ вѣтхаа завѣтъ ѿ псалтирь, ѿ ѿ книги
 глаголеміа Иліа Миніатъ, ѿ ѿ гръги примѣрными історіями.
 да приведе ги со толкованіе на прости азѣкъ болгарскій
 долна Муссій Скопскій, ѿ Тетовскій да а чататъ ѿ простию
 народъ да ѿблажаеть на тако̀въ православній ѿучитель, ѿти
 можаеть да познаеть ѿ сіе ѿученіе. ѿ не можаеть да речать,
 цо цо неможеме да познаеме ѿти ѣсть по славанскіи ѿли по
 рѣссіи азѣкъ, ѣве ключъ что ѿтворять сѣрдцето ваше: не
 ключъ ѿ злато ѿли ѿ сѣбро, но ключъ ѿ жѣлезо ѿ чиликъ,
 что да не се виѣ, сти сѣброто и златото ѣсть меко ѿ се не
 скѣро и пр. (л. в—г).

С ѳ р ѳ.

133. Тухленъ надпись, взиданъ въ сѣверната стѣна на
 кулата на сѣрската стара крѣпость. Не изглежда на грѣцки:

ⲚⲞⲬⲪⲀⲚⲚ

134. Грѣцки тухленъ надпись, малко по̀-горѣ отъ първия
 и по̀-надесно отъ него:

† ΠΥΡΓΟΣ ΦΩΔΙΕΒ, ⲚⲞⲬⲪⲀⲚⲚ (NORCITL,
 ⲚⲞⲬⲪⲀⲚⲚ)

Може да се прочете положително само: † Πύργος . . . . .
 ἔκτισεν (Кула . . . . . съгради . . .). Папагеоргиу иска да про-
 чете: „Πύργος αὐγούστου βασιλέως ἐν ἔκτισ(ι)σεν Ὀρέστης(?)”
 Срв. Byzantinische Zeitschrift III, 239.

Филипи (Кавалска каза).

135. Надписъ отъ врѣме на първото българско царство, говорещъ за походъ на българетѣ въ земята на смолѣнетѣ.
 ... ον βου . . . . . ἐκ Θεοῦ ἄρχων ... ἄνο; ἀπέστ(ε)λε(ν) ... οὔλον
 τὸν κχυχά(ν)ον δώσῃ; ἀπὸν φουά(τῶν) τχκτὸν . . . . . κ(αί) . . . κο-
 (λ)οδρὸν κ(αί) ὁ κχυχάνο; (ἐπι) τοῦ; Σμολεάνου(ς) . . . Гл. повече
 на стр. 1 и сл.

Р а з л о г ъ .

136. Черковнословѣнски букварь отъ 1792 год., издаденъ въ Вѣна, съ иждивението на Марка Теодоровичъ, вѣлгара родомъ ѿзъ Разлога. Отъ запазени писма и тефтери на разложки търговци знаемъ, че, къмъ края на XVIII в. и първото десетилѣтие на XIX, главната износна търговия съ сѣрски и драмски памукъ се е намирала въ рѣцѣтъ на български търговци отъ с. Банско (Разложко). Въ Вѣна е било главното стоварище на памука. Тамъ се намирили едни отъ търговцитѣ, а други въ Бѣлградъ и Сѣръ. Срв. Мсб. XII, 256—258. Къмъ тѣзи български търговци ще е принадлежалъ и Марко Теодоровичъ. Любородни сѣрби, съ които е билъ въ търговски връзки, ще са го подканили да се заеме съ изданието на поменатия букварь, главно за полза на сръбскитѣ дѣца, както това узнаваме и отъ прѣдисловието. До тогава сръбетата употрѣбявали киевски и московски букваре. Нѣма съмнѣние, че Марковиятъ букварь ще да се е прѣскалъ и изъ българскитѣ земи, дѣто не бѣ прѣстанала да се учи словѣнската книга. Въ това се увѣряваме отъ разпространението и на други сръбски учебни книги въ Българско и прѣзъ XIX вѣкъ. Освѣнъ това, единствениятъ познатъ у насъ еземпляръ на Марковия букварь се намѣри въ Самоковско.

Марковиятъ букварь е напечатанъ на малка осмина, на 130 страници. Той съдържа упражнения по черковнословѣнската азбука, срички, думи; наставления и уяснения за вѣрата; молитви; кратки понятия отъ числителницата; понятия отъ историята и географята, и на края календаръ по септемврийската година. Ето прѣписъ на цѣлия заглавенъ листъ (Въ каталога на Бѣлградската библиотека, при описа на сжщата книга, са изхвърлени думитѣ: вѣлгара родомъ ѿзъ Разлога):

ПЕРВОЕ ОУЧЕНИЕ

Хотѣвшимъ оучитиса книгъ писмены Славѣнскими, назывѣмое.

Б У К В Ы Р Ъ.

Съ многими полезными и потребными
Наставленіями,
по котѣрыма возможно въ краткомъ
времени дѣла, не токмо Церковныя,
но и Гражданскія

СЛАВЕНСКАГО ЯЗЫКА ПИСАНІА

совершенно читати дѣлчати; къ прѣмому
Бѣгопознанію и Бѣгопочитанію наставити; и къ по-
нѣтїю рѣзныхъ въ Гражданскомъ житїи нѣжд-
ныхъ вещей привести:

Издивеніемъ

Г. МИРКА ТВОДОРОНИЧА

Българа родомъ изъ Разлога.

Въ Бѣнинѣ,
при Г. Стефанѣ ѿ Новаковичъ,
въ Славенно-Сервской, Блахійской и Ко-
стѣчныхъ Языквѣ Привилег. Тѣпографїи
1 7 9 2.

Зографски поменикъ.

Монастирскитѣ списъци на вѣруещи, прочитани при божествена служба за упокой или за благословение, се наричатъ поменици. Стариятъ Зографски поменикъ, който поради това, че изрежда царски имена и може да се нарече Царски поменикъ, е билъ обнародванъ отъ Хилфердинга по прѣписъ отъ 1502 г.¹⁾ Този Царски поменикъ, съ заглавие *Помену Господи въ православной вѣрѣ царе влѣгарскыѣ*, съдържа въ избѣранъ редъ, поради честото прѣписване, имената на слѣднитѣ владѣтели: Борисъ, Симеонъ, Петъръ, Борисъ, Романъ, Шишманъ, Давидъ, Самуилъ, Гаврилъ, Радомиръ, Фружинъ, Иванъ Шишманъ (два пжти). Отъ епохата на второто българско царство поменикътъ не е запазенъ. Само имената на ктиторитѣ Иванъ Асѣнъ, Иванъ Александъръ се поменаватъ въ съврѣмени прѣписи.

Нашиятъ (втори) поменикъ, помѣстенъ цѣлъ пб-долу, обхваща епѣхата отъ 1527 до 1728 год. т. е. цѣли два вѣка. Оригиналтъ е запазенъ.

Трети поменикъ, отъ XVIII и XIX вѣкове, е много обширенъ. Той е запазенъ, по новъ прѣписъ, въ алтаря на Зографската съборна черква. Освѣнъ имената на поклонницитѣ, той съдържа и мѣсторождението имъ и датата на записваньето имъ, и поради това прѣдставя голѣмъ интересъ не само за историята на Зографъ, но и за издирвачитѣ по българското народно свѣстяване, градове и села.

---

¹⁾ *Хилфердингъ*. Сочиненія I, 270. Списъкътъ билъ съобщенъ на Хилфердинга отъ К. Д. Петковича.

Вториятъ Зографски поменикъ е написанъ на една тетрада отъ 21 листъ, първитъ 16 отъ които иматъ голѣмина 27·5 см. × 19 см., а останалитъ 25·5 см. × 18 см. Тетрадата е прошита и облѣнена съ яносини корици. На врѣме още поменикътъ билъ прѣписанъ на чисто, и старата тетрада захвърлена извънъ книгитъ на библиотеката. На нѣволво мѣста листоветъ са проядени отъ молци, а долниятъ десенъ край на всичкитъ е почернѣлъ отъ често прѣобръщанье. Отъ отбѣлзанитъ тукъ-тамъ дати, както и отъ имената на познати войводи, владици и патриарси, узнаваме, че поменикътъ захваща отъ 1527 г. Прѣзъ 1706 г. цѣлиятъ паметникъ билъ прѣписанъ на чисто съ хубавъ почереъ. Слѣдъ тази дата, още двадесетина години, до 1728 г., били дописвани нови имена съ различни почерци. Тъ са печатани съ звѣздица (*).

Въ поменика са записани имената на християнетъ, които били дали по 10 сребърника. Понеже между имената срѣщаме и женски имена и такива на монахини, явно е, че записването не е ставало само въ Зографъ отъ поклонници, които са бивали само мжъе, но и изъ областитъ, дѣто са обикаляли монастирски таксидиоти. На послѣднитъ петъ листа, писани отъ друга ржка, са помѣстени имена само на покойни зографски монаси: *☩ оупокоѣніи престѣвлшихъсѧ рѣзѣкъ въжнхъ монаховъ Зографскїи*. Тъ по-долу не са печатани.

Първитъ 16 листа са разпрѣдѣлени на по 4 стълбчета — двѣ и двѣ, въ които са се вписвали имената на вѣрующитъ и роднитъ имъ мѣста. Всѣко стълбче е обградено въ рамки отъ жълтъ цвѣтъ. Въ началото отгорѣ на страницитъ са поставени общи киноварни заглавия: страната (българска, сръбска, гръцка и пр.), областъта и градътъ, отдѣто били записалитъ се за поменъ лица. Съ киноваръ са записани имената на градоветъ и селата и началнитъ букви на собственикъ лични имена.

По мѣстожителство и рождение, записанитъ въ поменика лица са разпрѣдѣлени на слѣднитъ групи: Св. Гора, Българска земя, Гръцка земя, Сръбска земя, Патриаршия Ипекъ, Угровлахия и Молдовлахия, Русия. Българската и сръбска земи са още и подраздѣлени на свои области: Загорье, Срѣдецъ, Пелагония (въ ориг. Песфлагония) т. е. Битолско, Бачка,

Срѣмъ и др. Това придава на този старъ поменикъ голѣма важность за етнографското прѣдставянье на балванскитѣ страни прѣзъ срѣдата на турското владичество и особено къмъ началото на XVI в., когато билъ почнатъ Поменикътъ.

Правилото обаче — на всѣка отдѣлна страница да се записватъ имена отъ една само областъ, не е могло да се спази навсѣкъждѣ, защото послѣдуещитѣ записвачи са помѣстали имената вѣждѣто е останало праздно мѣсто, безъ огледъ къмъ заглавието на страницата. Слѣдователно, положителни са само свѣдѣнията за първитѣ градове и села, писани като заглавия или слѣдватъ непосредно слѣдъ заглавията. Само тѣ могатъ да иматъ цѣна за историческата етнографія, тамъ нѣма ниваква погрѣшка. Такива са напримѣръ областитѣ и градоветѣ, посочени за „българска земля“ въ самитѣ заглавия: областъ Загорье, Търново, Ловечъ, Габрово, Етрополе, Враца, Чирепишки манастиръ, Касинецки манастиръ, покраина Високъ съ градъ Пиротъ, областъ Пелагония, Енидже Вардаръ, Битоля, Прилѣпъ, Велесъ, Струмица, Радовишъ, покраина Долна Прѣспа, Полошки манастиръ, Трескавецки манастиръ при Прилѣпъ, областъ Разлогъ, областъ „Пловдивско поле“, Пловдивъ, Пещера, манастиръ Св. Теодоръ. Областитѣ, градоветѣ, селата и манастиритѣ, които са поменати въ поменика и се намиратъ вжтрѣ въ прѣдѣлитѣ на горнитѣ български краища, са още повече. Ето, споредъ това, общия списъкъ на познати български земи, споменати въ поменика:

Загорье: г. Търново, с. Габрово, г. Свищовъ, с. Тръвна, с. Присой, с. Елена, манастиръ Дръновски, маданъ Костенецъ, Ямболъ, г. Ловечъ, мѣсто Етрополе, мон. Св. Троица, г. Видинъ, г. Силистра, Русчукъ, с. Тетевенъ, с. Митрополия, с. Брѣсть, г. Враца, мон. Чирепишъ, мон. Касинецъ, мѣсто Кипровци, Червена-вода, Орѣховица, Малко Търново.

Срѣдецъ (область): г. София, с. Врѣбница, с. Драгалевци, с. Локорско, с. Желенъ, мон. Кремиковски, мон. Дивотински, мон. Драгалевски, с. Перникъ, с. Мещица, мон. Желѣзнички, с. Корубяно, с. Челопечани, с. Кривена, с. Желява, с. Поноръ, мон. Рила, с. Дрънъ, г. Самоковъ, Палакария (покраина), маданъ Рила, с. Рила.

Знеполъе:¹⁾ мон. Св. Архангелъ на г. Ерма.

Високъ:²⁾ г. Пиротъ.

Пелагония:³⁾ г. Енидже-Пазаръ, Серменинъ, Хума, с. Вьдрища, с. Гвоздово, Хайватово, с. Кракопеци, Тивкешъ, г. Прилѣпъ, Велесъ, Струмица, Радовищъ, с. Дедино, с. Чичево, Оризаре, с. Расоманъ, с. Грънчища, Криволакъ, Златаре, мон. Янков(ецки), Скопье, г. Битола, Маловища, Гръляни, мон. Кованецъ, мон. Орле, Долна-Прѣспа, мон. Свети Илия, мон. Бигоръ, г. Щипъ, Ново-село подъ Щипъ, мон. Полошко, мон. Продромъ, мон. Дихово, с. Рѣсенъ, мон. Трескавецъ, мон. Дъръзей, мон. Бошава, мон. Градище, мон. Крънино, мон. Буковецъ, мон. Стрежево, г. Кичево, с. Пл . . . ва, Гомендже, Струга, Върбани, Дебъръ, мон. Лѣсново, Небръдско, Криварѣка, с. Косоврасти долно, Пожарско, Костуръ, Беръ, Полянинъ, Кукушъ.

Разлогъ: с. Магарево, с. Банско, мон. Св. Теодоръ на Трълизъ, г. Неврокопъ, Бѣлица.

Пловдивско поле или Пловдински (sic) кадилъкъ: с. Пещера, г. Пазарджикъ, Кричимъ, с. Перушица, мон. Св. Теодоръ, мон. Св. Врачи, Кара-дере, Райково, Чокманово, г. Пловдивъ, Станимака.

Къмъ сръбската земя са отнесени, като положителни:

Бѣлградъ, с. Корморанъ (ягодински окръгъ), Ибянъ, Смедерево, (Темишваръ), Бечкережъ, с. Хоросинъ, с. Комлоушъ, с. Селеушъ, Срѣдня Бачка.

¹⁾ Трънско.

²⁾ Така се нарича и сега източната пиротска покраина до Стара-планина.

³⁾ Въ оригинала Пефлагония. Подъ тази областъ са поставени всички македонски градове.

СѦа кнѣга глѣтсе кѣновѣѡ снрѣ ѡбѣщн лнсть. Ѣже помннѣсе на вѣсѣкѡ Бжѣтѣвнѡ лѣргѣѡ Ѣже зде вѣпнсѡенсе, дѣет' г' срѣ-врѣнѣ. Ѣ нѣктѡ крѡмѣ бѣвенѣа настѡющаго да не дрѣзнѣ вѣпнсѡатѣ, да не вѣ бѣвенѣн мѣсто клѣѣѡ прѣ:

Зде вѣпнсѡютсе Сѣѣе гѡры монастырн Ѣ скѣтов`

Лавра	Дѣонисѣ патриар ¹⁾	Викентѣа ѡрмѡ	Хѣлндѣ
Зеропотѣскѣ	Данѣл ѡромѡ	Геѡргѣа ѡрмѡ	
скѣ	Козмѣ	Внслрѣѡнѣ дѣѡ	Карѣа
	Снлолма момѣ	Нектѣрѣа дѣѡв	
Карѣа	Ѧнтѡнѣа	Данѣл ѡрмѡ	
	Мнтрофѣанѣ ѡрмѡ	Дамаскѣнѣ ѡр	
	Кѣрѣлла момѣ	Ннканѡрѣа дѣѡв	Сѣсова вѡ
	Геанѣдѣа ѡрмѡ	Стѣфлнѣа ѡрмѡ	
	Кѣрѣлла	Мннѣа ѡрмѡ	
	Стѣфлнѣа ѡромѡ	Петрѡнѣа момѣ	Карѣа
	Сѣмѡнѣа ѡрмѡ	Внслрѣѡ архѣрѣе	Земѡ
	Ѣсѣа ѡромѡнѣ	Ннкодѣн архѣрѣеа	Карѣе
*Дѣонисѣ	*Мнтрофанѡ	*Клнмѣн архѣ	*Влашка
*Карловѣ	*Внктѣтѣю мнтрополн ²⁾		
*Ѣкѣскѣ момѣ	*Парѡенѣе ѣромѡнѣ		

¹⁾ Дѣонисѣ III, патриархъ цариградскѣн (1663—1665). Той прѣкаралъ старннѣтѣ сн вѣ м. Лавра. Срв. Гедѣѡв. Патр. арх. пѣнамѣс, 588—590.

²⁾ Викентѣа Ѣѡановнчѣ. Подѣ тоѡа нме са познатѣ двѡма карловецкѣн мнтрополнѣтѣ, однн прѣзъ 1731—1737, а другѣ прѣзъ 1774—1780 г. Срв. Голубннскѣн, Краткѣн очеркѣ, 618, 620.

С т а г о р а̀

Ξεῖδ̄ Καρῆ	Виктора ἀρχιε Μιχαήλα ἀρχιερέ̄ Σιλῶμα ἐρομ̄δ̄ Μανασῆ Στέφανα ἐρμ̄δ̄ Πάλλα ἐρμονα Ἰωανῆμα μοῦ *Ἰωάνης ἱερέῃ *Μαρκῆ	Ἠσαῖα ἐρομ̄δ̄ Νικόδημα ἀρχι Ἠλῆα Στέφανη Γαβριῆλ ἐρμονῆ Πετροῦνια μοῦ Ἰλιώκα μοῦ Θεῶ̄σια μοῦ Ἰωαννῆκῆ ἐρομ̄ *Ἀρξεν... ἐρομ̄ Ἀγγελῆμα ἐρομ̄ Μακάρῆ ἐρομ̄ Στέφανα Ἰωσήφα Χρτοφόρα ἀρχι Δαμλσκῆλα Ἰωάννα ἐρομ̄ Ἐφ̄εμα μοῦ *Ζαχαρίῃ Διοωνῆσια ἐρῆ Νικηφ̄ μοῦ Νικηφόρα Ἰωλσάφα ἐρομ̄δ̄ Ἰωάννα ἐρομ̄δ̄	Свѣта ꙗ̀ѡда Καρῆ Χτέμυ Сѣ̄т̄и Πάλλ̄η Μέσση Ἠκерь Καρῆ
Ζογράφ̄	Κοσταῖντια μοῦ Χριστόφο̄ μοῦ Ἀγκῆκῆ ἐρμονῆ Ελισάφτα μοῦ Νεκτάρῆ μοῦ Σιμεῶνα ἐρομ̄ Κῆρρίαννα *Καλῆνῆ ἱερομονῆ *Δακῆιλ' ἱερομονῆ *Νικηφόρα *Στάμο Κέμα Σάλα Ἐρα, Θεῶφιλη		
Μοῦῆ Χιλλαν- δάρι	Θεῶδωρα ἐρμ̄δ̄ Ἀβελῆμα ἐρῆ Μακάρῆ μοῦ Μῆνα ἐρμονῆ Γαβριῆλ χυρῆ		

З а г о р ѿ е
Г р а д ѣ Т р ѣ н о в ѣ
Б л ѣ г а р с к а з е м л я

Сѣ Габрово	Стано іерей Неделко Стано іерей Гуца Стойка іерей Никола Стана Савуа Пейка Нема	Петра іерей Пахомія ермонѣ Іакова мона Алеза Съла Тодоранъ Желѣска Петра Пейка Іоанна Ангелина	Гра Свищѣ
Сѣ Трѣвна	Герги Злата Никола Богдана Стойка Ном Герги	Петра Драгма Петка Радосава хаци Севла хаци Петра ортана Цветѣ Бойо	Гра Трѣнѣ
Се Присой	Костантинъ ерей	Михаила	Кѣтенець маѣ
Сѣ Слѣна	Василѣ	Феѣра Стоно ерей	Іанвољ
Мой Дре- носки	Іосифа ермонѣ Харитона Беряпѣ Станѣ ерей Савуо Новака	Дзика Жейна Феѣра Златка іерей Іанка Саво	

З а г о р ѿ е
Б л ѣ г а р' с к а з е м л а

Грѣдь (Лѡве)уь	Геѡргіа іерѣа	Крѣсте хаци	Місто Єтрополие
	Крѣма	Васіліа єромонѣ	
	Сѣва	Пеагіа монахи	
	Стамѣта	Витѣна іерѣн	Сѣ Тѣтов'ѣ
	Петра	Владѣ	
Монѣ Ста Трѣча	Стѣфань єромѣ	Данила єромонѣ	Сѣ Митрѣліа
	Пансіа	Дѣпа	
	Пѣма	Дзвѣца	
	Стамѣ	Дѣма	Сѣ Брѣсть
	Рѣда	Агораци	
	Момуїла хаци	Кіраца	
	Петроніа єромонѣ	Пѣтка	
	Никѣдима мѣ	Пѣпа	
Грѣ Бѣниъ	Магдаліна монахи	Іѣны хаци	Солѣ грѣ
	Анастасіа монахиа	Пансіа монѣ	Дохіарь
*Грѣдь Слиѣтра	*Ісаѣє єромѣ	Євѣнїа монѣ	Зогрѣфь
	*Васілѣ єромѣ	Мелѣнтіа монѣ	
Хіландѣ	Виктора єромонѣ	Недѣл'ка	
єресь грѣ	Кѣмѣ іерѣн	Іѣпа прѣзвѣтѣра	Сѣ Урѣма рѣка
	Спаѣа	*Єрѣѣн архіерѣи	
	Марѣда	*Димітршко хаци	
Єу'рино	Калинника архіерѣа	*Арсеніа іеронѣ	
*Бѣниъ	*Пѣтко дрѣц	*Димітра Димітри	
*Рѣхѣѣкъ	*Тѣшко хаци		
*Гізарѣво	*Геѡргіа		

Z a g o r i e
Г р а д ъ К р а ц а

	Монастырь Успения	Монастырь Касниецъ	
	Сѣла Дивѣя мѡ	Іпатія	
	Стефанъ ѣриѡ	Неофіта	
	Сава	Григорія	
	Михаѣла	Кѣра	
	Петка	Крѣсте	
Мона Шареѣ	Герасима	Михаѣла	
	Стефанъ	Никанора ѣриѡ	мѣсто Кипорѣѣ
	Стойма	Стойѡ ѣрен	
	Дѣѣма	Іѡѣ	
	Іѡѣѣ	Сѣла ѣриѡѣ	
	Драгѣма	Мѣѡ	
Германѣѣ при Сѣѣѣѣ	Неѣѣ	Никифора	
	Кѣѣма	Софронія	
	Неѣѣѣѣ	Димасѣѣма	
	Стойма	Стеѣѣма	
	Михаѣла	Стеѣѣѣма	
Граѣ Краѣѣѣ	Неѣѣ Стоѣѣма ѣрен	Іѡѣѣѣ	
	Костаѣѣѣма	Іѡѣѣѣѣ ѣрен	
	Іѡѣѣѣѣ Неѣѣѣ	Панаѣѣѣѣѣѣѣ	Варѣѣѣ
	Тѡѣѣѣѣѣ Іѡѣѣѣѣ	Змаѣѣѣѣѣѣѣ	
	Петка Іѡѣѣѣѣ	Іѡѣѣѣѣѣ	Цри граѣѣ

С р ѣ д е ц ь
Г р а д ь С о ф т а

Грѣ Софта	Маргарѣна	Крѣстѣо Іерѣн	Сѣ Врѣшница
	Іѡанна	Цкѣтна	
	Стѣпана	Стѣико	
	Гѣруа	Пѣвелъ	
	Младѣна	Гѣрго	
Сѣ Драгалеѣ	Никѣла	Влѣха	
Сѣ Лонѣрско	Нлѣа	Цѣна	
Сѣ Желѣмъ	Нешѣна	Никѣла	
Мѣ Кремнѣѣ	Григорѣа	Гѣруа	
Мѣ Дикотѣнѣ	Горѣсна	Аѣанѣа	
	Бѣйкѣла	Іѡанна	
	Димѣтра	Братѣа	
	Дѣна	Тѣѣрѣ	
	Аѣнѣстола	Пѣтно	
Мѣ	Мѣлоша	Спѣса	
Сѣ Архѣгѣ	Микѣрѣа	Вѣла	
на рѣце Ёрѣе	Іѡанна	Прѣдана	
	Никѣла	Вѣла	
	Стѣфѣна	Стоѣна Іерѣн	
	Гѣро	Недѣла	
Зѣспѣлѣ	Бѣшко	Аѣнна монахѣа	
		Кѣстантѣнѣнѣ	

З н е п о л ъ

Моѹсѣи іереѣ	Пансіа ѣрмоѡ
Іоѡла моѡ	Митрофа ^ѡ моѡ
Міѡла	Стоѡла
Θεω ^ѡ сіе моѡ	Михаїла
Стоѡла	Влѡда іереѣ
Стѡл	Цѣрл
Пеллѡла монахіа	Крѣсте
Елнсаѡта монахіа	Мелѣнтїа ѣрмоѡ
Ола	Вѣла
Урѡла	Іѡѡла
Недѣла	Стоѡла
Іѡла	Стоѡла
Неѡла	Цѡла
Стѡла	Хрїстофѡла ѣрмоѡ
Стѡла	Міѡла
Стѡла	Цѣла
Вѡла	Маѡла
Іѡла	Стѡла
Ннѡла	Іѡла
Кѡла моѡ	Мнѡла
Дѡла	Крѡла
Іѡла іереѣ	Іѡла Θεω ^ѡ ра
	*Гѡла ѣрмоѡ

Б л ѣ г а р' с к а з е м л я

Г р а д ъ П и р о т ъ

Гра̃ Пирѡ̃	Дѣиуа	Младена	Мѣсто
	Никѡла	Їѡкѡна	Висѡкъ
	Ѳѡна	Радѣвом	
	Стоѡна	Цѡла	
	Станѣла	Цѣр'жа	
	Рѣжа	Стоѡна	
	Никифора ѣрмоѡ̃	Радѣвом	
	Бѡна	Стоѡна	
	Їлиа	Дамасѣна ѣрѡ̃	
	Мѣха	Мартѣрѣа ѣрмоѡ̃	
	Нѣа	Никифора	
	Витѡна	Нѣфона	
	Влахѣна	Влѣда	
	Младѣнъ	Нѣцо ѣреѣ	
	Ѳеѡ̃ра	Недѣл'ка ѣреѣ	
	Пѣца	Лепѡа	
	Пѣтра	Маруа Младена	
	Нѣа ѣреѣ	Рѣдѣла Нейѡ	
	Цѣтѣно	Ѳеѡ̃ра	
	Богослѡкъ	Цѡна Мелѣтѣ	Сѣы Архаѣгъ
	Мѣлуѡ	Нѣца Мелѣтѣ	
	Нѣца	Нѣна	
		*Тимоѡеѣ : ѣрмоѡ̃	

Г р ѣ у ѣ с к а з е м л я

і к е р т а

Грѣ Трѣпезѣ	Климы еромонѣ	Гер'маня архіерѣ	Моѣ Продрѣ
Искра	Дядя еромонѣ	Малдѣя еромѣ	Стѣ Синаѣ
	Павлу моѣ	Іанѣк еромѣ	
	Слава іеромѣ	*Феѡдосіѡ моѣ	
	*Гинн	*Котѣндѣ . архіерѣя	
Касѣдра	Никѡл. Метѣх	Ѳгнѣѣ	
	Панагїѡти	Никѡл	
Діѡнисиѣ	Митрофан' архіерѣя	Парѡсіѣя архіерѣя	Никѡлѣя
дѣ (1609)		Герасіѣ моѣ	Лѣкра
Сѡлѣѣ	Геѡрги	Дамаскѣ моѣ	
	Антїпѣ	Дядѣя еромонѣ	Карѣя
Скѡпело	Геѡргіѣ	Іанѣѣ	Сѡлѣѣ
Анбелѣѣ	Никѡл	Маноѣл	Мѣнѣѣ
*Іеросалѣѣ	*Севлстїанѣ іеромѣ	Іанѣѣѣ	Кисѡѣ
1719 Зограф	*Діонїсіѣ іерѡ	Никѡлуѡ	Софѣя
	*Агѣпѣя іерѡ	Пансіѣя еромѣ	Кисѡѣ
	*Досіѡен іерѡ	Неѣѣ іерѣя	
	*Дамаскѣнѣ іерѡ	Грѣѣя	Нѣрѡ
	*Варлѣ іерѡ	*Тимѡтен	
	*Млкарїѣ іерѡ	*Пахомїѣ мѡ	Зограф
	*Никифѡръ мѡ	Неѡфитѣ іерѡ	Лѣкра
	*Іоаннїѣя	*Димїтрѣ	
	*Іѡаннїѣя	* . . рѣѡс	
	*Герасїѣѣ		
	*Костѣнїѣя		

П е ф л а г о н ѝ а
Б л ъ г а р ' с к а з е м л я

Грѣ Еписѣ Плужѣрѣ	Стѣтѣ Мѣтрѣта Момасѣ монахѣта Димитрѣта Серменѣна Дѣма Гѣора Нѣнна ѣереѣ Мѣтра Сѣва момѣ Ѣванѣна Прѣоша Маслѣна Пѣтра Гѣора Никѣла Брѣѣта Ѣврѣна Гѣора. Дѣмо Дѣонѣсѣ Ѣанѣѣла Мѣха Дѣма Сѣва Нѣда	Пѣнка Велѣна Нѣда Дѣмуѣ Керѣзѣта Маноѣла Крѣсте Вѣлко Ѣѣѣѣѣта моѣ Кѣра Сѣва Дѣонѣсѣта Рѣде Дѣврѣнѣв Стѣнна Пѣнна Дѣма Кѣра Кѣра Крѣста Мѣле Божѣна Ѣлѣкса	Селѣ Вѣдрѣѣта
Серменѣ			
Хѣма			
Серменѣ			

С т а л Г о р а

Зде само- звѣин	Ἀντωνία Ἰωάννα	Ἐρεμίᾱ ἐρμῶ Недѣлка іереѧ	Моῦᾱ Троицка
	*Дѣмо	Давида ἐρμῶ	
	Влѣунца	Даміѧ ἐρμῶ	
	*Гѣрго	Ἰсаѧ ἐрμῶ	Лѣвоко
	Рѧхѧ	Ἰсаѧ ἐрμῶ	Зографѣ
	*Въсмѧѧ моῦᾱ	Μιχαήλ μοῦᾱ	
	Коста	Ἰωάννα Δανιѧ моῦᾱ	Лавра
	*Μάτα . . . моῦᾱ	Ματθῆα	
	Ἰλνκα	Νικηφόρα ἐрμῶ	
	Кераста	Ἀρσένѧ ἐрμῶ	
	Ἐφῶνѧ	Даниѧ ἐрμῶ	
*Сѣлѣ	*Ἀλέѧ	Σάβο Ἰωάννα μῶ	
	Симеѡнѧ	Ἀματῆ Ἰωάννα моῦᾱ	
	Стефанѧ	Νικοδήμ' моῦᾱ	Зографѣ
*Карел	*Βασίλῃο ἐрῶ	Δомετῆλѧ	
	*Νεκταρίе моῦᾱ	Μισσίѧ	
	*Димитѣ моῦᾱ	Ροσαῖδα	
	*Ἀρσενнѧ іермоῦ	Симеѡнѧ ἐрμῶ	
	Нектѧрѧ	Ἰωάννα моῦᾱ портарѣ	
	Ἀματῆ	Ἐφῶνѧ моῦᾱ	
	Ἰακώβѧ	Ἰῆνѧ	
	Кѣрнѧ	Ἀγγελѧ	
	Ἀндро	Πρόѧ Ροδιάνο моῦᾱ	Карѣ
	Дмихо		
	Добрѣшко		
	Стѧвро		
	Стѧмо		
	Ἰωάνнѧ		
	Πρόχοѧ моῦᾱ		

Г р ѣ у ѣ с к а . з е м л я

Ερ'σω	Γεώργι Ἄγγελα	Геракіиѣ Ласкаріѣ	Γρᾶ Μῆμι
Изворъ при Ситрѣѣ	Δυμσκήνα Δῶ Προίη Νέδα	Ἄβελόμ' μοῖ Νικόλα Κόστα	Γρᾶ Κόστῆ Штѣтица
Шикѣ Врастѣ	Μάρσα μοναχῆ Цѣрѣω *Днѣо	Μαμοῦλα Πάσιλ Παρ'σιν	Ἰάννη Ἄρτάκι
Γρᾶ Солѣн' Сѣ Масларезо	Δимῆτρα прѣмᾶ Δимῆτρι ἐρεῖ Μαμόλι ἐρεῖ	Γεώργι Λογγο Днѣо	Ἰάννη
Селѣ Влрѣѣра	Ἰλѣ моῖ Ἰλѣ Рада	Ἰωάννη Серафῆμα ἐром	Сѣрфѣц
Лѣмѣѣ	Παολόγο Стѣти хаѣн Πολῆχρο Ἰᾶны *Παν'δυνῆ	Μίχα Давіда ἐром. Ἰωαννῆκῆ μῶ Μελέτιε μῶ	Κασῆδρα Црѣи грᾶ
Црѣи грᾶ	Γεώργο *Κῆρница	Скер'лѣтъ Παμμῶτα хаѣн Τομᾶῖδα	Солѣ
Солѣ Лѣкра ѣ Карѣѣ	Ζμαράгда Γριгорῆа ἐромᾶ Γаврῆλα моῖ Λεόντιᾶ ἀρχιερεᾶ	Κῆρница. ἢ ρῶντῆ' ἔ	Солѣмъ ο.. φταντ'σο!
Келѣ ѣ Карѣѣ Сѣы Никѣла	Μακᾶριᾶ моῖ		

Ο ΕΦΛΑΓΟΝΤΑ
ΒΛΑΓΑΡ' ΣΚΑ ΖΕΜΛΙΑ

Селò Γκόζδο	Δρ' γ'ρα Ц'єрьк Δρ'γ'ρα	Νίνυα Γάδε Βисέρικα	Γρ'η Прилѣ ή Βέлеск ή Стрѣин ή Радовик
Χανιάτοκο	Διάστο Διδώνια Ц'єрьк	Πέτκο Μάιο Βάινια	
Πάζαρη	Μαμυα Κεράια	Κέρα Σταμάτα	
Селò Κρικο- πέτσι	Καρφίλκ ереп *Ιάκωβα ереп *Αγγέλε	Στόια Κρ'ηια έρμονα̃ Сίμεω̃ έρμονα̃	
Τίικε̃	Ιάκωβα *Μάρο	Νικόλα Νέστορα	
Βοιμάιци	Стάνка Νικόλα Γ'ωργη Βοζικь Αλέχα Μακρυδ'ια Βόγδана Γάλβь Ζ'сия Цεχ'та	Κρ'ίστε Цεχ'та Πέτκα Στόια Ιωάνь Δ'γ'ον Ϊ'ια Γ'ωργ'ια Θεω̃'ρα Μάρα Πέτκα Δέμ Νικόλα	

Πεφλαγονία
 Βλѣгарска землѣ
 Градъ Вѣлѣ

Селò Дѣдино	Ιωάννα	Πένο	Γραῖ Γβελѣ
	Άμαντα	Βελήσαβα	В
	Стѣпана	Стоμίνα	С
	Πέτρα	Μαρια	М
	Νίκα	Άνδòμα	
	Νεωφит' έρμῶ	Μέρ'υα	
	Дрoоcѣ έρoмῶ	Сѣва	
Сѣ Υнуεво	Πέτρο	Ποτάμα	
	Άννίκα μοναχῆ	Άνκα	
	Νεδέλια	Γάλβα	
Όριζάρε	Νεδέλιο	Πέτρα	
Селò	Κρήστε έρεη	Νίκα	
Ρόσομαη'	Μιτάνη έρεη	Νικòλα	
	Δάμυε	Νάικα	
	Ιωάν'κο	Κόστα	
	Γαβρίλ	Стоμί'α	Селò
Дѣдино	Μακάρια έρμονῆ	Сέργια έρoмῶ	Γρήνυηϛ
	Μάρ'κο	Γόρα	
	Κίραζα	Βασίλ	Κρίπολκ
	Стòнна	Димίτρε	Златаре
	Χρήста	Νικάνορα	Μονῆ ΙΑῖδ
	Димίтра	*Γηρασимо μοναχο	

Б л ѣ г а р с к а з е м л я

Г р а д ъ Б ы т о л я

Бытоля	Θοιά	Влѣмашѣ ѣрен	Дѳоля Прѣспа
	Стѳолия	Митрофѣ ѣрмоѣ	Моѣ Стѣ Нѣла
	Влѣуа	Άγία	Моѣ Бѣгѳ
	Стѳолия	Бѳгдама	Градѣ Цѣпѣ
Малокѣра	Нѣмо	Άγια ѣρχѣренѣ	
	Миле	Грѣно	
	Сѣкиа	Трѣна	
	Стѣле	Гѳвѣра	
	Рѣле	Άγγελѣ	
	Бѳгоѳ	Пѣтно	Селѳ Нѳво
	Рѣса	Нѣкѳла	пѳ Цѣпѣ
Грѣмѣни	Стѳолия	Пѣвалѣ Вѣла	
	Пѣтра	Фрѣга	
	Вемедѣнта	Άφѣлиѣса	
	Захарѣа	ѣла	
	Вѣда	Мѣна	
	Пѣзѣна	Стѣмѣслава	
Моѣ Ковѣнѣ	Петрѳнѣа ѣрмоѣ	Мѣлѳславѣ	
Моѣ Орѣа	Άρ'сѣнѣа ѣр'моѣ	Стѣмѣна	
	Герѣсѣна ѣрмѳ	Мѣлоша	
	ѣлегѳѣрѣа ѣрмѳ	Радѣкон	
	Лѣзо ѣренѣ	Бѳгѳславѣ	

*КАДНАЪКЪ ПЛОВДИНСКЫЙ¹⁾

Сѣ Пещера	Хан Никола	Іоанна	Дѣлѣцѣ
Скопце	Нокѣла	Огнѣла	
Моѣ Лѣнѣ	Стоѣла	Феофанѣ ермоѣ	
Сѣо Нѣ пѣ Цѣ	Стоѣла	Рѣдена	
	*Бѣшико лѣлѣ	*Недѣла	
	*Тѣла	*Кѣсѣла	*Село Рѣла
	*Никѣлѣ	*Кѣлѣслѣ ѡрѣла	*Зде Кѣрѣ- дѣла
	*Апѣстолѣ	*Іоанѣ ѡрѣла	
*Белѣла	*Мѣте	*Лѣзо ѡрѣла	
	*Пѣтрѣ	*Стоѣно	
*Нѣрѣо	*Проѣо	*Мѣрѣ	
	*Стѣмо	*Стѣмо	
	*Рѣдѣво	*Лѣлѣ	
	*Іоанѣ	*Лѣлѣнѣ	
Прилѣпѣ градѣ	Іѣнокѣ іерѣ	*Аѣлѣ	
	Трѣлѣ *Іоанѣ	*Апѣвѣ	
	Проѣа *Стоѣно	*Сѣбота	
	*Дѣлѣнѣ *Цѣѣтѣ	*Мѣрѣ	
*Пѣлѣрѣнѣ	*Проѣо	*Лѣлѣ	
	*Хѣлѣ Сѣла	*Хѣлѣ Іѣлѣ	
*Крѣлѣ	*Лѣлѣ ерѣ	*Стоѣнѣ	

¹⁾ Цѣлата тази страница, и заглавието, сѣ написани разбѣрѣно отъ разни рѣдѣ и врѣме, та и заглавието не отговарѣ на съдѣрѣанието.

*Место Срѣмь¹⁾

Нншь	Ѡ Паросїа	Параскевѧ	Зирны Ѡа ѣѣѣ (1702—1694)
Никол	Мислїа Герасїї		Взраѣ ѣѣѣ
Пѧвль	Ѡнтима Сосїа мѠ	Софїа Слва	(1714)
СтанѠа ѣрїи	НикїфѠра		Зирны
Стомь	Серафїма Іосїфа мѠ	ѠрхѠндиса	Врошь
Вза	НикѠдима Ѡнтима	Викѣтїа мнтр ²⁾	Карлоциѣ
СтанѠ	Ѡвнїасїа Ѡлезаїѣрѣ		Ѡѣѣ (1715)
Лѣка	Димитрїа Васїїа	БѠгдама	Мїтнѧ ^Ѡ
Ѡрѣшь	Ѡнїгностн Димитрїа	Никола	
Нлїа	Кїрїзїа Мїра	Ѡнна	Нлѧ граѣ
Феокана монѧ	ГеѠргїа Маноїла ѣрен	Лѧзоѣ	
МлѠен	Маслїна ФѠмѧ	Савѣтїе іерѠѣ	ѠпѠко
Граѣ Стоѧ	Стомїа Маноїла	Ѡвкѧкъмь іерѠѣ	ВѣтѠгь
ѣн іерѣн	ѠндрѠнїка Рожїнда	Васїлїе іерѠѣ	Монѧ Кѣѣѣ
Доѣмо	Стѧтїа Іанїкн	Савѣтїе монѧ	ФѣтѠ
БѠжо		ІѠвль	Ѡѣѣ
Гомѣн-Нико	Мїтре Мнтрѣ	Стѧн'ко	ФѣтѠ
ѣе ІѠвѠк'	Маслїна ГїѠра	Пѣтрѣ	Монѧстїѧ
Галїбѣ	Стѧнѧ Пѣнка	Гѧврїлѧ ѧрхїмѧндрїтѧ	РѧѠѣѣ . . .
Тншоко	Крѣста Стоїнл		кѠ Белнгрѧ
Мнтрѣ			Нѣгрѣѣѣ
Орѣховїца	Маноїла ѠѠмѧ		ПѠжѧско
Стоїмь	Пейѣо	Днмо іерѣн	
Кїро		Димитрї іерѣн	
Ѡвнїасїа	Велїко	Снмѧ ДнмѠ	
	Германнѧ		

¹⁾ Съ изключенїе на двѣ-три мѣста, тази страница обхваща срѣбски покраїни. Писана слѣдъ първото прѣписване, отъ нѣколко рѣцѣ.

²⁾ Викентї Понсвїчъ, срѣбско-австрїйски архїеписѠпъ (1714—1725 г.). Голубинскїѣ, 617.

Р а з л о г ъ
Б а ъ г а р с к а з е м л я

	Змарагда	Стоина	Крика-Рѣка
Сѣ Магарѣ	Койна	Геѡрга	Грѣ Непрокѡ
	Пѣтка	Корина	Мой Косинъ
	Пѣтка	Феѡфана	
Сѣ Бѣнско	Змѣтавь ѣрен	Стефана ѣриѡ	
	Стоина	Геѡргѣ ѣромѣ	Село
Мой сѣ Феѡ	Феѡръ ѣрен	Стоино	Негрѣчи
на Трълнз'	Данила ѣромѣ	Геро Іѡванъ	грѣ Непрокѡ
Сѣ Ошле	Мѣноу	Стоина	Сѣ Косократ'
Грѣ Слмокоѡ	Висариѡ архіерѣн	Проданъ	дѣлно
Мой Рѣла	Аѡлиасѣ ѣромѣ	Петръ	
	Паладіе	Богдана	
	Радослава	Радѣла	Палакарѣ
	Симѡ	Цвѣтана	
*Стрѣгы	*Прѣноу ѣрен	Милосава	
	*Спирідома мой	Маринко	
	*Стѣнко	Стоина	
	*Дѣно	Вѣина	Рѣла мадѣ
*Врѣвани	*Иѣно	Вѣка хѣцѣ	
	*Геѡрго	Милосава	
*Девре	*Сензѣ	Радивон	
	*Маноила		
Сѣ Ошле	Грозѣ ѣрен		

П л о в д ъ н ъ с к о п ѳ л и е
Б л ѳ г а р с к а з е м л я

Мѣсто	Маноѡла	Іѡсѡфа	Мостъ ^{ср}
Пѣщера	Влѣха	Герасима	ѣ Теѡръ
	Стѡнна	Нлѣа	
Сѣ Пѣрвци ^н	Кѡла	Стѡм	
	Кѡста	Іѡсѡфъ ѣрмоѡ	грѡ Пловдѡ
	Бѡгѡла	Василѣ ѣрмоѡ	
	Клѣѡда	Никѡнора ѣрмоѡ	
	Теѡѡра	Филѡуѡ	
	Паскаль	Дамаскѣнь ѣрмѡ	
Крѡчѡмъ	Василѡ	Іѡсѡфа ѣрмоѡ	
	Геѡргѡ	Маврвдѡ ѣреѡ	
	Пѣтра	Неѡлама ѣреѡ	
Сѣ Пѣщера	Стѡниша	Теѡдѡма ѣреѡ	
	Кѡста	Илѡы ѣреѡ	
	Ѧпѡстола	Парлскѣва	
Грѡ Пазѡуѡ	Никѡла хѡцѡ	Стѡѡма	
	Стѡниъ	Кѡсѡнѡ	
	Стѡиъ	Софѡю	
Моѡѡ ѣ Врѡуѡ	Теѡѡфѡ ѣрмоѡѡ	Димѡтра	
	Герѡвасѣ моѡ	Пѣтра	Пазѡуѡ
*Кѡра дере	Петрѡнѣ моѡ	Кѡста	
*Рѡнково	*Геѡргѡ	Мѡнѡхѡ ѣрмѡ	
*Уѡкмѡнѡ	*Дѡнѡ	хѡцѡ Димѡтрѡ	*Рѡзлогѡ
			*Бѣлѡица

Г р а д ъ П н р ѣ

Пѣрѣ	Стѣико	Симеоѡна	Висѣ
	Димитра	Іѡѡнна іереѣ	
	Цвѣта	Недѣл'ка	
	Стѣйка	Младѣѡна	
	Меххїла	Дѡнка	
	Цвѣт'ка	Цѡна	
	Симеоѡна іереѣ	Мѣра	
	Недѣлка	Димитра	
	Цѡла	Іѡѡнна	
	Мѣла	Лѣка іереѣ	Грѣ Нишь
Плкъ Висѣѡнъ	Дамаскї'на ѣрмоѣ	Ѳѡна	
	Макарїа ѣрмоѣ	Лѣзара	
	Арсенїа ѣрмоѣ	Мѣла	
	Матрїѣѣ ѣрмоѣ	Нкѣѡнъ	Висѣ
	Симеоѡна ѣрмоѣ	Іѡѡна	
	Стѣѡна ѣрмоѣ	Іѡсїѡфа еромѣ	Бѣослѣ
	Даниїла ѣрмоѣ	Никола іереѣ	
	Никїѡра ѣрмоѣ	Нектарїа ѣрмоѣ	
	Мѣхїма ѣрмоѣ	Мислїла ѣрмоѣ	
	Іѡкїма моѡѣ	Іѡѡнна	
	Стѣѡна ѣрмоѣ	Ѳеѡ'ра	
	Магдѡлїна моѣ	Іѡѡнъ	

П а т р і а р ш а І п е к њ

Грѣдь Слѣпѣ	Силвѣстра митр	Пансіа архієпѣм ¹⁾	Насѣя.
	Θεωφάνα митрѡ	Гавріїла архієпѣк	
1728	*Богданъ	Мѣхима архієпѣ	
*Грѣ Бдѣ	*Христо	Арсеніа архієпѣ	
*1728 Костѣ	*Хрїтѡдѣла	*Крѣ Кавліана	*Село Єне
	*Стѣнко	*Тѡдоре	
	*Днѣмо	Вислрїѡна єромѡ	
	Никѡлѣ	Васїліа	
	Данїла єрмѡ	Нерїижа	
	Іѡсѣфа	Сїмеѡна митрѡ	Бѣ Грѣдь
	Пѣтка	Іслїа єромѡнѣ	
	Рамїта	Михаїла митрѡ	Грѣ Темнїкѣ
	Сѣка	Захрїа єромѡнѣ	Грѣ Бдѣ
	Євѡнїа	Сїмеѡна митрѡнѣ	1601
	Нгнїатїє	Алїасїа	
	Іѡкїицѣ	Никѡлѣ прѣн	
	Радѡицѣ	Стѣтїа хлцѣ	
	Пѣтра Васїліа	Вѣлко	
	Нѣана Днѣма	Стокїна	
	Лукѣ Пѣвѣл	Ленадѣть прѣн	
		Никѡлѣ	
		*Панаїѡтъ	

¹⁾ Панси, Гаврилъ, Максимъ, Арсени были ипекски архиепископы наредъ прѣвъ XVII в. Голубинскій, 479—483.

Е р ѣ д е ц њ
Г р а д њ С о ф ѳ ѳ а

	Βέλυο Βίλλα	В	лѣ 1721
	Μαμοίλα	*Θεόδωρѣ	*Βέρѣ 1722
	Βίλλινα Δοκρά	*Κοηστάτѣ	
	Μίτρѣ Βοηша	*Αρσενίѣ архіѣ	Сръѣка (?)
	Μλαδέηѣ χιѳѣη	*Ισαίѣ архіѣ	
	Θάηѣ Νικόηѣ	*Γαβріѣѣ ерѣ	
	Δοκρѣѣη Θοηѣ	*Ατληίѣ ерѣ	
	Κρηίεηηηѣ	*Διονіεηѣ архіѣ	
1708	Стάηѣ Ιωάνηηѣ	*Ατληίѣ архіѣ	
Γρѣ Βράѳѣѣ	Гергѣη	*Νикодіѣη ерѣ	
	Δηηίτρѣη	*Μιτρѣѣ	
	Μλαδέηѣѣ	*Περѣ Сено	
	Μηίѣѣѣ	*Εφреηηѣѣ	
Μορѣѣ	Дηηίѣѣηηηѣ	*Стѣηѣ	
	*Βίηηѣѣ	*Πετρѣ Δηηѣ	
	*Стѣргіѣѣ	*Αηдрѣѣѣ	
*Скопѣѣ	*Κіѳріѣѣѣ архіѣрѣηη	*Μαрѣѣηηηηηѣ	
	*Οстоіѣѣ		
Μορѣѣ	Γεωργѣѣ		
Μοηѣηѣηѣηѣ	*Стѣηѣηѣηѣ		
*Сѣѣηѣηѣηѣηѣ	*Ιωѣѣѣηѣηѣ		

Г р а д ъ С о ф і а

	Нико́ла	Петра́ ерен	Село́ Пери́и ^ѣ
	Младѣна	Милѣца	
	Антѣ	Стана	
	Ми́ха	Лѣза	
Монѣ Дра- галѣкскы	Митрофа́на ермо̃	Петка́на	
	Анаѣта́ ером̃	Вислрѣ́на ером̃	Монѣ Рѣла
	Сте́фана ермо̃	Вѣжа	
Монѣ Желѣзынны	Іоанъ	Геѡргѣн ерен	Село́ Дрѣнь
		Дави́да	
Сѣ Корѣа ^ѣ	Магдали́на	*Сто́яна	
	Димѣтри	*Петко	
Сѣ Уело́еуѣ ^ѣ	Сто́яна	*Нико́ла	
Село́ Киркена́ ^ѣ	На́ѣ	*Хресте	
Село́ Желѣа ^ѣ	Божѣна	*Сто́йко	
Сѣ Поно́рь	Вѣче	*Пе́ю	
	Пѣтко	*Ста́ко	
Село́ Врѣвинца	Дѣфина	*Драгѣлю́ іереѣн	
	Нико́ла	*Мѣтра	зѣ Фѣтокъ
	Іоанъ	*Аѣриѣ	
	Драгѣна	Не́ѣ	
	Нико́ла	Геѡргѣн	
	Іоанѣнъ	*Анг'ѣна	
	Недѣлко	*Милѣкон	*Гаѣн
		*Ефрем . . .	*Мѣтѣ Гопо̀во

С р ѣ в ѣ с к а з е м л я
С р ѣ д н я Б а ў к а

	Сѣла	Нѣла	
	Захарѣя	Солтанъ	
	Кокляны	Млѣтыя	
	Богдана	Продана	
	Взунь	Гѣоргѣя	
	Докрокѣн	Мѣрта	
	Ференѣцѣ	Вѣжѣ	
	Мѣрно	Коменѣя	
	Вѣжѣ	Взунь	
	Цѣхта	Мѣрна	
	Пѣныя	Мѣрно	
	Цѣхтно	Жѣныя	
	Вѣлета	Мѣрно	
	Пѣныя	Жѣныя	
	Фѣжѣ	Хрѣм	
	Раданъ	Продана	
Трѣново мѣло	Врѣбанъ	Никодѣмъ архѣрѣя	
	Петрѣ ѣрѣн	Рѣде Ѡка моѣ	
	Сѣмѣонъ ѣхѣн	Лѣпѣна	
	Крѣѣ	Ѡхѣнтѣя моѣ	
*Сѣло	*Хрѣстофѣжѣ	Долгосѣла	
Пѣлгерѣ		*Ѡтанасѣя ѣромѣ	*Кѣтѣцѣ
*Зде Срѣмѣ		*Пѣсѣя дѣнокѣ	*Шѣнѣцѣ Варѣ
*Сло Воѣка	*Хѣѣмъ Гѣврѣло	*Рѣдовѣ	нѣскѣ
		*Кѣрѣѣ ѣромѣ	*Мѣѣ Кѣвѣ...
		*Мѣхѣ ѣромѣ	*Мѣѣ Рѣко...
		*Мѣнѣ	
		*Вѣнѣцѣ	*Вѣто . . .

С р ѣ б ѣ с к а з е м л я

СѢ Кошкѣ	Жинко Богославъ Хранъ Позимъ Цвѣтка Саркѣна Божя	Миланко Анко Мѣрко Стѣпанъ Гобльъ Лазо Аврамъ	СѢ Силова
СѢ Вижѣ	Радославъ Вукославъ Радонца Радота Бериславъ Радонца Юванъ	Мишленъ Трхѣна Нванъ Милъ Михаилъ Цвѣтко Сѣзо	СѢ Бозитѣ
СѢ Богарѣ	Петра Жинка Грѣнца Михаль Михаль	Петронѣ Стопанъ Жинка Грѣнца Длинола	СѢ Фелигъ
СѢ Тапѣн	Младень Асма Цвѣка	Продлинъ Крѣста Вѣнъ	СѢ Нѣко

С Р Ъ Ъ С К А З Е М Л Я

Сѣ Хоросинь	Іо́анъ	Стѣн	Сѣ Хоросинь
	Дамі́ана	Грзи́ца	
	Авра́ма	Не́да	
	Де́ния	Стѣнама	
	Милі́ка	Раді́ма	
	Радонъ	Пѣтника	Сѣ Холокѣ
	Елаши́нь	Стѣнама	
	І́лко	Милі́ка	
	Стрѣтко	Драгосавъ	
	Бого́н	Ма́рко	
	Тодо́ра	Нла́	
	Миха́нло	Е́фрема е́ромѣ	
	Осто́н	Е́ремѣа	Сѣ Тамлаѣ
	Па́вла	Вѣкмиръ	
	Ві́ника	Митрофа́ моѣ	Сѣ Дзго сѣлнре
	Вѣсела	Вѣупиъ	
	Милоша	Ма́рка	
	Недѣ́ла	Милі́ка	
	Гюри́ца	*Хри́то	*Полѣиъ
	Рѣзо іерей	*Іо́анъ	*Меленѣ 1728
	*Манинать	*Б	
	*Днои́нсіе, іеромѣ	*Зо́иъ	*Станимака

С р ѣ б с к а з е м л я

Грѣ Темникѣрь	Нѣма	Бѣма	Грѣ Бечкерѣкѣ
	Иѣглина	Продана	
	Обѣма	Иѣва	
	Пѣвель	Еѣоимѣ	
	Рѣославѣ	Геѣорѣга	
	Аѣрлѣма	Цѣкѣтка	
	Стѣфана	Никѣла	
	Радѣоана	Жѣникама	
	Обѣма	Иѣсѣфа	
	Милована	Васѣла	
	Сѣва	Вѣвѣдина	
	Мѣжина	Никѣта	Стѣры Вѣлѣ
	Богдана	Стѣнна Пѣмо	Кѣкѣ
	Гѣока	Иѣоаникѣе еѣкѣ	Нѣшь
	Аѣрѣмѣ	Стѣфана	
	Кѣзѣмо	Стѣнка	
	Радѣоѣра	Иѣникѣа іѣрѣн	
	Вѣнѣ	Пѣвелѣ	
	Стѣоимѣ	Обѣфана мѣоѣ	
	Вѣвѣомаѣ	Нѣна Стѣна	
	Кѣзѣмаѣ	Стѣоимѣ	
	Пѣтка	*Иѣсѣа іѣрѣоѣ	
	*Бѣфа		
	*Дѣво		
	*Зѣхѣрна		
	*Иѣко		
*Сѣло Гѣоменѣце			

С р ѣ б с к а я з е м л я
Б ѣ л ы г р а д ѣ

	Бѳгдама	Стѳфана	
	Стѳнна	Гаврїїла	
	Дѳва	Гюѳница	
	Іѳанна	Пѳтра	
	Милїнна	Пѳна	
	Недѳлка	Михаїла	
	Бѳгдама	Геѳѳ҃га	
	Геѳѳ҃ге	Пѳтна	
	Живїна	Сѳнды	
	Ѳома	Рѳжницѳ	
	Лѳка	Геѳѳ҃га вѳлх	
	Радїна	Стѳна	
	Стѳпама	Богосѳна	
	Никѳднна ермѳ	Ѳкрѳїїла	
Грѳ Сидерѳ	Стойна	Іѳанна	
Пожарѳвѳ	Костѳтїе	*Слмоїлѳ моѳѳ	
	Мѳрѳла	Ѳндрѳнникѳ	
	Ѳбрѳда	*Раша	Знѳпѳ
Сѳ Пѳринкѳ	Мїта	*Никѳла іерѳн	
Сѳ Мѳѳница	Станѳм	*Хрїстѳѳѳ моѳѳ	
	*Ірїнна монаха	*Ѳѳѳѳѳ	Сѳѳѳѳ

ОҮГРОКЛАХТА

МОЛДОВЛАХТА

ЛѢТО СРҪУ (7190 — 1682)	ІѠ Шер'вѣнѣ коевѣда ¹⁾	ІѠ Стефѣл коевѣ ²⁾ ѿ уѣл ѿ	
	Марѣа гѣѣл	ІѠ Петрѣа коевѣ ѿ уѣ ѿ	
	Костѣтѣнѣ	Марѣа гѣл	
	Ѣлена	Алехѣлѣа Ѣлена :	
Солѣ	Костѣтѣнѣ архѣ	ІѠ Бѣгдана коевѣ ѿ уѣ ѿ	
Црѣ грѣ	Іакоѣ *Іѡѣнѣ	ІѠ Стефѣл коевѣ ѿ уѣ ѿ	
	*Коринѣлѣ іерѣ	ІѠ Алехѣлѣа коевѣ ѿ уѣ ѿ	
	*Захарѣю мѣ	ІѠ Ерѣмѣа коевѣ ѿ уѣ ѿ	
	*Фотѣа Ѡмѣ	Петрѣнѣа	Хѣноѣ сѣ
	Гнѣл	Іѡѣнѣ	
	Данѣлѣа	Марѣа Аѣка	
	Лазарѣ	Нѣсте Марѣа	
	*Грѣгѣрѣа архѣрѣ	Гѣкрѣлѣа Нѣаѣа	
*Грѣ Солѣнѣ	Пѣмѣлѣ	Нѣкоѣа	
*..... рѣлѣ	*Нѣтре	Вѣснѣа	
	*Стѣно	Ѡѣрѣа	
*Грѣ Сарѣеѣо	*Марѣо	Дѣкѣа	Црѣ грѣ
	*Гѣдѣѣѣнѣ арх' нѣрѣн	Кѣмѣ	
	*Арсѣнѣа іерѣмѣа	*Нѣлена	
	*Гѣѣрѣгѣа	*Нѣтре	
	*Гѣѣрѣгѣа	*Рѣѣнѣ	
	*Гѣкрѣлѣа іерѣмѣа	*Бѣнѣѣѣ	*Ѡ Рѣлѣѣѣѣѣѣ
		*Іѣѣлѣнѣнѣ мѣнѣа	
		*Гѣѣрѣгѣю	
		ѿ нѣѣрѣѣѣѣнѣ .. рѣѣѣѣнѣ	
		*Мѣгдѣлѣнѣа мѣнѣаѣнѣа	*Уѣѣѣѣѣѣа ѣѣ

¹⁾ Шербап II Кантакузинѣ (1679—1688).

²⁾ Стефанѣ VI (1527), Петрѣ (1527—1538), Алехсандърѣ (1540) и т. н. до Ерѣмѣа (1595—1606).

Лѣ рѣд Рѣссїа

Грѣ Трѣнѣ

Мѣ Печѣскѣ	Іеронїма	Сѣлѣуо	Селѣ Гѣбрѣ
Прївїслѣ	Іѡлсѣлѣ архїмѣдрї	Стѣнѣ ѡ ѣрен	
ѡ Пѣшѣ	Дзвнтрѣшка поѣковнї	Вѣлѣ	Локнѣ дѣ
	Татїана	Мѣрко ѣрен	
	Ѧлѣзїа	Рѣнѣко ѣрен	Зографѣ
	Васнїа	Нѣѡфнтѣ нѣрѣѣ	
	Іѣнїма монѣ	Стѣна	
Прїлѣнѣ	Герѣмнѣкѣ	Стѣнна	
	Іѡана Прѣнка	Ѧгнїанѣ Хрїсто	Прїлѣнѣ
	Стѣнѣ ѡ Ѧгнїана	Кѣрѣфїла	ѣзѣѣ
	Стѣнѣ ѡ Ѧтамѣта	Тѣрнѣ Тѣѣдора	
	Геѡргїа Дѣбѣта	Іѡанѣ ѣерѣн	
	Снїѣнѣ Вѣлѣуѣта	Стѣнѣ ѡ Ѧ Грозѣѣно	
	Іѣ Мїтрѣта	Пѣтѣно	*Трѣнѣѣ
	Богїнѣ Пѣтка	Нѣдѣлко ѣрен	
	Стѣнѣ ѡ Ѧуѣта Стѣнѣ ѡ Ѧ	*Пѣтѣно	*Бѣлѣ
	Вѣлнѣ ѡ Ѧгнїана	*Мѣртнѣнѣ	
	Бѣгѣдѣна Вѣлнѣкѣна	*Стѣнѣ ѡ Ѧ хѣцїѣ	
	Пѣтѣно Ннѣкѣла	*Мѣртнѣнѣ	
	Дѣннѣнѣ Зѣхѣрїа ѣрѣмѣѣ	*Ѧкѣтерїана	
	Мѣнѣнѣ Ѧсѣїа ѣрѣмѣѣ	*Гѣлїкѣрїѣ	
	Нѣлѣа Лѣво	*Ѧкѣтерїана	
		*Лѣннѣнѣ	
		*Ннѣкодїѣ	

Показалець.

(Съкращения: арх. — архиепископъ, б. — български, вл. — владика, гл. — гледаѣ, еп. — епископъ, сл. — слѣдващи, ц. — царь, царица).

Абдулъ-Рахманъ 240.
Азимиръ (Апсимиръ) 160.
Александъръ ц. б. 170, 183.
Алтимиръ 227.
Алусиянъ 168.
Ана ц. б. 146.
Анастаси 145, 159.
Анбелаки 280.
Ангелари 61.
Андрие еп. 27 сл.
Андроникъ Кантакузинъ 230.
Антимъ вл. 216.
Арменски буквени цифри 39, 40.
Ариаути 166.
Аронъ ц. Самуиловъ братъ 33, 166.
Арсени арх. охридски 37.
Арсени еп. 187.
Арсени Черноевичъ 237.
Артеми вл. 216.
Архирейски поменикъ въ Охридъ 216.
Асанъ-паша 240.
Асанъ ц., гл. Асѣнъ.
Асѣнъ I, 105, 113, 131, 132, 166, 168.
Асѣнъ II, 32, 33, 34, 135, 136, 161, 253.
Асѣнъ ц. Александровъ синъ 170.
Ахилъ островъ 50, 220, 221.

Баглатъ 206.
Байрамъ-паша 260.
Балдуинъ 169.
Банско 203, 266, 271, 290.
Баня гл. Кюстендилъ.
Бачка 271, 296.
Баязидъ 171.
Бдинъ гл. Видинъ.
Беръ 166, 220, 294.
Бечкерекъ 299.
Битола 87, 220, 223, 224, 286.
Бладими ц. б. 159.
Блатечница 152, 156.
Блато 152, 157.
Бобовци 152, 156.

Богданъ войвода 185, 186.
Болгъ ц. б. 159.
Борилъ 250.
Борисъ кн. б. 62, 80, 81, 163.
Борисъ ц. Петровъ синъ 147, 148, 165, 169.
Бохуно 223.
Браниславъ 36.
Брандибури 159.
Бремъ ц. б. 159.
Бруса 60, 138.
Бръзно 239.
Бръсть 270, 279.
Будинъ 301.
Бувешъ 247.
Бутай ц. б. 160.
Бутель 37, 38.
Българе въ Касандра 18; при Йерисо 23; въ Панония 61; изобщо 8, 9, 110, 145, 146, 178 сл., 209, 211, 216, 242, 251.
Българска земя и езикъ 53, 62, 161, 256, 265, 270, 271, 274, 275, 279, 284, 286, 290, 291.
Бѣлградъ 271, 293, 300, 301.
Бѣлица 152, 156, 271, 283, 291.
Бѣло езеро (Охридско) 52, 57.
Бѣлаковецъ 208.

Валамъ арх. охридски 216.
Валентъ 159.
Варадинъ 238, 296.
Варвара 229, 283.
Вардаровци 7.
Варя 166.
Варошъ 27, 224.
Васили Македонецъ 147.
Васили патр. б. 113, 133, 136.
Велбуждъ (Кюстендилъ) 153, 157, 158.
Велесъ 216, 227 сл., 271, 284, 285, 301.
Вели-бегъ 240.
Видинъ 136, 137, 145, 148, 169, 170, 171, 207, 220, 275, 293.

Викенти вл. 272.
 Виршино бърдо 87.
 Високъ 198, 199, 271, 279, 280, 292.
 Виталианъ п. б. 160.
 Владимиръ кракъ 166, 167.
 Владиславъ кракъ сръбски 169, 253.
 Владиславъ ц. б. 167.
 Влахия 166, 170, 185.
 Влъкъ князь 138.
 Воденъ 226, 227.
 Войнегъ 253.
 Волга 159, 160.
 Вроста 283.
 Вратница 239.
 Враца 198, 200, 273, 276, 294.
 Връбница 270, 277, 295.
 Вугри гл. маджаре.
 Вукитъ ц. б. 160.
 Вършица 271, 281.
 Вълашкинъ 171, 222, 224, 233.
 Върбани 271, 290.
 Вѣна 88 сл.
 Габрово 270, 274, 303.
 Гаврилъ 166.
 Гвоздово 284.
 Гевгели 158.
 Георги арх. охридски 193.
 Георги Зографъ 17.
 Герасимъ вл. 216, 226.
 Генади вл. 226.
 Гербъ молдовлахийски 185.
 Германъ 24, 219 сл.
 Гимери 159.
 Гиритъ гл. Критъ.
 Главница 62, 220.
 Глаголица 20; 21 сл.; 87 сл., 182, 183, 217.
 Глигоровци 88.
 Гомендже 271, 289, 299.
 Гораздъ 61.
 Горни Пологъ 239.
 Градешница 223.
 Градъ (островъ) 221
 Грачаница 192, 234.
 Григори арх. охридски 211, 214; еп.
 дѣволски 212, 218; еп. прѣславски
 191; митрополитъ софийски 191; —
 Синаитъ 134.
 Гропа жупанъ 213, 214.
 Гръляни 271.
 Гръчница 271, 285.
 Гръца земя 280, 283.
 Гърци 166.
 Гургево 275.
 Давидъ вл. 216; п. б. 165.
 Далмация 141, 288.
 Данилъ вл. 216.
 Дебъръ 185, 271, 290, 301.
 Девина (Девна) 206.

Девичъ 189.
 Делианъ 167.
 Десимиръ 202.
 Дечани 254
 Желадинъ-бегъ 240.
 Диониси вл. 216; вл. щипски 235; —
 патр. 272.
 Добре п. б. 112.
 Добрево 245.
 Довезеници 256.
 Дойранъ 262 сл.
 Долни Пологъ 237, 238, 239.
 Долна земя 145.
 Долна Прѣспа 271, 286.
 Драгалевци 270, 277, 295.
 Драгичъ п. б. 160.
 Драговици 6.
 Драговицица 152, 157.
 Драчево 152, 157.
 Драчъ 145, 148.
 Дрѣстръ комитъ 8, 9.
 Дръстъ гл. Силистра.
 Дръстръ гл. Силистра.
 Дръстрѣне 152.
 Дръново 196.
 Дръвъ 270, 295.
 Душница 193.
 Дѣволъ 54, 212.
 Дѣдино 285.
 Дѣянъ 249.
 Дѣячево 152, 157.
 Евтими патр. търновски 31 сл., 116
 сл., 136, 140, 184.
 Егри-дере-Паланка гл. Крива-Паланка.
 Елада 141.
 Елбасанъ 167.
 Елена п. б. 136.
 Елена село 270, 274.
 Елошникъ 239.
 Енидже-Вардаръ (Пазаръ) 227, 271, 284.
 Ени-шехиръ 166.
 Епископски поменикъ въ Охридъ 216;
 въ Трескавецъ 226.
 Ерисо гл. Йерисо.
 Ерма 271.
 Етолия 141.
 Етрополе 196, 275.
 Ефимия Угleshовица 138.
 Ефремъ вл. щипски и кюстендизски
 229, 254.
 Меленъ 270, 277.
 Желѣзница 294.
 Желаява 270, 295.
 Жития на български светци 41 сл.,
 51 сл., 59, 110 сл., 143 сл., 141 сл.
 Житомискъ 152, 157.
 Житуша 152, 157.
 Жича 215.

Загора 170.
 Загорие 105, 260, 270, 274, 275, 276.
 Загорци гл. българе.
 Заумъ 218.
 Захари вл. кюстендилски 244.
 Землетресение 209.
 Златаре 271, 285.
 Злетово 247, 250.
 Знеполье 271, 277, 278, 300, 301.
 Зографъ гл. манастиръ Зографски.
 Зосимъ арх. охридски 229; вл. 216.
 Зурта 160.
 Ибалинъ 271, 301.
 Иберия 280.
 Иванца 30 сл.
 Иванъ Селниски 30 сл., 33; — (Зографски) 31.
 Игнати вл. 216.
 Иерусалимъ 280.
 Иерисо 283.
 Изворъ при Сидерокапсо 283.
 Илирикъ ц. 159.
 Иоакимъ патр. търновски 253.
 Иоаники вл. 226.
 Иоанъ Владимиръ (им. Владиславъ) ц. б. 167.
 Иоанъ Калиманъ ц. б. 168.
 Иоанъ патр. търновски 168.
 Иоанъ ц. Александровъ синъ 170.
 Инекъ 192, 257, 293.
 Иракия (Битоля) 220.
 Исбулъ кавханъ 3.
 Малвникъ вл. прѣспански 218 и др.
 Калоянъ 141, 142, 149.
 Кара-дере 271, 291.
 Кардамъ 2, 145, 162.
 Караферия гл. Беръ.
 Карей 272, 273, 280, 282 и др.
 Карлово 200.
 Карловци 272, 289.
 Касандра 280.
 Катаро 166.
 Кефалия гл. Главница.
 Кефалония гл. Главница.
 Кимери 159.
 Кипровци 270, 276.
 Кирилъ вл. скопски 237.
 Кирилъ философъ 43, 76 сл., 163.
 Кичево (Кичава) 271, 287.
 Клепа 228.
 Книшава 127.
 Ковачевци 244.
 Коласия (Кюстендилъ) 254.
 Комлоушъ 271, 295.
 Конакъ 190.
 Ковомлади 223.
 Константинъ Братати 145.
 Константинъ еп. 56, 70 сл.; ц. б. 169.

Копривщица 47.
 Корморанъ 271.
 Корубляно 270, 295.
 Косара 163.
 Косма вл. 216.
 Косоврагя долино 271, 290.
 Костенецъ маданъ 270.
 Костинъ-бродъ 152, 156.
 Костуръ 271, 283, 293.
 Коцець Влатенски 80, 81.
 Кочане 255.
 Кратово 186, 187, 189, 235, 244 сл., 254, 258.
 Кракопечи 284.
 Крива-Паланка 249, 257, 259 сл.
 Крива-ръка 271, 290.
 Кривена 270, 295.
 Криволакъ 271, 285.
 Критъ 229.
 Кричимъ 271, 291.
 Крумъ 145, 146, 162, 163.
 Кръстець 133.
 Ксенофъ 272, 273.
 Кукушъ 271, 295.
 Бумане 145.
 Кудовласи 166.
 Кучевица 235.
 Кюстендилъ гл. и Валбуждъ 187, 244, 254, 255.
 Лаганъ ц. б. 169.
 Лазаръ князь 138, 238.
 Лариса.
 Легенъ градъ 237.
 Лимносъ 283.
 Ловечъ 47, 204, 270, 275.
 Локорско 270.
 Луково 245.
 Лъвъ Арменецъ 146.
 Лъвъ Иконоборецъ 145.
 Лъвъ синъ Константиновъ 145.
 Лъвъ Прѣмъдри 32 сл., 147.
 Лъсново 244 сл.
 Лъшекъ, Лъшокъ 235 сл.
 Любново 223.
 Магарево 271, 290.
 Маджаре 147.
 Маляри арх. охридски 212; арх. сръб. 188; еп. кратовски 235; нгуленъ зографски 10 сл.
 Македония 135, 141, 211 сл., 250.
 Македоняне 159.
 Мали-градъ 221 сл.
 Мали-Прѣславъ 148.
 Малико-Търново 270.
 Маловица 271, 286.
 Манаси гѣтописецъ 144.
 Мария ц. Александрова дъщеря 170.
 Маркови кули 27.

Марко еп. 54; еп. прѣславски 136.
 Марко Кралевичъ 171, 213, 224.
 Масларево 283.
 Матей вл. морозвиздски 253; вл. прѣ-
 спански 223.
 Мелети вл. 216.
 Мелникъ 280, 283, 298.
 Месемврия 162, 253.
 Методи иконописецъ 164.
 Мехмедъ-ага 240.
 Мизи (българе) 211.
 Мизия 60, 145, 160, 242, 265.
 Мирчо ц. б. 169; войвода 171, 188.
 Митрополия 270, 275.
 Михаилъ ц. б. (вм. Симеонъ) 62.
 Михаилъ Видински 170.
 Млякье 247.
 Млѣщица 270, 300.
 Мойсей Самуилъвъ братъ 33; ц. б.
 161.
 Молдо-Влахия 185, 302.
 Монастири: Вигоръ 271, 286; Бошава
 271, 287; Буковецъ 271, 287; Ва-
 рошки 27; Вълковски 287; Градище
 271, 287; Дързвей 271, 287; Диво-
 тино 270, 277; Дижово 271, 287;
 Драгалевски 270, 295; Дрѣновски
 270, 274; Желѣзнички 270, 295;
 Заумъ 218; Зографъ 10 сл., 3 сл.,
 52, 50, 64, 77 сл., 82 сл., 111, 135,
 141, 159, 173, 174, 175 сл., 182—210,
 268 сл.; Иванички 30; Касинецъ 270,
 276; Кованецъ 271, 286; Креми-
 ковски 270, 277; Кръвнино 271, 287;
 Лѣсновски 244 сл., 271, 282; Лѣшечки
 235 сл.; Мрачски гл. Орѣховски; Орле
 228, 271, 286; Орѣховски 149 сл.;
 Полошки 271, 287; Прѣчиста 240;
 Продромъ 271, 280, 287; Рилски 197,
 270; Св. Архангелъ 271, 277; Св.
 Врачи 271, 291; Св. Георги на Вир-
 пино-бърдо 37; Св. Димитъръ Ве-
 лешки 227; Св. Димитъръ Скопски
 (Марковъ манастиръ) 233; Св. Иванъ
 Вѣтерски 229; Св. Илия 271, 286;
 Св. Теодоръ при Трълизъ 271, 290;
 Св. Троица при Етрополе 196, 275;
 Св. Якимъ Осоговски 261 сл.; Се-
 лински 30 сл.; Сливнички 223; Стре-
 жево 271, 287; Трескавецъ 225 сл.,
 287; Хиландаръ 33, 45, 47, 249, 271,
 273; Чирѣпишъ 194, 270, 276; Чиче-
 вски (Св. Архангелъ) 228; Янковски
 224, 271.
 Моравия 53, 61.
 Морозвиздъ 253.
 Мракъ 149 сл.
 Мурадъ 170, 171.
 Муртагъ (Муртагонъ) 146, 163, 164.
 Мъгленъ 142.

Мапулу (Неапогъ?) 167.
 Наръшъ 8.
 Неада 141.
 Пабръдско 271, 288.
 Неврокопъ 271, 290.
 Негогинъ 205.
 Неофитъ вл. 216, 226.
 Несебъръ гл. Месемврия.
 Никифоръ вл. 216.
 Никифора Геника 145.
 Никаноръ вл. 234.
 Никола князь кратовски 248.
 Никола Самуилъвъ баща 24 сл.
 Нишъ 235, 289, 292, 299, 301.
 Новакъ 234.
 Новакъ кесаръ 222.
 Ново-бърдо 234.
 Ново-село до Щипъ 271, 286, 288.
 Ноти 39, 40.

Обратъ ц. б. 160.
 Овче-поле 153, 158.
 Одри 239.
 Одринъ 146, 147, 162, 163.
 Оливеръ 245 сл., 261.
 Оризаре 257, 285.
 Орле 228.
 Орѣховица 270, 289.
 Орѣховъ 149 сл.
 Орѣшковецъ 154.
 Осогово 254, 261.
 Остоя Раяловичъ 213.
 Отупница 239.
 Охридска арх. власти 34, 37.
 Охридъ 62, 145, 148, 160, 161, 167,
 171, 211 сл., 251.
 Ошане 29).

Павнуги сл. 216.
 Паганъ 2 сл.
 Пазарджикъ 47, 271, 289, 291.
 Пазаръ (Епидже-Вардаръ) 227.
 Павси б. историкъ 175 сл.; арх. сръб-
 ски 230.
 Палакария 270, 290.
 Панония 58, 61.
 Партени вл. 216; вл. прѣспански 219,
 221.
 Пахоми вл. 216.
 Псайчиновичъ Кирилъ 236 сл., 283.
 Пелагония 271, 281, 284, 285.
 Пемѣ словаци 159.
 Периволъ 152, 156.
 Перникъ 270, 295, 300.
 Перушица 271, 291.
 Пелагония гл. Пелагония.
 Пещера 154 сл., 271, 289, 291.
 Петъръ Асѣновъ братъ 166, 168.
 Петъръ влашки войвода 186, 187, 188.

Петъръ ц. б. 82 сл., 111, 126 сл., 147, 165.
 Пиротъ 281, 279, 292.
 Пископия 185.
 Плисковъ 6, 148.
 Пловдивъ 271, 289, 291.
 Пожаревецъ 300.
 Пожарско 271, 289.
 Пологъ 237, 238, 239.
 Полянинъ 271.
 Поворъ 295.
 Пресиятъ 2.
 Призрѣвъ 242.
 Придѣвъ 27, 29, 171, 148, 194, 224 сл.,
 284, 289, 303.
 Присой 270, 274.
 Просѣтъ 251.
 Прохоръ арх. охридски 213, 214; вл.
 216.
 Прѣселение 53, 54, 58, 116.
 Прѣславъ 6, 71, 136, 148, 191.
 Прѣспа 24, 50, 218, 219 сл., 271.
 Пустецъ 223.
 Рагуза 166.
 Радовичъ 271, 284.
 Радомиръ ц. б. 166.
 Разлогъ 266, 271, 290, 291.
 Райково 271, 291.
 Ракита 152, 156.
 Ратае 238.
 Рибникъ 187.
 Рязогей(?) вл. 216.
 Рила 126, 288; маданъ 270, 290.
 Рипсимия ц. Самуилова майка 24 сл.
 Рокърци 255.
 Романъ ц. Петровъ синъ 147, 148.
 Росоманъ 271, 285.
 Ростиславъ Моравски 80, 81.
 Рохотино 223.
 Рувинъ еп. щипски 229.
 Русия 303.
 Руси 147.
 Руско-българско племенно единство 5 сл.
 Русчукъ 205, 207, 275, 302.
 Ръдавица 152, 157.
 Оавинъ ц. б. 162.
 Самоковъ 178, 270, 290.
 Самуялъ 24 сл., 33, 148, 165, 166.
 Сараево 302.
 Сардяка гл. София.
 Св. Гора 30 сл., 75 сл., 182 сл., 272
 сл. и др.
 Св. Врачъ село 87.
 Св. Иванъ Рилски 44, 105 сл., 110 сл.,
 114 сл., 116 сл.
 Св. Иларионъ Мъгленски 141 сл. 116 сл.
 Св. Кирилъ 61, 76 сл.
 Св. Климентъ Охридски 52, 59 сл., 64, 214.
 Св. Методи 53, 61, 80, 81.

Св. Михаилъ и Гаврилъ 64 сл.
 Св. Наумъ Охридски 51 сл., 61, 217 сл.
 Св. Петка 43, 134 сл.
 Св. Сава 169, 249 сл.
 Св. царъ Петъръ 82 сл.
 Св. Якимъ Сарадапорски (Осоговски)
 44, 45, 261.
 Светославъ ц. б. 170; руски князь 148.
 Светци българе 171—172.
 Свиница 232.
 Свишовъ 270, 274.
 Селасфоръ (Дѣволъ) 212, 220.
 Селевки ц. б. 165.
 Селеушъ 271, 297.
 Селимъ султанъ 489.
 Серменинъ 271, 281.
 Серфидже 283.
 Силистра 147, 148, 274.
 Симеонъ арх. охридски 215; сжидатиъ
 по-рано митрополитъ рашки 214.
 Симеонъ вл. скопски 235.
 Симеонъ князь български 8, 9, 71; ц.
 б. 52, 147, 164.
 Синяя 280,
 Скавица 152, 157.
 Скандинавия 159, 160.
 Скопело 280.
 Скопье 148, 220, 227, 230 сл., 241, 265,
 271, 283, 294.
 Скрино 111, 118, 152, 157.
 Слатина 239.
 Сливница 223.
 Служби на б. светци 38, 39, 41 сл.
 Словѣне племе 6, 54, 72; пишатиъ съ
 грѣцки букви 18, 22.
 Словѣнски селища на югъ 18, 22.
 Смедерево 271, 300.
 Смолѣне племе и областъ 1, 4, 5, 6.
 Солунъ 135, 166, 200, 227, 250, 251,
 275, 280, 289.
 София 47, 105, 111, 112 сл., 115, 118,
 126, 130, 131, 152, 165, 171, 191, 196,
 199, 201, 210, 220, 354, 270, 277,
 280, 294, 295.
 Сръбска земя 271, 296 сл.
 Сръдецъ гл. София.
 Сръдня Бачка гл. Бачка.
 Сръмъ 160, 163, 289, 296.
 Станимака 271, 298.
 Стара-Загора 47.
 Стара-Планина 200.
 Стари-Влахъ 229.
 Старо-село 239.
 Стефанъ войвода влашки 184, 185.
 Стефанъ деспотъ 138.
 Стефанъ Душанъ 245, 246.
 Стефанъ Урошъ Дечански 153.
 Стефанъ Урошъ Милутинъ 225.
 Стефанъ Урошъ Неаки 212, 218, 225.
 Стълбенъ 87.

Страцижуръ жудавъ 227.
 Страшимиръ 170, 171.
 Стрежево 191.
 Струга 271, 290.
 Струмица 254, 271, 284.
 Стръменикъ 198.
 Стръзо 250 сл.
 Суботинъ ц. б. 165.
 Сушица (Карлово) 200.
 Сърбия 185.
 Сѣвери племе 6.
 Сѣрава 37, 38.
 Сѣръ 135, 208, 265.
 Сѣчица 258.
 Таганъ ц. б. 162.
 Тайни букви 46, 196, 197, 198, 199,
 204, 215, 230.
 Тварце 236, 237, 238.
 Тедеванъ ц. б. 162.
 Телериякъ ц. б. 162.
 Темишваръ 271, 293, 299.
 Теодоровичъ Марко 266.
 Теодоръ Куфаръ 141.
 Теодоръ огу тарханъ 8, 9.
 Теодоси архимандритъ 268 сл.
 Теоктистъ ц. б. 161.
 Тербелъ ц. б. 160, 161.
 Тертеръ ц. б. 170.
 Тортеръ II 45 сл.
 Тесалия 135, 166.
 Тетевенъ 207, 270, 275.
 Тетово 234, 265.
 Тиквешъ 254, 284.
 Тича 71.
 Топлида 165.
 Тракия 141, 146, 160, 250.
 Трапезица 105, 113, 132, 196.
 Трапезундъ 380.
 Тревелъ гл. Тербелъ.
 Трешина 301.
 Треславецъ 223, 225, 226.
 Трешати 185, 141.
 Тръвна 270, 274.
 Търново 113, 132, 136, 140 сл., 160,
 164, 166, 168, 169, 170, 196, 253,
 270, 274, 303.
 Търново село 261.

Угмешъ 32, 34, 138.
 Угроглахия 302.

Филаретъ вл. шипски 229, 255.
 Филани 266.

Хавзи-паша 240.
 Хайватово 271, 284.
 Хилендаръ 33, 45, 46, 47, 144, 175 сл.,
 216, 237, 238, 240.
 Хоматиянъ 59.
 Хоросиянъ 271, 298.
 Храбъръ черноризецъ 75 сл.
 Христофоръ вл. 216.
 Хума 271, 281.
 Хървати село 223.

Цамблакъ 136.
 Цариградъ 160, 283.
 Цимисхия 148, 165.

Челопекъ 152, 157.
 Челопечани 270, 295.
 Червена-вода 302.
 Черна-рѣка село 275.
 Черно-море 159.
 Черѣнецъ 152, 157.
 Чипровци 270.
 Чичево 285.
 Чокманово 271, 291.
 Чума въ Зографъ 193.

Шипка 283.
 Шип(ев)о 239.
 Шипманъ ц. б. 170, 184, 234.
 Шиятшица 283.

Шипши зографски 48.
 Шипъ 229 сл., 245, 248, 255, 257, 258,
 271.

Ягодина 271.
 Якимъ хаджи 257 сл.
 Яковъ вл. 226.
 Янина 283.
 Яковецъ 224.
 Ятрополе гл. Етрополе.

Погрѣшки.

Стр.	Редъ	Вмѣсто	Да се чете
46	5	вѣѡм'	вѣѡм'
50	5	цѣсецитѣ	мѣсецитѣ
59	11	Грогори	Григори
"	14	краегранието	краегранието
82	9	Въ Станиславовия синавсарь отъ 1330 г.	Въ синавсаря отъ 1340 г.
116	15	стр. ~46	стр. 41
241	21	дѣброе	доброе
252	23	Срѣза	Стрѣза
274	25	Серапїѡ	Серапїѡ
275	21	ѣресь	Сѣресь
295	12	Кїрквенѧ	Крївенѧ
302	23	Рѣшүзкѣ	Рѣшүзкѣ

- Бр. 7. **История на старото българско държавно право**, отъ *Н. П. Благовезъ*, 8°. 1906 г. 272 стр. . . . . 2—
- Бр. 8. **Софрони Врачански**. За стогодишнината на новата българска печатна книга. (1806—1906). Написалъ *А. Теодоровъ Балавъ*. 8°. 1906 г. 137 стр. . . . . 1—

III. Други книги.

1. **Тарасъ Булба**, повѣсть отъ *Н. Гоголь*, прѣведе Н. Бончевъ. 8°. 1882 г. 113 стр. . . . . 0'80
2. **Сбирка отъ рѣчи и сказки**, нарочно приготвени и сказани при учрени случаи прѣвъ тържеството отъ 6 априлия. 1885 год. въ София (отъ В. Друмевъ, В. Д. Стояновъ, Марко Д. Балабановъ, д-ръ Д. Молловъ и др.) 8°. 1885 г. 98 стр. . . . . 0'80
3. **Пролѣтна разходка отъ София до Коваленския манастиръ**, отъ В. Д. Стояновъ, съ образи на крѣпостта Урвичъ и на Шишмановата сребърна чаша. 8°. 1892 г. 13 стр. . . . . 0'10
4. **Пролетариятъ или „Трай, кою, за зелена трѣва“**. Оригинална трагикомедия отъ В. Н. Поповичъ. 8°. 1896 г. 40 стр. . . . . 0'20
5. **Единъ прѣдатель**, театрално прѣдставление въ 5 акта отъ Хенрихъ Ибсенъ, прѣведе Г. Д. Начовичъ. 8°. 1896 г. 89 стр. . . . . 0'80
6. **Македония**. (Етнография и Статистика) отъ В. Кънчовъ. 8°. 1900 г. 341 стр. съ 11 карти . . . . . 4'50
7. **Български старини изъ Македония**, отъ Йор. Ивановъ. 8°. 1908 г. VI + 312 стр. . . . . 4—
8. **Сборниче за юбилея на професора М. О' Дриновъ (1869—1898)**, съ образа на Дринова и на честитния му адресъ, м. 8°, 127 стр. . . . . 1—
9. **Сборникъ на Българското книжовно дружество**, кн. I (съ трудове отъ В. Йордановъ, С. Аргировъ, К. Шапкарровъ, П. Гъббовъ). 8°. 1901 г. 464 стр. . . . . 4'50
10. **Исторически паметници по врѣмето на завѣрзата**. 8°. 1884 г. 39 стр. съ намалена цѣна . . . . . 0'15
11. **Животъ, дѣяния, изповѣдание и кратко изложение на чудесата на св. отецъ нашъ Едментъ**, български архиепископъ. Прѣведе отъ грѣцки Д. Матовъ. 8°. 1885 г. 40 стр. съ намалена цѣна . . . . . 0'25

 Всички дружествени издания сѣ складирани у столичния книжаръ Хр. Олчевъ.

Цѣна 4 лева.

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.

Please return promptly.

Blgarski starini iz Makedonii

Widener Library

005426222

3 2044 081 009 581